

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський державний університет харчування та торгівлі

А. А. Дубініна, Г. А. Селютіна, С. О. Ленерт, В. М. Селютін

СЕРТИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ

Навчальний посібник

Харків
ХДУХТ
2016

УДК 658.56:006.063
ББК 30ц
С32

Авторський колектив: А. А. Дубініна, Г. А. Селютіна,
С. О. Ленерт, В. М. Селютін

Рецензенти:

Богомолов О. В., д-р техн. наук, проф., завідувач кафедри обладнання та процесів переробних і харчових виробництв Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка

Захаренко В. О., д-р техн. наук, проф. кафедри товарознавства в митній справі Харківського державного університету харчування та торгівлі,

Мардар М. Р., д-р техн. наук, проф., завідувач кафедри товарознавства та експертизи товарів Одеської національної академії харчових технологій

С32   **Дубініна А. А.** Сертифікація товарів : навч. посібник /
А. А. Дубініна, Г. А. Селютіна, С. О. Ленерт, В. М. Селютін –
Х. : ХДУХТ, 2016. – 285 с.

ISBN 978-966-405-434-5

Посібник підготовлено відповідно до навчальної програми дисципліни «Сертифікація товарів» і спрямовано на те, щоб допомогти студентів опанувати знання з основ сертифікації промислової та продовольчої продукції під час здійснення торговельних операцій на ринку України вітчизняними та іноземними суб'єктами підприємницької діяльності.

Рекомендовано для студентів, які навчаються за напрямом 030510 «Товарознавство і торговельне підприємництво» та для широкого кола фахівців цього профілю.

ББК 30ц

УДК 658.56:006.063

© А. А. Дубініна, Г. А. Селютіна,
С. О. Ленерт, В. М. Селютін, 2016

© Харківський державний університет
харчування та торгівлі, 2016

ISBN 978-966-405-434-5

ЗМІСТ

ВСТУП	6
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	7
Розділ 1. Суть та зміст сертифікації	10
1.1. Сутність сертифікації	10
1.2. Історія розвитку сертифікації	12
1.3. Основні терміни з сертифікації та їх визначення	14
1.4. Суть обов'язкової та добровільної сертифікації	16
1.5. Форми участі в системах сертифікації	18
1.6. Суть підтвердження відповідності, його форми	23
Розділ 2. Правові засади сертифікації в Україні	30
2.1. Основні напрями державної політики в галузі сертифікації	30
2.2. Законодавче забезпечення процедури сертифікації	32
2.3. Підтвердження відповідності в законодавчо регульованій та законодавчо нерегульованій сфері	34
2.4. Актуальність сертифікації для запобігання надходженню неякісних товарів на ринок України	36
Розділ 3. Організаційно-методичні принципи сертифікації в Україні	40
3.1. Основні цілі і завдання систем сертифікації	40
3.2. Принципи, правила та структура системи сертифікації УкрСЕПРО	46
3.3. Основні функції учасників сертифікації	40
3.4. Модульний підхід підтвердження відповідності продукції встановленим вимогам щодо її безпеки	51
3.5. Організація діяльності органів сертифікації та випробувальних лабораторій	56
3.6. Вимоги до персоналу органу сертифікації та фонду нормативних документів	60
3.7. Акредитація органів сертифікації та випробувальних лабораторій	65
3.8. Організаційні засади з акредитації органів сертифікації	69
3.9. Правила застосування національного знака відповідності	71
Розділ 4. Порядок проведення сертифікації в системі УкрСЕПРО	76
4.1. Правила проведення сертифікації товарів і послуг	76
4.2. Порядок розгляду заявки на проведення сертифікації	78
4.3. Порядок відбору проб та їх документальне оформлення	79

4.4. Порядок атестації виробництва товарів	81
4.5. Особливості сертифікації систем якості підприємств і персоналу	84
4.6. Види технічного нагляду за продукцією, яка сертифікована	93
4.7. Порядок видачі сертифіката відповідності	96
4.8. Правила апеляції результатів сертифікації	98
4.9. Відповідальність органів сертифікації за порушення процедури сертифікації	99
Розділ 5. Системи сертифікації однорідної продукції в системі УкрСЕПРО	109
5.1. Класифікація систем сертифікації	109
5.2. Схеми сертифікації однорідної продукції	110
5.3. Особливості сертифікації харчових продуктів і продовольчої сировини	115
5.4. Особливості сертифікації непродовольчих товарів	132
Розділ 6. Сертифікація товарів, що імпортуються	142
6.1. Правові основи сертифікації імпортованих товарів в Україні	142
6.2. Сертифікація товарів та верифікація сертифікатів під час митного оформлення	144
6.3. Визнання іноземних сертифікатів	156
6.4. Визнання результатів сертифікації держави-імпортера	158
6.5. Порядок митного оформлення імпортованих товарів	162
Розділ 7. Сертифікація послуг – гарантія якості та повноти їх надання	167
7.1. Необхідність та особливості проведення сертифікації послуг. Обов'язкова та добровільна сертифікація послуг	167
7.2. Порядок проведення сертифікації туристичних послуг, послуг готелів і закладів харчування	172
7.3. Порядок проведення сертифікації пасажирського автотранспорту	174
7.4. Особливості проведення сертифікації інших послуг	176
Розділ 8. Сертифікація в зарубіжних країнах	180
8.1. Організація сертифікації за кордоном	180
8.2. Сертифікація у Франції	184
8.3. Сертифікація у США	187
8.4. Сертифікація в Німеччині	192
8.5. Сертифікація в Японії	198
8.6. Сертифікація в інших країнах	203

Розділ 9. Регіональна сертифікація	210
9.1. Сертифікація в Європейському Союзі	210
9.2. Методи сертифікації, встановлені Директивами ЄС	217
9.3. Знак СЄ, умови його застосування	230
9.4. Європейська організація з випробувань і сертифікації	232
9.5. Політика ЄС у галузі сертифікації та у галузі якості	235
9.6. Сертифікація в Співдружності Незалежних Держав	241
Розділ 10. Міжнародна сертифікація	247
10.1. Діяльність ISO в галузі сертифікації	247
10.2. Міжнародна система сертифікації виробів електронної техніки	250
10.3. Міжнародна система сертифікації електротехнічних виробів	254
10.4. Сертифікація в діяльності Європейської Економічної Комісії ООН	257
10.5. Міжнародна система сертифікації спортивної і мисливської зброї	261
Розділ 11. Актуальні галузі сертифікації	263
11.1. Розвиток екологічної сертифікації	263
11.2. Стандарти ISO серії 14000.	265
11.3. Види екологічного маркування, що застосовуються за кордоном	267
11.4. Закордонний досвід із сертифікації систем управління якістю	274
11.5. Сертифікація систем управління якістю в Україні відповідно до ДСТУ ІСО 9000	279
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	282

ВСТУП

В умовах ринкових відносин сертифікація є ефективним інструментом розвитку торгово-економічних зв'язків країни, просування продукції та послуг підприємства на зовнішній та внутрішній ринок, закріплення на ньому протягом достатньо тривалого часу. Україна зобов'язалась поступово досягти відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації, акредитації робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС, дотримуватися принципів і практик, передбачених актуальними рішеннями та регламентами ЄС.

Для здійснення успішної товарознавчої та комерційної діяльності на регіональному та міжнародному рівні необхідно володіти теоретичними знаннями в галузі сертифікації, уміти працювати з сертифікованими товарами. Оцінювання відповідності є важливим етапом виробництва і реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, оскільки продукція, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, має вироблятися, ввозитися і реалізовуватися на митній території України тільки за наявності сертифіката відповідності.

Сьогодні значущість сертифікатів відповідності посилюється через те, що нормативними документами визначено проведення сертифікації продукції (робіт, послуг) в усіх сферах діяльності, а споживачі зі свого боку бажають мати достовірну інформацію про якість товару, який купують. Навчальний посібник допомагає студентам розібратися в порядку отримання сертифіката відповідності, відстояти свої права і запобігти відповідальності за недотримання норм і вимог Держаної інспекції України з питань захисту прав споживачів.

Сертифікація продукції проводиться в порядку, який передбачено державними стандартами і правилами, розробленими на їх основі.

Метою навчального посібника «Сертифікація товарів» є надання допомоги студентам в опануванні основ сертифікації промислової та продовольчої продукції під час здійснення торговельних операцій на ринку України вітчизняними та іноземними суб'єктами підприємницької діяльності.

Основні завдання курсу полягають у висвітленні питань щодо організаційно-методичних принципів і правових аспектів сертифікації та вивченні нормативної бази системи національної сертифікації УкрСЕПРО, особливостей систем підтвердження відповідності та сертифікації однорідної продукції, структури систем, порядку проведення сертифікації в Україні, регіональної, міжнародної та сертифікації в Європейському Союзі.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

AALA – Американська асоціація з акредитації лабораторій
APEC – Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво
APLAC – Азійсько-Тихоокеанське співробітництво з акредитації лабораторій
APLMF – Азіатсько-Тихоокеанський форум із законодавчої метрології
ARMP – Азіатсько-Тихоокеанська метрологічна програма
BIPM – Міжнародне бюро з мір та вагів
BRC – Британський консорціум роздрібної торгівлі
BSTI – Інститут стандартів і випробувань Бангладеш
CASCO – Комітет ISO з оцінювання відповідності
CD – Проект комітету
CEN – Європейський комітет зі стандартизації
CENELEC – Європейський комітет зі стандартизації в галузі електротехніки
CEOC – Міжнародна конфедерація з інспекції та організацій сертифікації
CIPM – Міжнародний комітет з мір та вагів
CEOC – Можливості калібрування і вимірювання
COFRAC – Національний комітет з акредитації Франції
COPOLCO – Комітет ISO із захисту інтересів споживачів
CPC – Голова політичної та координаційної групи (CASCO)
CRM – Сертифікований довідковий матеріал
DEVCO – Комітет ISO з питань розвитку або допомоги країнам, що розвиваються
DIS – Проект міжнародного стандарту
EA – Європейське співробітництво з акредитації
EE MRA – Угода про взаємне визнання електричного й електронного обладнання (APEC)
ETRACE – Єгипетський центр простеження для агроіндустріального експорту
FDIS – Остаточний проект міжнародного стандарту
GATT – Генеральна угода про тарифи й торгівлю
НАССР – Система аналізу ризиків критичних контрольних точок
IAAC – Міжамериканське співробітництво з акредитації
IAF – Міжнародний форум з акредитації
IEC – Міжнародна електротехнічна комісія
IFAN – Міжнародна федерація користувачів стандартів
IFIA – Міжнародна федерація інспекційних агентств

НОС – Незалежна міжнародна організація із сертифікації з обмеженою відповідальністю
ILAC – Міжнародне співробітництво з акредитації лабораторій
IPC – Міжнародна асоціація сертифікації персоналу
IQNET – Міжнародна мережа із сертифікації
ISO – Міжнародна організація зі стандартизації
ISONET – Інформаційний центр ISO/IEC
ITC – Міжнародний торговий центр
ITU – Міжнародна спілка електрозв'язку
ITU-T ITU's – Сектор зі стандартизації ITU у сфері телекомунікації
UII – Міжнародний союз незалежних лабораторій
JAS-ANZ – Об'єднана система з акредитації Австралії та Нової Зеландії
JCCC – Спільний комітет більш тісного співробітництва (ILAC і IAF)
JCDCMAS – Спільний комітет з координації технічної допомоги країнам, що розвиваються, у метрології, акредитації і стандартизації
JDSC – Спільний комітет підтримки розвитку (IAF і ILAC)
JIG – Спільна інспекційна група (IAF і ILAC)
KMG – Група управління знаннями (CASCO)
MAA – Домовленість про визнання (OIML)
MLA – Багатостороння угода про визнання
MOU – Меморандум про взаєморозуміння
MRA – Угода про взаємне визнання
NATA – Національна асоціація уповноважених органів випробування, Австралія
NBSM – Непальське бюро стандартів і метрології
NMI – Національний метрологічний інститут
OIML – Міжнародна організація законодавчої метрології
PAC – Тихоокеанське співробітництво з акредитації
PASC – Азійсько-Тихоокеанський конгрес зі стандартизації
PT – Кваліфікаційні випробування
REMCO – Комітет ISO зі стандартних зразків
RM – Стандартний матеріал
SADCA – Південноафриканське співтовариство з розвитку акредитації
SADCAS – Південноафриканське співтовариство розвитку послуг з акредитації
SANAS – Південноафриканська національна система акредитації
SOAC – Західноафриканська система акредитації
SPS – Санітарні і фітосанітарні заходи
STAMEQ – Дирекція зі стандартів, метрології і якості (В'єтнам)
STAR – Група стратегічного альянсу і регулювання (CASCO)
SQAM – Стандарти, якість, акредитація і метрологія

SWEDAC – Шведське бюро з акредитації і оцінення відповідності
ТА – Технічна допомога
ТВТ – Технічні бар'єри в торгівлі
TIG – Група технічної взаємодії (ОСТОВУ)
UEMOA – Західноафриканський економічний і монетарний союз
UNIDO – Установа ООН із промислового розвитку
VMI – В'єтнамський метрологічний інститут
WAIRO – Світова асоціація організацій із промислово-технічних досліджень
WELMЕС – Західноєвропейське об'єднання із законодавчої метрології
WTO – Світова організація торгівлі
ДП – державне підприємство
НД – нормативна документація

СУТЬ ТА ЗМІСТ СЕРТИФІКАЦІЇ

1.1. Сутність сертифікації

Сьогодні в умовах ринкових стосунків, коли всім підприємствам і організаціям надано право самостійного виходу на зовнішній ринок, вони стикаються з проблемою оцінки якості й надійності своєї продукції.

Міжнародний досвід свідчить про те, що необхідним інструментом, який гарантує відповідність якості продукції вимогам нормативної документації (НД), є сертифікація. Сертифікат (фр. *certificat* від *certum* – правильно, *facere* – робити).

Сертифікація в загальноприйнятій міжнародній термінології визначається як встановлення відповідності. Національні законодавчі акти різних країн конкретизують такі відомості: відповідність чому встановлюється і хто встановлює цю відповідність.

Сертифікація – це документальне підтвердження відповідності продукції певним вимогам, конкретним стандартам або технічним умовам.

Сертифікація продукції є комплексом заходів (дій), що проводяться з метою підтвердження за допомогою сертифіката відповідності продукції певним стандартам або іншим НД.

Багато зарубіжних фірм витрачають великі кошти і значний час на доведення споживачеві, що їхня продукція має високу якість. Так, за зарубіжними джерелами величина витрат на ці заходи складає близько 1–2% усіх витрат підприємств-виготівників.

Іноді зазначені витрати навіть порівнянні з витратами на досягнення певного рівня якості. Це робиться не випадково. Сертифікація є ефективним засобом розвитку торговельно-економічних зв'язків країни, просування продукції підприємства на зовнішній і внутрішній ринки збуту, а також закріплення на них протягом тривалого періоду часу. Усе це зумовило поширення сертифікації.

Сертифікація послуг – діяльність із підтвердження відповідності послуг установленим у стандартах вимогам.

Застосування підприємствами в Україні сертифікації продукції в умовах ринкових стосунків дає такі переваги:

- забезпечує довіру внутрішніх і зарубіжних споживачів до якості продукції;
- полегшує і спрощує вибір необхідної продукції споживачам;
- забезпечує споживачеві отримання об'єктивної інформації про якість продукції;

- сприяє тривалішому успіху і захисту в конкуренції з виготівниками несертифікованої продукції;
- зменшує імпорт у країну аналогічної продукції;
- запобігає надходженню до країни імпоротної продукції невідповідного рівня якості;
- стимулює поліпшення якості НД шляхом установлення в ній прогресивніших вимог;
- сприяє підвищенню організаційно-технічного рівня виробництва;
- стимулює прискорення науково-технічного прогресу.

Сертифікація спрямовується на досягнення таких цілей:

- створення умов для ефективної діяльності підприємств, установ, організацій і підприємців на єдиному товарному ринку України, а також для участі в міжнародному економічному, науково-технічному співробітництві й міжнародній торгівлі;
- сприяння споживачам у виборі конкретної продукції;
- сприяння експорту і підвищення конкурентної здатності продукції;
- захист споживача від недобросовісного виготівника;
- контроль безпеки продукції для довкілля, життя, здоров'я і майна;
- підтвердження показників якості продукції, заявлених виготівниками.

Сертифікація ґрунтується на:

- проведенні випробувань і оцінюванні умов виробництва продукції, що сертифікується,
- контролі за виконанням цих процедур,
- нагляді за якістю продукції з боку незалежного органу.

Термін «сертифікація» вперше був сформульований і визначений Комітетом з питань сертифікації (СЕРТИКО) Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) і включений у Керівництво № 2 ISO (ICO /МЭК2) версії 1982 р. «Загальні терміни і визначення в області стандартизації, сертифікації і акредитації випробувальних лабораторій». Згідно з цим документом, сертифікація визначалася як дія, яка засвідчувала за допомогою сертифіката відповідності або знака відповідності, що виріб або послуга відповідає певним стандартам або іншим нормативним документам. Це визначення покладене в основу поняття сертифікації відповідності, прийнятого сьогодні в системі сертифікації ДСТУ. Сьогодні під сертифікацією відповідності мають на увазі дію третьої сторони, яка доводить, що забезпечується необхідна впевненість у тому, що належним чином ідентифікована продукція, процес або послуга відповідає конкре-

тному стандарту або іншому нормативному документу.

Порівняно з визначенням, даним у 1982 р., у поняття «сертифікація відповідності» внесено декілька істотних змін.

По-перше, сертифікація тепер безпосередньо пов'язана з дією третьої сторони, якою є особа або орган, що визнаються незалежними від сторін, які беруть участь у питанні, що розглядається (ІСО/МЭК2).

По-друге, дія з оцінки відповідності виконується потрібним чином, що свідчить про наявність строгої системи сертифікації, що має в розпорядженні певні правила, процедури й управління.

По-третє, значно розширюється сфера поширення сертифікації відповідності. Сьогодні вона охоплює продукцію, процеси і послуги, у тому числі процеси управління якістю на підприємствах (системи якості) і персонал.

Усе це означає постійний розвиток сертифікації як процесу встановлення відповідності й показує необхідність її проведення для цивілізованих ринкових стосунків.

1.2. Історія розвитку сертифікації

Провідні економічні держави почали розвивати процеси сертифікації в 20–30-ті роки ХХ століття.

Країни Східної Європи розвивали національні системи сертифікації аналогічно західноєвропейським країнам. У рамках Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ) роботи з інтеграції в питаннях сертифікації почалися наприкінці 70-х років. Були розроблені «Основні принципи взаємного визнання результатів і контролю якості продукції для укладення двосторонніх угод» і методичні матеріали «Типова форма двосторонніх угод про взаємне визнання результатів випробувань і контролю якості продукції».

У 1980 р. Інститут РЕВ зі стандартизації розробив «Загальні умови взаємного визнання результатів випробувань продукції». Цей документ передбачав організацію структур для взаємного визнання результатів випробувань у всіх країнах – учасниках угоди. Передбачалося створення мережі управлінських структур, а також акредитованих випробувальних лабораторій, які повинні були забезпечувати об'єктивність і достовірність проведених випробувань, правильне оформлення протоколів випробувань і сертифікатів.

Відомі політичні події кінця 80-х років не дали реалізуватися планам у рамках РЕВ, але інтеграційні процеси у світовій економіці спонукають колишні країни соціалістичного табору розвивати й удосконалювати процеси сертифікації й акредитації, гармонізуючи їх із загальноєв-

ропейськими і світовими стандартами.

Сертифікація продукції в СРСР почала розвиватися в 1979 р. після постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про поліпшення планування і посилення дії господарського механізму на підвищення ефективності виробництва і якості роботи». Держстандарту спільно з міністерствами і відомствами було доручено затвердити головні організації за державним випробуванням найважливіших видів продукції виробничо-побутового призначення. Метою такої системи було забезпечення достовірної та оперативної оцінки якості продукції й запобігання передачі у виробництво технічно недосконалих, конструктивно і технологічно недопрацьованих виробів, а також систематичний контроль за стабільністю якості продукції, що випускається. Випробувальні центри тих років багато в чому стали базами для сучасних випробувальних лабораторій. Проте критерії, за якими працювали державні випробувальні центри, не узгоджувалися з вимогами на випробування при сертифікації. Прийняте в 1986 р. «Тимчасове положення про сертифікацію продукції машинобудування в СРСР. РД 50-598-86» було організаційно-методичним документом, що встановлював основні правила робіт із сертифікації продукції машинобудування, що проводяться в рамках міжнародних систем сертифікації або двосторонніх (багатосторонніх) угод із сертифікації.

Згідно з цим Положенням роботи із сертифікації продукції машинобудування в СРСР проводилися за такими напрямками:

- визначення переліків продукції, яка підлягає сертифікації;
- установлення сертифікаційних вимог до продукції та введення їх в нормативну документацію на цю продукцію;
- розробка документів, що встановлюють правила проведення сертифікації конкретної продукції;
- атестація виробництва продукції, що сертифікується, на підприємствах-виготівниках;
- акредитація випробувальних організацій, визначених для сертифікаційних випробувань;
- випробування продукції, що підлягає сертифікації;
- видача сертифікатів або постановка знаків відповідності;
- нагляд і контроль якості продукції, що сертифікується, і проведення сертифікації в країні;
- участь у міжнародних системах сертифікації конкретної продукції або укладення двох- чи багатосторонніх угод із сертифікації або взаємного визнання результатів випробувань.

Таким чином, на початку 90-х років в Україні сформувалася нормативна і технічна база для створення національної системи сертифікації. Законодавчо сертифікація як обов'язкова процедура захисту прав

споживача була введена в дію в 1993 р. Законом України «Про захист прав споживачів». У 1996 р. в Україні була введена в дію система сертифікації УкрСЕПРО (ДСТУ 3410-96).

1.3. Основні терміни з сертифікації та їх визначення

Відповідно до Закону України «Про підтвердження відповідності» терміни з сертифікації вживаються в такому значенні:

продукція – який-небудь виріб, процес або послуга, яка виготовляється, здійснюється або надається для задоволення громадських потреб;

виробник – юридична або фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, відповідальний за проектування, виготовлення, упакування та маркування продукції незалежно від того, виконуються вказані операції самою особою або від її імені;

система якості – сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів організаційної структури, певних механізмів відповідальності, повноважень і процедур організації, а також процесів і ресурсів, які забезпечують здійснення загального керівництва якістю та її відповідність установленим вимогам;

система управління якістю – сукупність органів і об'єктів управління, що взаємодіють за допомогою матеріально-технічних та інформаційних засобів під час управління якістю продукції;

система управління довкіллям – сукупність організаційної структури, діяльності й відповідних ресурсів і методів для формування, здійснення, аналізу й актуалізації екологічної політики;

постачальник – юридична або фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, який вводить в обіг продукцію або безпосередньо бере в цьому участь;

підтвердження відповідності – діяльність, наслідком якої є гарантія того, що продукція, системи якості, системи управління якістю, системи управління довкіллям, персонал відповідають установленим законодавством вимогам;

декларування відповідності – процедура, за допомогою якої виробник або уповноважена ним особа під свою повну відповідальність документально засвідчує, що продукція відповідає встановленим законодавством вимогам;

сертифікація – процедура, за допомогою якої визнаний в установленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління навко-

лишнім середовищем, персоналу встановленим законодавством вимогам;

випробувальна лабораторія – лабораторія, яка проводить технічні операції, що полягають у визначенні одної або декількох характеристик цієї продукції відповідно до встановленої процедури;

сертифікат відповідності – документ, який підтверджує, що продукція, системи якості, системи управління якістю, системи управління довкіллям, персонал відповідають установленим вимогам певного стандарту або іншого нормативного документа, визначеного законодавством;

декларація про відповідність – документально оформлена в установленому порядку заява виробника, в якому дається гарантія відповідності продукції вимогам, установленим законодавством;

аудитор із сертифікації – особа, яка має відповідну кваліфікацію, теоретичну і практичну підготовку, необхідну для проведення одного або декількох видів робіт із сертифікації, атестована в установленому порядку і занесена у відповідний реєстр;

технічний регламент із підтвердження відповідності – нормативно-правовий акт, затверджений Кабінетом Міністрів України, в якому містяться опис видів продукції, що підлягає обов'язковому підтвердженню відповідності, вимоги безпеки для забезпечення життя і здоров'я людини, тварин, рослин, а також майна і охорони довкілля, процедури підтвердження відповідності цим вимогам, правила маркування і введення продукції в обіг;

оцінювання відповідності – процес, який демонструє, що встановлені вимоги до продукції, процесу, послуги, системи, особи чи органу були виконані;

орган з оцінки відповідності – підприємство, установа, організація чи їх підрозділ, які провадять діяльність з оцінки відповідності, включаючи калібрування, випробування, сертифікацію та інспектування;

орган з інспектування – орган з оцінки відповідності, який здійснює процедуру оцінювання відповідності шляхом спостереження і висновків, які супроводжуються відповідними вимірюваннями, випробуваннями або калібруванням;

свідоцтво про визнання відповідності – документ, який засвідчує визнання іноземних документів про підтвердження відповідності продукції вимогам, установленим законодавством України;

введення продукції в обіг – виготовлення або ввезення на митну територію України продукції з наступною самостійною або опосередкованою її реалізацією на території України;

законодавчо регульована сфера – сфера, в якій вимоги до продукції й умови введення її в обіг регламентуються законодавством;

законодавчо нерегульована сфера – сфера, в якій вимоги до продукції й умови введення її в обіг не регламентуються законодавством.

1.4. Суть обов'язкової та добровільної сертифікації

Сертифікація поділяється на обов'язкову і добровільну. Останнім часом обов'язкова сертифікація часто називається сертифікацією в законодавчо регульованій сфері, а добровільна – в законодавчо нерегульованій.

Обов'язкова сертифікація поширюється на продукцію і послуги, пов'язані із забезпеченням *безпеки довкілля, життя, здоров'я і майна*.

Основною метою систем обов'язкової сертифікації є захист споживачів (фізичних і юридичних осіб) від придбання (використання) товарів, робіт і послуг, які небезпечні для їх життя, здоров'я і майна, а також для довкілля. Інші цілі, для яких створюються системи обов'язкової і добровільної сертифікації, – поліпшення якості продукції і послуг, підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому ринку і сприяння експорту, якщо система визнана за кордоном.

У цьому випадку виготівник без відповідного сертифіката не має права не лише реалізувати продукцію, але і виробляти її. Законодавчо закріплені вимоги до цих товарів повинні виконуватися всіма виробниками на внутрішньому ринку й імпортерами при ввезенні на територію України. Роботи з обов'язкової сертифікації здійснюються органами з сертифікації і випробувальними лабораторіями, акредитованими в установленому порядку в рамках існуючих систем обов'язкової сертифікації. Для здійснення обов'язкової сертифікації створюються системи обов'язкової сертифікації, їх мета – доказ відповідності продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, вимогам технічних регламентів, стандартів, які в законодавчому порядку обов'язкові до виконання, або обов'язковим вимогам стандартів. Номенклатура об'єктів обов'язкової сертифікації встановлюється на державному рівні управління.

Добровільній сертифікації підлягає продукція, на яку відсутні обов'язкові до виконання вимоги з безпеки. Водночас її проведення обмежує доступ на ринок неякісних виробів за рахунок перевірки таких показників, як надійність, естетичність, економічність та ін. При цьому добровільна сертифікація не підміняє обов'язкову і її результати не є основою для заборони (постачання) продукції. Вона в першу чергу спрямована на боротьбу за клієнта.

Добровільна сертифікація проводиться в тих випадках, коли суворе дотримання вимог існуючих стандартів або іншої нормативної документації на продукцію, послуги або процеси державою не передбачено, тобто коли стандарти або норми не стосуються вимог безпеки і мають добровільний характер для товаровиробника, наприклад серія стандартів ДСТУ ІСО 9000 про моделі систем якості на підприємствах. Потреба в добровільній сертифікації з'являється, як правило, коли невідповідність стандартам або іншим нормативам на об'єкти сертифікації зачіпає економічні інтереси великих фінансово-промислових груп, галузей індустрії і сфери послуг.

ОБ'ЄКТИ ДОБРОВІЛЬНОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ

Продукція	Послуги	Системи якості підприємств	Персонал у сфері
– виробничо-технічного напрямку; – соціально-побутового напрямку	– матеріальні; – нематеріальні	– при проектуванні, розробці, виробництві, монтажі та обслуговуванні; – при виробництві, монтажі та обслуговуванні; – при контролі й випробуванні готової продукції	– неруйнівного контролю; – оцінки землі, нерухомості, автотранспорту; – зварювання та ін.

Рисунок 1.1 - Об'єкти добровільної сертифікації

Добровільна система сертифікації передбачає сертифікацію продукції тільки з ініціативи її виготівника. У цьому випадку він має право сертифікувати свою продукцію на відповідність будь-яким вимогам нормативної документації, у тому числі зарубіжної. Заявником може бути виготівник, постачальник, продавець, споживач продукції. Системи добровільної сертифікації найчастіше об'єднують виготівників і споживачів продукції, зацікавлених у розвитку торгівлі на основі довготривалих партнерських стосунків.

На відміну від обов'язкової сертифікації, об'єкти якої і підтвердження їх відповідності пов'язані із законодавством, добровільна сертифікація стосується видів продукції (процесів, послуг), не включених в обов'язкову номенклатуру і визначуваних заявником (або в договірних

стосунках). Правила і процедури системи добровільної сертифікації визначаються органом з добровільної сертифікації. Проте так само, як і в системах обов'язкової сертифікації, вони базуються на рекомендаціях міжнародних і регіональних організацій у цій сфері. Рішення про добровільну сертифікацію зазвичай пов'язане з проблемами конкурентоспроможності товару, просування товарів на ринок (особливо зарубіжний); перевагами покупців, які все більше орієнтуються у своєму виборі на сертифіковані вироби. Як правило, розвиток добровільної сертифікації підтримується державою.

1.5. Форми участі в системах сертифікації

Участь у системах сертифікації може бути в трьох формах:

- допуск до системи сертифікації;
- участь у системі сертифікації;
- членство в системі сертифікації.

Допуск до системи сертифікації означає можливість для заявника здійснити сертифікацію відповідно до правил цієї системи. Участь і членство в системі сертифікації встановлюються на рівні сертифікаційного органу. Учасник системи сертифікації – це орган з сертифікації, який у своїй діяльності застосовує правила цієї системи, але не має права брати участь в управлінні системою. Таким чином, перша форма участі відноситься до підприємств-виготівників, постачальників продукції, які з тих або інших причин сертифікують свою продукцію в рамках вибраної ними системи (наприклад, при добровільній сертифікації) або зобов'язані проводити сертифікацію за цією системою, наприклад на підставі положень про обов'язкову сертифікацію. Дві інші форми стосуються діяльності сертифікаційного органу в національних, регіональних і міжнародних системах сертифікації.

Сертифікація покликана сприяти розвитку міжнародної торгівлі. Проте система сертифікації може виявитися технічним бар'єром. Усуненню технічних бар'єрів у торгівлі сприяють угоди про взаємне визнання (угода з визнання – згідно з термінологією Керівництва 2 ІСО/МЕК), які залежно від кількості країн, що визнають результати діяльності іншої сторони, бувають односторонні, двосторонні, багатосторонні.

Угодою з визнання називають угоду, засновану на тому, що одна сторона приймає результати, отримані від «застосування одного або декількох встановлених функціональних елементів системи сертифікації», які представлені іншою стороною. По суті, це взаємне визнання результатів сертифікації, але визнання може відноситися як до загальних ре-

зультатів, так і тільки до випробувань («угода з випробувань») або тільки до контролю («угода з контролю»). Угоди з визнання укладаються на національному, регіональному і міжнародному рівнях.

Одностороння угода полягає в прийнятті однією стороною результатів роботи іншої сторони.

Двостороння угода – угода із взаємного визнання, вона включає прийняття кожною стороною результатів роботи іншої сторони.

Багатостороння угода – це угода про взаємне визнання результатів роботи більш ніж двома сторонами.

У рамках подібних угод права та обов'язки сторін можуть бути однаковими. Проте можливості сторін можуть не збігатись, що призводить до нееквівалентних стосунків. Це слід урахувати при двосторонніх стосунках, які не завжди бувають стосунками на основі взаємності, коли обидві сторони мають однакові права та обов'язки одна відносно одної.

Виникнення сертифікації пов'язане з наданням споживачеві гарантій щодо відповідності товарів, що ним купуються, вимогам конкретних стандартів. Із розвитком сертифікації став очевидним її позитивний вплив на торгові зв'язки між державами: терміни отримання дозволу на ввезення значно скорочувалися для сертифікованого товару; він не потребував повторних випробувань у приймаючій країні, якщо вона визнавала сертифікат постачальника.

Проте в міру збільшення кількості національних систем сертифікації все більш виразно виявлялися їх відмінності. Ці відмінності пов'язані як із стандартами, на відповідність яким проводяться сертифікаційні випробування, так і з законами, на підставі яких уведена сертифікація, а також із правилами процедури сертифікації тощо. У зв'язку з цим визначилася зовсім інша роль сертифікації в міжнародній торгівлі – як технічного бар'єру.

Сертифікаційні бар'єри виникають не лише із зазначених причин, які певною мірою склалися об'єктивно. Зовсім інший механізм виникнення перешкод у торгівлі має перетворення сертифікації на спосіб протекціонізму для захисту внутрішнього (чи регіонального, як в ЄС) ринку від проникнення товарів іноземного виробництва. У таких випадках використовують ускладнення адміністративної сторони випробувань товарів, що імпортуються, посилюють контроль якості, приймають стандарти (державні або регіональні), що стосуються процедури випробувань (наприклад, європейські стандарти серії 45000), що відбивається на порядку визнання зарубіжних сертифікатів, а для деяких країн визнання взагалі виявляється неможливим. Протекціоністські заходи нерідко пов'язані з прийняттям національних обов'язкових стандартів або

технічних регламентів під тиском транснаціональних корпорацій, які, як відомо, беруть активну участь у стандартизації на національному рівні, забезпечуючи головну частину фінансування діяльності національних організацій зі стандартизації і прагнучи нерідко отримати можливість контролю над діяльністю технічних комітетів.

Таким чином, імовірність перетворення стандарту на інструмент конкурентної боротьби велика, а оскільки іноземному постачальникові подібної продукції потрібно буде доводити її відповідність, як правило, у таких випадках дуже високим вимогам, то отримати сертифікат відповідності досить проблематично. В організації систем сертифікації непоодинокими є випадки створення таких умов отримання сертифіката, які нездійсненні для середніх і тим більше дрібних фірм.

Американська корпорація випробувальних лабораторій, наприклад, яка є національною організацією з сертифікації, зазвичай вважає за краще займатися сертифікацією продукції великих фірм-виготівників, тоді як невеликі підприємства можуть довго чекати своєї черги. У міжнародній торгівлі склалися суворі правила з визнання зарубіжного сертифіката на продукцію, що імпортувалася. Для успішного експорту необхідно отримати сертифікат відповідності авторитетної, визнаної в усіх країнах організації. А для цього потрібен тривалий час і чималі фінансові витрати. Підготовка до сертифікації може бути пов'язана з необхідністю введення системи забезпечення якості, якщо цього вимагає схема сертифікації.

Проблеми, пов'язані з нетарифними бар'єрами і шляхами їх усунення, знайшли відображення в Угоді з технічних бар'єрів у торгівлі, яка прийнята на Уругвайському раунді ГАТТ в 1993 р. На цьому ж раунді прийнято рішення про перетворення ГАТТ у Світову організацію торгівлі (СОТ), складовою частиною якої стала Генеральна угода з тарифів і торгівлі. У сфері сертифікаційних бар'єрів Угода порушує питання процедури оцінки відповідності й визнання оцінки відповідності; міжнародних і регіональних систем оцінки відповідності, а також інформації про технічні регламенти, стандарти і процедури оцінки відповідності. Загальний принцип Угоди полягає в тому, що для продукції, що імпортується, повинен створюватися не менш сприятливий режим, ніж для товарів внутрішнього виробництва.

За процедурами оцінки відповідності Угода зобов'язує країни-учасниці гарантувати виконання центральними урядовими органами таких положень:

– приймати такі процедури оцінки, які не створюють дискримінації для іноземних постачальників як за самою процедурою, так і за платою за цю послугу. Додаткових незручностей не повинні створювати

і місця розташування випробувального устаткування;

- постачальник повинен мати можливість проводити оцінку відповідності на місці виготовлення з отриманням знаку системи;

- процедури оцінки «не мають бути строгішими або застосовуватися строгіше, ніж це необхідно» для посвідчення відповідності товару технічному регламенту (стандарту). Не повинні створюватися перешкоди в міжнародній торгівлі і шляхом затримки випробувань; на прохання заявника його необхідно інформувати про хід оцінки і пояснити причини затримки;

- дотримання конфіденційності інформації про випробовуваний товар потрібне для захисту законних комерційних інтересів;

- якщо продукція, яка визнана такою, що відповідає технічному регламенту (стандарту), модифікована, то процедуру її оцінки слід обмежити. У цьому випадку потрібно переконатися лише в тому, що продукція продовжує відповідати пред'явленим вимогам;

- як нормативну основу для процедури оцінки відповідності необхідно застосовувати міжнародні стандарти, керівництво і рекомендації, що видані або знаходяться на завершальній стадії розробки в міжнародних організаціях. Неможливість їх повного або часткового використання має бути чітко обґрунтована. Головні причини розбіжностей, як правило, відносяться до вимог національної безпеки; попередження дій, що вводять в оману; безпеки і здоров'я людей; захисту довкілля; географічних чинників; фундаментальних проблем у сфері інфраструктури і технологій. Для того щоб досягти повнішої міри гармонізації процедур оцінки відповідності, країнам-учасникам слід використовувати всі можливості для активної участі в діяльності міжнародних організацій зі стандартизації;

- за відсутності міжнародних розробок, а також якщо національні правила процедур оцінки відповідності не гармонізовані з міжнародними, країни-учасниці зобов'язані: відкрито публікувати повідомлення про наміри прийняття конкретної процедури оцінки відповідності й те, на які види продукції вона поширюється; повідомляти інші країни-учасниці про ці нововведення і надавати їм час для обговорення і підготовки письмових зауважень;

- якщо під час розгляду країнами-учасницями подібних нововведень виникають проблеми, що стосуються національної безпеки, загрози життю і здоров'ю людей, екології, то країна має право відмовитися від відповідних положень. Процедури оцінки відповідності можуть бути прийняті місцевими урядовими і неурядовими органами;

- країни-учасниці несуть відповідальність за виконання тих вимог цієї Угоди, які належать до сфери їх компетенції.

Із визнанням оцінки відповідності центральними урядовими органами Угода зобов'язує країни-учасниці гарантувати прийняття результатів оцінки, якщо навіть процедури самі по собі в чомусь розрізняються, але «забезпечують встановлення відповідності продукції вживаним технічним регламентам або стандартам так само, як і їх процедури». При цьому визнається можливість попередніх консультацій для досягнення взаєморозуміння з таких важливих для зазначеної ситуації питань, як: технічна компетентність органів, що здійснюють оцінку; прийняття тих результатів, які отримані в країні-експортерів, без додаткових вимог; міра упевненості в надійності результатів оцінки. Упевненість у надійності результатів оцінки залежить від адекватності й незмінності технічної компетенції органів. Дуже важливо, щоб акредитація випробувального органу проводилася на відповідність рекомендаціям міжнародних організацій зі стандартизації. Якщо така акредитація мала місце – це вважається основним показником адекватної технічної компетенції.

Країнам-учасникам рекомендується розширювати круг партнерів з визнання результатів оцінки відповідності. Угодою рекомендується на прохання інших країн-учасниць проводити переговори з метою підписання договору про взаємне визнання результатів оцінки відповідності. Такі угоди можуть стосуватися й окремих видів продукції для сприяння розвитку торгівлі ними. Угода також рекомендує країнам-учасникам без жодних дискримінуючих обмежень допускати до участі в оцінці відповідності органи інших країн-учасниць, що виконують адекватну роботу.

Відносно міжнародних і регіональних систем оцінки відповідності головні рекомендації Угоди такі: країни-учасниці зобов'язані дати гарантію, що якщо їх центральні урядові органи приймають міжнародні (регіональні) системи, то вони виключають ті їх положення, які суперечать усьому викладеному вище.

У сфері інформації про технічні регламенти, стандарти і процедури оцінки відповідності Угода зобов'язує кожну країну-учасницю організувати довідкову службу. Ця служба повинна забезпечити зв'язок між країнами-учасницями, відповідаючи на їх запити і надаючи зацікавленим органам країн-учасниць документи, які стосуються технічних регламентів або стандартів (прийнятих на будь-якому рівні); будь-яких процедур оцінки відповідності, чинних або пропонованих на їх території; членства або участі в міжнародних (регіональних) організаціях після стандартизації або систем оцінки відповідності, двосторонніх і багатосторонніх угод; місця розташування довідкових служб і друкованих видань, в яких публікуються повідомлення, що відносяться до предмета цієї Угоди.

Будь-яка країна-учасниця зобов'язана повідомляти інші країни-учасниці про те, які угоди пов'язані з питаннями процедур оцінки відповідності, стандартів або технічних регламентів. Вона робить висновок про те, як такі угоди можуть вплинути на торгові стосунки. Така міра потрібна для прийняття іншими органами рішень з участі в угодах для усунення можливих перешкод у розвитку торгівлі.

1.6. Суть підтвердження відповідності, його форми

Будь-яка система сертифікації використовує стандарти (міжнародні, регіональні, національні), на відповідність вимогам яких проводяться випробування. Інформація про відповідність стандартам потрібна покупцеві, кінцевому споживачеві, інспектуючим і контролюючим органам, страховим компаніям, урядовим органам для найрізноманітніших ситуацій, пов'язаних із продуктом. У системах сертифікації третьою стороною застосовуються два способи зазначення відповідності стандартам: сертифікат відповідності і знак відповідності, які і є способами інформування всіх зацікавлених сторін про сертифікований товар.

Сертифікат відповідності – це документ, виданий за правилами системи сертифікації, який повідомляє, що забезпечується необхідна упевненість у тому, що належним чином ідентифікована продукція (процес, послуга) відповідає конкретному стандарту або іншому нормативному документу. Сертифікат може відноситися до всіх вимог стандарту, окремих розділів або конкретних характеристик продукту, що чітко обумовлюється в самому документі. Інформація, подана в сертифікаті, має забезпечити можливість порівняння її з результатами випробувань, на основі яких він виданий.

Знак відповідності – це захищений в установленому порядку знак, уживаний (чи виданий органом із сертифікації) згідно з правилами системи сертифікації, який вказує, що забезпечується відповідність продукції (процесу, послуги) конкретному стандарту або іншому нормативному документу. Знак відповідності обмежений певною системою сертифікації, що вказує на функцію цієї системи (в особі органу з сертифікації) контролювати відповідність стандарту продукції, маркованої цим знаком. Знаком відповідності маркується товар і в тому випадку, якщо він відповідає всім вимогам стандарту.

Зазвичай у системах сертифікації діють правила щодо застосування знака відповідності або національні стандарти, що регламентують застосування знака відповідності державному стандарту. Дозвіл (ліцензія) на використання знаку відповідності видається органом із сертифікації.

До стандартів, використовуваних для цілей сертифікації, пред'являються певні вимоги, які враховують технічні комітети організацій, що займаються стандартизацією. Передусім, якщо стандарт, що розробляється, призначений для використання при сертифікації, до складу технічного комітету, окрім представників усіх зацікавлених сторін, мають бути включені фахівці, що мають досвід роботи у сфері сертифікації. У розділі стандарту «Сфера застосування» має бути вказівка про застосування його для сертифікації. У стандарт включаються тільки ті характеристики, які можуть бути об'єктивно перевірені. Якщо в разі сертифікації третьою стороною необхідно встановити методи контролю виробничих процесів, такі вимоги включаються в спеціальні правила і програми сертифікації, засновані на стандарті.

Стандарт повинен встановлювати послідовність проведення випробувань, якщо це впливає на їх результати. Прийнятнішими вважаються методи неруйнівних випробувань.

Якщо сертифікація проводиться з метою доказу безпеки виробу (основний аспект сертифікації), застосовуються стандарти, в яких регламентуються характеристики і норми безпеки. Це можуть бути і спеціально розроблені з цією метою нормативні документи. Так, під час перевірки на безпеку виробів електронної техніки, побутових електротехнічних товарів використовуються міжнародні стандарти з безпеки МЕК.

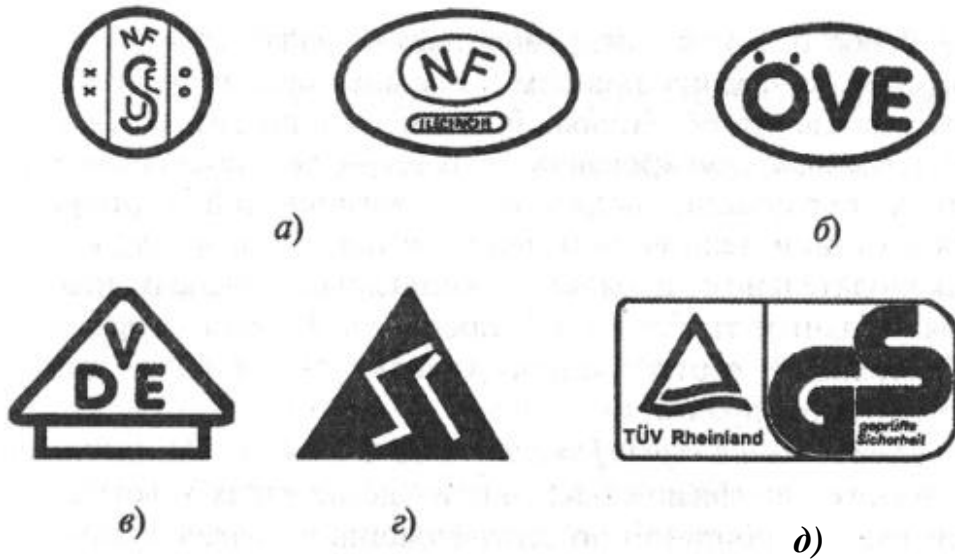
Якщо виріб має сертифікат безпеки, то він може маркуватися спеціальними знаками відповідності, які або належат до конкретних видів продукції, наприклад, електротехнічним побутовим приладам (рис. 1.2 а-г), або мають загальніший характер, тобто інформують споживача про безпеку товарів (рис. 1.2 д).

Ще одним способом є декларація виготівника.

Декларування відповідності регламентується Тимчасовим порядком декларування відповідності продукції з низькою мірою ризику для життя і здоров'я споживачів, затвердженим наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики від 01.12.2005 р. № 342. До продукції з низькою мірою ризику для життя і здоров'я споживача належать вироби й устаткування, користування або управління якими за призначенням здійснює спеціально підготовлений персонал і для введення в експлуатацію якого потрібний спеціальний дозвіл, а також інша продукція, що не містить джерел електричної, механічної, енергетичної, електромагнітної небезпеки для споживача.

Положення *Порядку № 342* застосовуються для продукції, яка виготовлена в Україні або вводиться в оборот на її території та наведена в Переліку продукції, відповідність якої може бути підтверджена декларацією про відповідність.

Рисунок 1.2 – Знаки відповідності побутових електричних приладів вимогам безпеки:

***a)* – Франція, *б)* – Австрія, *в)* – Німеччина, *з)* – Великобританія, *д)* – Знак «Перевірено на безпеку» (Німеччина)**

Порядок № 342 не застосовується в таких випадках:

- до продукції, що була в користуванні;
- до харчової продукції, декларування якої здійснюється згідно

із Законом України «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23.12.97 р. №771/97-ВР (із змінами № 406-VII (406-18) від 04.07.2013).

Декларація про відповідність видається постачальником, яким може бути виробник або уповноважена ним особа, що є резидентом України. Декларація видається на продукцію, включену в Перелік продукції, відповідність якої вимогам може бути підтверджена декларацією про відповідність, дійсну до введення в дію відповідних технічних регламентів.

Необхідно відзначити, що згідно з вимогами ст. 32 Закону про стандарти, технічні регламенти і процедури оцінки відповідності виробник продукції складає декларацію про відповідність усіх введених в обіг товарів, що є об'єктами технічних регламентів, якщо інше не передбачене технічним регламентом. Проте виробник зобов'язаний отримати в органі за оцінкою відповідності сертифікат відповідності згідно з вимогами закону, якщо така процедура передбачена технічним регламентом, для підтвердження відповідності.

Оформлена згідно з вимогами, установленними технічним регламентом, декларація про відповідність підлягає реєстрації центральним органом виконавчої влади у сфері технічного регулювання в строк, який не повинен перевищувати три дні. Для реєстрації декларації про відпо-

відність заявник подає в центральний орган виконавчої влади у сфері технічного регулювання оформлену згідно з вимогами, установленим технічним регламентом декларацію про відповідність.

Слід мати на увазі, що Декларація видається терміном до трьох років, який установлюється постачальником. При цьому Декларація видається постачальником на підставі технічної документації, що підтверджує відповідність конкретної продукції вимогам нормативних документів на неї, які зазначені в Декларації.

Склад технічної документації, що є основою для оцінки постачальником відповідності продукції вимогам нормативних документів, на які є посилання в Декларації, встановлений п. 22 Технічних регламентів модулів оцінки відповідності й вимог з маркування національним знаком відповідності, які застосовуються в технічних регламентах із підтвердження відповідності, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07.10.2003 р. № 1585.

Виробник має вжити заходів для того, щоб виробничий процес забезпечував відповідність виготовленої продукції технічній документації та нормативним документам, на які є посилання в Декларації. Крім того, чинним законодавством встановлена відповідальність постачальника за показники продукції, визначені технічною документацією і нормативними документами, на які є посилання в Декларації.

Декларація може видаватися щодо конкретної продукції або групи однорідної продукції, до якої встановлені єдині вимоги. Кожен екземпляр Декларації, якою супроводжується продукція, підписується постачальником або особою, яка має право діяти від імені постачальника, і завіряється його печаткою.

Декларація підлягає реєстрації в органах із сертифікації за певним видом продукції на підставі заяви постачальника про її реєстрацію і копій документів, наведених у п. 2.5 Порядку № 342.

Згідно з п. 2.5 Порядку № 342 до документів, що підтверджують відповідність продукції встановленим законодавством вимогам і що надаються органу з сертифікації, належать такі:

- загальний опис виробу;
- нормативні документи, в яких встановлені вимоги до продукції;
- протоколи випробувань продукції, проведених в акредитованих випробувальних лабораторіях, з дотриманням періодичності випробувань, установлені нормативними документами;
- сертифікати відповідності та протоколи випробувань сировини, матеріалів, комплектуючих виробів (за наявності).

Декларація подається на реєстрацію тільки в один з органів із сертифікації на вибір постачальника. Орган із сертифікації впродовж п'яти робочих днів після отримання заяви з підтверджувальними документами зобов'язаний перевірити:

- наявність певного виду продукції в Переліку продукції, відповідність якої може бути підтверджена декларацією про відповідність;
- документи, що підтверджують правочинність постачальника видавати Декларацію;
- повноту і правильність визначення нормативних документів, потрібних для оцінки відповідності конкретної продукції;
- повноту і правильність підтверджувальних документів за умовами виробництва продукції;
- правильність заповнення Декларації, безкоштовно зареєструвати Декларацію або відмовити в реєстрації й письмово поінформувати постачальника про виявлені невідповідності встановленим вимогам.

У разі незгоди постачальника з рішенням органу з сертифікації про відмову в реєстрації Декларації він може подати апеляцію в центральний орган виконавчої влади з питань технічного регулювання або оскаржити його в судовому порядку.

Реєстрація здійснюється шляхом надання Декларації реєстраційного номера, що містить ідентифікаційне позначення органу з сертифікації та порядковий номер Декларації за реєстром, який веде орган із сертифікації. Відомості про реєстрацію зазначаються в Декларації. У реєстр вносяться найменування і юридична адреса постачальника, його код за ЄДРПОУ, реєстраційний номер Декларації й термін її дії, найменування і вид продукції, включеної в Декларацію.

Зареєстрована Декларація і документи, на підставі яких вона була видана, повинні зберігатися постачальником не менше трьох років після закінчення терміну її дії. Упродовж цього ж терміну в органі з сертифікації мають зберігатися копії зареєстрованої Декларації разом із супровідними документами.

Декларація, зареєстрована згідно з Порядком № 342, дійсна на всій території України і є документом, що підтверджує відповідність Продукції встановленим законодавством вимогам.

У разі зміни вимог нормативних документів, наведених у Декларації, а також зміни (реорганізації) постачальника необхідно скласти нову Декларацію і подати її для реєстрації в орган із сертифікації.

У разі виявлення органами державного нагляду і контролю продукції, що не відповідає зазначеним у Декларації вимогам, вони в триденний термін письмово, з відповідним обґрунтуванням інформують про це постачальника й орган із сертифікації, що зареєстрував Декларацію. По-

стачальник упродовж шести робочих днів із дня отримання такої інформації має вжити заходів із приведення продукції у відповідність і повідомити про це орган із сертифікації. У разі ненадання органу з сертифікації впродовж шести робочих днів інформації про вжиті постачальником заходи цей орган вносить у реєстр запис про відміну реєстрації Декларації й письмово інформує про це територіальні органи державного нагляду і контролю та постачальника.

У разі незгоди постачальника з рішенням органу з сертифікації про відміну реєстрації Декларації він може подати апеляцію в центральний орган виконавчої влади з питань технічного регулювання або оскаржити його в судовому порядку. Декларація про відповідність заповнюється українською мовою за формою, наведеною в додатку до Порядку № 342 (рис. 1.3).

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ВІДПОВІДНІСТЬ
Реєстраційний № _____

Термін дії з _____ до _____
ВИДАНА

_____ (назва постачальника, код за ЄДРПОУ, адреса, контактний телефон)

який заявляє під свою відповідальність, що ПРОДУКЦІЯ _____

відповідає вимогам нормативних документів _____

Додаткові відомості _____

_____ (посада) (підпис) (П. І. Б. уповноваженої особи постачальника)
М. П.

Декларація про відповідність зареєстрована

_____ (найменування органу з сертифікації, що зареєстрував декларацію про відповідність)

« _____ »
(дата реєстрації)

_____ (посада) (підпис) (П. І. Б. керівника органу з сертифікації)
М. П.

Дійсність декларації про відповідність можна перевірити за тел. _____

Рисунок 1.2 – Зразок декларації про відповідність

Щодо правил заповнення Декларації й інформації, яку вона повинна містити, необхідно відзначити наступне. Якщо інше не зазначено в технічному регламенті, Декларація про відповідність повинна містити таку інформацію:

- визначення продукції (назву, тип або номер моделі, будь-яку додаткову інформацію, наприклад: номер партії або серійний номер, назви складових частин);
- вимоги технічних регламентів, яким відповідає продукція, включаючи посилання на відповідні національні стандарти;
- додаткову інформацію (сорт або категорію продукції) згідно з технічним регламентом;
- дату оформлення декларації, назву, адресу, статус і підпис виробника або його уповноваженого представника;
- назва, адреса й ідентифікаційний код у реєстрі призначених органів з оцінки відповідності, який провів процедуру оцінки відповідності;
- назва й адреса, за якою зберігається технічна документація з підтвердження відповідності.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення понять «сертифікація», «обов'язкова сертифікація», «добровільна сертифікація».
2. Яке значення сертифікації товарів в Україні?
3. Які основні переваги та недоліки сертифікації у світі та в Україні?
4. Як розвивались системи сертифікації в країнах Східної Європи?
5. Розкрийте зміст понять «підтвердження відповідності», «технічний регламент з підтвердження відповідності» тощо.
6. Які основні цілі має сертифікація в законодавчо регульованій та законодавчо нерегульованій сфері?
7. Охарактеризуйте об'єкти добровільної сертифікації.
8. Які можливості мають підприємства, які беруть участь у різних формах систем сертифікації?
9. Розкрийте роль угод про взаємне визнання.
10. Розкрийте суть та охарактеризуйте форми підтвердження відповідності.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СЕРТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Основні напрями державної політики в галузі сертифікації

Державна політика у сфері підтвердження відповідності базується на таких принципах:

- координації дій органів виконавчої влади у сфері підтвердження відповідності, розподілу їх повноважень і уникнення дублювання;
- неупередженості, прозорості й доступності процедур підтвердження відповідності;
- застосування з урахуванням існуючої міжнародної практики способів підтвердження відповідності залежно від потенційного ризику;
- забезпечення ідентичних процедур підтвердження відповідності продукції вітчизняного й іноземного походження;
- гармонізації національних нормативно-правових актів із підтвердження відповідності з міжнародними і європейськими;
- сприяння розвитку сфери підтвердження відповідності в законодавчо нерегульованій сфері;
- дотримання вимог відносно конфіденційності інформації, отриманої в результаті робіт із підтвердження відповідності;
- забезпечення повного й усебічного інформування з питань підтвердження відповідності всіх зацікавлених сторін;
- розробка або застосування процедури оцінки відповідності способом, достатнім для забезпечення відповідності продукції, процесів і послуг технічним регламентам або стандартам, ураховуючи ризики в разі невідповідності.

Повноваження органів виконавчої влади у сфері підтвердження відповідності

Кабінет Міністрів України у сфері підтвердження відповідності:

- забезпечує здійснення державної політики у сфері підтвердження відповідності;
- затверджує технічні регламенти;
- укладає міжнародні угоди у сфері підтвердження відповідності, приєднання України до міжнародних (регіональних) систем сертифікації;
- затверджує порядок здійснення процедур призначення органів з оцінки відповідності, які перевіряють відповідність продукції, проце-

сів і послуг вимогам технічних регламентів.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері підтвердження відповідності:

- забезпечує проведення єдиної державної технічної політики у сфері підтвердження відповідності;
- організовує розроблення проектів нормативно-правових актів, що встановлюють загальні вимоги та правила процедури підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері;
- надає методологічну допомогу центральним органам виконавчої влади у розробленні проектів законів, інших нормативно-правових актів з підтвердження відповідності, у тому числі технічних регламентів;
- узгоджує розроблені центральними органами виконавчої влади технічні регламенти, що подаються на затвердження Кабінету Міністрів України;
- встановлює порядок надання ними інформації, що стосується виданих сертифікатів відповідності та свідоцтв про визнання відповідності;
- організовує ведення національного фонду нормативно-правових актів з питань підтвердження відповідності.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері підтвердження відповідності:

- бере участь у формуванні державної політики у сфері підтвердження відповідності;
- готує пропозиції з укладання міжнародних угод у сфері підтвердження відповідності, приєднання України до міжнародних (регіональних) систем сертифікації, приймає рішення про порядок визнання результатів робіт, проведених органами з сертифікації інших країн;
- координує діяльність центральних органів виконавчої влади в певних сферах діяльності з підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері;
- організовує ведення державного реєстру призначених органів з оцінки відповідності;
- організовує підготовку й атестацію аудиторів з сертифікації;
- здійснює інформаційне забезпечення з питань підтвердження відповідності;
- призначає органи з оцінки відповідності за пропозиціями відповідних центральних органів виконавчої влади;
- організовує нагляд за проведенням робіт з оцінки відповідності призначеними органами з оцінки відповідності.

Центральні органи виконавчої влади, на які покладені функції те-

хнічного регулювання в певних сферах діяльності:

- готують пропозиції щодо призначення органів з оцінки відповідності для проведення робіт із підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері;
- беруть участь у розробці проектів технічних регламентів із підтвердження відповідності й інших нормативно-правових актів у цій сфері;
- організовують підготовку і підвищення кваліфікації фахівців із підтвердження відповідності.

2.2. Законодавче забезпечення процедури сертифікації

Діяльність із сертифікації в Україні законодавчо регулюється і забезпечується такими нормативними документами:

- Законом України «Про захист прав споживачів» (№ 1023-ХІІ від 12.05.91) із змінами (№ 5463-VI від 16.10.2012), що містить 3 розділи і 26 статей. Він регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, установлює права споживачів, визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів;

- Законом України «Про підтвердження відповідності» (№ 6013 від 17.05.2001) із змінами (№ 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012), що складається з 7 розділів і 22 статей. Закон визначає правові й організаційні основи підтвердження відповідності продукції, систем якості, систем екологічного управління, персоналу певним нормам і спрямований на забезпечення єдиної державної технічної політики у сфері підтвердження відповідності;

- Законом України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» (№ 6013 від 17.05.2001) із змінами (№ 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012); цей Закон визначає правові, організаційні та економічні засади акредитації органів з оцінки відповідності в Україні;

- Декретом КМ України «Про стандартизацію і сертифікацію» (№ 46-93 від 10.05.93) із змінами (№ 2134-III від 7.12.2000);

- підзаконними актами, які спрямовані на вирішення окремих соціально-економічних завдань і передбачають використання для цього обов'язкової сертифікації;

- указами Президента і нормативними актами КМ України (Указ Президента «Про заходи по підвищенню якості вітчизняної продукції» № 113/2001 від 23.02.2001 р.; Постанова КМУ «Про утворення Українського інституту якості» № 800 від 11.07.2001); Указ Президента Украї-

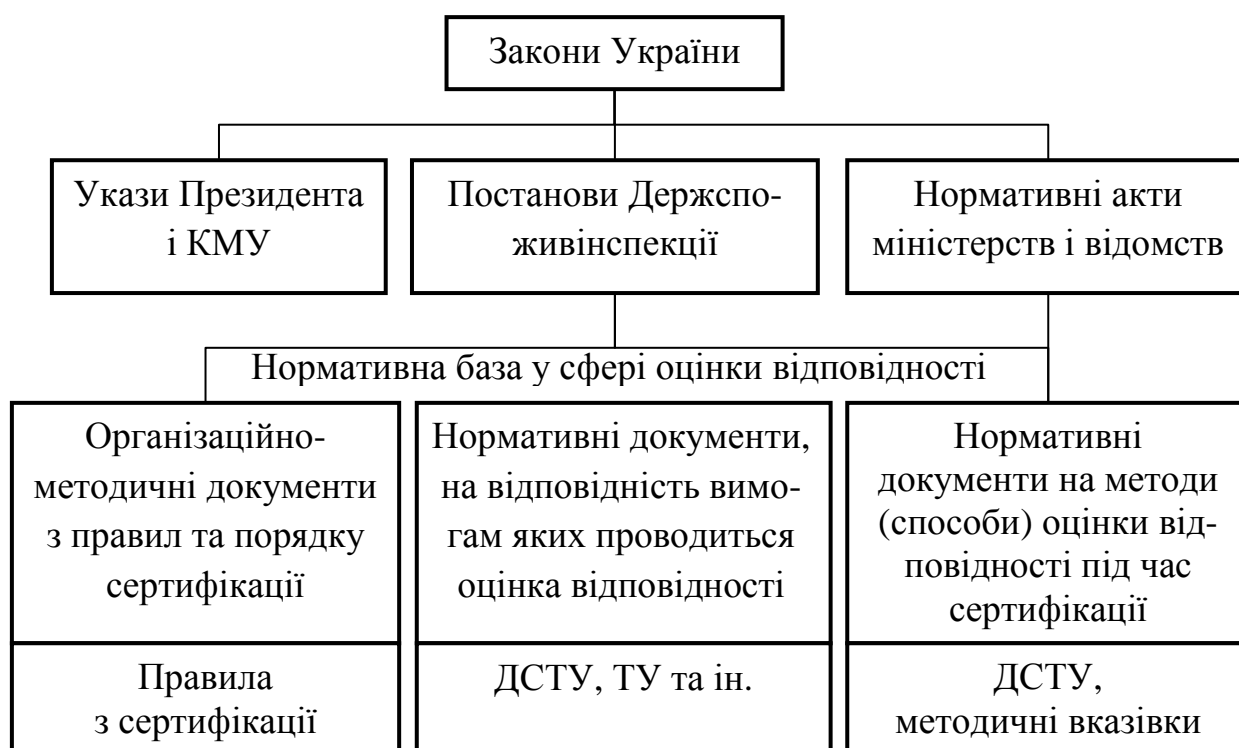

ни «Про Положення про Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів № 134/2012 від 22.02.2012»);

Нормативно-методична база сертифікації включає:

- сукупність нормативних документів, на відповідність вимогам яких проводиться сертифікація продукції й послуг, а також документів, що встановлюють методи перевірки дотримання цих вимог;
- комплекс організаційно-методичних документів, які визначають правила і порядок проведення робіт із сертифікації (серія правил із сертифікації та коментарів до них).

Структуру законодавчої й нормативної бази сертифікації подано на рис. 2.1.

Рисунок 2.1 – Структура законодавчої і нормативної бази сертифікації

Нормативні акти, які зобов’язують проведення сертифікації:

- національні закони про захист прав споживачів (охорона праці, безпека продукції тощо);
- обов’язкові стандарти на окремі види продукції, без перевірки відповідності, якщо вона не допускається до продажу та (або) експлуатації;
- нормативні акти парламенту, уряду або органів, які зобов’язують до проведення обов’язкової сертифікації певних видів виробів та встановлюють вимоги до них;

– угоди про участь країн або її неурядових організацій у міжнародних системах та угодах із сертифікації.

Закон України «Про підтвердження відповідності» поширюється на виробників і постачальників продукції незалежно від форми власності й видів діяльності, на органи з сертифікації, випробувальні лабораторії, а також відповідні органи державної влади. Згідно з цим Законом об'єктами підтвердження відповідності є продукції, системи якості, системи екологічного управління, персонал.

Національний знак відповідності – знак, який засвідчує відповідність позначеної ним продукції вимогам технічних регламентів із підтвердження відповідності, які поширюються на неї. Опис і правила застосування національного знака відповідності встановлюються Кабінетом Міністрів України у сфері оцінки відповідності. Виробник зобов'язаний наносити національний знак відповідності в законодавчо регульованій сфері на продукцію, відповідність якої він засвідчив декларацією. У разі підтвердження відповідності продукції уповноваженим органом з сертифікації до національного знака відповідності додається ідентифікаційний номер цього органу. Оплата робіт із підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері здійснюється відповідно до правил визначення вартості цих робіт, які затверджуються Кабінетом Міністрів України у сфері оцінки відповідності. Оплата робіт із підтвердження відповідності в законодавчо нерегульованій сфері здійснюється на договірній основі.

2.3. Підтвердження відповідності в законодавчо регульованій та законодавчо нерегульованій сфері

Процедура підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері для окремих видів продукції, яка може становити небезпеку для життя і здоров'я людини, тварин, рослин, а також майна й охорони довкілля, вводиться технічними регламентами.

З уведенням у дію технічних регламентів центральний орган виконавчої влади з питань оцінки відповідності офіційно публікує перелік національних стандартів, добровільне застосування яких може сприйматися як доказ відповідності продукції вимогам технічних регламентів. Виробник або постачальник також має право підтвердити відповідність продукції вимогам технічних регламентів іншими, крім відповідності стандартам, шляхами, передбаченими цими регламентами.

Сертифікація в законодавчо регульованій сфері проводиться відповідно до вимог технічних регламентів. За результатами проведення сертифікації в разі позитивного рішення призначеного органу з оцінки

відповідності заявникові видається сертифікат відповідності, зразок якого затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування єдиної державної технічної політики у сфері підтвердження відповідності.

Обов'язки виробників і постачальників продукції, що підлягає підтвердженню відповідності в законодавчо регульованій сфері

Виробник зобов'язаний:

- сприяти проведенню всіх процедур підтвердження відповідності, установлених для конкретного виду продукції;
- наносити на продукцію національний знак відповідності в законодавчо регульованій сфері;
- компенсувати споживачам продукції завдані їм збитки в разі виявлення невідповідності продукції вимогам, зазначеним у декларації про відповідність, сертифікаті відповідності чи свідоцтві про визнання відповідності;
- надавати постачальнику інформацію про сертифікацію продукції шляхом зазначення реєстраційних номерів сертифікатів відповідності в документах, згідно з якими передається відповідна продукція;
- супроводжувати продукцію декларацією про відповідність, якщо це встановлено технічним регламентом на відповідний вид продукції;
- надавати на вмотивовану вимогу органів, яким відповідно до законів України належать повноваження щодо перевірки якості та безпеки продукції, завірені виробником або імпортером копії сертифікатів відповідності, свідоцтв про визнання відповідності або декларації про відповідність, якщо її наявність у виробника передбачена технічним регламентом на відповідний вид продукції.

Постачальник зобов'язаний:

- реалізовувати продукцію за умови наявності в документах, згідно з якими йому передана відповідна продукція, реєстраційних номерів, сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання відповідності;
- припиняти реалізацію продукції, якщо вона не відповідає вимогам нормативних документів, зазначеним у декларації про відповідність, у сертифікаті відповідності або свідоцтві про визнання відповідності.

Державний нагляд за дотриманням вимог із підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері здійснюється в порядку, установленому законодавством.

Декларування відповідності в законодавчо нерегульованій сфері

Виробник може скласти декларацію про відповідність за власною ініціативою або на підставі договору зі споживачем, при цьому він несе відповідальність за включення недостовірних відомостей у декларацію відповідно до законів України.

Сертифікація в законодавчо нерегульованій сфері проводиться на добровільних засадах у порядку, визначеному договором між заявником (виробником, постачальником) і органом із сертифікації. При цьому підтверджується відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем екологічного управління, персоналу певним заявленим вимогам.

Орган із сертифікації встановлює правила проведення сертифікації, визначає учасників робіт із сертифікації.

Сертифікація на добровільних засадах може проводитися також органами з сертифікації, уповноваженими на проведення робіт у законодавчо регульованій сфері.

2.4. Актуальність сертифікації для запобігання надходженню неякісних товарів на ринок України

Виникнення сертифікації пов'язане з наданням споживачеві гарантій щодо відповідності товарів, які він купує, вимогам конкретних стандартів. Із розвитком сертифікації ставав очевидним її позитивний вплив на торгові зв'язки між державами: терміни отримання дозволу на ввезення значно скорочувалися для сертифікованого товару; не були потрібні повторні випробування в приймаючій країні, якщо вона визнавала сертифікат постачальника.

Проте в міру збільшення кількості національних систем сертифікації все виразніше виявлялися їх особливості. Ці відмінності пов'язані як зі стандартами, на відповідність яким проводяться сертифікаційні випробування, так і з законами, на підставі яких введена сертифікація, а також із правилами процедури сертифікації та ін. З огляду на це визначилася зовсім інша роль сертифікації в міжнародній торгівлі – як технічного бар'єра.

Організація Об'єднаних Націй, як і низка інших міжнародних організацій, покликаних піклуватися про права споживачів, а також урядів держав-учасників міжнародних угод і міжнародного співтовариства захищають до основних прав споживачів право на безпеку, інформацію і можливість вибору якісної продукції.

Визнані міжнародним співтовариством права споживачів як найвищі цінності та пріоритетні напрями діяльності держави закріплені в статтях 42 і 50 Конституції України:

– держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпекою продукції й усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів;

– кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Закон «Про захист прав споживачів» визначає не лише права споживачів на території України, але і права їх реалізації.

Правові й економічні основи державної системи сертифікації й організаційні форми її функціонування були визначені *Декретом Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» № 46-93 від 10.05.93 р.* Відтоді і до сьогодні українська державна система сертифікації продукції (УкрСЕПРО) є сферою управління держави. Вона створена для того, щоб представляти інтереси споживачів, виробників, постачальників (продавців) та інших зацікавлених сторін. Інтереси споживачів і виробників часто не збігаються. Проте ці інтереси, одночасно зі зміною економічних і соціальних чинників, безумовно, змінюються, що, у свою чергу, призводить до трансформації УкрСЕПРО. Крім того, у міру збагачення практичного досвіду застосування національного законодавства і процедур сертифікації зростає потреба в гармонізації їх із міжнародними нормами і правилами за умов одночасного забезпечення необхідного рівня захисту споживчого ринку України.

Окрім зазначеного вище, відзначимо, що сертифікація є важливим етапом у процесі виробництва і реалізації продукції, товарів, робіт, послуг.

Держспоживінспекція України для запобігання надходженню на ринок України неякісних, небезпечних для здоров'я товарів і послуг, фальсифікованих товарів має право в установленому порядку:

1) перевіряти у суб'єктів господарювання сфери торгівлі й послуг, у тому числі ресторанного господарства, якість продукції, додержання обов'язкових вимог щодо безпеки продукції, а також додержання правил торгівлі та надання послуг;

2) відбирати у суб'єктів господарювання сфери торгівлі і послуг, у тому числі ресторанного господарства, зразки товарів, сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектувальних виробів для проведення перевірки їх якості на місці або незалежної експертизи у відповідних ла-

бораторіях та інших установах, акредитованих на право проведення таких робіт згідно із законодавством;

3) одержувати безплатно від суб'єктів господарювання сфери торгівлі й послуг, у тому числі ресторанного господарства, що перевіряються, копії необхідних документів, які характеризують якість продукції, сировини, матеріалів, комплектувальних виробів, що використовуються для виробництва такої продукції;

4) проводити контрольні перевірки правильності здійснення розрахунків зі споживачами;

5) давати суб'єктам господарювання обов'язкові до виконання приписи для припинення порушень прав споживачів;

б) припиняти відвантаження і реалізацію товарів, які не відповідають вимогам нормативних документів, додержання яких відповідно до законодавства є обов'язковим, до усунення суб'єктами господарювання сфери торгівлі й послуг, у тому числі ресторанного господарства, виявлених недоліків;

7) забороняти суб'єктам господарювання сфери торгівлі й послуг, у тому числі ресторанного господарства, реалізацію споживачам продукції в разі:

– відсутності документів, що засвідчують її відповідність вимогам нормативних документів, додержання яких відповідно до законодавства є обов'язковим;

– відсутності сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання відповідності такої продукції, якщо її внесено до переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації;

– ввезення такої продукції на територію України без документів, які підтверджують її належну якість;

– якщо строк придатності продукції не зазначено або зазначено з порушенням вимог нормативних документів, додержання яких відповідно до законодавства є обов'язковим, чи якщо такий строк закінчився;

– якщо продукція є фальсифікованою.

Продукція, яка відповідно до законодавства підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, повинна вироблятися, ввозитися в Україну і реалізовуватися на митній території України тільки за наявності сертифіката відповідності. Сертифікат відповідності гарантує, що продукція відповідає встановленим ДСТУ, технічним умовам і вимогам нормативних документів, є якісною і безпечною для споживача.

Відповідно до Закону України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності», орган з оцінки відповідності продукції ДП «Харківстандартметрологія», акредитований Національним агентством з акредитації України (НААУ) за 14 технічними регламентами ДП «Харківстандарт-

метрологія», розширило сферу акредитації щодо оцінки відповідності продукції за технічними регламентами. Компетентність Органу з оцінки відповідності продукції ДП «Харківстандартметрологія» на відповідність вимогам ДСТУ EN 45011–2001 (EN 45011:1998) підтверджена атестатом про акредитацію від 26.07.2013 р. № 10119, виданим НААУ.

Згідно з атестатом сфера акредитації ДП «Харківстандартметрологія» включає такі 14 технічних регламентів: машин та устаткування; низьковольтного електричного обладнання; електромагнітної сумісності обладнання; безпеки іграшок; засобів індивідуального захисту; мийних засобів; приладів, що працюють на газоподібному паливі; водогрійних котлів, що працюють на рідкому чи газоподібному паливі; безпеки обладнання, що працює під тиском; етикетування ламп побутового використання стосовно ефективності споживання електроенергії; неавтоматичних зважувальних приладів; пакування (пакувальних матеріалів) та відходів пакування; медичних виробів; будівельних виробів, будівель і споруд.

Акредитація органу з оцінки відповідності продукції ДП «Харківстандартметрологія» сприяє усуненню бар'єрів у торгівлі з країнами ЄС, оскільки технічні регламенти, за якими проводиться оцінка відповідності продукції, гармонізовані з відповідними європейськими директивами.

Контрольні запитання

1. На яких принципах базується державна політика у сфері підтвердження відповідності?
2. Які повноваження мають органи виконавчої влади у сфері підтвердження відповідності?
3. Які законодавчі та нормативні акти регулюють сертифікаційні заходи в Україні?
4. У чому полягає суть Закону України «Про підтвердження відповідності»?
5. Відповідно до яких вимог проводиться сертифікація в законодавчо регульованій сфері?
6. Які обов'язки мають виробники продукції, що підлягає підтвердженню відповідності в законодавчо регульованій сфері?
7. Які обов'язки мають постачальники продукції, що підлягає підтвердженню відповідності в законодавчо регульованій сфері?
8. Який порядок декларування відповідності товарів у законодавчо нерегульованій сфері?

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ СЕРТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Основні цілі й завдання систем сертифікації

Система сертифікації визначається як система, яка має власні правила, процедури й управління для проведення сертифікації відповідності.

Система сертифікації – сукупність учасників сертифікації, що здійснюють сертифікацію за правилами, установленими в цій системі. Систему сертифікації (у загальному вигляді) складають: центральний орган, який управляє системою, контролює її діяльність і може передавати право на проведення сертифікації іншим органам; правила і порядок проведення сертифікації; нормативні документи, на відповідність яким здійснюється сертифікація; процедури (схеми) сертифікації; порядок інспекційного контролю. Таким чином, проведення сертифікації можливе тільки в рамках системи сертифікації, яка має бути визнана всіма її учасниками і зареєстрована у встановленому порядку.

В Україні створена державна система сертифікації продукції УкрСЕПРО. Основні положення цієї Системи регламентуються ДСТУ 3410-96. Вони поширюються на членів і учасників Системи, а також на підприємства й організації, які отримали доступ до неї.

Переваги застосування сертифікації продукції в Україні:

- забезпечує довіру внутрішніх і закордонних споживачів до якості продукції;
- полегшує і спрощує вибір необхідної продукції споживачам;
- забезпечує споживачу одержання об'єктивної інформації про якість продукції;
- сприяє більш тривалому успіху і захисту в умовах конкуренції з виготовлювачами несертифікованої продукції;
- зменшує імпорт у країну аналогічної продукції;
- запобігає надходженню в країну імпортованої продукції невідповідного рівня якості;
- стимулює поліпшення якості НД шляхом установлення в ній більш прогресивних вимог;
- сприяє підвищенню організаційно-технічного рівня виробництва;
- стимулює прискорення НТП.

У Системі здійснюються такі взаємопов'язані види діяльності:

- сертифікація продукції (процесів, послуг);
- сертифікація систем якості;
- атестація виробництв;
- акредитація випробувальних лабораторій (центрів);
- акредитація органів з сертифікації продукції;
- акредитація органів з сертифікації систем якості;
- атестація аудиторів за перерахованими видами діяльності.

Рисунок 3.1 – Цілі сертифікації

3.2. Принципи, правила та структура системи сертифікації УкрСЕПРО

Сертифікація в Системі передбачає підтвердження третьою стороною показників, характеристик і властивостей продукції, процесів, послуг на підставі випробувань, атестації виробництва і сертифікації систем якості. Система призначена для проведення обов'язкової і добровільної сертифікації продукції (процесів, послуг). Сертифікація на відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів і вимогам, передбаченим чинними законодавчими актами, проводиться виключно в Системі.

Система є відкритою для вступу до її органів із сертифікації та випробувальних лабораторій інших держав (за наявності двосторонніх угод про взаємне визнання результатів робіт із сертифікації) і доступу

до неї будь-яких підприємств і організацій. Обов'язковою умовою при цьому є визнання і виконання правил Системи.

Право проведення робіт із сертифікації продукції надається органам із сертифікації, випробувальним лабораторіям (центрам) і аудиторам, акредитованим у Системі й занесеним у реєстр Системи.

Органами з сертифікації в Системі можуть бути акредитовані організації та підприємства державної форми власності. Випробувальними лабораторіями (центрами) можуть бути акредитовані організації й підприємства будь-яких форм власності. Якщо в Системі акредитовано декілька органів із сертифікації однієї й тієї самої продукції, то заявник має право провести сертифікацію продукції в будь-якому з цих органів.

Система встановлює такий розподіл відповідальності:

- виробник (виконавець, постачальник) несе відповідальність за невідповідність сертифікованої продукції вимогам нормативних документів і застосування сертифікатів і знаків відповідності з порушенням правил Системи;

- продавець несе відповідальність за відсутність сертифіката або знака відповідності на продукцію, що реалізовується, якщо вона підлягає обов'язковій сертифікації;

- випробувальна лабораторія (центр) несе відповідальність за недостовірність і необ'єктивність результатів випробувань сертифікованої продукції;

- орган сертифікації несе відповідальність за необґрунтовану або неправомірну видачу сертифікатів відповідності, атестатів виробництва і підтвердження їх дії, а також за порушення правил Системи.

Органи, лабораторії, аудитори, підприємства й організації, які порушують правила, виключаються з реєстру Системи і несуть відповідальність відповідно до чинного в Україні законодавства.

Визнання органів із сертифікації й випробувальних лабораторій (центрів), сертифікатів відповідності, а також знаків відповідності інших держав здійснюється на основі багатосторонніх і двосторонніх угод про взаємне визнання результатів робіт з сертифікації.

Свідченням визнання зарубіжних сертифікатів є сертифікат відповідності, виданий у Системі, або свідоцтво про його визнання.

Роботи з сертифікації в Системі проводяться органами з сертифікації згідно з вимогами Системи з урахуванням правил діючих міжнародних систем сертифікації. Основні вимоги відносно порядку проведення сертифікації продукції встановлені ДСТУ 3413. На сертифіковану в Системі продукцію видається сертифікат відповідності й наноситься знак відповідності. Знак відповідності, технічні вимоги до нього, порядок і правила його застосування встановлені ДСТУ 2296.

Роботи із сертифікації продукції, систем якості, атестації виробництв, акредитації органів із сертифікації і випробувальних лабораторій (центрів) виконуються за договорами.

Технічний нагляд за виробництвом сертифікованої продукції в Системі виконує орган з сертифікації цієї продукції або за його дорученням інші організації (органи з сертифікації систем якості, територіальні центри сертифікації, метрології і сертифікації Укрметртестстандарту). Під час проведення технічного нагляду враховується інформація щодо якості продукції, яка надходить від органів державного нагляду, товариств споживачів та інших зацікавлених організацій.

Основою інформаційного забезпечення Системи є реєстр, який ведеться згідно з вимогами ДСТУ 3415. Дані реєстру й інформацію про діяльність із сертифікації Національний орган з сертифікації України періодично публікує у своїх інформаційних виданнях. Система передбачає конфіденційність інформації про результати робіт із сертифікації.

Апеляції щодо застосування сертифікатів відповідності, а також виконання правил Системи розглядаються апеляційними комісіями органів із сертифікації. У разі незгоди однієї зі сторін з результатами розгляду подальше вирішення суперечки здійснюється **комісією з апеляцій**, яка створюється Національним органом з сертифікації із залученням представників органів з сертифікації й інших зацікавлених сторін.

Офіційною мовою Системи є державна мова. У разі потреби документи можуть супроводжуватися автентичним текстом будь-якою іншою мовою, при цьому тексти повинні мати однакову силу.

Наказом Мінекономрозвитку України № 625 від 11.06.13 ДП «Укрметртестстандарт» призначений органом із сертифікації систем управління в державній системі сертифікації.

Наказом Мінекономрозвитку України № 1447 від 09.12.2013 ДП «Укрметртестстандарт» призначений органом із сертифікації продукції в державній системі сертифікації.

Наказами Мінекономрозвитку України № 1571 від 26.12.2013 та №1448 від 09.12.2013 ДП «Укрметртестстандарт» призначений органом з оцінки відповідності продукції вимогам таких технічних регламентів:

- Технічний регламент низьковольтного електричного обладнання;
- Технічний регламент з електромагнітної сумісності обладнання;
- Технічний регламент безпеки машин;
- Технічний регламент безпеки іграшок до 20.02.2014;
- Технічний регламент безпечності іграшок з 21.02.2014;

- Технічний регламент обмеження використання деяких небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні;
- Технічний регламент мийних засобів;
- Технічний регламент неавтоматичних зважувальних приладів;
- Технічний регламент щодо суттєвих вимог до засобів виміральної техніки;
- Технічний регламент приладів, що працюють на газоподібному паливі;
- Технічний регламент щодо назв текстильних волокон і маркування текстильних виробів;
- Технічний регламент максимально дозволеного споживання електроенергії холодильними приладами;
- Технічний регламент етикетування ламп побутового використання стосовно ефективності споживання електроенергії;
- Технічний регламент радіобладнання і телекомунікаційного кінцевого (термінального) обладнання;
- Технічний регламент засобів індивідуального захисту;
- Технічний регламент безпеки обладнання, що працює під тиском;
- Технічний регламент безпеки простих посудин високого тиску.

Структуру державного підприємства «Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів» (ДП «Укрметртестстандарт») наведено на рис. 3.2.

Рисунок 3.2 – Структура державного підприємства «Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів» (ДП «Укрметрtestстандарт»)

3.3. Основні функції учасників сертифікації

Національний орган з сертифікації – державне підприємство «Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів» (ДП «Укрметртестстандарт») створено з метою виконання державних функцій у сфері стандартизації, метрології, сертифікації, підтвердження відповідності, управління якістю, державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил та державного метрологічного контролю та нагляду згідно з вимогами чинного законодавства.

Предметом діяльності Центру є:

- здійснення державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил та державного метрологічного контролю та нагляду згідно з чинним законодавством України;

- здійснення наукових, науково-технічних та науково-організаційних робіт у сфері метрології, підтвердження відповідності та стандартизації, а також координуючої та науково-методичної діяльності серед підприємств, організацій та установ, незалежно від форм власності та виду діяльності (далі – суб'єкти господарювання);

- виконання (надання) платних робіт (послуг) суб'єктам господарювання та фізичним особам, які не є суб'єктами господарювання, у сфері стандартизації, метрології, сертифікації, підтвердження відповідності, управління якістю.

ДП «Укрметртестстандарт» виконує такі основні функції:

- визначає основні принципи, структуру та правила системи сертифікації в Україні;

- затверджує переліки продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, та визначає терміни її запровадження;

- призначає органи з сертифікації продукції;

- устанавлює правила визнання сертифікатів інших країн;

- розглядає спірні питання з випробувань і дотримання правил сертифікації продукції;

- веде Реєстр державної системи сертифікації;

- організує інформаційне забезпечення з питань сертифікації.

ДП «Укрметртестстандарт» виконує такі функції:

У сфері здійснення державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил та державного метрологічного нагляду:

- здійснює перевірку підприємств та організацій усіх форм власності за додержанням технічних регламентів, стандартів, норм і правил;

- вносить у встановленому порядку пропозиції про скасування, обмеження строку дії або перегляд технічних регламентів, стандартів, норм і правил;
- здійснює аналіз роботи суб'єктів господарювання з питань додержання технічних регламентів, стандартів, норм і правил;
- узагальнює результати державного нагляду, аналізує причини порушень технічних регламентів, стандартів, норм і правил;
- забезпечує оперативне вжиття заходів для припинення порушень технічних регламентів, стандартів, норм і правил, усунення причин їх виникнення;
- інформує органи державної влади і громадськості про стан справ із додержанням технічних регламентів, стандартів, норм і правил;
- вносить на підставі висновків державного нагляду пропозиції органам виконавчої влади та виконавчим органам місцевих рад про вдосконалення комплексу заходів із підвищення якості продукції;
- забезпечує взаємодію з правоохоронними та іншими спеціально уповноваженими органами державного нагляду, товариствами споживачів з питань контролю за якістю продукції;
- здійснює державний метрологічний нагляд за забезпеченням єдності вимірювань та за кількістю товару в упаковках.

У сфері підтвердження відповідності:

- проводить роботи з підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері, на які призначений та (або) уповноважений орган із сертифікації Центру згідно з вимогами чинного законодавства;
- проводить роботи з підтвердження відповідності в законодавчо нерегульованій сфері згідно з вимогами чинного законодавства;
- проводить роботи з сертифікації продукції (послуг) у державній системі сертифікації, на виконання яких призначений та (або) уповноважений орган із сертифікації Центру;
- виконує функції науково-методичного центру стосовно сертифікації окремих видів продукції та інших об'єктів підтвердження відповідності визначених Держспоживстандартом України, а також національного органу з сертифікації електротехнічного обладнання в системі Міжнародної системи сертифікації електрообладнання (IECEE);
- виконує функції технічного забезпечення діяльності національних секретаріатів Міжнародної електротехнічної комісії (IEC), IECEE та Національного органу з сертифікації електротехнічного обладнання в схемі СВ IECEE (NCB), Європейського комітету стандартизації в галузі електротехніки (CENELEC).

- бере участь у проведенні інспекційного контролю діяльності органів з оцінки відповідності за дорученням Держспоживстандарту України;

- веде облік виданих сертифікатів відповідності (свідоцтв про визнання), зареєстрованих у державному реєстрі та надає інформацію в разі відмови у їх видачі, також веде реєстр виданих сертифікатів компетентності аудиторів та публікує інформацію про сертифікований персонал і курси навчання;

- проводить за дорученням Держспоживстандарту України експертизи документів та перевірок організацій, що претендують на призначення виконавцями робіт у Системі сертифікації УкрСЕПРО;

- здійснює діяльність у галузі визнання результатів робіт з випробувань і сертифікації продукції зарубіжних лабораторій та органів, а також визнання результатів робіт із підтвердження компетентності персоналу та сертифікації курсів навчання.

- організовує та проводить випробування продукції, обстеження та атестацію виробництв, сертифікацію систем управління якістю, сертифікацію систем управління навколишнім середовищем та інших систем згідно з галуззю акредитації, а також сертифікацію персоналу;

- розробляє науково-технічну документацію, стандарти, порядки і правила у сфері підтвердження відповідності та методи (методики) випробувань продукції;

- бере участь у розробці наукових, нормативних і організаційних основ діяльності Державної системи сертифікації продукції;

- проводить випробування на пожежну небезпеку речовин, матеріалів, будівельних конструкцій, виробів і обладнання, а також продукції протипожежного призначення на відповідність установленим вимогам;

- проводить випробування техніки, яка є джерелом іонізуючого випромінювання;

- проводить споживчі експертизи якості товарів та послуг, періодичні випробування засобів індивідуального захисту та електроінструментів;

- виконує інші роботи з підтвердження відповідності, сертифікації згідно з чинним законодавством.

У сфері наукових досліджень та дослідно-конструкторських робіт із метрології, стандартизації, підтвердження відповідності та сертифікації:

- бере участь у розробці наукових, нормативних і організацій-

них основ діяльності Державної метрологічної системи;

- розробляє та створює системи і процедури передачі розмірів одиниць фізичних величин від державних еталонів до робочих засобів вимірювальної техніки;

- проводить наукові дослідження, створює, зберігає, забезпечує функціонування державних еталонів та вдосконалює еталони одиниць фізичних величин;

- бере участь у розробці та реалізації державних програм створення та забезпечення функціонування національної еталонної бази;

- проводить наукові дослідження з розробки методів та виконання високоточних вимірювань у закріплених за Центром видах (підвидах) вимірювань;

- розробляє та виготовляє еталонні засоби вимірювальної техніки й атестовані стандартні зразки речовин та матеріалів для потреб наукових метрологічних центрів і територіальних органів Держспоживстандарту України, метрологічних служб центральних органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання;

- виконує функції Державного наукового метрологічного центру України, Головного центру метрологічної служби України та Головного центру Державної служби стандартних довідкових даних про фізичні сталі та властивості речовин і матеріалів;

- бере участь у розробці науково-технічних прогнозів розвитку Державної метрологічної служби, у розробці та виконанні комплексних наукових і науково-технічних програм із забезпечення єдності вимірювань в Україні;

- виконує інші науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи з метрології та метрологічної діяльності, що не суперечать чинному законодавству та Статуту;

- виконує науково-технічні, науково-організаційні роботи зі стандартизації, підтвердження відповідності, сертифікації;

- бере участь у роботах міжнародних (регіональних) організацій зі стандартизації, метрології та сертифікації за дорученням Держспоживстандарту України;

- надає консультації та науково-методичну допомогу суб'єктам господарювання в межах компетенції Центру з питань захисту прав споживачів, стандартизації, метрології, підтвердження відповідності, зокрема сертифікації, управління якістю.

Український науково-методичний центр підтвердження відповідності та випробувань харчової продукції уповноважений державою для реалізації державної політики в галузі підтвердження відповід-

ності (сертифікації) за закріпленою номенклатурою, сприяння підвищенню якості вітчизняних товарів та їх виходу на міжнародні ринки, захист споживача, його життя, здоров'я, охорону та збереження довкілля.

Центр займається підтвердженням відповідності (сертифікацією) та випробуваннями широкого спектра продукції, що охоплює:

- харчову продукцію та продовольчу сировину;
- тютюн та промислові замітники тютюну;
- парфумерно-косметичну продукцію;
- засоби для волосся;
- поверхнево-активні речовини, засоби для прання (включаючи допоміжні мийні засоби) та засоби для чищення з вмістом або без вмісту мила;
- посуд столовий та кухонний з фарфору;
- посуд столовий та кухонний із кераміки (у тому числі з фаянсу);
- пляшки, флакони, глечики, горшки, банки, ампули та інші ємності для зберігання та пакування товарів, банки скляні консервні; запобіжники пробкові зі скла, пробки, кришки та інші засоби для закупорювання;
- посуд столовий та кухонний зі скла;
- вироби столові та кухонні з чорних металів (у тому числі емальовані та з іржостійкої сталі);
- посуд та прибори столові з латуні, мельхіору, нейзильберу з хромовим, нікелевим, золотим або срібним покриттям;
- вироби з полімерних матеріалів для пакування харчових продуктів;
- іграшки та ігри, вироби для свят, карнавалів, включаючи новорічні.

В Україні існує єдиний науково-методичний центр із підтвердження відповідності (сертифікації) харчової продукції та систем управління безпечністю харчових продуктів НАССР і контролю наявності та вмісту ГМО в харчових продуктах та косметичних výroбах.

Спеціалістами Центру розроблені національні стандарти з безпеки іграшок, які в разі їх добровільного застосування є доказом відповідності продукції вимогам «Технічного регламенту безпеки іграшок».

На Центр покладено також виконання функцій таких секретаріатів:

- «Управління якістю виробництва виноробної продукції, горілок, лікєро-горілочаних напоїв та тютюнових виробів і методи їх контролю»,

– «Сільськогосподарська продукція, сировина та харчова промисловість».

До складу Центру входять:

- науково-технічний відділ сертифікації продукції (НТВСП);
- науково-дослідний центр випробувань продукції (НДЦВП);
- відділ науково-методичної роботи та забезпечення якості;
- служба гігієнічної оцінки продукції.

3.4. Модульний підхід підтвердження відповідності продукції встановленим вимогам щодо її безпеки

Модульний підхід визначений Технічним регламентом № 1585, за яким оцінку відповідності можуть здійснювати:

- органи з добровільної сертифікації;
- органи з сертифікації, акредитовані в державній системі сертифікації УкрСЕПРО;
- органи з сертифікації, акредитовані на відповідність ДСТУ EN 45000.

Для проведення процедури оцінки відповідності, передбаченої відповідним технічним регламентом, застосовуються модулі – комплекси уніфікованих процедур оцінки відповідності.

Модулі застосовуються з урахуванням таких принципів:

- недопущення введення в обіг продукції, яка не відповідає, зокрема, вимогам безпеки для життя та здоров'я людини, майна, а також охорони навколишнього природного середовища;
- застосування модулів залежно від стадій проектування і виробництва продукції;
- проведення оцінки відповідності продукції на стадіях проектування і виробництва продукції до введення її в обіг;
- достатньої кількості модулів для забезпечення відповідності продукції встановленим вимогам, вибору модулів з урахуванням виду продукції, наявності чи відсутності третьої сторони, умов виробництва;
- неприпустимості застосування надто складних модулів з огляду забезпечення відповідності продукції встановленим технічним регламентом вимогам;
- виробник повинен мати можливість вибору між модулями забезпечення якості та модулями сертифікації продукції (крім випадків, коли для забезпечення відповідності вимогам, установленим технічними регламентами, застосовується конкретна процедура).

Для оцінки відповідності використовуються модулі А, А1, А2, В, С, С1, С2, D, D1, Е, Е1, F, F1, G, H, H1.

Таблиця 3.1 – Модулі процедур сертифікації продукції

Модуль	Характеристика модуля
1	2
А (внутрішній контроль виробництва)	<p>Виробник розробляє технічну документацію. Технічна документація дає можливість провести оцінювання продукції діючим вимогам та охоплює, наскільки це стосується оцінювання, питання проектування, виробництва та застосування продукції.</p> <p>Виробник вживає всіх заходів, необхідних для того, щоб виробництво та контроль за ним забезпечували відповідність виробленої продукції технічній документації та вимогам технічного регламенту до такої продукції</p>
А1 (внутрішній контроль виробництва і контрольовані випробування продукції)	<p>Цей модуль складається з модуля А, доповненого вимогою щодо проведення одного чи кількох випробувань однієї чи кількох характерних властивостей кожного зразка продукції з метою перевірки його відповідності вимогам технічного регламенту.</p> <p>За вибором виробника випробування проводяться акредитованою випробувальною лабораторією самого виробника або призначеним органом</p>
А2 (внутрішній контроль виробництва і контрольовані випробування продукції через довільні інтервали часу)	<p>Цей модуль складається з модуля А, доповненого вимогою щодо проведення перевірки продукції під наглядом через довільні інтервали часу.</p> <p>Контроль продукції через довільні інтервали часу здійснюється з метою перевірки якості внутрішнього контролю продукції з урахуванням, зокрема, технологічної складності та обсягів виробництва</p>
В (перевірка типу)	<p>Перевірка типу є частиною процедури оцінки відповідності, за допомогою якої призначений орган перевіряє технічний проект продукції, підтверджує і засвідчує її відповідність вимогам технічного регламенту</p>
С (відповідність типові за результатами внутрішнього контролю виробництва)	<p>Виробник вживає всіх заходів, необхідних для того, щоб виробництво та контроль за ним забезпечували відповідність продукції типові, зазначеному в сертифікаті перевірки типу, та вимогам технічного регламенту, який до неї застосовується</p>

1	2
С1 (відповідність типові за результатами внутрішнього контролю виробництва та випробування продукції)	<p>Цей модуль складається з модуля С, доповненого вимогою щодо проведення одного чи кількох випробувань однієї чи кількох характерних властивостей кожного зразка продукції з метою перевірки його відповідності вимогам технічного регламенту.</p> <p>За вибором виробника випробування проводяться акредитованою випробувальною лабораторією самого виробника або призначеним органом</p>
С2 (відповідність типові за результатами внутрішнього контролю виробництва та перевірки продукції через довільні інтервали часу)	<p>Цей модуль складається з модуля С, доповненого вимогою щодо проведення перевірки продукції під наглядом через довільні інтервали часу.</p> <p>Контроль продукції через довільні інтервали часу здійснюється з метою перевірки якості внутрішнього контролю продукції з урахуванням, зокрема, технологічної складності та обсягів виробництва</p>
D (відповідність типові шляхом забезпечення належної якості виробництва)	<p>Відповідність типові шляхом забезпечення належної якості виробництва є частиною процедури оцінки відповідності, за допомогою якої в комбінації з модулем В виробник гарантує, що певна продукція відповідає типовому зразку, зазначеному в сертифікаті перевірки типу, та задовольняє вимогам технічного регламенту, який до неї застосовується</p>
D1 (забезпечення належної якості виробництва)	<p>Виробник повинен працювати за схваленою згідно з виданим призначеним органом сертифікатом системою виробництва, що передбачає контроль та випробування готової продукції. Відмінність модуля D1 від модуля D полягає в тому, що разом із заявкою на проведення оцінки системи виробник або його уповноважений представник подає замість технічної документації на перевірений тип технічну документацію для внутрішнього контролю виробництва</p>

1	2
Е (відповідність типові шляхом забезпечення належної якості продукції)	Виробник повинен застосувати схвалену згідно з виданим призначеним органом сертифікатом систему для відповідного виробництва, контролю та випробування готової продукції, нагляд за якою здійснює такий орган
Е1 (забезпечення належної якості остаточного контролю та випробування продукції)	<p>Виробник повинен працювати за схваленою згідно з виданим призначеним органом сертифікатом системою для відповідного виробництва, що передбачає контроль та випробування готової продукції.</p> <p>Відмінність модуля Е1 від модуля Е полягає в тому, що разом із заявкою на проведення оцінки системи виробник або уповноважений представник подає замість технічної документації на перевірених тип технічну документацію для внутрішнього контролю виробництва</p>
F (відповідність типові за результатами перевірки продукції)	Кожний зразок продукції підлягає контролю та випробуванню за відповідними стандартами з переліку національних стандартів або рівноцінному випробуванню з метою встановлення відповідності типові, зазначеному в сертифікаті перевірки типу, та вимогам технічного регламенту. За відсутності відповідного стандарту призначений орган приймає рішення, яким визначається спосіб здійснення контролю і проведення випробувань
F1 (установлення відповідності продукції за результатами перевірки)	<p>Виробник вживає всіх заходів, необхідних для того, щоб виробництво та контроль за ним забезпечували відповідність виробленої продукції технічній документації й однорідність партії продукції та надає продукцію у вигляді однорідних партій для перевірки.</p> <p>Відповідність продукції вимогам технічного регламенту, який до неї застосовується, установлюється шляхом здійснення призначеним органом за вибором виробника контролю і проведення випробування кожного зразка продукції або шляхом контролю і випробування із застосуванням методу випадкового відбору</p>

1	2
G (відповідність одиниці продукції)	<p>Виробник вживає всіх заходів, необхідних для того, щоб процес виробництва та контроль за ним забезпечували відповідність виробленої продукції вимогам технічного регламенту.</p> <p>Призначений орган здійснює чи організує контроль та проведення випробувань зразка продукції згідно з відповідним стандартом із переліку національних стандартів або рівноцінні випробування для перевірки відповідності кожного зразка вимогам технічного регламенту. У разі відсутності відповідного стандарту призначений орган приймає рішення, яким визначається спосіб здійснення контролю і проведення випробувань</p>
H (цілковите забезпечення якості)	<p>Виробник має застосувати схвалену згідно з виданим призначеним органом сертифікатом систему для проектування, виробництва, контролю та випробувань готової продукції, нагляд за якою здійснює такий орган</p>
H1 (цілковите забезпечення якості та перевірка проектування)	<p>Цілковите забезпечення якості та перевірка проектування є процедурою оцінки відповідності, за допомогою якої виробник гарантує, що певна продукція задовольняє вимогам технічного регламенту, який до неї застосовується.</p> <p>Цей модуль є модифікацією модуля H, доповненого вимогою щодо перевірки проектування</p>

Модуль В використовується для проведення частини процедури оцінки відповідності – перевірки типу та застосовується на стадії проектування. Зазначений модуль застосовується разом з модулями С, С1, С2, D, E, F, чим забезпечується оцінка відповідності на стадії виробництва.

Відповідність продукції вимогам нормативних документів підтверджується декларацією про відповідність або сертифікатом відповідності, які є альтернативними документами. Застосування того або іншого документа до певної продукції визначається модулем підтвердження відповідності продукції вимогам нормативних документів, дія яких розповсюджується на неї.

На підставі проведеної оцінки відповідності виробник маркує знаком відповідності кожну одиницю продукції.

Виробник має зберігати разом із технічною документацією копії сертифікатів відповідності їх доповнення не менше 10 років після виготовлення останнього зразка продукції.

Заявник зобов'язаний інформувати орган із сертифікації, який видав сертифікат відповідності про всі модифікації продукції, якщо такі зміни можуть вплинути на відповідність продукції вимогам нормативних документів або відбитися на умовах використання продукції.

3.5. Організація діяльності органів сертифікації та випробувальних лабораторій

Орган з оцінки відповідності – це підприємство, установа, організація чи їх підрозділ, які провадять діяльність з оцінки відповідності, включаючи калібрування, випробування, сертифікацію та інспектування.

Органи з оцінки відповідності, які претендують на призначення, повинні бути акредитовані національним органом України з акредитації, а в разі, якщо національний орган України з акредитації не здійснює акредитацію стосовно відповідних видів діяльності з оцінки відповідності, – національним органом з акредитації іншої держави

Випробування з метою обов'язкової сертифікації мають проводитися акредитованими випробувальними лабораторіями (центрами) методами, які визначені відповідними нормативними документами, а за відсутності цих документів – методами, що визначаються органом із сертифікації чи органом, який виконує його функції. Результати випробувань, проведених зазначеними лабораторіями (центрами), у подальшому не потребують підтвердження іншими акредитованими випробувальними лабораторіями (центрами). Повторні випробування за визначеними характеристиками цієї продукції не проводяться, крім випадків, коли відповідно до законодавства встановлена недостовірність результатів випробувань. Сертифікації продовольчої сировини та харчових продуктів тваринного походження здійснюються після проведення ветеринарно-санітарної експертизи та видачі відповідних ветеринарних документів.

У загальному випадку організаційну структуру органу з сертифікації утворюють: керівник; рада; виконавчі групи. До складу органу з сертифікації може входити акредитована випробувальна лабораторія (центр).

Керівник органу з сертифікації здійснює керування діяльністю органу та несе відповідальність за його функціонування перед Національним органом із сертифікації. Керівник органу з сертифікації признача-

ється на посаду та звільнюється з посади за погодженням з Національним органом з сертифікації.

Раду органу з сертифікації очолює керівник органу, який підзвітний Раді у своїй діяльності. Склад Ради затверджується Національним органом з сертифікації та включає, як правило, представника Національного органу з сертифікації, представників виконавчих груп, випробувальної лабораторії (центру). До її діяльності можуть залучатися періодично або на постійній основі представники випробувальних лабораторій (центрів), органу з сертифікації систем якості, державних органів, що здійснюють наглядові функції (Держнаглядохоронпраці, Держкоматомнагляд та ін.) та взаємодіють з органом з сертифікації, а також представники товариств (спілок) споживачів та інших зацікавлених організацій.

У своїй діяльності рада органу з сертифікації здійснює такі функції:

- формує політику органу з сертифікації та здійснює контроль за її проведенням;
- розробляє пропозиції щодо розширення галузі акредитації органу з сертифікації;
- розробляє пропозиції щодо вдосконалення роботи органу з сертифікації;
- бере участь у проведенні внутрішніх перевірок ефективності функціонування системи якості;
- здійснює обмін досвідом виконання робіт із сертифікації з іншими органами та організаціями.

Виконавчі групи в загальному випадку здійснюють такі функції:

- формують та актуалізують фонд нормативних документів, що використовуються під час сертифікації продукції в галузі акредитації;
- розробляють та ведуть організаційно-методичні документи органу з сертифікації;
- приймають та розглядають заявки на сертифікацію продукції, готують рішення за ними та взаємодіють із заявниками під час проведення сертифікації;
- проводять відбір та ідентифікацію зразків продукції для випробувань;
- проводять аналіз наданих документів та протоколів випробувань;
- проводять обстеження та атестацію виробництв;
- взаємодіють з органами з сертифікації систем якості, акредитованими випробувальними лабораторіями (центрами), територіальни-

ми центрами стандартизації, метрології та сертифікації України під час проведення робіт із сертифікації;

- оформлюють та видають сертифікати відповідності, атестати виробництва;

- готують рішення щодо визнання зарубіжних сертифікатів та доводять прийняті рішення до заявників;

- проводять або організують проведення технічного нагляду за виробництвом та випробуваннями сертифікованої продукції;

- готують рішення про скасування або припинення дії виданих сертифікатів відповідності та інформацію про прийняті органом рішення Національному органу з сертифікації, територіальним центрам стандартизації, метрології та сертифікації України і заявникам;

- погоджують проведення коригувальних заходів з усунення причин невідповідностей та порушень установлених вимог, що виявлені під час проведення технічного нагляду за виробництвом сертифікованої продукції;

- проводять експертизу нормативних документів на продукцію, що сертифікується, та змін до них;

- проводять експертизу претензій та рекламаций від споживачів на продукцію, що сертифікована цим органом;

- беруть участь у роботі технічного комітету зі стандартизації продукції в галузі акредитації;

- інформують виробників та постачальників сертифікованої продукції про заплановані зміни нормативних документів на цю продукцію;

- здійснюють нагляд за проведенням випробувань продукції, що сертифікується, з метою забезпечення об'єктивності та достовірності результатів випробувань;

- здійснюють технічний нагляд за атестованим виробництвом;

- ведуть облік сертифікованої продукції і сертифікатів відповідності;

- готують документи згідно з вимогами ДСТУ 3415 для включення до Реєстру Системи;

- ведуть фінансову діяльність та діловодство;

- організують підвищення кваліфікації та атестацію персоналу;

- приймають до розгляду апеляції з питань сертифікації продукції в галузі акредитації органу;

- готують звіти про результати діяльності органу з сертифікації для Національного органу з сертифікації.

Функції органу з сертифікації, його права, обов'язки та відповідальність визначаються «Положенням про орган з сертифікації...» (ДСТУ 3411-96).

Випробувальна лабораторія повинна мати юридичний статус, організаційну структуру, адміністративну підпорядкованість, фінансовий стан та систему оплати праці співробітників, що забезпечують необхідну впевненість у тому, що вона визнається об'єктивною та незалежною від розробників, виробників та споживачів з усіх питань оцінювання показників, що підтверджуються під час сертифікації конкретної продукції.

На **незалежність** може претендувати випробувальна лабораторія, яка є юридичною особою, тобто самостійним підприємством і має у своїй власності приміщення, випробувальне обладнання і засоби вимірювальної техніки чи довгостроковий договір оренди приміщень, випробувального обладнання та засобів вимірювальної техніки. У разі наявності засновників останні не можуть бути розробниками, виробниками, постачальниками, споживачами продукції в галузі акредитації лабораторії.

Якщо випробувальна лабораторія сама не є юридичною особою, а входить до складу підприємства, що є юридичною особою, то вона має бути структурним підрозділом цього підприємства. Зазначене підприємство не може бути розробником, виробником, постачальником, споживачем продукції в галузі акредитації лабораторії. При цьому має бути оформлений відповідний документ (наказ, положення та ін.), який передбачає повну юридичну та фінансову відповідальність підприємства за діяльність лабораторії з чітким розмежуванням відповідальності між керівництвом лабораторії та адміністрацією підприємства, за об'єктивність результатів випробувань, невтручання адміністрації підприємства в поточну діяльність лабораторії під час проведення нею сертифікаційних випробувань та інших робіт з сертифікації, а також надання печатки підприємства для засвідчення підпису керівника лабораторії на документах з результатами випробувань.

Випробувальна лабораторія повинна забезпечувати **технічну компетентність** під час проведення випробувань у галузі акредитації.

Випробувальна лабораторія повинна мати керівника, який несе відповідальність за діяльність лабораторії та результати її роботи. Кожен співробітник лабораторії має бути компетентним у закріпленій сфері діяльності, знати свої права та обов'язки.

Організаційна структура повинна виключати можливість учинення на співробітників лабораторії тиску, здатного вплинути на їх висновки чи результати роботи з випробувань продукції. У лабораторії має бу-

ти система перевірки компетентними особами перебігу та результатів випробувань, а також кваліфікації персоналу лабораторії.

Персонал акредитованої лабораторії повинен мати професійну підготовку, кваліфікацію та досвід із проведення випробувань у галузі акредитації. Кожен фахівець повинен мати посадову інструкцію, яка встановлює функції, обов'язки, права та відповідальність, вимоги до освіти, технічних знань та досвіду роботи.

Співробітники, що безпосередньо беруть участь у випробуваннях, мають бути атестовані на право проведення конкретних випробувань відповідно до встановленого порядку атестації. Лабораторія повинна мати документально підтвержені відомості та документи з питань підвищення кваліфікації персоналу.

3.6. Вимоги до персоналу органу сертифікації та фонду нормативних документів

У Національній системі сертифікації УкрСЕПРО орган із сертифікації персоналу ДП «Укрметртестстандарт» проводить роботи з сертифікації персоналу:

- аудиторів із сертифікації продукції, послуг, атестації виробництв, систем управління якістю, систем екологічного управління; систем управління безпечністю харчових продуктів на основі принципів НАССР; галузевих систем управління якістю; систем управління безпекою та гігієною праці;

- внутрішніх аудиторів систем управління якістю, систем екологічного управління (внутрішніх аудиторів з екології), систем управління безпечністю харчових продуктів на основі принципів НАССР, галузевих систем управління якістю;

- менеджерів з якості; консультантів із питань систем управління якістю; фахівців з розробки і впровадження планів НАССР.

Критерії сертифікації кандидатів в аудитори й аудиторів затверджені департаментом технічного регулювання Мінекономрозвитку України 24.01.2012.

У зв'язку з набуттям статусу обов'язкових до виконання технічних регламентів орган сертифікації персоналу ДП «Укрметртестстандарт» проводить роботи з:

- сертифікації кандидатів в аудитори з оцінювання відповідності продукції вимогам технічних регламентів;

– підтвердження компетентності аудиторів із сертифікації системи сертифікації УкрСЕПРО з метою отримання статусу аудитора з оцінювання відповідності продукції вимогам технічних регламентів.

Для обліку і систематизації даних про сертифікованих аудиторів з оцінювання відповідності продукції вимогам технічних регламентів орган із сертифікації персоналу ДП «Укрметртестстандарт» веде реєстр сертифікованого персоналу та, за необхідності, надає інформацію щодо сертифікованого персоналу зацікавленим організаціям та установам за відповідним запитом.

Отримання сертифіката компетентності аудитора є обов'язковою умовою для проведення ним робіт у галузі підтвердження відповідності продукції, послуг, систем управління якістю, систем управління безпечністю харчової продукції на основі принципів НАССР, галузевих систем управління якістю, систем управління професійною безпекою і здоров'ям, систем управління навколишнім середовищем, атестації виробництв і забезпечує упевненість у тому, що ці роботи будуть виконані особою, яка має відповідну кваліфікацію, теоретичну і практичну підготовку і пройшла сертифікацію в установленому порядку в органі сертифікації персоналу.

У разі отримання сертифіката аудитор зобов'язаний ознайомитися з Правилами використання сертифіката та підписати Кодекс поведінки аудитора. Неухильне дотримання Правил використання сертифіката і Кодексу поведінки аудитора – гарантія підтримки статусу сертифікованого аудитора.

Комісія НААУ, відповідно до «Кваліфікаційних вимог, порядку та правил атестації персоналу з акредитації» (№ 173-Я від 30.09.2013 р.), атестує головних аудиторів та аудиторів з акредитації на право проведення за відповідною спеціалізацією одного або декількох видів робіт з акредитації, а саме:

- органів із сертифікації продукції, процесів та послуг (за напрямками галузей економіки, що визначаються при акредитації ООВ);
- органів із сертифікації систем менеджменту (за сферами діяльності для головних аудиторів (наприклад, ISO 9001 або ISO 14001) та за сферами діяльності (наприклад, ISO 9001 або ISO 14001) і напрямками галузей економіки, що визначаються при акредитації ООВ – для аудиторів);
- органів із сертифікації персоналу (за сферою діяльності);
- органів з інспектування (за сферою діяльності);
- випробувальних лабораторій (за методами випробувань згідно зі сферою акредитації);
- калібрувальних лабораторій (за видами вимірювань);

– медичних лабораторій (за сферою діяльності).

Персонал органу з сертифікації має бути підготовлений для компетентного виконання обов'язків, закріплених за ним. Орган із сертифікації повинен вести облік відомостей про кваліфікацію, навчання та професійний досвід співробітників, мати постійний персонал, вільний від контролю тих осіб, в яких є або може бути зацікавленість у результатах сертифікації продукції.

Добровільна сертифікація персоналу потрібна для встановлення відповідності спеціалістів певної сфери діяльності вимогам, що пред'являються до їх роботи. Сертифікація не заміняє базової освіти і не ставить її під сумнів. Інтенсивний розвиток промисловості й послуг із кожним роком висуває до фахівців нові вимоги щодо рівня знання техніки, програмного забезпечення, нормативних документів. Таким чином, з'являється необхідність у їх періодичній атестації на відповідність прийнятим сьогодні критеріям. Об'єктивну і незалежну оцінку забезпечує сертифікація. Вимоги до фахівців і порядок оцінки відповідності встановлює не держава, а всі зацікавлені сторони. Так, сертифікацію оцінювачів автотранспорту в Німеччині ініціювали страхові компанії, банки і товариства оцінювачів. У разі обов'язкового страхування автомобілів якість оцінки вартості автомобіля або його пошкодження безпосередньо пов'язана з економічними інтересами цих структур. Сертифікований за загальноприйнятими правилами оцінювач визнається всіма учасниками зазначеного процесу.

Слід зазначити, що сертифікацію персоналу не потрібно асоціювати з атестацією. Мета атестації – визначення відповідності кваліфікації працівника з метою перевірки займаній посаді. Мета сертифікації – визначення рівня підготовки, професійних знань, навичок і досвіду фахівця для підтвердження його відповідності встановленим вимогам і визначення його можливостей належним чином здійснювати конкретні дії в тій або іншій сфері діяльності. Атестацію проводить працедавець (друга сторона), а сертифікацію – орган із сертифікації (третья сторона).

Під компетентністю фахівця мають на увазі наявність теоретичних знань, практичних навичок і досвіду. Компетентність обмежена певною сферою і поширюється на оцінювану продукцію, послуги і інші об'єкти (професійна компетентність) і методологію оцінки (кваліметрична компетентність).

Кваліметрична компетентність забезпечує чітке розуміння експертом принципів і методів оцінки якості продукції, уміння використовувати різні типи оцінних шкал, визначати суб'єктивну вірогідність і розрізняти достатню кількість градацій оцінюваного об'єкта.

Окрім вимог до професійної компетентності при сертифікації пред'являються вимоги, пов'язані з особистими якостями фахівця, що забезпечують його здатність виконувати функції експерта.

Необхідно відзначити, що єдина погоджена система Європейської організації з якості (ЄОЯ) передбачає, що експерт-аудитор якості повинен мати оригінальне мислення, бути наполегливим, зрілим, спроможним до виважених суджень і аналізу, реальної оцінки обстановки, у тому числі з урахуванням широкої перспективи, розуміти роль у забезпеченні якості окремих підрозділів організації загалом.

Орган із сертифікації персоналу має забезпечувати навчання і підвищення кваліфікації персоналу, вести облік відомостей про кваліфікації, навчання і професійний досвід кожного свого співробітника. Ці відомості повинні постійно оновлюватися. Усі співробітники повинні мати в розпорядженні чіткі посадові інструкції, що визначають їх службові обов'язки і пов'язану з цим відповідальність. Інструкції повинні постійно оновлюватися. Фахівці органу з сертифікації, який здійснює оцінку відповідності продукції або послуг, випробування й інспекційний контроль, мають бути експертами системи сертифікації в галузі, відповідної галузі акредитації органу з сертифікації. Якщо яка-небудь робота доручається іншій організації на основі субпідряду, орган із сертифікації має бути впевнений, що персонал цієї організації, зайнятий на субпідрядних роботах, відповідає вимогам чинного стандарту. Обсяг робіт, що виконується іншою організацією або нештатним персоналом, повинен бути обмежений.

Орган із сертифікацій повинен мати у складі персоналу або залучати для проведення робіт із сертифікації аудиторів, атестованих згідно з вимогами ДСТУ 3418-96.

Фонд нормативних документів, які мають бути в органі з сертифікації, включає засадничі законодавчі документи й нормативні матеріали, правила і порядок проведення сертифікації в цій системі сертифікації, нормативні документи на об'єкт сертифікації. Окрім цього, в органі мають бути внутрішні документи на робочі процедури, починаючи зі стадії прийому заявки на сертифікацію і закінчуючи випадками відміни або призупинення дії стандартів. Форма і перелік таких документів наводиться в «Керівництві з якості».

Система управління і контролю, що діє в органі, повинна забезпечувати:

- наявність на робочих місцях чинних у цей час документів;
- своєчасне внесення змін або поправок у документи відповідно до встановлених правил. Ця робота має забезпечувати їх пряме і швидке введення в дію;

- вилучення застарілої документації;
- завчасне сповіщення власників сертифікатів відповідності й інших користувачів про внесення змін і поправок у документацію за допомогою засобів зв'язку або шляхом періодичних публікацій.

Орган із сертифікації повинен підтримувати в робочому стані систему реєстрації і протоколювання. Протоколи і реєстраційні записи повинні показувати, яким чином була виконана кожна процедура сертифікації, включаючи звіти про випробування й інспекційний контроль за сертифікованою продукцією. Усі протоколи і реєстраційні записи необхідно надійно зберігати впродовж установленого терміну з дотриманням конфіденційності відносно інтересів заявника, якщо це не суперечить чинному законодавству.

Орган із сертифікації повинен мати «Положення про орган з сертифікації...», «Порядок сертифікації...» та «Настанову з якості», які містять усю інформацію, необхідну для ефективного функціонування системи забезпечення якості, у тому числі:

- заяву про політику у сфері якості;
- стислий опис юридичного статусу органу з сертифікації;
- відомості про кваліфікацію та повноваження персоналу органу з сертифікації як штатного, так і позаштатного;
- процедури підбору та навчання персоналу органу з сертифікації;
- процедури, пов'язані з розглядом апеляцій;
- процедури проведення внутрішніх перевірок функціонування системи якості;
- повноваження ради органу з сертифікації;
- відомості про організаційну структуру, відповідальність і розподіл функцій між виконавчими групами;
- копії атестатів акредитації та паспортів випробувальних лабораторій (центрів), що задіяні в проведенні випробувань продукції, яка сертифікується;
- перелік субпідрядників, копії атестатів їх акредитації або інших документів, що підтверджують їх компетентність;
- посадові інструкції персоналу, що визначають службові обов'язки і відповідальність та ін.

У разі наявності затвердженого порядку сертифікації однорідної групи продукції, що міститься в галузі акредитації конкретного органу, він (за необхідності) може розробляти доповнення до цього порядку щодо окремих процедур, які враховують специфіку діяльності органу.

Орган із сертифікації повинен мати фонд актуалізованих нормативних документів на продукцію, що сертифікується, та на методи її випробувань.

Орган із сертифікації повинен підтримувати в робочому стані систему реєстрації та протоколювання. Протоколи та реєстраційні записи повинні зберігатись протягом терміну, встановленого в ДСТУ 3415-96.

Орган із сертифікації повинен мати систему контролю за документацією, що забезпечує її своєчасну актуалізацію та наявність на робочих місцях необхідних чинних документів.

На 01.01.2012 року реєстр сертифікованих аудиторів національної системи УкрСЕПРО нараховує близько 1500 сертифікатів компетентності аудитора, у тому числі: 232 сертифікати аудитора з сертифікації систем управління якістю, 25 – із сертифікації систем екологічного керування, 71 – з атестації виробництв, 827 – з сертифікації продукції, 111 – із сертифікації послуг, 32 – головних аудиторів з сертифікації систем управління якістю, 2 – головних аудиторів із сертифікації систем екологічного керування, 81 – із сертифікації систем управління безпечністю харчових продуктів, крім того 71 – внутрішніх аудиторів системи управління якістю. Реєстр акредитованих сертифікатів становить 20 екземплярів.

3.7. Акредитація органів сертифікації та випробувальних лабораторій

Закон «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» регулює відносини, пов'язані з акредитацією національним органом України з акредитації органів з оцінки відповідності, у тому числі іноземних органів з оцінки відповідності, та поширюється на органи виконавчої влади, національний орган України з акредитації та органи з оцінки відповідності незалежно від форми власності.

Цілями акредитації є такі:

- забезпечення єдиної технічної політики у сфері оцінки відповідності;
- забезпечення довіри споживачів до діяльності з оцінки відповідності;
- створення умов для взаємного визнання результатів діяльності акредитованих органів на міжнародному рівні;
- усунення технічних бар'єрів у торгівлі.

Завдання у сфері акредитації:

- встановлення єдиних вимог до випробувальних лабораторій і органів з сертифікації;

- установлення загальних правил акредитації й вимог до органів з акредитації;

- створення національних систем акредитації, що відповідають міжнародним нормам;

- співпраця національних структур з акредитації на міжнародному рівні й усередині країни.

Діяльність з акредитації базується на таких основних принципах:

- забезпечення рівності прав, законних інтересів усіх зацікавлених сторін;

- загальнодоступності та неупередженості проведення робіт з акредитації;

- прозорості діяльності з акредитації;

- професійної компетентності виконавців робіт;

- добровільності акредитації;

- забезпечення участі органів виконавчої влади та громадських організацій на паритетній основі;

- застосування гармонізованих з міжнародними та європейськими стандартами вимог з акредитації;

- дотримання суспільних інтересів;

- конфіденційності інформації, отриманої під час акредитації.

Акредитація здійснюється відповідно до вимог, установлених законодавством у сфері акредитації, національними стандартами з питань акредитації, гармонізованими з відповідними міжнародними та європейськими стандартами, а також іншими документами з питань акредитації, прийнятими національним органом України з акредитації, міжнародними та європейськими організаціями з акредитації.

Акредитація органу з сертифікації в системі є офіційним визнанням його права проводити сертифікацію продукції на відповідність вимогам нормативних документів відповідно до галузі його акредитації.

Роботи з акредитації органів із сертифікації продукції організовує та проводить Національний орган з сертифікації України (орган з акредитації).

Акредитація органу з сертифікації передбачає такі основні етапи:

- подання та експертиза документів;

- укладання договору між Національним агентством з акредитації України й організацією-заявником на проведення акредитації в Системі;

- перевірка органу з сертифікації;

- розгляд результатів перевірки;

- оформлення та видача атестата акредитації;

– укладання угоди з Національним органом з сертифікації України.

Під час акредитації визначається порядок інспекційного контролю за діяльністю органу з сертифікації протягом терміну акредитації.

Подання та експертиза документів. Організація, що претендує на акредитацію, подає заявку та комплект документів, що містить:

- проект «Положення про орган з сертифікації...»;
- проект «Порядку сертифікації...»;
- «Настанову з якості»;
- копію наказу керівника організації-заявника про створення на її базі структурного підрозділу – органу з сертифікації (за необхідності);
- відомості про аудиторів;
- проект «Галузі акредитації».

За результатами експертизи поданих документів складається експертний висновок з оцінкою відповідності органу з сертифікації вимогам, установленим цим стандартом.

Перевірка органу з сертифікації здійснюється комісією, що складається з компетентних фахівців та призначається наказом голови Національного органу з сертифікації України (керівника органу з акредитації). Робота комісії проводиться за програмою, що затверджується головою Національного органу з сертифікації України (керівником органу з акредитації). Перевіркою встановлюється відповідність фактичного стану органу з сертифікації поданим документам та його здатність виконувати заявлені функції.

За результатами перевірки складається акт, який підписується членами комісії та доводиться до відома керівника органу з сертифікації. Національний орган з сертифікації України (орган з акредитації) розглядає результати перевірки та в разі позитивного рішення про акредитацію проводить:

- затвердження «Положення про орган з сертифікації...» та «Порядку сертифікації...»;
- підписання угоди між органом з сертифікації та Національним органом з сертифікації України;
- оформлення та видачу атестата акредитації.

Орган з сертифікації реєструється в реєстрі Системи.

У разі негативного рішення кошти, отримані за договором, організації не повертаються.

Інспекційний контроль за діяльністю акредитованого органу з сертифікації

У період дії атестата акредитації та угоди Національний орган з сертифікації України (орган з акредитації) або інша організація за його дорученням здійснює інспекційний контроль за діяльністю органу з сертифікації.

Діяльність з інспекційного контролю оплачується органом сертифікації на умовах, що встановлені угодою.

У разі порушення умов акредитації та угоди орган з акредитації приймає рішення про припинення дії або скасування атестата акредитації та розірвання угоди. Орган з сертифікації може подати у зв'язку з цим апеляцію до Національного органу з сертифікації.

За шість місяців до закінчення терміну дії атестата акредитації орган з сертифікації, що має намір продовжити дію акредитації, подає заявку. Порядок повторної акредитації встановлюється залежно від результатів інспекційного контролю, і вона може проводитись за повною або скороченою процедурою. Склад комісії, програма і терміни перевірки регламентуються наказом органу з акредитації.

Акредитований орган із сертифікації, що претендує на розширення своєї галузі акредитації, подає заявку. До заявки додаються всі необхідні відомості про додаткову галузь акредитації.

Акредитація може проводитись за повною або скороченою процедурою, яка регламентується програмою перевірки з метою розширення галузі акредитації, затвердженої керівником органу з акредитації або його заступником. Ступінь скорочення визначається в кожному конкретному випадку.

У разі отримання позитивних результатів оформляється додаткова галузь акредитації органу за розширеною номенклатурою, яка затверджується наказом органу з акредитації.

Акредитація випробувальної лабораторії (ДСТУ 3412-96) в Системі є офіційним визнанням технічної компетентності та незалежності лабораторії від розробників, виробників (постачальників) і споживачів (покупців) продукції (процесів, послуг) або тільки її технічної компетентності щодо проведення випробувань конкретної продукції чи конкретних видів випробувань відповідно до вимог стандартів або інших нормативних документів.

Акредитованою може бути будь-яка лабораторія, що виявила бажання пройти акредитацію, незалежно від її галузевої підпорядкованості та форм власності.

Акредитація передбачає такі етапи:

- заявка на акредитацію;
- експертиза поданих документів;
- укладання договору з Національним агентством з акредитації України на проведення робіт з акредитації;
- перевірка випробувальної лабораторії;
- прийняття рішення щодо акредитації за результатами перевірки лабораторії;
- оформлення, реєстрація та видача атестата акредитації;
- укладання угоди з Національним агентством з акредитації України.

Кожний наступний етап виконується в разі позитивних результатів попереднього.

Атестат акредитації видається не більше як на три роки. Акредитація лабораторії може бути достроково призупинена або скасована в разі:

- невідповідності лабораторії вимогам, що пред'являються до акредитованої випробувальної лабораторії;
- самостійного рішення акредитованої випробувальної лабораторії щодо дострокового закінчення дії акредитації.

Лабораторія може протягом 15 днів опротестувати рішення з будь-яких питань акредитації в комісії з апеляцій Національного агентства з акредитації України.

3.8. Організаційні засади акредитації органів сертифікації

Організація може бути акредитована як орган із сертифікації, якщо вона є незалежною від розробника, виробника, постачальника, споживача і має компетентність, яка дозволяє їй проводити сертифікацію в заявленій галузі акредитації. Для цього організація повинна мати:

- організаційну структуру, адміністративні та юридичні права для керування роботами з сертифікації в заявленій галузі акредитації;
- компетентний персонал, кваліфікація якого підтверджена документально за результатами атестації;
- актуалізований фонд нормативних документів на продукцію та методи її випробувань;
- систему двосторонніх зв'язків з виробниками або постачальниками сертифікованої продукції, яка забезпечує своєчасне їх інформування про заплановані зміни вимог нормативних документів на продукцію, що повинно бути документально підтверджено;
- договірні зобов'язання з акредитованими в Системі випробувальними лабораторіями (центрами) для проведення випробувань про-

дукції з метою сертифікації, а в разі необхідності – з органами з сертифікації систем якості;

- штатний персонал, який веде технічний нагляд за виробництвом сертифікованої продукції, або договори на проведення нагляду з органами з сертифікації систем якості чи з територіальними центрами стандартизації, метрології та сертифікації України;

- статут, що визначає її діяльність;

- положення про орган з сертифікації продукції;

- настанову з якості;

- комплект організаційно-методичних та нормативних документів системи сертифікації продукції в заявленій галузі акредитації;

- документи, що встановлюють правила та порядок проведення технічного нагляду за виробництвом та випробуваннями сертифікованої продукції;

- досвід роботи з сертифікації, що підтверджується документально за результатами виконаних робіт.

Орган з сертифікації повинен забезпечувати конфіденційність інформації, що становить комерційну або професійну таємницю. Орган з сертифікації повинен здійснювати внутрішні перевірки ефективності функціонування системи забезпечення якості згідно з вимогами Настанови ISO/IEC 65 з документальним оформленням результатів перевірок, які мають бути доступними для осіб, що здійснюють інспекційний контроль. Дії органу з сертифікації не повинні мати дискримінаційного характеру. Вимоги до органу з сертифікації можуть бути доповнені під час його акредитації з урахуванням положень настанов ISO/IEC 39, 65, ДСТУ EN 45011.

Згідно із законом про акредитацію органів з оцінки відповідності акредитація органів з оцінки відповідності здійснюється національним органом з акредитації України, яким є Національне агентство з акредитації України (НААУ). НААУ є державною неприбутковою організацією, яка створюється Міністерством економіки України і підпорядкована йому. Проте втручатися в діяльність з акредитації НААУ Міністерство економіки України не має права.

Процедура акредитації здійснюється НААУ, у ході якої НААУ документально засвідчує компетентність юридичної особи або відповідного органу з оцінки відповідності виконувати певні види робіт (випробування, калібрування, сертифікацію, контроль). НААУ періодично здійснює перевірку акредитованих органів з оцінки відповідності. У разі виявлення порушень законодавства у сфері акредитації НААУ приймає рішення про тимчасове призупинення дії або визнання недійсним атестата про акредитацію.

Організації, акредитовані НААУ, використовують Національний знак акредитації (рис. 3.3), який має форму квадрата із закругленими вершинами. У середині квадрата розташовані великі літери «НАА» (скорочення від Національне агентство з акредитації) таким чином, що симетрично розташовані дві літери «А» утворюють зображення букви «Н».

Рисунок 3.3 – Національний знак акредитації

Зображення національного знака акредитації може бути плоским або рельєфним і виконується такими кольорами: синім – контури квадрата, блакитним на жовтому тлі – зображення всередині квадрата. Зображення національного знака акредитації може бути зроблене будь-яким способом, що забезпечує його чіткість. Розмір національного знаку акредитації визначається органом з оцінки відповідності, який його застосовує, виходячи з конкретних умов і місця його нанесення, але розмір сторони квадрата не може бути менше ніж 15 міліметрів.

3.9. Правила застосування національного знака відповідності

Національний знак відповідності засвідчує відповідність позначеної ним продукції вимогам технічних регламентів, які поширюються на неї. Знак відповідності наноситься тільки на ті види продукції, опис яких міститься в технічних регламентах. При цьому нанесення знака відповідності є обов'язковим. У разі підтвердження відповідності продукції, призначеним органом з оцінки відповідності поряд із знаком відповідності наноситься ідентифікаційний номер цього органу згідно з державним реєстром таких органів.

Знак відповідності наноситься на продукцію безпосередньо її виробниками, якщо інше не передбачено відповідним технічним регламентом. Цей знак наноситься на виріб та/або на етикетку, тару, пакування, експлуатаційну та товаросупровідну документацію тощо, якщо інше не передбачено відповідним технічним регламентом. Місце та спосіб нанесення (друкування, наклеювання, гравірування, травлення, штампування, лиття тощо) знака відповідності визначається виробником продукції. Дозволяється використовувати зображення знака відповідності в рекла-

мі позначеної ним продукції. Технічними регламентами можуть визначатися особливості застосування знака відповідності.

До 2002 року в Україні застосовувались форми знака відповідності, наведені на рис. 3.4. Знаком, зображеним на рис. 3.4 а, маркувалася продукція, яка відповідає обов'язковим вимогам нормативних документів та включена в перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації.

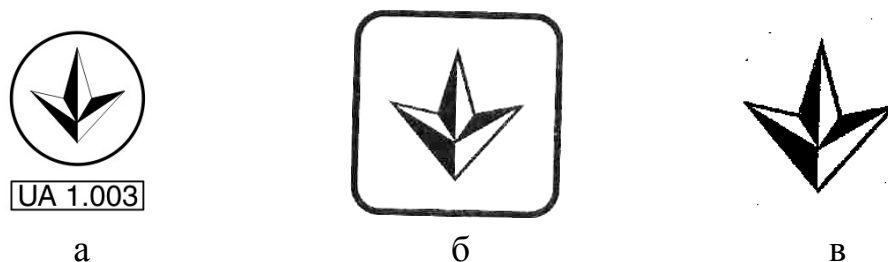

Рисунок 3.4 – Форми знака сертифікації

Знаком, зображеним на рис. 3.5 б, маркувалася продукція, що відповідає усім вимогам нормативних документів, які поширюються на цю продукцію. Цей знак проставлявся на продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, якщо вона сертифікована на відповідність обов'язковим і необов'язковим вимогам нормативних документів. Знак відповідності, зображений у квадраті, найбільшою мірою гарантував покупцеві якість товару, що придбавався. Цим же знаком маркувалася продукція, яка не підлягала обов'язковій сертифікації, але була сертифікована за ініціативою виробника (продавця).

Якщо продукція не підлягала обов'язковій сертифікації, але була сертифікована на відповідність окремим вимогам нормативних документів, її маркування робилося знаком, зображеним на рис. 3.6 в. Форма, розміри і технічні вимоги до знака відповідності визначені державним стандартом ДСТУ 2296-93.

Слід зазначити, що згідно з частиною першою ст. 33 Закону «Про стандарти, технічні регламенти і процедури оцінки відповідності» Кабінет Міністрів України затвердив Правила застосування національного знака відповідності.

На відміну від зазначених вище знаків відповідності **Національний знак сертифікації**, визначений у технічному регламенті, застосовується до всієї продукції, яка є об'єктом і відповідає вимогам такого технічного регламенту. Виробник зобов'язаний наносити на продукцію національний знак відповідності в законодавчо регульованій сфері (ст. 13 «Закону про підтвердження відповідності»). У разі оцінки відповідності продукції, що є об'єктом технічних регламентів, призначеним органом

оцінки відповідності до національного знака відповідності додається ідентифікаційний код цього органу.

Національний знак відповідності наноситься на упаковку або етикетку продукції і на рекламні матеріали для процесів або послуг, що відповідають вимогам технічних регламентів. Дозволяється використовувати зображення національного знака відповідності в рекламі позначеної ним продукції.

На продукцію, процеси і послуги, які не відповідають технічним регламентам або не придатні для застосування національного знака відповідності або знаків відповідності стандартам, пакувальні та рекламні матеріали не наносяться знаки або інші позначення, подібні до певного національного знака відповідності, або інші позначення.

Згідно із Законом «Про стандарти, технічні регламенти і процедури оцінки відповідності» забороняється застосування національного знака відповідності до продукції, процесів або послуг, що є об'єктами технічного регулювання, якщо це не визначено в технічних регламентах.

Національний знак відповідності наноситься на продукцію безпосередньо її виробниками – на виріб або етикетку, тару, упаковку, експлуатаційну і товаросупровідну документацію тощо. Місце і спосіб нанесення (друкування, наклеювання, гравіювання, травлення, штампування, литво та ін.) національного знака відповідності визначається виробником продукції. Національний знак відповідності (рис. 3.5) має форму незамкнутого з правого боку круга, усередині якого поміщено стилізоване зображення трилисника.

Рисунок 3.5 – Національний знак сертифікації

Зображення національного знака відповідності може бути плоским або рельєфним, зробленим будь-яким технологічним способом (включаючи застосування голограми), що забезпечує його чіткість впродовж усього терміну користування виробом. Зображення національного знака відповідності виконується двома контрастними кольорами. Розмір національного знака відповідності визначається виробником або постачальником продукції, ураховуючи конкретні умови і місця його нанесення, але не може бути менше ніж п'ять міліметрів.

Сучасна політика уряду спрямована на зменшення втручання держави в підприємницьку діяльність. Зокрема, зменшується обсяг контролю з боку держави за дотриманням підприємствами норм виробництва якісної та безпечної продукції. Отже, відповідальність за її якість і безпеку покладається безпосередньо на виробника та постачальника.

На сьогодні Перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, істотно скорочений. Наприклад, із харчової продукції в Переліку залишилися тільки алкогольні напої, дитяче харчування та тютюнові вироби. Із жовтня 2013 року з Переліку виключено продукцію легкої промисловості, а це здебільшого товари дитячого асортименту. З електронної та електротехнічної побутової продукції в Переліку не залишилося нічого. Таким чином, сьогодні склалася ситуація, коли споживачеві складно зорієнтуватися у виборі продукції на внутрішньому ринку України та значно збільшується ризик придбати не тільки неякісну, але і небезпечну продукцію.

ДП «Укрметртестстандарт» з метою надання суспільству достовірної інформації щодо безпечності та якості продукції запроваджує власний **Знак відповідності продукції** встановленим до неї вимогам (UCSM). Цей знак (рис. 3.6) являє собою оригінальну композицію з літер латинської абетки UCSM – аббревіатуру англомовної назви Ukraine Centre of Standardisation and Metrology (в українській транслітерації – УЦСМ, історична назва підприємства).

Рисунок 3.6 – Знак відповідності продукції, встановлений ДП «Укрметртестстандарт»

Наявність знака UCSM на продукції або в супровідній документації до неї означає, що ця продукція пройшла процедуру оцінки відповідності в ДП «Укрметртестстандарт» і відповідає всім вимогам законодавчих актів України та нормативних документів, що на неї поширюються, має повну відповідність задекларованим у маркуванні властивостям та складу. Для споживачів знак UCSM гарантує якісне, незалежне та неупереджене проведення випробувань продукції та подальший нагляд за її виробництвом. Завдяки активній партнерській участі ДП «Укрметртестстандарт» у міжнародних системах сертифікації та оцінки відповідності, наявність такого знака на українській продукції сприятиме її просуванню на міжнародний ринок. Право маркування знаком відповідності ДП «Укрметртестстандарт» може отримати продукція, яка вироб-

ляється серійно, відповідає вимогам законодавства України та нормативних документів, що поширюються на неї, а виробництво такої продукції має сертифіковану систему управління якістю та/або безпечністю продукції.

Наявність знака відповідності ДП «Укрметртестстандарт» на продукції сприятиме підвищенню довіри до неї з боку споживачів, дозволить зменшити ризик використання споживачами неякісної та небезпечної продукції.

Контрольні запитання

1. Які переваги забезпечує застосування сертифікації продукції в Україні?
2. Які основні цілі й завдання визначені для систем сертифікації?
3. За якими принципами та правилами побудована система сертифікації УкрСЕПРО?
4. Назвіть основні функції учасників сертифікації.
5. У чому полягає модульний підхід до підтвердження відповідності продукції встановленим вимогам щодо її безпеки? Охарактеризуйте модулі процедур оцінки відповідності продукції.
6. Які підрозділи утворюють організаційну структуру органу з сертифікації?
7. Назвіть функції органів з оцінки відповідності та випробувальних лабораторій.
8. Які вимоги пред'являються до персоналу органу сертифікації та фонду нормативних документів?
9. Які цілі й завдання має акредитація органів з оцінки відповідності та випробувальних лабораторій?
10. Які основні етапи передбачає акредитація органу з сертифікації?

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ В СИСТЕМІ УКРСЕПРО

4.1. Правила проведення сертифікації товарів і послуг

Порядок і вимоги до проведення обов'язкової сертифікації в Державній системі сертифікації продукції УкрСЕПРО встановлюються ДСТУ 3413-96 «Система сертифікації УкрСЕПРО. Порядок проведення сертифікації продукції». Вони є обов'язковими для:

- органів сертифікації, акредитованих у Системі,
- членів, учасників Системи та підприємств, установ, організацій, громадян-підприємців, у тому числі іноземних.

Сертифікацію продукції в Системі проводять виключно органи з сертифікації, а в разі їх відсутності – організації, що виконують функції органів з сертифікації продукції за дорученням Укрметртестстандарту.

Порядок проведення сертифікації продукції в загальному випадку містить:

- подання та розгляд заявки на сертифікацію продукції;
- аналіз наданої документації;
- прийняття рішення за заявкою із зазначенням схеми (моделі) сертифікації;
- обстеження виробництва;
- атестацію виробництва продукції, що сертифікується, або сертифікацію системи якості, якщо це передбачено схемою сертифікації;
- відбирання, ідентифікацію зразків продукції та їх випробування;
- аналіз одержаних результатів та прийняття рішення про можливість видачі сертифіката відповідності;
- видачу сертифіката відповідності, укладання ліцензійної угоди та занесення сертифікованої продукції до реєстру Системи;
- визнання сертифіката відповідності, що виданий закордонним органом;
- технічний нагляд за сертифікованою продукцією;
- інформацію про результати робіт із сертифікації.

Під час сертифікації перевіряються характеристики (показники) продукції і застосовуються методи випробувань, які дозволяють:

- провести ідентифікацію продукції, у тому числі перевірити належність до класифікаційної групи, відповідність технічної документації, походження, приналежність до певної партії та ін.;

– повно і вірогідно підтвердити відповідність продукції заданим вимогам.

Орган з сертифікації продукції і організації, які діють за його дорученням, несуть відповідальність за розголошення комерційної і професійної таємниці відносно конфіденційної інформації.

Усі роботи з сертифікації продукції оплачуються заявником на підставі договору і входять до собівартості продукції.

Нормативні документи, що регламентують процедуру сертифікації

У нормативних документах на продукцію, які застосовуються під час обов'язкової сертифікації, повинні чітко та однозначно наводитись технічні вимоги, що підтверджуються сертифікацією. Норми та дозволені відхилення слід задавати таким чином, щоб забезпечувалась можливість їх вимірювання з заданою або відомою точністю під час випробувань. Вступна частина нормативного документа або розділ «Галузь використання» мають містити вказівку щодо можливості використання документа для сертифікації.

У нормативних документах на продукцію, які застосовуються під час обов'язкової сертифікації, у спеціальному розділі або через посилання на інший нормативний документ повинні встановлюватись методи, умови, обсяг і порядок випробувань для підтвердження відповідності до технічних вимог. Слід установлювати вимоги щодо показників точності вимірювань та випробувань, що забезпечують зіставлення результатів, які отримані різними випробувальними лабораторіями. Якщо послідовність проведення випробувань впливає на її результати, то вона має бути наведена.

Нормативні документи на методи випробувань є обов'язковими, якщо в нормативних документах на продукцію в частині перевірки обов'язкових вимог наведено посилання на ці нормативні документи.

Вимоги щодо маркування, установлені нормативними документами, повинні забезпечувати однозначну ідентифікацію продукції, містити вказівки про спосіб нанесення знака відповідності.

Органи з сертифікації продукції не пізніше як за шість місяців сповіщають підприємства, яким вони надали право застосування сертифіката відповідності, про заплановані зміни в стандартах, що розповсюджуються на сертифіковану продукцію.

Аналіз документації проводиться з метою перевірки її відповідності встановленим вимогам. Під час аналізу наданої документації перевіряється таке:

- наявність нормативних документів на продукцію (за необхідності);
- наявність документа, що підтверджує походження продукції;
- наявність документа виробника про гарантії та відповідність продукції чинним вимогам;
- наявність документа, що підтверджує розміри партії і дату випуску продукції;
- наявність висновків відповідних контролюючих організацій (Міністерства охорони здоров'я, Державної інспекції ветеринарної медицини чи карантину рослин, Держнаглядохоронпраці та ін.);
- достовірність, правильність заповнення та термін дії документації;
- достатність вимог щодо маркування та етикетування продукції.

Негативні результати аналізу документації оформляються висновком, який передається заявнику для усунення недоліків. Позитивні результати використовуються для підготовки й оформлення сертифікатів відповідності.

4.2. Порядок розгляду заявки на проведення сертифікації

Для проведення сертифікації продукції в Системі заявник подає до акредитованого органу з сертифікації продукції заявку. Інформація про акредитовані в Системі органи з сертифікації продукції міститься в довідкових матеріалах, що складаються за даними реєстру Системи та видаються Укрметртестстандартом. При цьому заявник повинен дати органу з сертифікації письмову гарантію того, що він не заявляв цю продукцію на сертифікацію іншим органам з сертифікації. Заявником на сертифікацію окремих виробів або партій продукції може бути будь-яка юридична чи фізична особа. Заявником на сертифікацію продукції, що випускається серійно, може бути тільки виробник продукції як юридична особа, що діє від свого імені або через посередників. В останньому випадку посередник повинен одночасно із заявкою надати документи про те, що він уповноважений діяти від імені виробника і що виробник бере на себе ті ж самі обов'язки, що і заявник.

Заявки на сертифікацію продукції іноземного виробництва за схемами з обстеженням, атестацією виробництв або сертифікацією систем якості подаються за встановленим порядком.

У разі відсутності на час подання заявки акредитованого в Системі органу з сертифікації продукції заявка подається до Укрметртестстандарту, який розглядає її і протягом не пізніше одного місяця від дня

подання сповіщає заявника про своє рішення. Копія рішення направляється організації, що визначена Укрметртестстандартом для проведення робіт із сертифікації.

Якщо є декілька акредитованих органів із сертифікації конкретного виду продукції, заявник має право подати заявку до будь-якого з них.

Орган із сертифікації розглядає заявку і протягом не пізніше одного місяця після її подання сповіщає заявника про своє рішення, яке повинне містити основні умови сертифікації. Копії рішення направляються:

- до органу з сертифікації систем якості (у разі необхідності);
- до випробувальної лабораторії, що буде проводити випробування;
- до органу, що здійснюватиме технічний нагляд (за необхідності);
- до територіального центру стандартизації, метрології та сертифікації за місцем розташування заявника.

4.3. Порядок відбору проб та їх документальне оформлення

Випробування продукції для сертифікації проводяться випробувальною лабораторією, що акредитована в Системі на право проведення тих видів випробувань, які передбачені нормативними документами на продукцію, або на право проведення випробувань цієї продукції. У разі, якщо продукція є великогабаритною, нетранспортабельною, потребує монтажу на місці експлуатації або використання унікального випробувального обладнання тощо, допускається сертифікаційні випробування проводити на підприємстві-виробнику з використанням його випробувального обладнання та засобів вимірювальної техніки, які відповідають установленим вимогам. Випробування повинні проводити фахівці акредитованої випробувальної лабораторії.

Заявник надає зразки (проби) продукції для випробувань та технічну документацію на них. Склад технічної документації встановлюється органом із сертифікації. Кількість зразків для випробувань та правила їх відбору встановлюються органом із сертифікації згідно з порядком сертифікації конкретної продукції. Зразки мають бути такими самими, як і продукція, що поставляється споживачеві. Зразки вибираються довільно за встановленими правилами з готової продукції. Відібрані зразки ізолюють від основної продукції, упаковують, пломбують або опечатують на місці відбору. Складають акт. На всіх стадіях зберігання, транспортування і підготовки зразків до випробувань, а також у ході випробувань слід дотримуватися вимог, наведених у нормативній документації

на продукцію. Усі етапи руху зразків у ході робіт із сертифікації реєструються в журналі й підтверджуються підписом відповідальних осіб.

Випробувальна лабораторія або орган із сертифікації може включити у відібрану вибірку додатково ще по одному зразку кожного виду продукції (окрім швидкопсувної) для зберігання в ролі контрольного екземпляра. Термін його зберігання повинен відповідати терміну дії сертифіката або терміну придатності продукції, після закінчення якого зразки повертаються заявникові.

Відбір зразків для випробувань здійснює, як правило, випробувальна лабораторія або за її дорученням інша компетентна організація. У разі проведення випробувань у двох і більше випробувальних лабораторіях відбір зразків може бути здійснений органом із сертифікації.

Ідентифікація продукції проводиться органом із сертифікації або, за його дорученням, іншою уповноваженою ним організацією. Для продукції, що імпортується, в акті ідентифікації продукції зазначається код ТН ЗЕД (перші чотири знаки). Не підлягає ідентифікації така продукція:

- без чіткого маркування,
- без належної інформації,
- без етикеток,
- із наявними ознаками пошкодження,
- для якої термін придатності до споживання не зазначений або

минув.

Випробування продукції, що імпортується, проводяться випробувальними лабораторіями, які акредитовані в Системі, виключаючи випадки, коли існує угода щодо взаємного визнання результатів випробувань. За позитивних результатів протоколи випробувань передаються органу з сертифікації продукції і копії – заявнику. У разі отримання негативних результатів хоча б за одним з показників випробування з сертифікації припиняються, інформація про негативні результати подається заявнику та органу з сертифікації продукції. Повторні випробування можуть бути проведені тільки після подання нової заявки та надання органу з сертифікації продукції переконливих доказів проведення підприємством коригувальних заходів з усунення причин, що викликали невідповідність чинним вимогам.

Зразки продукції, що пройшли випробування з метою сертифікації, у тому числі руйнівні, залишаються власністю заявника. Порядок списання, утилізації і повернення зразків та зберігання зразків-свідків повинен бути регламентований документацією органу.

4.4. Порядок атестації виробництва товарів

Атестація виробництва проводиться для оцінки технічних можливостей підприємства-виробника забезпечити стабільний випуск продукції, що відповідає вимогам нормативних документів, та видачі рекомендацій щодо періодичності випробувань, кількості зразків, що випробовуються під час сертифікації, способів та правил їх відбирання. Вона проводиться органом із сертифікації продукції за ініціативою заявника або рішенням органу з сертифікації продукції. Порядок проведення цих робіт установлено в ДСТУ 3414–96.

Порядок проведення робіт з атестації виробництва в загальному випадку включає такі етапи:

- подання заявки (якщо атестацію розпочато за ініціативою підприємства);
- попередня оцінка;
- складання програми та методики атестації;
- перевірка виробництва й атестація його технічних можливостей;
- технічний нагляд за атестованим виробництвом.

У випадку, коли атестація виробництва розпочинається за ініціативою підприємства, воно складає заявку, яку направляє до органу з сертифікації продукції разом з двома примірниками інструкції з атестації технічних можливостей та відомостями про виробництво.

Якщо атестація виробництва запроваджується за вимогою органу з сертифікації продукції, два примірники інструкції з атестації технічних можливостей та відомості про виробництво подаються до органу з сертифікації на його запит.

Попереднє оцінювання проводиться комісією експертів органу з сертифікації продукції в погоджені терміни. Склад комісії експертів затверджується керівником органу з сертифікації продукції.

Попередня оцінка містить:

- експертизу вихідних матеріалів, наданих підприємством;
- складання висновку щодо готовності підприємства до проведення атестації виробництва.

Експертиза вихідних матеріалів передбачає:

1) перевірку відповідності показників і характеристик продукції, установлених технічною документацією, вимогам стандартів та інших нормативних документів, що поширюються на продукцію та технологічні процеси її виготовлення;

2) оцінку достатності контрольних операцій і випробувань, передбачених технологічною документацією, для забезпечення упевненості в

повній відповідності продукції, яка випускається, вимогам стандартів, що на неї поширюються;

3) перевірку відповідності переліку показників технічних можливостей виробництва, що атестується, переліку показників і характеристик продукції, що випускається;

4) оцінку повноти програми випробувань для підтвердження технічних можливостей виробництва, що атестується;

5) оцінку правильності вибору основних етапів технологічного процесу;

6) оцінку слушності методів випробувань для підтвердження технічних можливостей виробництва, що атестується;

7) наявність системи контролю якості виготовлення в ході технологічного процесу, включаючи контроль матеріалів та комплектувальних виробів;

8) перевірку відповідності показників точності засобів вимірювальної техніки, методик вимірювань та контролю, що застосовуються, вимогам конструкторської і технологічної документації щодо дозволених відхилень показників і характеристик;

9) перевірку наявності системи метрологічного забезпечення засобів вимірювальної техніки, контролю та випробувань, які застосовуються.

Комісія експертів може в разі необхідності вживати таких заходів:

– запитувати у підприємства інші відомості, якщо вони необхідні для попередньої оцінки;

– направляти власного представника для збирання додаткової інформації безпосередньо на підприємство.

За результатами попередньої оцінки складається висновок, у якому зазначаються готовність підприємства до атестації виробництва та доцільність проведення подальших етапів робіт. Висновок підписує керівник комісії експертів.

Програма та методика атестації розробляються комісією експертів, які проводили попереднє оцінювання, та затверджуються керівником органу з сертифікації продукції. Програма та методика атестації повинні містити інформацію про об'єкти і процедури перевірки, правила прийняття рішень. У програмі та методиці атестації допускаються посилання на інструкцію з атестації технічних можливостей.

Основним завданням перевірки виробництва є оцінка відповідності інформації, що наведена у вихідних матеріалах, фактичному стану безпосередньо на підприємстві, а також проведення необхідних випробувань для атестації технічних можливостей виробництва.

Перевірка проводиться комісією експертів, яка призначається керівником органу з сертифікації продукції. До неї входять експерти, які брали участь у попередньому оцінюванні, та фахівець, компетентний в оцінці відповідної технології. Перевірка проводиться відповідно до затвердженої програми та методики атестації. Перед початком роботи комісії її експерти разом із керівництвом підприємства:

- розглядають мету та завдання перевірки;
- обговорюють програму та методику атестації;
- устанавлюють форми спілкування між членами комісії, керівництвом та працівниками підприємства.

За результатами перевірки комісія протягом місяця складає звіт, який містить аналіз результатів перевірки та обґрунтовані висновки.

Звіт повинен містити таку інформацію:

- відомості про всі вироби, що використовувались для підтвердження технічних можливостей виробництва;
- таблицю меж підтверджених технічних можливостей;
- одержані результати випробувань для підтвердження технічних можливостей та стислу інформацію щодо виявлених відмов, дефектів та ін.

Звіт підписують усі члени комісії і затверджує керівник органу з сертифікації.

На підставі позитивних висновків комісії орган із сертифікації оформляє атестат виробництва, реєструє його в реєстрі Системи і видає підприємству.

Керівник органу з сертифікації затверджує інструкцію з атестації технічних можливостей і передає один примірник підприємству. Другий примірник інструкції зберігається в органі з сертифікації.

Термін дії атестата встановлюється органом із сертифікації залежно від результатів перевірки, але не більше, ніж три роки. Термін дії атестата виробництва не продовжується. Для отримання атестата на новий термін підприємство не пізніше, ніж за три місяці до закінчення дії чинного атестата направляє до органу з сертифікації матеріали. Далі оцінюється необхідність виконання подальших етапів з урахуванням результатів технічного нагляду за період дії атестата виробництва.

Протягом терміну дії атестата орган із сертифікації здійснює нагляд за стабільністю якості виготовлення продукції. Процедури технічного нагляду обираються відповідно до методів атестації виробництва, регламентуються програмою технічного нагляду за атестованим виробництвом, яка затверджується керівником органу сертифікації. У програмі зазначається методика проведення кожної процедури, періодичність, виконавці та правила прийняття рішень за кожною процедурою.

До технічного нагляду на підставах угод можуть залучатися територіальні центри стандартизації, метрології і сертифікації. За результатами технічного нагляду орган із сертифікації може призупинити або скасувати дію атестата виробництва у випадках, якщо:

- виявлено невідповідність випущеної продукції рівню якості виготовлення, що вимагається;
- до конструкції або технології виготовлення продукції без погодження з органом із сертифікації внесено зміни, які можуть призвести до погіршення якості виготовлення продукції;
- під час технічного нагляду виявлено невідповідності виробництва атестованим технічним можливостям;
- термін дії атестата закінчився, а підприємство не направило матеріали для отримання атестата на новий термін.

У випадку якщо дію атестата призупинено, поновлення його дії здійснюється за рішенням органу з сертифікації після проведення підприємством заходів коригувального впливу для усунення причин виявлених невідповідностей.

4.5. Особливості сертифікації систем якості підприємств і персоналу

Останнім часом великого значення набула добровільна сертифікація систем якості підприємств на відповідність вимогам міжнародних стандартів серії ІСО 9000. В Україні вони прийняті як серія ДСТУ ІСО 9000-9004. Стандарт визначає основні принципи організації робіт із сертифікації систем якості. У ході сертифікації має бути забезпечено дотримання таких умов:

- добровільність;
- вільний, без дискримінації доступ до участі в процесах сертифікації;
- об'єктивність оцінок;
- відтворюваність результатів оцінювання;
- конфіденційність;
- інформативність;
- спеціалізація органів із сертифікації систем якості (виробництв);
- перевірка виконання вимог, що висуваються до продукції (послуги) в законодавчо регульованій сфері;
- достовірність доказів з боку заявника відповідності системи якості нормативним вимогам.

Добровільність означає, що сертифікація здійснюється тільки з

ініціативи заявника за наявності від нього письмової заявки.

Бездискримінаційний доступ означає, що до участі в сертифікації допускаються всі організації, що подали заявку і визнають установлені принципи, вимоги і правила. Виключається будь-яка дискримінація заявника і учасника процесу сертифікації (ціна, завищена порівняно з іншими заявниками, невиправдана затримка в часі, необґрунтована відмова в прийомі заявки та ін.).

Об'єктивність оцінок забезпечується незалежністю органу з сертифікації та експертів, які залучаються ним до роботи, від заявника або інших сторін, зацікавлених у результатах оцінки і сертифікації, а також повнотою складу комісії експертів.

В сукупності комісія з сертифікації повинна знати стандарти на систему якості, володіти технікою перевірки, знати особливості виробництва продукції і нормативні вимоги до неї. У складі комісії має бути фахівець з виду економічної діяльності, що перевіряється. За необхідності до складу комісії можуть бути включені фахівці з метрології, економіки та ін. Об'єктивність оцінок забезпечується також компетентністю експертів, які проводять сертифікацію.

Відтворюваність результатів оцінювання забезпечується застосуванням у ході перевірок і оцінки систем якості правил і процедур, заснованих на єдиних вимогах; проведенням оцінювання на основі фактичних даних; документальним оформленням результатів оцінки і сертифікації; чіткою організацією системи обліку і зберігання документації органом із сертифікації.

Конфіденційність означає, що орган із сертифікації, його експерти і комісії, що залучаються до участі в роботі, фахівці повинні дотримуватися конфіденційності інформації про організації, отриманої на всіх етапах сертифікації, а також висновків, що характеризують стан системи якості й відповідність персоналу. Конфіденційність інформації забезпечується:

- для штатного персоналу органу з сертифікації;
- визначенням вимог конфіденційності в наказах керівника органу, посадових інструкціях (при ознайомленні персонал ставить свій підпис);
- для персоналу, що залучається до робіт із сертифікації;
- установленням вимог конфіденційності в договорах (трудових угодах), що укладаються між органом із сертифікації і учасниками, що залучаються.

Умов конфіденційності інформації не дотримуються в тих випадках, якщо продукція (послуга), вироблена підприємством, а також умови виробництва можуть загрожувати здоров'ю споживачів і становити

небезпеку для екології.

Інформативність означає, що в реєстрі повинна забезпечуватися щорічна публікація офіційної інформації про сертифіковані системи якості (виробництва) організацій. Крім того, в оперативних джерелах інформації (періодичних виданнях Укрметртестстандарту і його інститутів) повинна публікуватися поточна інформація про сертифікацію або анулювання сертифікатів систем якості (виробництв) організацій.

Органи з сертифікації мають бути спеціалізовані за галузями акредитації відповідно до класифікації за видами економічної діяльності, прийнятої в системі сертифікації ДСТУ. Умовою для включення в галузь акредитації певної сфери економічної діяльності є наявність в органі з сертифікації систем якості (виробництв) консультантів (окрім експертів із сертифікації систем якості), які спеціалізуються у відповідній сфері діяльності.

Перевірки виконання вимог, що висуваються до продукції (послуги) в законодавчо регульованій сфері. Якщо згідно з чинним законодавством України до продукції (послуги) ставляться обов'язкові вимоги, установлені в державних стандартах або інших документах, під час сертифікації систем якості (виробництв) перевіряють здатність підприємства забезпечити їх додержання.

Достовірність доказів з боку заявника відповідності системи якості нормативним вимогам означає, що при сертифікації систем якості орган із сертифікації оцінює достовірність доказів заявника про виконання вимог ДСТУ ISO 9001 – ДСТУ ISO 9003 залежно від заявленої моделі.

За останніми даними, близько 100 тис. компаній в усьому світі були сертифіковані за ISO 9000, причому приблизно половина з них знаходиться в Англії, а близько 10 тис. – у США. Незважаючи на те, що стандарти створювалися з розрахунку на всі галузі промисловості, є чітка тенденція до сертифікації насамперед традиційних виробництв.

Стандарти ISO розробляються за урядової підтримки, сертифікація за ISO 9000 є добровільною. Західні компанії до сертифікації систем якості спонукає в першу чергу можливість підвищення конкурентоспроможності, задоволення вимог замовника, підвищення ціни на продукцію (послуги), пільгового кредитування і страхування, отримання держзамовлення. Це зовнішні мотиви. Але в західній традиції важливі внутрішні причини: повніше задоволення вимог споживача, поліпшення якості продукції і робіт, скорочення витрат, зменшення кількості аудиторських перевірок споживачем, обізнаність про якість, позитивні культурні зміни, удосконалення документації, підвищення відповідальності за якість, корпоративна стратегія та ін. Важливим фактом є те, що більшість компаній, особливо в Європі, вимагають реєстрації за ISO 9000 у

своїх постачальників товарів і послуг.

Підтвердження відповідності системи якості підприємства і її елементів вимогам, установленим у відповідних нормативних документах, включає попередню оцінку міри готовності організації, що перевіряється, й оцінку системи якості безпосередньо на місці (рис. 4.1).

Попередня оцінка полягає в аналізі опису системи якості в документах, надісланих підприємством разом із заявкою на сертифікацію. Комплект цих початкових документів включає такі відомості:

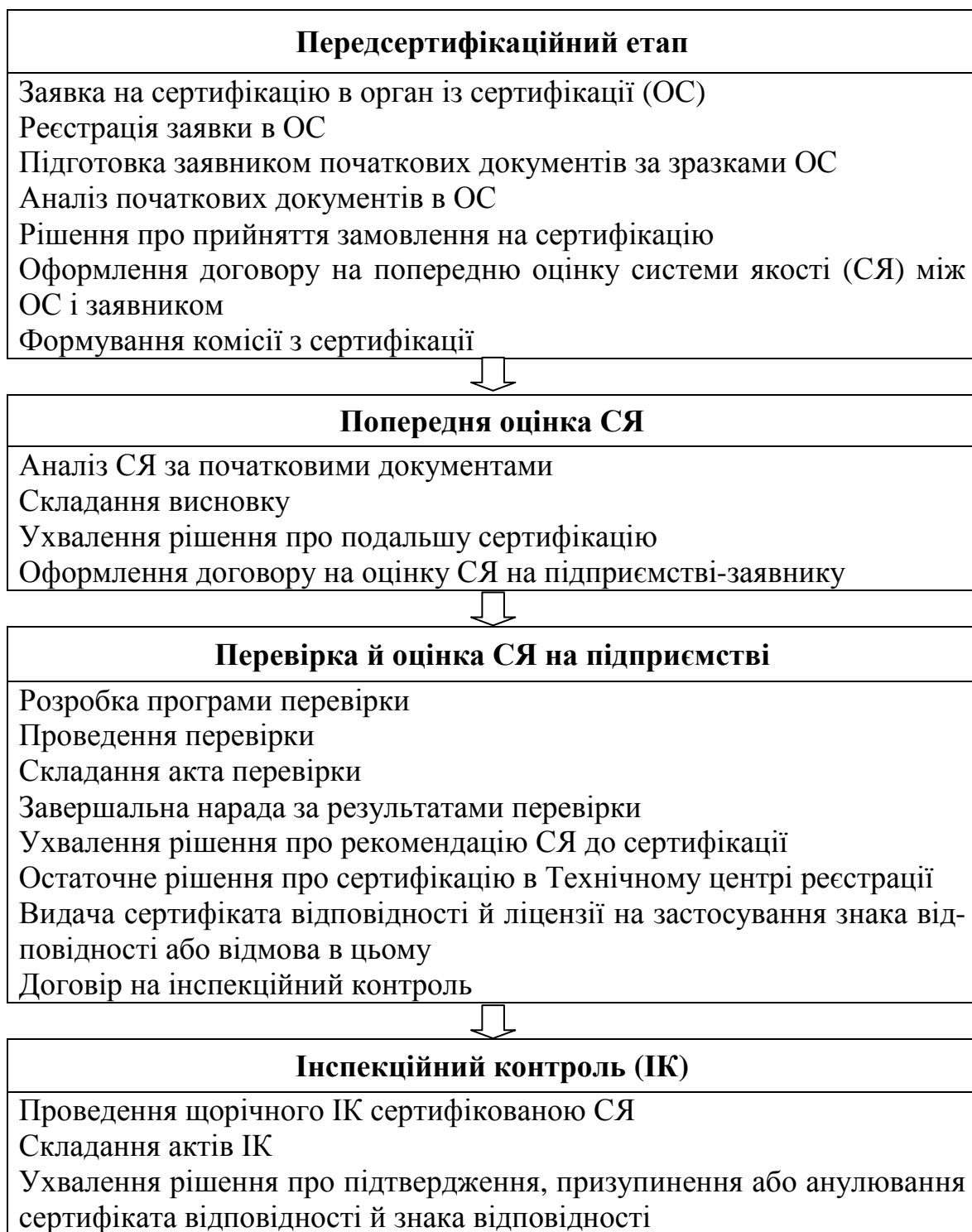
- політику організації (заявника) у сфері якості;
- настанова з якості;
- перелік документів системи якості;
- структурні схеми організації (заявника) і її служби якості;
- заповнені початкові дані для попередньої оцінки стану виробництва.

Орган із сертифікації має право вимагати від організації, що перевіряється, такі документи:

- стандарт підприємства, який регламентує процеси управління документацією у заявника;
- стандарт підприємства, який регламентує проведення внутрішніх перевірок системи якості заявника;
- документ (документи), що описує технологію (процедури) виготовлення продукції і (чи) проведення робіт (вибірково 1–5 документів залежно від масштабів і специфіки підприємства за узгодженням з органом із сертифікації).

Орган із сертифікації може вимагати від заявника й інші додаткові відомості, необхідні для сертифікації систем якості. За необхідності, за узгодженням із заявником, він може відряджати свого представника для проведення попереднього ознайомлення з елементами системи якості підприємства. Комісія проводить аналіз вихідних документів і матеріалів, отриманих від заявника, для попередньої оцінки його готовності до сертифікації систем якості.

Одночасно з аналізом даних, що надійшли від замовника, комісія може організувати за необхідності збір і аналіз додаткових відомостей про якість продукції, на яку поширюються вимоги системи якості, з незалежних джерел – органів державного нагляду і контролю, територіальних органів Держспоживінспекції України, товариств споживачів, гарантійних майстерень та ін. Етап попередньої оцінки системи якості завершується підготовкою письмового заключення про можливість проведення другого етапу сертифікації системи якості.

Рисунок 4.1 – Основні етапи сертифікації систем якості

Висновок за результатами попередньої оцінки системи якості підписує головний експерт і експерти, які проводили експертизу, затверджує настанову органу з сертифікації. У разі позитивного висновку ор-

ган із сертифікації направляє заявникові «Висновок за результатами попередньої оцінки системи якості» і проект договору на проведення перевірки й оцінки системи якості в організації. У договорі визначають мету, обсяг і терміни робіт, що проводяться, відповідальність сторін, порядок оплати робіт з перевірки та оцінки системи якості.

Етап оцінки системи якості на підприємстві розпочинається з підготовки в органі з сертифікації. Під час підготовки до перевірки й оцінки системи якості виконують такі роботи:

- складання програми перевірки;
- розподіл обов'язків між членами комісії відповідно до програми перевірки;
- підготовку робочих документів;
- узгодження програми перевірки з організацією, що перевіряється.

Програму перевірки розробляє головний експерт. Із програмою мають бути ознайомлені експерти і консультанти комісії й організація, що перевіряється. Заперечення заявника проти яких-небудь пунктів програми мають бути доведені до відома головного експерта. Розбіжності між головним експертом і представником заявника, який має відповідні повноваження, дозволяються до початку проведення перевірки. Конкретні деталі програми перевірки слід повідомляти заявникові тільки в ході перевірки, якщо їх передчасне розкриття заважає збору об'єктивної інформації.

Програма перевірки повинна містити такі розділи:

- найменування організації (заявника), місце проведення перевірки;
- цілі та галузь перевірки;
- час проведення перевірки;
- склад комісії;
- перелік документів, на які посилаються (стандарт, на відповідність якому перевіряється система якості, настанова з якості організації та ін., що перевіряється);
- об'єкти перевірки (діяльність із забезпечення та управління якістю, виробнича система, якість продукції);
- ідентифікація підрозділів організації, що перевіряються;
- закріплення експертів і представників організації, що перевіряється, за об'єктами перевірки;
- основні заходи з перевірки і терміни їх проведення;
- вимоги до конфіденційності;
- зазначення мови перевірки;
- адреси розсилання акта.

Програма перевірки має бути гнучкою, допускати зміни в пріоритетності елементів системи якості, що перевіряються, залежно від інформації, отриманої в ході перевірки. Вона затверджується керівництвом органу з сертифікації й узгоджуються з організацією, що перевіряється.

Під час перевірки між членами експертної комісії розподіляються обов'язки з перевірки конкретних підрозділів підприємства й елементів системи якості. Обов'язки розподіляє головний експерт (у зарубіжній практиці його часто називають системним експертом).

У своїй роботі експерти застосовують так звані робочі документи. До них належать переліки контрольних питань для оцінки елементів системи якості (чек-аркуші), форми для документування допоміжних даних, підтверджувальні висновки експертів та ін. Орган із сертифікації забезпечує надійне збереження робочих документів, що містять конфіденційну інформацію, яка є власністю організації, що перевіряється, або самого органу з сертифікації. Після закінчення перевірки і написання звіту всі робочі документи здають головному експертові, який у свою чергу здає їх уповноваженій особі організації, що перевіряється, або, за узгодженням з організацією, що перевіряється, знищує їх. Робочі документи розглядаються як допоміжні й не повинні обмежувати ініціативи експертів або проведення додаткових перевірок, необхідність яких може з'явитися на підставі інформації, отриманої в ході перевірки.

Оцінка системи якості на підприємстві проводиться за загальноприйнятими процедурами: попередня нарада, обстеження організації, що перевіряється, складання акта перевірки і завершальна нарада.

На попередній нараді присутні члени комісії, представник вищого керівництва організації, що перевіряється, керівники структурних підрозділів та провідні фахівці у сфері якості підприємства. Цілями попередньої наради є:

- представлення членів комісії представникам організації, що перевіряється;
- коротке повідомлення про цілі, галузь і програму перевірки;
- стислий виклад методів і процедур, використовуваних під час перевірки;
- визначення офіційних процедур взаємодії між членами комісії і співробітниками організації, що перевіряється;
- обговорення й уточнення окремих незрозумілих деталей програми перевірки, якщо такі є;
- уточнення дати проведення завершальної наради і, за необхідності, призначення дат проміжних нарад комісії і керівництва організації, що перевіряється.

Обстеження організації, що перевіряється, здійснюється шляхом

збору й аналізу фактичних даних і реєстрації спостережень у ході перевірки. Збір фактичних даних робиться на основі опитування персоналу, аналізів використовуваних документів, процесів виробництва, діяльності функціональних підрозділів і персоналу, вивчення й оцінки заходів, що проводяться, із забезпечення якості продукції.

Якщо до продукції (послуги) ставляться обов'язкові для дотримання вимоги, установлені державними стандартами або іншими нормативними документами, то в ході перевірки та оцінки системи якості та її окремих елементів, включаючи систему випробувань, визначають здатність організації забезпечувати дотримання цих вимог шляхом аналізу конструкторської, технологічної, нормативної (ІСО, ДСТУ, ГОСТ, ТУ та ін.), методичної (методики проведення робіт, інструкції та ін.), робочої та аналітичної (протоколи і звіти випробувань, плани контролю, робочі журнали, форми реєстрації спостережень та ін.) документації; відповідності й стану засобів технологічного оснащення, контролю і вимірів параметрів процесів і продукції; відповідності персоналу та ін.

Усі спостереження повинні бути задокументовані й мати чітке і конкретне підтвердження об'єктивними даними. Дані, що вказують на наявність невідповідностей, слід фіксувати.

Після обстеження об'єктів перевірки члени комісії під керівництвом головного експерта розглядають результати своїх спостережень, щоб вирішити, які з них мають бути подані як невідповідності. Усі спостереження, що свідчать про невідповідність і підтверджені об'єктивними даними, мають бути подані організацію, що перевіряється, та обґрунтовані.

Спостереження комісії, як правило, диференціюються. Так, передбачаються такі форми результатів спостережень, як «невідповідність» і «повідомлення». **Невідповідність** – це невиконання встановлених вимог. Категорії невідповідності – значна (категорія 1), яке полягає у відсутності, незастосуванні або повному порушенні вимог до елементів системи якості, і незначна (категорія 2) – окреме упущення в елементі системи якості. **Повідомлення** – спостереження, зроблене експертом з метою запобігання появі невідповідності.

Виявлені відхилення від вимог стандарту мають бути ретельно розглянуті групою експертів, які проводять перевірку, перед тим, як охарактеризувати їх як невідповідності й віднести до певної категорії. Остаточне рішення приймає головний експерт. Зареєстровані невідповідності (повідомлення) офіційно подають керівництву організації, що перевіряється. Головний експерт дає відповідні пояснення щодо кожної невідповідності (повідомлення). Кожна невідповідність має бути підтверджена об'єктивними доказами. Уповноважений представник керів-

ництва організації, що перевіряється, ставить свій підпис на бланках із невідповідностями (повідомленнями), чим підтверджує їх прийняття.

Критерії ухвалення рішення про схвалення (несхвалення) системи якості визначаються правилами системи сертифікації. Рішення про визнання системи якості такою, що відповідає стандартам серії ISO 9000, приймають за умов відсутності значних невідповідностей або наявності не більше 10 незначних невідповідностей. Негативне рішення приймається в разі однієї значної невідповідності або більше 10 незначних невідповідностей. Наявність повідомлень не впливає на рішення про сертифікацію.

Далі складається акт, де зазначаються результати перевірки, висновки і рекомендації комісії. В акті комісія вказує, відповідає чи ні перевірена система якості заявленому стандарту, дає висновок про наявність в організації системи випробувань, що забезпечує контроль за всіма характеристиками продукції, визначає терміни усунення незначних невідповідностей, якщо вони є. Акт підписують члени комісії, головний експерт і керівник організації, що перевіряється. До нього додаються програма перевірки, відомості про невідповідності та повідомлення. Акт видається у трьох екземплярах: для організації, що перевіряється, органу з сертифікації і Технічного центру реєстру систем якості.

На завершальній нараді головний експерт подає керівництву підприємства, головним і провідним фахівцям зауваження комісії в порядку їх значущості, заключення комісії про відповідність або невідповідність перевіреної системи якості вимогам заявленого стандарту. Він також знайомить їх із рекомендаціями комісії органу з сертифікації про видачу або відмову у видачі сертифіката відповідності системи якості. На цьому етапі практичної оцінки відповідності в ході сертифікації систем якості закінчується.

Оцінка відповідності персоналу як особливого об'єкта сертифікації також має свої особливості.

Після подачі заявки в орган із сертифікації фахівець отримує комплект документів для заповнення. Вони необхідні органу для попередньої оцінки можливості сертифікації заявника. У першу чергу заявник повинен відповідати таким установленим критеріям: загальна і професійна освіта; досвід роботи в спеціальній сфері; професійна етика; фізична придатність.

Додатково до цього подаються звіти про роботу в спеціальній сфері, зроблені заявником за останній час (звіти з оцінки, протоколи перевірки методами неруйнівного контролю). У разі позитивного рішення за попередньою експертизою вхідних документів із фахівцем, який бажає пройти сертифікацію, укладається договір. У ньому визначаються

терміни і порядок проведення сертифікаційного випробування, а також умови оплати. Випробування проводиться в спеціальному акредитованому випробувальному (екзаменаційному) центрі, який повинен мати необхідні площі, устаткування, документацію, персонал і бути незалежним від структур навчання й органу з сертифікації. Випробування, як правило, складається з теоретичної і практичної частин. Теоретична частина випробування, наприклад, у Німеччині при сертифікації фахівців з неруйнівного контролю на відповідність DIN EN 473 проводиться в письмовій формі з розподілом на загальну і спеціальну частини. Фахівці з оцінки автотранспорту складають теоретичний іспит в письмовій і усній формах. Практичний іспит організовується так, щоб імітувати діяльність фахівця, який сертифікується. Хід обох частин іспиту і їх оцінка екзаменаційною комісією фіксуються в протоколі. Результати іспиту повідомляються замовнику через деякий час після обговорення і затвердження протоколу іспиту в органі з сертифікації. Обговорення є таємним.

4.6. Види технічного нагляду за продукцією, що сертифікована

У зв'язку з набуттям 05.07.2011 р. чинності Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» № 2735-VI від 02.12.2010 р. втратив чинність Декрет Кабінету Міністрів України № 30-93 від 08.04.1993 г. «Про державний нагляд за додержанням стандартів норм і правил та відповідальність за їх порушення». Тому в ДП «Укрметртестстандарт» було створено науково-технічний центр перспективного розвитку стандартизації та державного нагляду.

Центр поділяється на два відділи:

- відділ державного нагляду за якістю продукції, додержанням стандартів, норм і правил, що включає:
  - сектор державного нагляду за якістю продукції, додержанням стандартів, норм і правил в галузі харчової, хімічної та легкої промисловості. В секторі працює 10 державних інспекторів;
  - сектор державного нагляду за якістю продукції, додержанням стандартів, норм і правил в галузі машинобудування і будівельної промисловості. В секторі працює 9 державних інспекторів.;
  - науково-технічний відділ перспективного розвитку стандартизації.

Основними функціями центру у сфері державного нагляду за якістю продукції, додержанням стандартів, норм і правил є:

- здійснення державного нагляду шляхом проведення постійного та періодичного контролю за додержанням суб'єктами господарю-

вання стандартів, норм і правил при виробництві та випуску продукції (виконанні робіт, послуг) з метою забезпечення інтересів суспільства і споживачів в її належній якості, безпечної для життя, здоров'я та майна людей і навколишнього середовища;

- надання в установленому порядку пропозицій про відміну, обмеження терміну дії або перегляду стандартів, норм і правил, якщо вони не забезпечують якість продукції, безпеку життю, здоров'ю і майну людей, навколишньому середовищу або суперечать чинному законодавству;

- аналіз та узагальнення результатів державного нагляду. Надання інформації про одержані висновки органам державної влади та громадськості;

- внесення згідно висновків державного нагляду пропозицій органам державної виконавчої влади, органам місцевого і регіонального самоврядування про удосконалення комплексу заходів з підвищення якості продукції. Забезпечення взаємодії з правоохоронними і іншими спеціально уповноваженими на те органами державного нагляду, товариствами споживачів з питань контролю за якістю продукції.

Технічний нагляд за стабільністю показників, що підтвержені сертифікатом відповідності, під час виготовлення продукції здійснює орган, який видав сертифікат. За пропозицією органу з сертифікації продукції нагляд може проводитись органами з сертифікації систем якості або територіальними центрами стандартизації, метрології та сертифікації.

До участі у проведенні технічного нагляду можуть залучатися фахівці Держнаглядохоронпраці, Держсаннагляду, Держспоживінспекції тощо для забезпечення вірогідності інформації щодо спеціальних питань контролю.

Обсяг, порядок та періодичність нагляду встановлюються органом з сертифікації продукції під час проведення сертифікації і регламентуються програмою технічного нагляду, яка розробляється органом і затверджується його керівником.

За результатами нагляду орган з сертифікації продукції може призупинити або скасувати дію ліцензійної угоди чи сертифіката у випадках:

- порушення вимог, що ставляться до продукції під час обов'язкової сертифікації;

- порушення вимог з технології виготовлення, правил приймання, методів контролю та випробувань, позначення продукції, що узгоджені з органом з сертифікації під час проведення сертифікації продукції;

- зміни нормативних документів на продукцію або на методи її випробувань без попереднього погодження органом з сертифікації продукції;
- зміни конструкції, комплектності або технології виготовлення продукції без попереднього погодження органом з сертифікації продукції.

Рішення щодо призупинення дії ліцензійної угоди і сертифіката відповідності приймається у випадку, якщо вжиттям коригувальних заходів, погоджених органом з сертифікації продукції, підприємство може усунути виявлені причини невідповідності та без проведення повторних випробувань акредитованою випробувальною лабораторією підтвердити відповідність продукції вимогам нормативних документів. У протилежному разі ліцензійна угода або сертифікат скасовуються.

Інформація щодо призупинення або скасування дії сертифіката відповідності у письмовій формі доводиться органом з сертифікації до відома заявника та Національного органу з сертифікації.

Дія сертифіката відповідності припиняється з моменту вилучення його з Реєстру Системи згідно з ДСТУ 3415.

У разі призупинення дії сертифіката здійснюються такі коригувальні заходи.

Орган з сертифікації:

- інформує про призупинення чи відновлення дії сертифіката відповідності органи Держспоживінспекції і Державної митної служби та інші зацікавлені організації;
- встановлює термін виконання коригувальних заходів;
- контролює виконання заявником коригувальних заходів.

Заявник:

- визначає обсяг виробленої невідповідної продукції та нове маркування для розрізнення продукції, виробленої до і після проведення коригувальних заходів;
- повідомляє споживачів про небезпеку використання продукції та порядок усунення виявлених невідповідностей або обміну продукції;
- усуває невідповідності в продукції, що знаходиться в експлуатації, або забезпечує її повернення та дороблення, заміняє продукцію у споживача, якщо усунення виявлених невідповідностей неможливе чи недоцільне;
- здійснює заходи для усунення причин невідповідності продукції.

У разі скасування сертифіката відповідності орган з сертифікації інформує про це органи Держспоживінспекції і Державної митної служби та інші зацікавлені організації. Заявник повинен повернути оригінали

сертифікатів та всі копії органу, який їх видав. Повернені оригінали та копії підлягають знищенню за актом.

У разі виявлення неправильно виданого сертифіката відповідності Держспоживінспекції України скасовує його реєстрацію згідно з ДСТУ 3415-96 та повідомляє про це відповідний орган з сертифікації.

Орган з сертифікації продукції веде облік виданих ним сертифікатів та направляє їх копії до Держспоживінспекції України.

Держспоживінспекція України на підставі Реєстру Системи видає довідники, що містять інформацію щодо сертифікованої продукції.

4.7. Порядок видачі сертифіката відповідності

Сертифікат відповідності видається виключно органом з сертифікації продукції. Сертифікат видається на одиничний виріб, на партію продукції або на продукцію, що випускається підприємством серійно протягом терміну, встановленого ліцензійною угодою, з правом маркування знаком відповідності кожної одиниці продукції.

За наявності протоколів з позитивними результатами випробувань, сертифіката на систему якості або атестата виробництва, залежно від прийнятої схеми сертифікації орган з сертифікації продукції оформляє сертифікат відповідності, реєструє його в Реєстрі Системи згідно з ДСТУ 3415 та видає заявнику.

Форми сертифікатів відповідності наведені в ДСТУ 3498. Вибір форми сертифіката відповідності залежить від ступеня підтвердження вимог нормативних документів:

- якщо підтверджена відповідність продукції усім обов'язковим вимогам, то застосовується форма 1;
- якщо підтверджена відповідність продукції усім вимогам, то застосовується форма 2;
- якщо підтверджена відповідність продукції окремим вимогам, то застосовується форма 3 і в сертифікаті перераховуються підтвержені вимоги.

За бажанням заявника йому може бути додатково виданий оригінал сертифіката відповідності на російській мові з тим же номером і датою видачі.

Підтвердження факту сертифікації продукції (послуги) може здійснюватись одним з нижченаведених способів:

- оригіналом сертифіката відповідності;
- знаком відповідності згідно вимог ДСТУ 2296;

– копією сертифіката відповідності, завіреною органом, який видав сертифікат, або територіальним центром стандартизації, метрології та сертифікації;

– інформацією в документації, що додається до продукції з зазначенням номера сертифіката, терміну його дії та органу, що його видав (інформація може надаватися у вигляді декларації постачальника про відповідність).

Маркування продукції знаком відповідності здійснює заявник.

Право маркування продукції знаком відповідності надається заявнику на підставі ліцензійної угоди.

Якщо випробування продукції за окремими показниками проводились декількома акредитованими в Системі або визнаними в Системі лабораторіями (центрами) інших систем, то сертифікат відповідності видається за наявності всіх необхідних протоколів з позитивними результатами випробувань. У цьому випадку в сертифікаті відповідності перелічують усі протоколи випробувань з зазначенням випробувальних лабораторій, що проводили випробування, а також визнані сертифікати.

Термін дії сертифіката відповідності визначає орган з сертифікації з урахуванням терміну дії нормативних документів на продукцію, терміну, на який атестоване виробництво (сертифікована система якості), гарантійного терміну придатності продукції, але не більше термінів, визначених чинним законодавством України.

Дія сертифіката відповідності для серійної продукції поширюється на всю продукцію, вироблену в період дії сертифіката відповідності, з урахуванням гарантійного терміну придатності і гарантійного терміну зберігання за умови дотримання вимог нормативних документів щодо умов транспортування, складування, зберігання продукції. Термін дії сертифіката відповідності та ліцензійної угоди не продовжується.

Для отримання сертифіката відповідності на новий термін заявник не пізніше, як за три місяці до закінчення його дії направляє до органу з сертифікації заявку. Допускається видача нового сертифіката відповідності замість того, що втратив чинність, за схемами з обстеженням та атестацією виробництва або сертифікації системи якості на підставі результатів технічного нагляду за період дії сертифіката відповідності згідно з порядком сертифікації конкретної продукції (правил сертифікації групи однорідної продукції), або лише за позитивними результатами здійснених в Україні планових контрольних випробувань зразків продукції. При цьому сертифікаційні випробування за новою заявкою проводяться обов'язково.

В разі закінчення терміну дії сертифіката відповідності на партію продукції, якщо сертифікована партія продукції протягом цього терміну

не реалізована, новий сертифікат відповідності на залишки сертифікованої продукції повинен видаватися на основі ідентифікації залишків продукції (на підставі випробувань, проведених під час сертифікації).

У разі внесення змін до конструкції (складу) продукції або технології її виготовлення, що можуть вплинути на показники, які підтверджені під час сертифікації, заявник зобов'язаний попередньо сповістити про це орган, з яким укладено ліцензійну угоду. Орган з сертифікації продукції приймає рішення про необхідність проведення нових випробувань або оцінки стану виробництва продукції.

У випадку, якщо норми, встановлені стандартом на показник, підтверджений під час сертифікації, змінені на більш жорсткі, то питання про припинення дії кожної ліцензійної угоди вирішує орган з сертифікації продукції.

4.8. Правила апеляції результатів сертифікації

Якщо заявник бажає опротестувати заходи щодо його заявки на сертифікацію продукції, визнання сертифіката або рішення про скасування ліцензійної угоди, він повинен подати письмову апеляцію до органу з сертифікації продукції протягом не пізніше одного місяця після одержання повідомлення про прийняте рішення. Подання апеляції не призупиняє дії прийнятого рішення. Для розгляду кожної апеляції створюється апеляційна комісія.

Апеляція розглядається апеляційною комісією органу з сертифікації продукції протягом не пізніше одного місяця після її одержання. Апеляційна комісія для розгляду апеляції повинна мати такі документи:

- апеляцію заявника;
- листування щодо суперечливого питання між заявником, випробувальною лабораторією та органом із сертифікації продукції;
- протоколи випробувань продукції;
- зразки або фотознімки продукції;
- технічну документацію на продукцію (у разі необхідності).

Документація надається членам апеляційної комісії органом із сертифікації продукції не пізніше як за два тижні до засідання комісії. Заявник має право бути заслуханим на засіданні комісії.

Апеляційна комісія розглядає суперечливі питання конфіденційно. Під час прийняття рішення мають бути присутні тільки члени комісії і в повному складі.

Апеляційна комісія, як правило, приймає одне з таких рішень:

- видати сертифікат (ліцензію);
- відмовити у видачі сертифіката (ліцензії);

- скасувати видану ліцензію.

Рішення комісії письмово доводиться до відома заявника та органу з сертифікації продукції.

Витрати, пов'язані з розглядом апеляції, несе кожна із сторін. У разі незгоди з рішенням апеляційної комісії заявник має право звернутися до Комісії з апеляцій Національного органу з сертифікації.

4.9. Відповідальність органів сертифікації за порушення процедури сертифікації

За порушення правил обов'язкової сертифікації продукції виготівник (продавець, виконавець) несе відповідальність згідно з:

- Кодексом про адміністративні правопорушення;
- Карним кодексом;
- Декретом про нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил;
- Законом про захист прав споживачів.

Сплата штрафу, передбаченого Декретом про нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил не звільняє підприємця від обов'язкового відшкодування збитків споживачам продукції, що виникли внаслідок порушення стандартів, норм і правил, невиконання умов договору на постачання продукції.

Таблиця 4.1 – Науково-технічний центр перспективного розвитку стандартизації та державного нагляду (Центр №50)

Стаття	Вид порушення	Відповідальність
1	2	3
Кодекс про адміністративні правопорушення		
83	Порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації і поховання пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів	Штраф: на громадян від 3 до 7 неоподатковуваних мінімумів прибутків громадян (далі – НМПГ), а на посадових осіб – від 7 до 10 НМПГ

Продовження табл. 4.1

1	2	3
1484	Використання технічних засобів і обладнання, уживаних у мережах зв'язку загального користування операторами зв'язку без документа про підтвердження відповідності	Штраф у розмірі від 100 до 200 НМПГ
167	Випуск (у тому числі ремонт) або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів, сертифікатів відповідності, норм, правил і зразків (еталонів) відносно якості, комплектності й упаковки (за винятком випадків, передбачених законодавством України)	Штраф на посадовців підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, громадян – власників підприємств або уповноважених ними осіб від 3 до 88 НМПГ
168	Випуск у продаж продукції, яка не відповідає вимогам стандартів, технічних умов і зразків (еталонів) відносно якості, комплектності й упаковки	Штраф на посадовців і громадян – суб'єктів підприємницької діяльності від 1 до 18 НМПГ
168 ¹	Виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил	Штраф на посадовців, громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, від 1 до 18 НМПГ
169	Передача замовникові або у виробництво конструкторської, технологічної і проектної документації, яка не відповідає вимогам стандартів, норм і правил відносно якості продукції та її безпеки	Штраф на посадовців підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, громадян – власників підприємств або уповноважених ними осіб від 3 до 40 НМПГ
170	Недотримання стандартів і технічних умов під час транспортування, зберігання і використання (експлуатації) продукції, якщо це спричинило погіршення якості, псування або наднормативні втрати продукції	Штраф на посадовців від 3 до 40 НМПГ

Продовження таблиці 4.1

1	2	3
170 ¹	Введення виробником або постачальником в оборот продукції (у тому числі імпортової), яка підлягає обов'язковому підтвердженню відповідності, але відносно якої немає сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання відповідності або складеною згідно з вимогами технічного регламенту декларації про відповідність, а також неправомірне застосування національного знака відповідності	Штраф на посадовців підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, громадян – власників підприємств або уповноважених ними осіб, громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, від 3 до 88 НМПГ
188 ²	Невиконання громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю, законних вимог посадовців органів виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів про проведення перевірки діяльності з продажу товарів, виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам або про подання необхідних для цього матеріалів	Штраф від 3 до 5 НМПГ
	Ухилення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, від своєчасного виконання приписів посадових осіб органів виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів про усунення порушень прав споживачів	Штраф від 1 до 18 НМПГ

Продовження табл. 4.1

1	2	3
188 ⁹	Невиконання законних вимог посадових осіб органів Державного комітету України зі стандартизації, метрології і сертифікації відносно усунення порушень законодавства про стандартизацію, метрологію і сертифікацію або створення перешкод для діяльності цих органів, а також невиконання вимог приписів, пов'язаних із порушенням вимог стандартів, норм і правил відносно якості продукції	Штраф від 3 до 20 НМПГ
188 ¹⁰	Невиконання законних вимог посадових осіб органів державного контролю за якістю лікарських засобів з усунення порушень законодавства про лікарські засоби або створення перешкод для діяльності цих органів	Штраф від 10 до 20 НМПГ
227	Випуск на товарний ринок або інша реалізація споживачам недоброякісної продукції, тобто такої, яка не відповідає встановленим стандартам, нормам, правилам і технічним умовам, або некомплектної продукції і товарів, якщо такі дії здійснені у великих розмірах	Штраф від 100 до 200 НМПГ, виправні роботи на строк до двох років із позбавленням права обіймати певні посади (займатися певною діяльністю) на строк до трьох років
	<i>Примітка.</i> Під випуском або реалізацією недоброякісної продукції великими обсягами слід мати на увазі розміри, які перевищують триста неоподатковуваних мінімумів прибутків громадян. Згідно з п. 22.5 ст. 22 Закону України «Про податок з прибутків фізичних осіб» для застосування норм кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів сума неоподаткованого мінімуму встановлена на рівні податкової соціальної пільги	

1	2	3
Карний кодекс		
Декрет про нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил		
	Передача замовникові або у виробництво і застосування конструкторської, технологічної і проектної документації, яка не відповідає вимогам стандартів, норм і правил відносно якості продукції і технологічних процесів	Штраф у розмірі 25% вартості розробки на розробника цієї документації*
	Реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів, норм і правил	Штраф на підприємця у розмірі 25% вартості реалізованої продукції*
	Реалізація на території України імпортової продукції, що не відповідає вимогам стандартів, норм і правил, які діють в Україні, відносно безпеки для життя, здоров'я і майна людей і довкілля	Штраф на підприємця у розмірі 50% вартості реалізованої продукції*
	Ухилення підприємця від подання органам державного нагляду продукції, що підлягає контролю	Штраф у розмірі 25% вартості продукції*, випущеної з моменту ухилення
	Реалізація продукції, яка підлягає, але не пройшла обов'язкову сертифікацію, або реалізація продукції, яка підлягає іншій обов'язковій процедурі з підтвердження відповідності, але відносно якої немає відповідного документа про відповідність, а також застосування до такої продукції національного знака відповідності	Штраф у розмірі 25% вартості реалізованої продукції*
	Реалізація продукції, забороненої до випуску і реалізації органами державного нагляду	Штраф у розмірі 100% вартості реалізованої продукції*

Продовження табл. 4.1

1	2	3
	Реалізація експортної продукції, яка не відповідає вимогам стандартів, норм і правил, на що є письмове підтвердження споживача	Штраф у розмірі 25% вартості реалізованої продукції*
	Випуск, реалізація продукції, яка внаслідок порушення вимог стандартів, норм і правил є небезпечною для життя, здоров'я і майна людей та навколишнього середовища	Штраф у розмірі 100% вартості випущеної або реалізованої продукції*
Закон про захист прав споживачів		
23	Реалізація продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, але в документах, згідно з якими вона передана на реалізацію, відсутні реєстраційні номери сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання відповідності і/або декларації про відповідність, якщо це встановлено технічним регламентом	Штраф у розмірі 50% вартості отриманої для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше 10 НМПП, а у випадку якщо законодавством суб'єкт господарської діяльності звільняється від ведення обов'язкового обліку прибутків і витрат, – у розмірі 10 НМПП
	Випуск або реалізація товару, виконання роботи, надання послуги, які не відповідають вимогам нормативних документів	Штраф у розмірі 50% вартості виготовленої або отриманої для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше 10 НМПП, а у випадку якщо законодавством суб'єкт господарської діяльності звільняється від ведення обов'язкового обліку прибутків і витрат, – у розмірі 10 НМПП

Продовження табл. 4.1

1	2	3
	Випуск, реалізація товару, виконання роботи, надання послуги, які не відповідають вимогам нормативних документів про безпеку для життя, здоров'я і майна споживачів і навколишнього природного середовища	Штраф у розмірі 300% вартості виготовленої або отриманої для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше 25 НМПП, а у випадку якщо законодавством суб'єкт господарської діяльності звільнений від ведення обов'язкового обліку прибутків і витрат, – у розмірі 50 НМПП
	Реалізація товару (виконання роботи, надання послуги), забороненого до випуску і реалізації відповідним державним органом	Штраф у розмірі 500% вартості отриманої для реалізації партії товару (виконаної роботи, наданої послуги), але не менше 100 НМПП, а у випадку якщо законодавством суб'єкт господарської діяльності звільнений від ведення обов'язкового обліку прибутків і витрат, – у розмірі 100 НМПП
	Перешкода службовій особі державного органу у справах захисту прав споживачів в проведенні перевірки якості товарів, виконуваних робіт, наданих послуг, а також правил торгового і інших видів обслуговування	Штраф у розмірі від 1 до 10% вартості реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг за минулий календарний місяць, але не менше 10 НМПП, а у випадку якщо законодавством суб'єкт господарської діяльності звільнений від ведення обов'язкового обліку прибутків і витрат, – у розмірі 10 НМПП

Відповідно до Декрету про нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил державний нагляд за дотриманням технічних регламентів із підтвердження відповідності вимогам технічних регламентів, стандартів, норм і правил, стану засобів вимірів, а також інших вимог, пов'язаних з якістю продукції, здійснюють центральний орган виконавчої влади у сфері технічного регулювання і споживчої політики і його територіальні органи – державні центри стандартизації, метрології і сертифікації та інші спеціально уповноважені органи.

Окрім Держспоживінспекції України, контроль за дотриманням законодавства про обов'язкову сертифікацію продукції здійснюють:

- Державний комітет України у справах захисту прав споживачів, його органи;
- Державна податкова адміністрація й інші органи державного нагляду.

Відповідно до ст. 2447 КоАП органи Держспоживінспекції України розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства у сфері стандартизації, метрології і сертифікації, а також якості продукції, за винятком правопорушень під час транспортування, зберігання і використання продукції, призначеної для реалізації громадянам-споживачам, і правопорушень відносно лікарських засобів і порушень санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм.

Від імені органів сертифікації розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право:

- керівник спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері стандартизації, метрології і сертифікації і його заступники;
- директора центрів стандартизації, метрології і сертифікації області, міста і їх заступники.

Органи Державного комітету України (ст. 2444 КоАП) у справах захисту прав споживачів розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства про захист прав споживачів під час реалізації продукції підприємствами громадянам-споживачам.

Від імені органів у справах захисту прав споживачів розглядати справи про адміністративні правопорушення і стягати адміністративні штрафи мають право:

- керівник спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері стандартизації, метрології і сертифікації і його заступники;

– керівник спеціально уповноваженого органу у справах захисту прав споживачів.

Відповідно до ст. 10 Указу Президента України «Про деякі заходи по дерегулюванню підприємницької діяльності» від 23-07.98 р. № 817/98 державні органи у справах захисту прав споживачів здійснюють позапланову перевірку діяльності суб'єктів підприємницької діяльності виключно на підставі отриманих від споживачів скарг про порушення такими суб'єктами вимог законодавства про захист прав споживачів.

Скарга споживача повинна оформлятися письмово із зазначенням його прізвища, імені, по батькові, місця проживання, серії і номера паспорта, даних про товар, під час продажу якого були порушені права споживача.

Розглядати справи про адміністративні правопорушення і стягати адміністративні штрафи (відповідно до ст. 244 КоАП), пов'язані з недотриманням вимог стандартів, норм, правил і технічних умов під час виробництва, зберігання, транспортування, реалізації або використання лікарських засобів, а також із невиконанням законних вимог посадовців органів державного контролю якості лікарських засобів від імені органів державного контролю якості, лікарських засобів мають право: головний державний інспектор України з контролю якості лікарських засобів і його заступники, державний інспектор з контролю якості лікарських засобів, голова Державного комітету України медичної і мікробіологічної промисловості і його заступник.

Діяльність спеціально уповноважених органів визначається окремими актами законодавства. Нагляд за дотриманням вимог санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, стандартів та інших нормативно-технічних документів здійснюють органи й установи державної санітарно-епідеміологічної служби.

Керівники підприємств, установ і організацій усіх форм власності зобов'язані створювати належні умови особам, які здійснюють державний нагляд, для виконання покладених на них обов'язків.

За результатами перевірки складається акт. У разі виявлення порушень суб'єктові підприємницької діяльності видається обов'язкова для виконання постанова про накладення штрафу. Один екземпляр постанови надсилається Державною податковою інспекцією за місцем знаходження суб'єкта підприємницької діяльності для контролю за внесенням штрафу.

Відповідно до п. 7 ст. 8 Декрету про нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил штрафи не накладаються в разі відхилення від норм у таких випадках:

- наявність рішення Кабінету Міністрів України про дозвіл на реалізацію сільськогосподарської продукції з відхиленням її якості від вимог стандартів за рахунок виконання державного замовлення;
- якщо підприємець має дозвіл на тимчасове відхилення якості продукції від вимог відповідних стандартів, видане центральним органом виконавчої влади у сфері технічного регулювання і споживчої політики.

Контрольні запитання

1. Який порядок проведення сертифікації продукції в загальному випадку?
2. Які нормативні документи регламентують процедуру сертифікації продукції?
3. Який порядок розгляду заявки на проведення сертифікації продукції?
4. Як здійснюється відбір проб та їх документальне оформлення?
5. За яким порядком проводиться атестація виробництва товарів?
6. Розкрийте зміст основних принципів організації робіт з сертифікації систем якості.
7. Охарактеризуйте основні етапи сертифікації систем якості.
8. Який порядок розроблено для видачі сертифіката відповідності?
9. За якими правилами відбувається апеляція результатів сертифікації?
10. Яка відповідальність органів сертифікації передбачена за порушення процедури сертифікації?

СИСТЕМИ СЕРТИФІКАЦІЇ ОДНОРІДНОЇ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ УКРСЕПРО

5.1. Класифікація систем сертифікації

Уся сертифікаційна діяльність здійснюється у відповідній системі, що має власні правила і керівні положення.

Таблиця 5.1 – Класифікація систем сертифікації продукції

Ознака класифікації	Система сертифікації продукції
Зацікавленість сторін	Національна Регіональна Міжнародна
Правовий статус	Обов'язкова Добровільна Самостійна
Участь сторонніх організацій у виконанні процедури сертифікації	Третьою стороною

Національна система сертифікації продукції створюється на національному рівні урядовою або неурядовою організацією. Національним органом з сертифікації в Україні призначений Держспоживстандарт України.

Регіональна міжнародна система сертифікації продукції створюється на рівні країн одного регіону, наприклад у рамках Європейської економічної комісії ООН. На регіональному рівні функціонують близько 100 систем і угод із сертифікації.

Міжнародна система сертифікації продукції створюється на рівні низки країн з будь-яких регіонів світу урядовою міжнародною організацією.

Обов'язкова система створюється для продукції, на яку в НТД повинні міститися вимоги з охорони довкілля, забезпечення безпеки життя і здоров'я людей. У цьому випадку виготівник без відповідного сертифіката не має права не лише реалізувати продукцію, але й виробляти.

Добровільна система сертифікації передбачає сертифікацію продукції тільки з ініціативи її виготівника. У цьому випадку він має право сертифікувати свою продукцію на відповідність будь-яким вимогам

НТД, у тому числі зарубіжної. Цей вид сертифікації може сприяти підвищенню конкурентоспроможності продукції.

Самостійна система сертифікації продукції (самосертифікація) створюється підприємством-виготівником продукції. При цьому сертифікати на вироби видає само підприємство, строго під свою відповідальність. По суті, самосертифікація є заявою виготівника про відповідність його продукції й виробництва вимогам НТД.

Система сертифікації продукції третьою стороною створюється сторонньою організацією, яка перевіряє, оцінює і підтверджує відповідність продукції, що випускається виготівником, і заходів, що проводяться ним, вимогам НТД. Дуже важливо в цій ситуації для проведення сертифікації продукції мати добре оснащені випробувальні центри, лабораторії (стенди).

5.2. Схеми сертифікації однорідної продукції

Сертифікація проводиться за встановленими в системі сертифікації схемами (табл. 5.2). Схема сертифікації – це склад і послідовність дій третьої сторони під час оцінювання відповідності продукції, послуг, систем якості й персоналу. Як правило, система сертифікації включає декілька схем. При виборі схеми повинні враховуватися:

- особливості виробництва,
- особливості випробувань,
- особливості постачання,
- особливості використання конкретної продукції,
- необхідний рівень доказовості,
- можливі витрати заявника.

Схема сертифікації повинна забезпечувати необхідну доказовість останньої. Для цього рекомендується використовувати загальновизнані схеми, у тому числі в міжнародній практиці.

Схема (модель) сертифікації заявленої продукції визначається органом із сертифікації за узгодженням із заявником до початку робіт із сертифікації. Вибір схеми залежить від виду продукції, її кількості, стану виробництва й інших початкових даних. Схема проведення сертифікації вказується в документах, що встановлюють порядок проведення сертифікації конкретного виду продукції.

Для сертифікації продукції вітчизняного виробництва та імпортової можуть застосовуватися такі схеми сертифікації:

- 1 – сертифікація окремих виробів;
- 2 – сертифікація партії продукції;

Таблиця 5.2 – Схеми (моделі) сертифікації продукції в Системі УкрСЕПРО

Продукція, що сертифікується	Назва роботи					Документи, що видаються органом з сертифікації продукції
	обстеження виробництва	атестація виробництва	сертифікація (оцінка) системи якості	випробування з метою сертифікації	технічний нагляд	
1	2	3	4	5	6	7
Окремий виріб	Не проводиться	Не проводиться	Не проводиться	Проводиться для кожного виробу	Не проводиться	Сертифікат відповідності на кожен виріб
Партія продукції (виробів)	Не проводиться	Не проводиться	Не проводиться	Проводяться на зразках продукції, що відібрані в порядку і в кількості, які встановлені органом з сертифікації	Не проводиться	Сертифікат відповідності на партію продукції (виробів) із зазначенням розміру сертифікованої партії
Продукція, що випускається серійно	Не проводиться	Не проводиться	Не проводиться	Проводяться на зразках продукції, що відібрані в порядку і в кількості, які встановлені органом з сертифікації	Проводяться через випробування зразків продукції з періодичністю, в обсязі та в порядку, що встановлені органом із сертифікації. У разі необхідності проводиться перевірка виробництва	Сертифікат відповідності з терміном дії, що встановлюється ліцензійною угодою з терміном дії до одного року

Продовження табл. 5.2

1	2	3	4	5	6	7
Продукція, що випускається серійно	Проводиться	Не проводиться	Не проводиться	Проводяться на зразках продукції, що відібрані в порядку і в кількості, які встановлені органом з сертифікації	Проводиться в порядку, що визначений органом з сертифікації, і включає перевірки виробництва та контрольні випробування зразків продукції	Сертифікат відповідності з терміном дії до двох років, що встановлюється ліцензійною угодою
	Не проводиться	Проводиться	Не проводиться	Проводяться на зразках продукції, що відібрані в порядку і в кількості, які встановлені органом з сертифікації	Проводиться в порядку, що визначений органом з сертифікації, і включає перевірки виробництва та контрольні випробування зразків продукції	Сертифікат відповідності з терміном дії до трьох років, що встановлюється ліцензійною угодою з урахуванням терміну дії атестата виробництва
	Не проводиться	Не проводиться	Проводиться органом з сертифікації систем якості	Проводиться в порядку, що визначений органом з сертифікації	Проводиться в порядку, що визначений органом з сертифікації продукції та систем якості	Сертифікат відповідності з терміном дії до трьох років, що встановлюється ліцензійною угодою з урахуванням терміну дії

3 – сертифікація з проведенням періодичного технічного контролю;

4 – сертифікація з обстеженням виробництва;

5 – сертифікація з атестацією виробництва;

6 – сертифікація з оцінкою системи якості.

Схеми сертифікації продукції в Україні відповідно до ДСТУ 3413-96

Схема 1. Під час проведення сертифікації одиничних виробів випробуванню підлягає кожен окремий виріб. На зразок, який пройшов випробування, видається сертифікат відповідності терміном до одного року. У сертифікаті відповідності зазначається заводський номер продукції. Ця схема застосовується при сертифікації продукції, яка може бути ідентифікована як окремий об'єкт і надходить невеликими партіями або одиничними об'єктами. У разі використання цієї схеми сертифікації технічний нагляд після видачі сертифіката не проводиться.

Схема 2. Сертифікація партії продукції здійснюється шляхом випробування зразків, відібраних із цієї партії в порядку і кількості, які встановлені органом сертифікації згідно з вимогами нормативних документів. Під партією продукції мають на увазі партію, яка супроводжується одним сертифікатом відповідності або одним супровідним документом, що містить посилання на сертифікат відповідності. При цьому в партії повинна гарантуватися однорідність продукції за показниками безпеки.

На підставі позитивних результатів випробувань видається сертифікат відповідності на партію (із зазначенням величини сертифікованої партії) з терміном дії до одного року, але не більше за термін придатності продукції (якщо він установлений). У сертифікаті відповідності, який видається на партію продукції, зазначається номер і дата підписання договору (контракту), за яким ця партія ввезена в Україну. Після видачі сертифіката технічний нагляд за продукцією не здійснюється.

Схема 3. Сертифікація продукції, що випускається серійно, може проводитися на підставі позитивних результатів сертифікаційних випробувань зразків продукції і документації, наданої заявником, про стан виробництва. У разі здійснення сертифікації за цією схемою в обов'язковому порядку передбачається проведення технічного нагляду сертифікованої продукції.

Право на застосування сертифіката відповідності видається здебільшого строком до одного року.

Дія сертифіката відповідності припиняється і не відновлюється, якщо:

– результати контрольних випробувань продукції негативні;

– продукція не представлена на контрольні випробування в терміни, обумовлені договором (контрактом) на проведення технічного нагляду.

Якщо дія сертифікату відповідності припинена, то повторно застосовувати цю схему сертифікації не дозволяється. Зазначена схема сертифікації може застосовуватися на стадії розробки і впровадження продукції у виробництво. При цьому до заходів сертифікації можуть бути зараховані кваліфікаційні випробування, проведені у випробувальній лабораторії, акредитованій у Системі.

Якщо в результаті аналізу наданої заявником документації у органу сертифікації виникли обґрунтовані сумніви щодо показників безпеки продукції, то здійснюється перевірка виробництва.

Схеми 1, 2 і 3 не застосовуються для сертифікації послуг.

Схема 4. Використовується для отримання сертифіката відповідності на продукцію, що випускається серійно, та на надання послуг. Сертифікат відповідності в цьому випадку видається на підставі позитивних результатів випробування зразків продукції і проведення обстеження виробництва. Якщо продукція, що виготовляється серійно, сертифікована за цією схемою, то орган із сертифікації відповідно до затвердженої програми технічного контролю здійснює технічний нагляд, контрольні випробування продукції, яка відбирається з місць виробництва або торгівлі. Сертифікат відповідності за цією схемою видається терміном дії до двох років.

Схема 5. Сертифікація продукції, що випускається серійно, і надання послуг із проведенням атестації виробництва припускає:

- випробування зразків продукції;
- атестацію виробництва;
- технічний нагляд (контрольні випробування, контроль атестованого виробництва).

У разі використання такої схеми сертифікат відповідності видається терміном до трьох років, але не більше терміну дії атестата виробництва.

Схема 6. Сертифікація продукції, що випускається серійно, і послуг із сертифікації системи якості виробництва передбачає:

- випробування зразків;
- сертифікацію системи якості або, якщо вона вже сертифікована, оцінку системи якості;
- технічний нагляд і контроль за відповідністю системи якості встановленим вимогам і дієвістю системи якості.

Сертифікат видається терміном до п'яти років, з урахуванням терміну дії сертифіката на систему якості.

5.3. Особливості сертифікації харчових продуктів і продовольчої сировини

Перед проведенням сертифікаційних випробувань будь-якої продукції проводять її ідентифікацію на відповідність зазначеному найменуванню за органолептичними і фізико-хімічними показниками, передбаченими нормативними документами на продукцію. Вибір показників для ідентифікації здійснює орган сертифікації. Відбір проб і підготовка до випробувань здійснюється відповідно до нормативних документів. У разі незадовільних результатів ідентифікації продукція не підлягає сертифікації (за заявленим найменуванням) на відповідність вимогам безпеки.

Відповідно до Наказу Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 1 лютого 2005 року № 28 «Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні» зі змінами, внесеними згідно з наказом № 221 від 13 вересня 2007 року, розпорядженням КМ № 1689-р від 23 грудня 2009 року, наказами № 425 і № 426 від 22 вересня 2010 року, обов'язковій сертифікації підлягає харчова продукція та продовольча сировина для дитячого та дієтичного харчування, а також горілчані та інші алкогольні напої (табл. 5.3).

Таблиця 5.3 – Перелік харчової продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації

Назва продукції	Позначення нормативних документів, на відповідність яким проводиться сертифікація	Нормативний документ (номер пункту або показники), що встановлює обов'язкові вимоги
1	2	3
1. Суміші на основі сухого молока, призначені для дитячого та дієтичного харчування	ГОСТ 21831-76 ГОСТ 30626-98 Нормативний документ на конкретний вид продукції ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПін 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативний документ, в якому встановлені вимоги щодо вмісту токсичних елементів, пестицидів, мікотоксинів, антибіотиків, радіонуклідів, визначення мікробіологічних показників

Продовження таблиці 5.3

1	2	3
2. Консерви плодові та ягідні (фруктові) для дитячого харчування	ДСТУ 4084-2001 ДСТУ 4085-2001 Нормативний документ на конкретний вид продукції ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПін 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативний документ, в якому встановлені вимоги щодо вмісту токсичних елементів, пестицидів, нітратів, мікотоксинів, радіонуклідів, визначення мікробіологічних показників
3. Консерви овочеві, овочеплодові, овочем'ясні для дитячого харчування	ДСТУ 4008-2001 ДСТУ 4085-2001 Нормативний документ на конкретний вид продукції ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПін 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативний документ, в якому встановлені вимоги щодо вмісту токсичних елементів, пестицидів, нітратів, мікотоксинів, радіонуклідів, мікробіологічних показників
4. Консерви м'ясні для дитячого харчування	Нормативний документ на конкретний вид продукції ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПін 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативні документи, в яких встановлені вимоги щодо вмісту токсичних елементів, пестицидів, мікотоксинів, антибіотиків, гормональних препаратів, нітриту натрію, радіонуклідів, визначення мікробіологічних показників
5. Консерви рибні для дитячого харчування	ГОСТ 29276-92 Нормативний документ на конкретний вид продукції ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПін 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативні документи, в яких встановлені вимоги щодо вмісту токсичних елементів, пестицидів, мікотоксинів, радіонуклідів, визначення мікробіологічних показників

Продовження таблиці 5.3

1	2	3
6. Вина виноградні, плодіві, шампанські та ігристі газовані, інші зброджені напої міцністю від 8,5% об.	ГСТУ 202.002-96 ГСТУ 202.003-96 ГОСТ 28616-90 ГОСТ 28685-90 ГОСТ 13918-88 РСТ УССР 773-90 РСТ УССР 1382-91 ДСТУ 4258:2003 (з 01.10.2004) ДСТУ 4393:2005 РСТ УССР 1481-90 Нормативний документ на конкретний вид продукції ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПіН 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативні документи, в яких встановлені вимоги щодо вмісту токсичних елементів, вільної та загальної сірчистої кислоти, консервантів, синтетичних барвників, радіонуклідів
7. Горілки, горілки особливі, лікеро-горілчані та інші алкогольні напої	ДСТУ 4256:2003 ДСТУ 4257:2003 ДСТУ 4258:2003 (з 01.10.2004) у частині слабоалкогольних напоїв ДСТУ 4256:2003 (з 01.10.2004) Нормативний документ на конкретний вид продукції ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПіН 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативні документи, в яких встановлені вимоги щодо вмісту токсичних елементів, альдегідів, сивушної олії, метилового спирту, синтетичних барвників, радіонуклідів
8. Коньяки, коньячні напої	ГОСТ 12494-77 ГОСТ 13741-91 Нормативний документ на конкретний вид продукції ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПіН 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативні документи, в яких встановлені вимоги щодо вмісту токсичних елементів, метилового спирту, радіонуклідів

Продовження табл. 5.3

1	2	3
9. Тютюнові вироби	ГОСТ 858-81 ГОСТ 1505-81 ДСТУ ГОСТ 3935:2004 (з 01.01.2005) ГОСТ 8072-77 МДР N 213 від 15.07.97 ДСанПін 8.8.1.2.3.4-000-2001 Нормативний документ на конкретний вид продукції ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПін 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативні документи, в яких встановлені вимоги щодо вмісту пестицидів, смоли і нікотину (для сигарет), радіонуклідів (за сировиною)
10. Спирти: спирт етиловий ректифікований із меляси, спирт етиловий ректифікований	ДСТУ 4221:2003 ГН 6.6.1.1-130-2006 ДСанПін 8.8.1.2.3.4-000-2001	Нормативні документи, в яких установлені вимоги щодо вмісту токсичних елементів, альдегідів, ефірів, чистоти, окислення сивушної олії, концентрації вільних кислот, метилового спирту, сухого залишку, фурфуролу, органічних речовин, радіонуклідів

Під час обов'язкової сертифікації продуктів дитячого та дієтичного харчування підтверджується їх відповідність медико-біологічним вимогам і санітарним нормам якості продовольчої сировини й харчових продуктів, обов'язковим вимогам стандартів на конкретну продукцію відповідно до Закону «Про захист прав споживачів».

Обов'язкова сертифікація продуктів дитячого та дієтичного харчування проводиться за схемою 1 – для продукції короткочасного зберігання і за схемами 1–4 – для продукції тривалого зберігання.

Нормативні документи, що встановлюють показники безпеки й методи досліджень для харчової продукції та продовольчої сировини, наведено в табл. 5.3.

Умови й періодичність інспекційного контролю встановлюються органом сертифікації з обліком «Порядку й періодичності контролю за вмістом чужорідних речовин у продуктах харчування й продовольчій

сировині установами санітарно-епідеміологічної служби» (№ 5175-90, затв. 13.06.90 р. Міністерством охорони здоров'я СРСР) для всіх видів продуктів дитячого харчування, а також:

- для продуктів на основі зерна – «Порядку контролю за вмістом пестицидів, токсичних елементів, мікотоксинів і мікроорганізмів у продовольчому зерні й зерно продуктах у системі хлібопродуктів», затвердженого Мінсільгоспродом України 02.09.92 р. № 07-РЦ-28/2058 від 12.10.92 р., стосовно до толокна й борошна для продуктів дитячого харчування;

- для продуктів на основі плодів, овочів, м'яса й риби – Інструкції про порядок санітарно-технічного контролю консервів на виробничих підприємствах, оптових базах, у роздрібній торгівлі й на підприємствах громадського харчування (№ 01-19/9-11 від 21.07.92 р., затв. Держкомсанепіднаглядом України);

- для продуктів на основі молока – Інструкції з мікробіологічного контролю виробництва на молококонсервних комбінатах дитячих продуктів (від 12.12.88 р., затв. Держагропромом СРСР); Інструкції з мікробіологічного контролю виробництва рідких і пастоподібних продуктів дитячого харчування (від 26.12.89 р., затв. Управлінням Державних ресурсів м'ясних і молочних продуктів);

- для продуктів на основі риби – Тимчасового положення про порядок відбору проб і періодичності визначення токсичних речовин (токсичних хімічних елементів й хлорорганічних пестицидів) у гідробіонтах і продуктах, вироблених із них (від 02.03.88 р., затв. Міністерством охорони здоров'я СРСР).

Обов'язкова сертифікація лікєро-горілчаних і алкогольних напоїв проводиться за схемами 1–4, також може застосовуватися схема сертифікації, заснована на заявці-декларації заявника. При надходженні на сертифікацію проводять їх ідентифікацію в такому порядку:

- перевірка стану пакування і маркування відповідно до вимог Закону «Про захист прав споживачів» і нормативних документів;

- перевірка відповідності продукції її належності до групи за показниками, передбаченими нормативним документом на продукцію (міцність, масова концентрація цукру, введеного екстракту, титрованих і летких кислот, масова частка сухих речовин, органолептична оцінка).

У разі негативних результатів ідентифікації продукція не підлягає сертифікації за заявленим найменуванням на відповідність показників безпеки нормативним документам.

Сертифікацію зерна і продуктів його переробки проводять за схемами 1–4, а також із використанням схеми сертифікації за заявкою-декларацією.

Під час реалізації зерна та маслонасіння, уражених хворобами, а також самозігрівного, дефектного та в стані, нестійкому під час зберігання, сертифікація продукції проводиться за схемою 3; при цьому дослідження з сертифікації мають бути проведені не раніше ніж за три дні до реалізації. У разі неповної реалізації партії за час, установлений строком дії сертифіката на зазначену партію, проводяться повторні дослідження.

Під час реалізації великої партії сертифікованої продукції, що надходить з одного поля, сертифікат може видаватися на всю партію один раз. У разі неповної реалізації партії орган проводить інспекційний контроль і за позитивного результату інспекційного контролю відбувається його реалізація.

Порядок і періодичність інспекційного контролю визначається органом сертифікації з урахуванням «Порядку контролю за вмістом пестицидів, токсичних елементів, мікотоксинів та мікроорганізмів в продовольчому зерні та зернопродуктах в системі хлібопродуктів», затвердженого Мінсільгосппродом України (№ 12-43/1261 від 02.09.92 р.) та узгодженого з Держкомсанепідемнаглядом України (12.10.92 р. № 07-рц 28/2058) та «Типового порядку контролю вмісту токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів у хлібі, хлібобулочних і макаронних виробках», затвердженого Комітетом із хлібопродуктів 15.09.92 р. і узгодженого Держкомсанепіднаглядом України 11.09.92 р.

Сертифікація плодоовочевої продукції проводиться за схемами 1–4 (для продукції короткочасного зберігання – схема 1) на вибір заявника, а також може застосовуватися схема сертифікації з використанням заявки-декларації.

Сертифікаційні випробування свіжих плодів і овочів на вміст токсичних елементів і пестицидів можуть проводитись завчасно, при цьому проби відбирають у місцях виробництва в термін, визначений у договорі органом сертифікації і заявником у кожному конкретному випадку.

Умови і періодичність інспекційного контролю свіжої плодоовочевої продукції визначаються органом сертифікації з урахуванням Інструкції з організації контролю за вмістом важких металів і арсену у рослинній продукції (продовольча сировина і харчові продукти), затвердженої Мінсільгосппродом 09.03.94 р. № 4-34/94 і узгодженої Держкомсанепіднаглядом 04.03.94 р. № 01-19/11-11, «Методичних вказівок по визначенню нітрату у продукції рослинництва», затверджених Держагропромом СРСР і Мінздорів'я СРСР 24.11.86 р. № 4228-86, і «Уніфікованих правил відбору проб сільськогосподарської продукції, продуктів харчування і об'єктів навколишнього середовища для визначення мікроріклькості пестицидів у продуктах харчування, кормах і зовнішньому

середовищі», затверджених Мінздоров'я СРСР 21.08.79 р. № 2051-79.

Оцінювання відповідності продуктів переробки плодів та овочів нормативам за показниками безпеки наведено в табл. 5.4.

Таблиця 5.4 – Показники, за якими проводять оцінювання відповідності продуктів переробки плодів та овочів нормативам безпеки

Найменування продукції	Найменування показника
Консерви. Соки та напої рослинні (фруктові, овочеві, з деревини)	Солі важких металів, пестициди, нітрати, сірчистий ангідрит, мікотоксини, консерванти, синтетичні барвники, радіонукліди, мікробіологічні показники
Консерви плодові, ягідні, цитрусові (фруктові) (крім соків, напоїв та сиропів)	Солі важких металів, мікотоксини, пестициди, нітрати, сірчистий ангідрит, радіонукліди, мікробіологічні показники
Овочі солоні та квашені. Плоди та ягоди мочені	Солі важких металів, мікотоксини, пестициди, нітрати, сірчистий ангідрит, МБ, радіонукліди, вміст сорбінової кислоти
Соуси і приправи (крім гірчиці та хрону)	Солі важких металів, мікотоксини, пестициди, нітрати, сірчистий ангідрит, мікробіологічні показники, радіонукліди, вміст сорбінової кислоти

Продукти цукрової промисловості належать до продуктів із гарантованим терміном зберігання більше 30 діб, тому їх сертифікацію проводять за схемами 1–4, а також із використанням схеми сертифікації за заявкою-декларацією заявника. У ході сертифікації визначають наявність у них солей важких металів (міді, свинцю, кадмію, цинку, ртуті, арсену) та пестицидів.

Сертифікація кондитерських виробів проводиться для продукції короткочасного зберігання – за схемами 1–2, для продукції тривалого зберігання – за схемами 1–4, також може використовуватися схема сертифікації з використанням заявки-декларації заявника для продукції як тривалого зберігання, так і короткочасного.

Випробування, за рішенням органу сертифікації, можуть бути проведені за скороченою номенклатурою показників за умови, що інші показники підтверджені документами, які отримані від постачальника і підтверджують відповідність сировини, що використовується, допоміжних матеріалів, компонентів рецептури вимогам безпеки, виданими

уповноваженим на те органом; документами, що підтверджують відповідність пакувальних матеріалів і тари вимогам безпеки, включаючи гігієнічний висновок (сертифікат) органів Держкомсанепідемнагляду.

Після тривалого зберігання сертифікованої кондитерської продукції за рішенням органу сертифікації перед реалізацією проводиться інспекційний контроль продукції (незалежно від схеми сертифікації) за показниками, які в разі порушення режимів зберігання можуть перевищити встановлені нормативи безпеки (органолептичні, фізико-хімічні, мікробіологічні показники і мікотоксини).

Сертифікація смакових продуктів проводиться за схемами 1–4, також може використовуватися схема сертифікації, заснована на заявці-декларації заявника. У разі надходження на сертифікацію напоїв необхідно провести їх ідентифікацію в такому порядку:

- перевірка стану пакування і маркування відповідно до вимог Закону «Про захист прав споживачів» і нормативних документів;
- перевірка відповідності продукції її належності до групи за показниками, передбаченими нормативним документом на продукцію (масова концентрація цукру, титрованих і летких кислот, масова частка сухих речовин, органолептична оцінка).

Перелік показників, за якими проводять оцінювання відповідності смакових продуктів нормативам безпеки, наведено в табл. 5.5.

Таблиця 5.5 – Показники, за якими проводять оцінювання відповідності смакових продуктів нормативам безпеки

Найменування продукції	Найменування показника
1	2
Напої безалкогольні	Солі важких металів: свинцю, кадмію, арсену, ртуті, міді, цинку
	Мікробіологічні показники: кількість мезофільних аеробних та факультативно-анаеробних мікроорганізмів, коліформні бактерії, патогенні мікроорганізми, у т.ч. сальмонели
	Консервувальні речовини: бензойна кислота, сорбінова кислота

Продовження табл. 5.5

1	2
Мінеральні води лікувальні, лікувально-столові, столові, ароматизовані, високомінералізовані, лужні лікувально-столові	Масова концентрація свинцю
	Масова концентрація селену
	Масова концентрація нітрит-іонів
	Масова концентрація бромід-іонів
	Масова концентрація йодид-іонів
	Масова концентрація арсену Мікробіологічні показники: БГКП, патогенні мікроорганізми
Пиво, напої солодові, напої бродіння	Солі важких металів
	Залізо
	N-нітрозаміни (для пива, виробленого з солоду, виготовленого з використанням сушарок відкритого типу)
	Мікробіологічні показники: БГКП, патогенні мікроорганізми
Сиропа	Солі важких металів
	Мікробіологічні показники: БГКП, патогенні мікроорганізми, у т. ч. сальмонели
	Консервувальні речовини
Концентрат квасного су-сла, концентрати та екстракти квасів	Солі важких металів
	Мікробіологічні показники: БГКП, коліформні, патогенні мікроорганізми
Суміші сухої рослинної сировини для приготування безалкогольних напоїв	Засміченість амбарними шкідниками та зовнішні ознаки мікробіологічного псування
	Солі важких металів
Винні кулери	Солі важких металів
	Мікробіологічні показники: БГКП, патогенні мікроорганізми, у т. ч. сальмонели
Концентрати, концентровані основи (бальзами), композиції	Солі важких металів
	Мікробіологічні показники: кількість мезофільних аеробних та факультативно-анаеробних мікроорганізмів, коліформні бактерії, плісняві гриби та дріжджі
Дріжджі рідкі	Солі важких металів
	Мікробіологічні показники: дикі дріжджі, БГКП, патогенні мікроорганізми, в т. ч. сальмонели

1	2
Екстракти солодові	Солі важких металів: міді, арсену, свинцю, кадмію, ртуті, цинку
	Мікробіологічні показники: кількість мезофільних аеробних та факультативно-анаеробних мікроорганізмів, дріжджі, мікроскопічні гриби (плісені), БГКП, патогенні мікроорганізми, у т.ч. сальмонели
Желатин харчовий	Солі важких металів
	Мікробіологічні показники
	Радіонукліди

За рішенням органу сертифікації випробування можуть бути проведені за скороченою номенклатурою показників за умови, що решта показників підтверджена документами відповідних державних служб:

- документами, які підтверджують відповідність пакувальних матеріалів і тари вимогам безпеки (нормативні документи, включаючи: гігієнічний висновок (сертифікат) органів Держкомсанепіднагляду),

- документами, які підтверджують відповідність сировини, що використовується, вимогам безпеки, включаючи висновок регіональних центрів агрохімслужби та станцій захисту рослин про використання засобів хімізації (добрив, пестицидів, регуляторів росту, біопрепаратів).

Перед реалізацією сертифікованої масложирової продукції після тривалого зберігання за рішенням органу сертифікації проводиться інспекційний контроль продукції незалежно від схеми сертифікації. Порядок і періодичність інспекційного контролю визначається органом сертифікації з урахуванням «Порядку і схем контролю токсичних речовин у масложировій промисловості», затвердженого Держагропромом СРСР 16.10.87 р.

Сертифікація молока та молочних продуктів здійснюється за схемою 1 для продукції зберігання до 30 діб включно, а за схемами 3–4 для продукції тривалого зберігання. Крім того, може застосовуватись схема сертифікації з використанням заявки-декларації заявника для продукції як тривалого зберігання, так і короткочасного.

Необхідною умовою для видачі сертифіката відповідності на молоко та молочні продукти є наявність ветеринарного свідоцтва (сертифіката), виданого державною службою. Перелік показників, за якими здійснюється оцінка відповідності під час сертифікації молока та молочних продуктів, наведено в табл. 5.7.

Таблиця 5.6 – Показники, за якими проводять оцінювання відповідності олії та продуктів її переробки нормативам безпеки

Найменування продукції	Найменування показника
Олія	Солі важких металів: свинцю, міді, кадмію, цинку, ртуті, арсену
	Мікотоксини: афлотоксини В1, зеараленон
	Пестициди
	Ерукова кислота
	Колір, запах, прозорість, показник заломлення
	Жирнокислотний склад тригліцеридів
	Фізико-хімічні показники: кислотне число, перекисне число
Продукти переробки різних видів олії (маргарин, жири для кулінарії, кондитерської й хлібопекарської промисловості, майонез)	Солі важких металів: свинцю, міді, кадмію, цинку, ртуті, арсену
	Мікробіологічні показники
	Мікотоксини
	Консерванти: бензойна кислота, сорбінова кислота бензонат натрію
	Органолептичні показники
Фізико-хімічні показники: перекисне число	
Для всіх видів продукції	Радіонукліди
Жири тваринні топлені харчові	Солі важких металів: свинцю, міді, кадмію, цинку, ртуті, арсену
	Мікотоксини: афлотоксин В1, афлотоксин М1
	Антибіотики: тетрациклінової групи, пеніцилін
	Гормональні препарати: діетилетильбестрол, естрадіол-17β, тестостерон
	Пестициди
	Антиокислювачі
	Кислотне число

У разі виявлення недостатності отримання інформації для ідентифікації з метою встановлення специфічної для цього виду продукції мікрофлори, що бере участь у формуванні споживчих властивостей готового продукту, проводять додаткові її випробування за органолептичними, фізико-хімічними та мікробіологічними показниками, передбаченими нормативними документами.

Таблиця 5.7 – Показники, за якими проводять оцінювання відповідності молока та молочних продуктів нормативам безпеки

Найменування продукції	Найменування показника
1	2
Молоко та вершки сирі (за вимогою переробних підприємств на умовах договору)	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, ртуті, арсену
	Мікотоксини: афлотоксин М
	Антибіотики: тетрациклінової групи, пеніцилін, стрептоміцин
	Гормональні препарати: діетилстильбестрол, естрадил-17β
	Пестициди: хлорорганічні, решта груп
	Соматичні клітини
	Бактеріальне обсіменіння
	Інгібуючі
	Радіонукліди
	Нейтралізуючі речовини
Ступінь чистоти, сторонній запах та присмак	
Молоко та вершки пастеризовані, кисломолочні та сухі молочні продукти	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, ртуті, арсену
	Мікотоксини
	Антибіотики
	Гормональні препарати
	Пестициди
	Фосфатаза (крім сухих молочних продуктів)
	Мікробіологічні показники: мезофільні анаеробні та факультативно-анаеробні мікроорганізми, бактерії групи кишкової палички, патогенні мікроорганізми, у т. ч. сальмонели
	Коагулазопозитивні стафілококи, дріжджі, плісняві гриби
	Радіонукліди
	Масова частка вологи (для сухих молочних продуктів)

Продовження табл. 5.7

1	2
Сир, сирні вироби, си- чужні тверді сири	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, ртуті, арсену
	Мікотоксини
	Антибіотики
	Гормональні препарати
	Пестициди
	Мікробіологічні показники: бактерії групи ки- шкової палички, патогенні організми. у т.ч. са- льмонели, Staph. aureus
	Нізін (для плавлених сирів)
	Нітрат натрію (для сирів)
	Радіонукліди
Консерви молочні згу- щені	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, ртуті, арсену, олова
	Мікотоксини
	Антибіотики
	Гормональні препарати
	Пестициди
	Нізін (для стерилізованих продуктів)
	Мікробіологічні показники за п. 2 вимоги про- мислової стерильності, відсутності патогенних мікроорганізмів або їх токсинів
	Радіонукліди
Масло вершкове, верш- ково-рослинне	Солі важких металів
	Залізо
	Мікотоксини
	Антибіотики
	Гормональні препарати
	Пестициди
	Мікробіологічні показники
	Радіонукліди
	Мікробіологічні показники: Staph. aureus
	Солі важких металів
	Мікотоксини
	Антибіотики
	Гормональні препарати
	Пестициди
Радіонукліди	

Продовження табл. 5.7

1	2
Яйцепродукти (включаючи яйця)	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, ртуті, арсену
	Мікотоксини: афлотоксин В1
	Антибіотики: тетрациклінової групи, стрептоміцин
	Гормональні препарати
	Діетилстильбестрол
	Пестициди
	Мікробіологічні показники
	Радіонукліди

Необхідною умовою для видачі сертифіката відповідності на м'ясо та м'ясні продукти є ветеринарне посвідчення (сертифікат), видане державною ветеринарною службою. Сертифікація цієї продукції проводиться за схемами 1–4, а також за схемою на основі заявки-декларації заявника. За рішенням органу сертифікації випробування можуть бути проведені за скороченою номенклатурою показників за умови, що інші показники підтверджені документами про стан ґрунту, води, кормів, худоби та ін. відповідних державних служб конкретного регіону. Перелік показників, за якими проводиться оцінка відповідності під час сертифікації м'яса та м'ясних продуктів, наведено в табл. 5.8.

Порядок і періодичність інспекційного контролю визначається органом сертифікації відповідно до «Інструкції про порядок санітарно-технічного контролю консервів на виробничих підприємствах, оптових базах, в роздрібній торгівлі і на підприємствах громадського харчування», затвердженої Держкомсанепіднагляду від 21.07.92 № 01-19/9-11, листа Міністерства охорони здоров'я СРСР № 129-4 185-5 «Про порядок радіаційного контролю за продовольчими товарами, що поставляються населенню країни, а також що експортуються за кордон» і «Порядку і періодичності контролю за вмістом чужорідних речовин в продуктах харчування і продовольчій сировині установами санітарно-епідеміологічної служби (методичні вказівки)», затвердженого Міністерством охорони здоров'я СРСР 11.07.90 № 5175-90.

Таблиця 5.8 – Показники, за якими проводять оцінювання відповідності м'яса та м'ясних продуктів нормативам безпеки

Найменування продукції	Найменування показника
М'ясо: конина, яловичина, свинина, баранина, м'ясо птиці, м'ясо інших видів, блоки м'ясні, напівфабрикати	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті
	Мікотоксини: афлотоксин В1
	Нітрозаміни: нітрит, нітрат
	Антибіотики тетрациклінової групи: гризин, цинкбацитрацин
	Гормональні препарати: діетилстильбестрол, естрадіол-17 β , тестостерон
	Пестициди
	Мікробіологічні показники
	Показники свіжості м'яса
	Радіонукліди
Ковбасні вироби та копченості	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті
	Мікотоксини: афлотоксин В1
	Нітрозаміни
	Гормональні препарати: діетилстильбестрол, естрадіол-17 β , тестостерон
	Пестициди
	Хлорид натрію
	Крохмаль
	Мікробіологічні показники
	Масова частка вологи (для с/к ковбас)
	Нітрит натрію
	Фосфати
Радіонукліди	
Консерви м'ясні та м'ясо-рослинні	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті, олова
	Мікотоксини: афлотоксин В
	Гормональні препарати: діетилстильбестрол, естрадіол-17 β , тестостерон
	Пестициди
	Мікробіологічні показники
	Радіонукліди

Для сертифікації риби живої, охолодженої, замороженої та інших гідробіонтів внутрішніх водоймищ, борошна рибного необхідна наявність ветеринарного посвідчення (сертифіката), виданого Державною ветеринарною службою (лист заст. головного державного лікаря, ветеринарного інспектора).

Сертифікація рибної продукції короткочасного зберігання проводиться за схемою 1, решта – за схемами 1–4. Крім того, може використовуватися схема сертифікації, заснована на заявці-декларації заявника. Перелік показників, за якими здійснюється оцінка відповідності під час сертифікації рибної продукції, наведено в табл. 5.9.

Таблиця 5.9 – Показники, за якими здійснюється оцінка відповідності під час сертифікації рибної продукції нормативам безпеки

Найменування продукції	Найменування показника
1	2
Риба жива, охолоджена, заморожена, солена, пряна	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті
	Пестициди
	Гістамін (для скумбрієвих, тунцевих, лососєвих)
	Паразитарна чистота. Іхтіотоксини (усач, окунь, лин, щука, вугор, мінога, синець, короп) у період нересту
Ікра	Радіонукліди
	Визначення консервантів
	Пестициди
	Мікробіологічні показники
	Радіонукліди
Риба холодного і гарячого копчення	Мікробіологічні показники
	Гістамін (для скумбрієвих, тунцевих, лососєвих)
В'ялена риба, у т.ч. прив'ялена	Мікробіологічні показники
	Пестициди
	Радіонукліди
Безхребетні (молюски, ракоподібні та ін. продукти моря)	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті
	Мікробіологічні показники
	Радіонукліди

Продовження табл. 5.9

1	2
Кулінарні вироби, концентрати супові, супи рибні	Гістамін (для скумбрієвих, тунцевих, лососєвих)
	Вміст металодомішок і мінеральних домішок (концентрати, супи рибні)
	Пестициди (концентрати, супи рибні)
	Мікробіологічні показники
	Радіонукліди
Рибні консерви, риба консервована в скляній, алюмінієвій тарі	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті
	Мікробіологічні показники
	Пестициди
	Гістамін
	Радіонукліди
Риба консервована в збірній жерстяній тарі	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті, олова
Рибні пресерви в скляній, алюмінієвій тарі	Консерванти (бензойно-кислий натрій)
	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті
	Мікробіологічні показники
	Пестициди
	Радіонукліди
Рибні пресерви в збірній жерстяній тарі	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті, олова
Жир харчовий із риби і морських безхребетних	Солі важких металів: свинцю, кадмію, міді, цинку, арсену, ртуті
	Мікробіологічні показники
	Пестициди
	Радіонукліди

Випробування за рішенням органу сертифікації можуть бути проведені за скороченою номенклатурою показників за умови, що інші показники підтверджені документами відповідних компетентних служб про стан рибної сировини, водоймища (району промислу) на путинний (експедиційний) період, рибних кормів (для риби, що культивується у внутрішніх водоймищах), про сертифікацію основних і допоміжних матеріалів, тари, пакувальних матеріалів та ін.

Порядок і періодичність інспекційного контролю визначається ор-

ганом сертифікації з урахуванням «Інструкції по санітарно-мікробіологічному контролю виробництва харчових продуктів з риби і морських безхребетних», затвердженої Міністерством охорони здоров'я СРСР від 22.03.91 р. № 5319-91, «Інструкції про порядок санітарно-технічного контролю консервів на виробничих підприємствах, оптових базах, в роздрібній торгівлі і на підприємствах громадського харчування», затвердженої Держкомепіднаглядом 21.07.92 р. № 01-19/9-11, листа Міністерства охорони здоров'я СРСР 129-4 185-5 «Про порядок радіаційного контролю за продовольчими товарами, що поставляються населенню країни, а також що експортуються за кордон», «Порядку і періодичності контролю за вмістом чужорідних речовин в продуктах харчування і продовольчій сировині установами санітарно-епідеміологічної служби (методичні вказівки)», затвердженого Міністерством охорони здоров'я СРСР 11-07.90 р. № 5175-90.

5.4. Особливості сертифікації непродовольчих товарів

Непродовольчі товари поділяються на групи однорідної продукції за призначенням і вихідною сировиною (електропобутові, вироби з пластичних мас, скляні та ін.). Важливим засобом сертифікації непродовольчих товарів є оцінювання відповідності груп однорідної продукції (табл. 5.10).

Таблиця 5.10 – Особливості сертифікації непродовольчих товарів

№	Назва групи	Документи, що додаються до заявки	Нормативний документ, що регулює отримання сертифіката відповідності
1	2	3	4
1	Електропобутове та аналогічне обладнання і комплектувальні вироби	Технічні умови (за наявності). Експлуатаційна документація. Копії сертифікатів і протоколів сертифікаційних випробувань і їх складових частин, отриманих раніше в органах з сертифікації України або інших країн (за наявності).	Правила обов'язкової сертифікації електропобутового й аналогічного устаткування і комплектуючих виробів, затвержені наказом Держстандарту від 12.09.97 р. № 567

Продовження табл. 5.10

1	2	3	4
		Завірена копія контракту або інший документ, який підтверджує походження	
2	Світлотехнічна продукція і комплектувальні вироби для неї	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
3	Ручні електро-механічні машини, переносні верстаки й інструмент слюсарно-монтажний з ізольованими рукоятками	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
4	Апаратура радіоелектронна побутова	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
5	Засоби обчислювальної техніки	Технічні умови (за наявності). Експлуатаційна документація. Ідентифікаційна декларація заявника для продукції, яка робиться серійно (доповнення 2).	Правила обов'язкової сертифікації засобів обчислювальної техніки, затверджені наказом Держстандарту від 25.06.97 р. № 366

1	2	3	4
		В ідентифікаційну декларацію на комп'ютерну техніку, виготовлену з комплектуючих виробів інших фірм, мають бути внесені початкові дані для проведення ідентифікації кінцевого виробу, у тому числі дані про складові частини (монітори, материнські плати, процесори, блоки живлення, накопичувачі, елементи мультимедіа та ін.)	
6	Спеціальні засоби самозахисту	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
7	Обладнання технологічне для харчової, м'ясо-молочної промисловості, підприємств торгівлі, громадського харчування та харчоблоків	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
8	Медична техніка	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
9	Іграшки	Добровільна (наказ ДКУ № 425 від 22.09.2010 р.) сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
10	Мийні засоби	Сертифікація робиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	

1	2	3	4
11	Трактори малогабаритні	Сертифікація робиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
12	Обладнання металообробне та деревообробне	На вимогу органу з сертифікації інформація про заявника, виготівника і заявлену на сертифікацію продукцію копія платіжного доручення про внесення на розрахунковий рахунок заявочного збору	Правила обов'язкової сертифікації металообробного і деревообробного устаткування, затверджені <i>наказом Держстандарту від 07.04.97 р. № 186</i>
13	Зварювальне обладнання	Сертифікація робиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
14	Велосипеди, коляски дитячі	Сертифікація робиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
15	Засоби охоронного призначення	Копія технічних умов на заявлену продукцію (у разі потреби). Комплект експлуатаційної документації. Копія протоколів останніх періодичних випробувань продукції. Протоколи сертифікаційних випробувань, проведених в акредитованих випробувальних лабораторіях (центрах) України або в лабораторіях інших країн (з метою визнання їх результатів). Інші документи (на вимогу органу з сертифікації)	Правила обов'язкової сертифікації технічних засобів охоронної і пожежно-охоронної сигналізації, затверджені <i>наказом Держстандарту від 10.04.97 г. № 191</i>
16	Засоби зв'язку	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	

1	2	3	4
17	Посуд із чорних та кольорових металів, фарфору, фаянсу та скла	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
18	Засоби автоматизації та механізації контрольно-касових операцій і конторське обладнання	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
19	Побутова апаратура, що працює на твердому, рідкому та газоподібному паливі	Добровільна (наказ ДКУ №425 від 22.09.2010 р.) сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
20	Продукція протипожежного призначення	Оригінал і завірена заявником копія технічних умов або іншого нормативного документа на заявлену продукцію (оригінал повертається заявникові). Комплект експлуатаційної документації. Копія протоколів випробувань продукції на безпеку (у разі потреби). Завірена копія контракту або інший документ, що підтверджує походження продукції. Висновки відповідних органів державного нагляду або їх відмітки про узгодження в документації (у разі потреби)	Правила обов'язкової сертифікації продукції протипожежного призначення, затверджені наказом Держстандарту від 27.06.97 р. № 374

1	2	3	4
21	Дорожні транспортні засоби, їх складові частини та приладдя	<p>Для сертифікації нових ДТС:</p> <ul style="list-style-type: none"> – гарантійний лист виробника відносно забезпечення умов виробництва для стабільного випуску продукції; – технічний опис ДТС із кресленнями загального вигляду, із зазначенням вимог; – копія технічних умов на ДТС (у разі потреби); – копія протоколів останніх періодичних випробувань продукції, що сертифікується; – завірена копія сертифікатів відповідності за окремими характеристиками, отриманими раніше в українських органах із сертифікації або в органах інших країн (для розгляду можливості їх визнання); – копії протоколів сертифікаційних випробувань, раніше проведених в акредитованих випробувальних лабораторіях (центрах) України або в лабораторіях інших країн (для розгляду можливості їх визнання); – інші документи (на вимогу органу з сертифікації ДТЗ), які будуть потрібні для визначення схеми сертифікації (креслення, технічні описи складових частин, конструкторська і технологічна або організаційно-методична документація) 	Правила сертифікації дорожніх транспортних засобів, їх складових і пристосувань, затверджені наказом Держстандарту від 17.01.97 р. № 23

1	2	3	4
	що ввозяться в Україну (які були у використанні, а також кузови і шасі відповідно до кодів 87.06 і 87.07 Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності)	Для сертифікації ДТС, кузовів і шасі, які були у використанні і ввозяться з-за кордону: – документ про реєстрацію ДТС, проведена раніше; – контракт на постачання або договір купівлі-продажу; – фінансовий документ (інвойс, рахунок-фактура, довідка-рахунок тощо); – перевізний документ (митна декларація, ТГН); – свідоцтво платника ПДВ (тільки для організацій) або ідентифікаційний код (для фізичної особи)	
22	Техніка сільськогосподарська	Технічні умови на виготовлення і постачання продукції (урахований екземпляр) або інший документ, який його заміняє. Відомість специфікацій. Відомість основних покупних комплектуючих вузлів і агрегатів і тих, які виготовляються субпідрядниками. Комплект складальних креслень (урахований екземпляр). Експлуатаційна документація. Експертний висновок відносно безпеки продукції і можливості її експлуатації в умовах України (за необхідності). Копія платіжного доручення про внесення плати за розгляд заявки й ухвалення рішення за заявою	Правила обов'язкової сертифікації сільськогосподарських машин для рослинництва, тваринництва, птахівництва і кормовиробництва, затверджені <i>наказом Держстандарту від 17.01.97 р. № 24</i>

1	2	3	4
23	Підіймальні споруди та кранова продукція	Для вітчизняних підіймальних споруд: – паспорт ПС, для кранів – паспорт типової форми НПАОП 0.00-1.01-07; – технічні умови для імпортних підіймальних споруд; – технічна й експлуатаційна документація підприємства-виробника. Заміна технічної документації підприємства-виробника рекламними проспектами або іншими виданнями не допускається	Правила обов'язкової сертифікації крана і Правила обов'язкової сертифікації підіймальних споруд, затверджені <i>наказом Держстандарту від 24.01.97 р. № 37</i>
24	Товари легкої промисловості	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
26	Нафтопродукти	Нормативні документи, зареєстровані в установленому порядку, відповідно до яких повинна проводитися сертифікація продукції (у разі потреби). Сертифікат або інший документ, який підтверджує походження продукції (для партії). Акт упровадження продукції у виробництво (для вітчизняних виробників). Сертифікат якості або інший документ виробника про гарантію і відповідність продукції вимогам нормативних документів.	Правила обов'язкової сертифікації нафти і нафтопродуктів, затверджені <i>наказом Держстандарту від 16.01.97 р. № 19</i>

1	2	3	4
		Товаросупровідні документи із зазначенням розміру партії продукції Інші документи, що враховуються під час визначення схеми (моделі) сертифікації і програми випробувань продукції (протоколи випробувань, сертифікати). Один зразок первинної упаковки (без продукції), якщо продукція випускається в дрібній упаковці, або етикетка	
27	Будівельні матеріали, вироби та конструкції	Визначаються органом із сертифікації залежно від виду конкретної продукції та обраної схеми сертифікації	Правила обов'язкової сертифікації будівельних матеріалів, виробів і конструкцій, затверджені <i>наказом Держстандарту від 11.04.97 р. № 192</i>
28	Труби і балони	Визначаються органом із сертифікації залежно від виду конкретної продукції та обраної схеми сертифікації	Правила обов'язкової сертифікації труб і балонів, затверджені <i>наказом Держстандарту від 12.12.97 р. № 777</i>
30	Засоби індивідуального захисту працівників	Для добровільної сертифікації (наказ ДКУ № 425 від 22.09.2010 р.) необхідна завірена заявником копія технічних умов або іншого нормативного документа на заявлену продукцію (у разі потреби).	Правила сертифікації засобів індивідуального захисту працівників, затверджені <i>наказом Держстандарту від 14.06.99 р. № 322</i>

1	2	3	4
		Комплект експлуатаційної документації. Копії протоколів сертифікаційних випробувань продукції (за наявності). Документи, що підтверджують походження засобів індивідуального захисту матеріалів і комплектуючих	
31	Хімічні джерела струму	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
32	Техніка радіаційна	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
33	Зброя вогнепальна мисливська та спортивна	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	
34	Вироби піротехнічні побутові	Сертифікація проводиться в загальному порядку відповідно до ДСТУ 3413-96 «Порядок проведення сертифікації продукції»	

Контрольні запитання

1. За якими ознаками і як класифікуються системи сертифікації?
2. Які чинники враховуються під час вибору схеми сертифікації?
3. Які схеми сертифікації можуть застосовуватися для сертифікації продукції вітчизняного виробництва та імпортного?
4. Розкрийте зміст схем сертифікації продукції в Системі УкрСЕПРО?
5. Які особливості сертифікації харчових продуктів і продовольчої сировини?
6. Які особливості сертифікації непродовольчих товарів?

СЕРТИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ, ЩО ІМПОРТУЮТЬСЯ

6.1. Правові основи сертифікації імпортованих товарів в Україні

Система сертифікації УкрСЕПРО має виключне право визнавати результати сертифікації продукції на відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів України, видані іншими державами. Об'єктами визнання є протоколи випробувань, сертифікати (знаки) відповідності та інші свідоцтва відповідності на продукцію, яка підлягає обов'язковій сертифікації за затвердженим переліком товарів та послуг.

Переліки товарів та послуг, які підлягають перевірці на підтвердження їх відповідності вимогам обов'язкової сертифікації, органів із сертифікації продукції, що діють у Системі УкрСЕПРО, центрів стандартизації, метрології та сертифікації, що співпрацюють із сертифікаційними органами під час ввезення продукції в Україну, устанавлюються Держспоживстандартом України.

Рішення про визнання сертифікатів, виданих органами сертифікації інших держав (міжнародних систем) на вітчизняну й імпортовану продукцію, що має використовуватися і в Україні, приймає орган із сертифікації Системи УкрСЕПРО.

Процедура визнання результатів сертифікації продукції, що імпортується в Україну, здійснюється на підставі підтвердження відповідності продукції обов'язковим вимогам, встановленим у законодавчих актах і нормативних документах, міжнародних та національних стандартах інших держав, що діють в Україні, шляхом укладання угод або прийняття рішення про визнання.

Свідченням визнання закордонних сертифікатів є сертифікат відповідності, виданий у системі УкрСЕПРО, або свідоцтво про його визнання згідно з ДСТУ 3498.

Угоди про визнання результатів сертифікації продукції укладаються за умов:

- наявності національної системи сертифікації держави-імпортера, що має організаційно-методичні документи, акредитовані органи з сертифікації продукції, випробувальні лабораторії (центри) відповідно до вимог ISO/IEC із сертифікації і стандартів серії ISO 9000, EN 45000, EN 29000;

- наявності органів із сертифікації продукції, випробувальних лабораторій, акредитованих у міжнародних системах сертифікації;

- наявності органів із сертифікації продукції, випробувальних лабораторій, акредитованих у міжнародних системах сертифікації конк-

ретного виду продукції, створених спільно з державами-учасницями угоди.

Результати сертифікації імпортованої продукції, що не охоплені угодою, включаючи сертифікати (знаки) відповідності продукції, можуть бути визнані в Системі УкрСЕПРО на підставі рішень про визнання:

- без додаткових процедур із сертифікації;
- із застосуванням додаткових процедур із сертифікації;
- за позитивними результатами сертифікації продукції в системі

УкрСЕПРО.

Найбільш важливими підставами для укладання угоди про визнання є такі:

- взаємно визнані адміністративні та юридичні структури і програми робіт;
- ідентичні основоположні критерії сертифікації продукції;
- гармонізовані з міжнародними стандартами (ISO, IEC та ін.) нормативні документи, які використовуються;
- взаємна юридична й економічна відповідальність сторін, що уклали угоду;
- можливість припинення дії угоди;
- процедури, які забезпечують відповідне функціонування обраних структур, однотипних методів і обладнання для проведення сертифікації, аналогічні процедури нагляду, методи правового захисту й інші керівні положення, які дають гарантію того, що жодна зі сторін, які беруть участь у сертифікації, не буде наражена на невикористаний ризик щодо визнання робіт з сертифікації інших сторін.

Основні положення угоди про визнання результатів сертифікації продукції такі:

- сторони, які укладають угоди про визнання, надають інформацію про назву організації, адресу, інші дані юридичного характеру, прізвища осіб, відповідальних за рішення згідно з угодою;
- у тексті угоди чітко визначаються категорії продукції, функціональні елементи і стандарти (або інші нормативні документи), які використовуються. Імовірність періодичного перегляду чинної угоди (за необхідності) передбачається в додатку до угоди, на що робиться посилання в основному тексті. У разі укладення угоди двома мовами забезпечується повна ідентичність текстів;
- уся термінологія, яка включається до угоди, визначається однозначно;
- під час укладення угод про визнання розробляється програма навчання для представників сторін (експертів) з проведення оцінки ви-

пробувальної лабораторії, методів випробувань і процедур, які використовуються сторонами, що домовлялись. Програма має сприяти досягненню взаємної довіри, прийманню результатів випробувань та їх протоколів (звітів), ідентичності в розумінні вимог, установлених у стандартах або інших нормативних документах;

– угоди про визнання мають містити положення з питань страхування, юридичної відповідальності, витрат, розмірів внесків, видів збитків, які можуть бути зазначені в результаті непередбачених дій під час виконання зобов'язань угоди;

– в угоді обумовлюються всі заходи сторін з оцінки відповідальності виконання зобов'язань, якщо передбачено:

а) первинну оцінку виробничих потужностей, обладнання і кваліфікації персоналу, оцінку системи якості (якщо вона існує);

б) повторну оцінку виробничих потужностей у разі модернізації технологічного процесу, обладнання, зміни системи якості, зміни галузі дії угоди і їх обґрунтування;

в) постійний контроль над застосуванням коригувальних заходів у разі виявлення невідповідності або неправильних дій з боку одного з партнерів і термінами їх проведення;

г) перевірку методик проведення випробувань;

д) розподіл витрат на проведення контролю.

– угода має передбачати вирішення адміністративних питань, забезпечення зв'язку, обмін документацією, використання мови (якщо сторони використовують різні мови), на якій здійснюється зв'язок і вирішуються спірні питання;

– в угоді зазначаються способи перевірки видів робіт, які виконуються сторонами, фінансові витрати, передбачені угодою;

– в угоді обумовлюється механізм розв'язання розбіжностей, що виникають між сторонами, які домовляються;

– в угоді встановлюється термін її дії, умови припинення, призупинення або поновлення.

Правила і порядок взаємного визнання національних систем сертифікації визначаються на підставі двосторонніх або багатосторонніх угод.

6.2. Сертифікація товарів та верифікація сертифікатів під час митного оформлення

Практика світової сертифікації свідчить, що регулювання її державою існує в усіх країнах світу і чим більш розвинена економіка держави, тим складніше система державного регулювання. В Україні, як і в

більшості країн світу, проектування, підготовка до виробництва, виготовлення багатьох видів продукції контролюються державними органами. По-перше, це відноситься до харчових продуктів, лікарських та мийних засобів, електропобутових товарів, тим самим створюються певні гарантії якості та безпеки вітчизняної продукції. Експерти Всесвітнього банку в результаті переговорів та всебічного аналізу інформації визнали українську систему сертифікації відповідною до принципів ГАТТ/СОТ.

Для усунення торгових бар'єрів, подолання технічної ізоляції України Держстандарт активно працює в міжнародних організаціях зі стандартизації, налагоджує двосторонні сприятливі для України відносини з більш ніж 40 країнами світу щодо взаємного визнання результатів оцінки відповідності. З огляду на це територіальні центри стандартизації, метрології та сертифікації, акредитовані як органи в Системі УкрСЕПРО, можуть видавати свідоцтво про визнання сертифіката із зазначеними країнами. Рішення про можливість видачі свідоцтва про визнання сертифіката, зареєстрованого в національних системах сертифікації зазначених держав, повинно прийматися на підставі перевірки:

- наявності реєстраційних номерів органу з сертифікації, що видав сертифікат, та акредитованих випробувальних лабораторій, що провели випробування з сертифікації;
- відповідності позначень та назв нормативних документів, зазначених у сертифікаті, позначенням та назвам нормативних документів, які наведені в Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні.

Головним вітчизняним документом, що став основою Української системи сертифікації є Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію та сертифікацію», яким визначено Держстандарт національним органом з сертифікації. Дія Декрету поширюється на підприємства, установи й організації незалежно від форм власності та видів діяльності.

Державні стандарти містять обов'язкові та рекомендовані вимоги до продукції. До обов'язкових належать вимоги стосовно безпеки продукції для життя та здоров'я громадян, охорони навколишнього середовища, техніки безпеки і гігієни праці, метрологічних норм та правил, що забезпечують достовірність і єдність вимірювань. Обов'язкові вимоги державних стандартів підлягають безумовному виконанню всіма підприємствами (ст. 5 Декрету). Статтею 18 Декрету наголошується, що імпортовані товари мають супроводжуватися сертифікатом, який засвідчує їхню відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів, що діють в Україні. Водночас підкреслюється, що іноземний сертифікат має бути визнаний уповноваженим на те органом з сертифікації

України. Обов'язковій сертифікації не підлягають товари, що переміщуються через митну територію України транзитом, у разі розміщення на митних ліцензійних складах, а також майно, що тимчасово ввозиться в Україну.

Порядок ввезення на митну територію України продукції, що імпортується та підлягає в Україні обов'язковій сертифікації, запроваджується наказом Держстандарту. Він застосовується до продукції, що імпортується та включена до відповідного переліку товарів, розробленого Держстандартом та є об'єктом купівлі-продажу або обміну. Об'єктами сертифікації є продукція:

- яка ввозиться в Україну і не позначена виробником як така, що відповідає чинним в Україні нормативним документам або відповідає аналогічному продукту;

- яка ввозиться в Україну і не відповідає чинним в Україні нормативним документам, але має позитивний висновок санітарно-гігієнічної експертизи МОЗ України. Обов'язкова сертифікація продукції в Системі УкрСЕПРО здійснюється на відповідність вимогам нормативних документів, чинних в Україні, щодо безпеки життя, здоров'я людей та охорони довкілля.

Усі роботи з сертифікації проводяться з заявником на договірних підставах. Для проведення сертифікації продукції в Системі УкрСЕПРО заявник подає до акредитованого органу заявку та митну декларацію МД-2 з відміткою митниці – для імпоротної продукції. Якщо на сертифікацію заявляється імпортна продукція, яка не відповідає вимогам чинних стандартів, у реквізиті заявки зазначається код продукції за УКТ ЗЕД. Код УКТ ЗЕД переноситься заявником в заявку з ВМД. Термін від розгляду заявки до прийняття рішення повинен бути не більше 15 днів.

Сертифікація товарів проводиться за наступною схемою (рис. 6.1). Документами, що засвідчують відповідність характеристик товару нормам Держспоживстандарту та надають право на випуск товару у вільний обіг в Україні, є сертифікат відповідності або свідоцтво про визнання. Сертифікат відповідності видається на імпортовані товари в разі проведення випробувань органами Держспоживстандарту України. Якщо іноземний сертифікат, що надійшов разом з імпортованою партією товару, в Україні визнається, то Держспоживстандарт видає відповідне свідоцтво про визнання такого сертифіката.

Постановою Кабінету Міністрів України у 1997 році введено в дію Порядок митного оформлення імпортних товарів (продукції), що підлягають сертифікації в Україні та є предметом купівлі-продажу або обміну. Зазначений Порядок не поширюється на такі імпортні товари (продукцію), які ввозяться:

- подарунки;
- гуманітарна та технічна допомога;
- інвестиція до статутного фонду суб'єктів підприємницької діяльності України;
- виставкове майно;
- у режимі реімпорту;
- для розміщення на митних ліцензійних складах;
- у режимі імпорту для подальшого реекспорту.

Рисунок 6.1 – Схема сертифікації товарів

Підставою для проведення митного оформлення імпортованої партії товару, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, для вільного використання на внутрішньому ринку є поданий до митниці сертифікат відповідності або свідоцтво про визнання іноземного сертифіката (в окремих випадках можна подати до митного органу копію сертифіката). Дія зазначених документів Держспоживстандарту як підстави для митного оформлення поширюється на партію товару, яка надходить на адресу одного одержувача-імпортера за одним товарно-транспортним документом. У разі відмови органу Держспоживстандарту у видачі сертифіката відповідності на імпортовану партію товару або невизнання іноземного сертифіката, товар має бути вивезений за межі України.

Окремим законодавчим актом в Україні введено обов'язкову сертифікацію товарів 1-24 груп УКТ ЗЕД, де визначено, що «підставою для переміщення через митний кордон України продукції 1-24 груп УКТ ЗЕД є сертифікат відповідності, виданий уповноваженим згідно з чинним законодавством органом, або свідоцтво про визнання іноземного

сертифіката» (Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції»).

Органи системи УкрСЕПРО разом із сертифікацією також займаються і визначенням країни походження товару. Термін «*країна походження товару*» означає державу, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці. Згідно зі ст. 276-277 МКУ країна походження товару визначається з метою застосування тарифних та нетарифних заходів регулювання ввезення товару на митну територію України та вивезення товару з цієї території, а також забезпечення обліку товарів у статистиці зовнішньої торгівлі. Визначення країни походження товару здійснюється на основі принципів міжнародної практики. Порядок визначення країни походження товару визначається Кабінетом Міністрів України. Країною походження товару вважається країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв, установлених МКУ. При цьому під країною походження товару можуть мати на увазі групу країн, митні союзи країн, регіон чи частину країни, якщо є необхідність їх виділення для визначення походження товару.

Країна походження є однією з трьох основних, разом з кодом товару і митною вартістю товару, характеристик, на яких базується застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Щодо значення країни походження для застосування тарифних заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, то згідно з Законом України від 05.02.92 р. № 2097-ХІІ «Про Єдиний митний тариф» ввізне мито є диференційованим:

– для товарів, що походять із країн, які входять разом з Україною до митних союзів або утворюють із нею спеціальні митні зони, у разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму згідно з міжнародними договорами за участю України застосовуються преференційні ставки ввізного мита, передбачені Єдиним митним тарифом України;

– для товарів, що походять із країн або економічних союзів, до яких в Україні застосовується режим найбільшого сприяння, який означає, що іноземні суб'єкти господарської діяльності цих країн або союзів мають пільги щодо мит, за винятком випадків, коли зазначені мита та пільги щодо них устанавлюються в рамках спеціального преференційного митного режиму, застосовуються пільгові ставки ввізного мита, передбачені Єдиним митним тарифом України;

– для решти товарів застосовуються повні ставки ввізного мита, передбачені Єдиним митним тарифом України. Визначення країни походження має вирішальне значення для тарифного та нетарифного регу-

лювання при застосуванні спеціальних заходів відповідно до законів України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну».

Вважаються повністю виробленими в даній країні такі товари (ст. 278 МКУ):

1) корисні копалини, видобуті на її території, її територіальних водах, на її континентальному шельфі й у морських надрах, якщо країна має виключне право на розробку цих надр;

2) рослинна продукція, вирощена та зібрана на її території;

3) живі тварини, що народилися і вирощені в цій країні;

4) продукція, одержана від тварин, вирощених у цій країні;

5) продукція мисливського, рибальського та морського промислів;

6) продукція морського промислу, видобута й (або) вироблена у Світовому океані суднами цієї країни та суднами, орендованими (зафрахтованими) нею;

7) вторинна сировина та відходи, які є результатом виробничих та інших операцій, здійснених у країні;

8) продукція високих технологій, одержана у відкритому космосі на космічних кораблях, що належать цій країні чи орендуються нею;

9) товари, вироблені у цій країні виключно з продукції, зазначеної в пунктах 1–8.

Вважається, що товар походить із країни експорту тільки в тому разі, якщо він закупається виключно в підприємства, фірми, зареєстрованих у належному порядку в країні експорту, й імпортується шляхом прямого відвантаження з цієї країни в країну імпорту. Вимогам прямого відвантаження відповідають також товари, які транспортуються через територію однієї або декількох країн унаслідок певних географічних, транспортних, технічних або економічних причин, а також у разі тимчасового їх ввозу або складування на території цих країн за умови знаходження товарів у режимі транзиту.

Для визначення країни походження товару треба знати критерії достатньої переробки, характерні для товарів. Термін «критерій достатньої переробки» – один із принципів визначення країни походження товару, відповідно до якого товар, якщо в його виробництві беруть участь дві чи більше країни, вважається таким, що походить із країни, в якій він був підданий останній істотній переробці, достатній для надання товару його характерних властивостей.

Критерій достатньої переробки визначається таким чином:

- правилом, яке потребує в результаті переробки товару зміни класифікаційного коду товару за Гармонізованою системою опису та кодування товарів на рівні будь-якого з перших чотирьох знаків;

- правилом адвалерної частки, яке полягає в зміні вартості товару в результаті його переробки, якщо при цьому додана вартість становить не менш ніж 50 відсотків від вартості товару, одержаного внаслідок переробки, або частка використаних матеріалів з іншої країни чи невідомого походження становить менш ніж 50 відсотків від вартості товару, одержаного внаслідок переробки;

- переліком виробничих і технологічних операцій, які хоч і не ведуть у результаті переробки товару до зміни його коду чи вартості відповідно до правила адвалерної частки, але з дотриманням певних умов визнаються достатніми (перелік таких виробничих та технологічних операцій визначається Кабінетом Міністрів України).

У разі застосування правила адвалерної частки вартість товару, одержаного в результаті переробки в цій країні, визначається на базі ціни франко-завод виробника товару. Вартість складових цього товару, що походять з інших країн, визначається за їх митною вартістю, а тих складових, походження яких не визначено, – за встановленою ціною першого їх продажу в цій країні.

Якщо стосовно конкретного товару або конкретної країни (країн) критерій достатньої переробки окремо не обумовлено, то застосовується правило, згідно з яким товар вважається підданим достатній переробці, якщо в результаті його переробки змінено класифікаційний код товару за Гармонізованою системою опису та кодування товарів на рівні будь-якого з перших чотирьох знаків.

Критерії достатньої переробки для конкретних товарів і країн встановлюються та застосовуються з дотриманням вимог МКУ в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Не визнаються такими, що відповідають критерію достатньої переробки:

- операції, пов'язані із забезпеченням збереження товарів під час зберігання чи транспортування;

- операції для підготовки товарів до продажу та транспортування (роздрібнення партії, формування відправлень, сортування, перепакування);

- прості складальні операції;

- змішування товарів (компонентів) без надання одержаній продукції характеристик, що істотно відрізняють її від вихідних складових;

- комбінація двох чи більшої кількості зазначених вище операцій;

- забій тварин.

Для підтвердження походження товару митний орган у передбачених законом випадках має право вимагати подання *сертифіката про походження* такого товару (ст. 282 МКУ).

У разі вивезення товарів з митної території України сертифікат про походження товару, у тих випадках, коли він необхідний і це відображено в національних правилах країни ввезення чи передбачено міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку, видається органом, уповноваженим на це Кабінетом Міністрів України.

У разі ввезення товару на митну територію України сертифікат про походження товару подається обов'язково:

- на товари, що походять із країн, яким Україна надає преференції за Митним тарифом України;
- на товари, ввезення яких із відповідної країни регулюється кількісними обмеженнями (квотами) чи іншими заходами регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- якщо це передбачено міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку, а також законодавством України в галузі охорони довкілля, здоров'я населення, захисту прав споживачів, громадського порядку, державної безпеки та інших життєво важливих інтересів України;
- у випадках, якщо в документах, які подаються для митного оформлення, немає відомостей про походження товарів або в митного органу є достатні підстави вважати, що декларуються недостовірні відомості про походження товарів.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів з питань обкладення ввізним митом товарів та інших предметів, що ввозяться на митну територію України» затверджено перелік країн, з якими Україною укладено угоди про вільну торгівлю, та перелік країн, з якими Україною укладено торговельно-економічні угоди з наданням режиму найбільшого сприяння або національного режиму при ввезенні на митну територію України товарів та інших предметів, згідно з походженням яких застосовуються пільгові ставки ввізного мита.

Підтвердженням походження товарів, які ввозяться на митну територію України, із країн, з якими укладено угоди про вільну торгівлю, є сертифікат про походження товарів, виданий згідно з правилами відповідної міжнародної угоди.

Щодо товарів, які імпортуються з країн, з якими укладено торговельно-економічні угоди з наданням режиму найбільшого сприяння або національного режиму, підтвердження походження здійснюється на ос-

нові товаросупровідних документів, маркування та інших документів, що можуть підтверджувати походження товарів.

Країна походження товару заявляється митному органу шляхом подання вантажної митної декларації під час переміщення товару через митний кордон України. Для підтвердження відомостей про заявлену декларантом країну походження товару при ввезенні товарів на митну територію України необхідне подання митному органу сертифіката про походження товару чи декларації про походження товару. За відсутності сертифіката про походження товару до оформлення приймається декларація про походження товару, яка являє собою заяву (на комерційному рахунку або іншому документі, що стосується товару) про країну походження товару, зроблену виробником, продавцем або особою, що переміщує товар, і засвідчену цими особами або вповноваженим органом, що видає сертифікати.

За відсутності сертифіката про походження товару, якщо в документах, що подаються для митного оформлення товару, існують розбіжності у відомостях про країну походження товару або декларантом у результаті проведення ідентифікаційного огляду товару встановлено інші відомості про країну походження товару, ніж ті, що зазначені в документах, декларант має право надати митному органу для підтвердження відомостей про заявлену країну походження товару сертифікат і додаткові відомості.

Для підтвердження відомостей про заявлену країну походження товару можуть використовуватися додаткові відомості про країну походження, що містяться в товарних накладних, пакувальних листах, відвантажувальних специфікаціях, сертифікатах відповідності, якості, фітосанітарному, ветеринарному тощо, митній декларації країни експорту, якими супроводжується товар, а також у паспортах, технічній документації, висновках експертиз митних та інших уповноважених органів, інших матеріалах, що можуть бути використані для підтвердження відомостей про країну походження товару, зокрема в письмових поясненнях органу, яким видано сертифікат, або експортера (виробника) товару про причину розбіжностей у відомостях про походження товару.

За відсутності додаткових відомостей або пояснень причини розбіжностей у відомостях про походження товару країна походження товару визначається як невідома. У такому разі товари, країну походження яких достовірно не встановлено, випускаються митним органом у вільний обіг за умови сплати мита за повними ставками.

У разі вивезення товару з митної території України країна його походження визначається на підставі даних сертифіката, виданого органом, уповноваженим видавати сертифікати про походження товару з

України, якщо необхідність подання сертифіката митним органам передбачено національними правилами країни ввезення чи міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку. При цьому країна походження товару визначається з урахуванням таких умов:

- у разі експорту товарів у країни, з якими укладено угоди про вільну торгівлю або інші торговельно-економічні угоди, що обумовлюють правила визначення країни походження товарів, застосовуються правила, передбачені цими угодами;

- у разі експорту товарів у країни, з якими не укладено угоди та не встановлено правила визначення країни походження товарів, застосовуються правила, визнані в міжнародній торгівлі. Повноваження видачі сертифікатів про походження товару з України надано Торгово-промислової палаті.

Сертифікат про походження товару, згідно зі ст. 283 МКУ, повинен однозначно свідчити про те, що зазначений товар походить з відповідної країни, і має містити:

- письмову заяву експортера про країну походження товару;
- письмове посвідчення компетентного органу країни вивезення, який видав сертифікат, про те, що наведені в сертифікаті відомості відповідають дійсності.

Сертифікат про походження товару подається разом із митною декларацією, декларацією митної вартості та іншими документами, що подаються для митного оформлення. У разі втрати сертифіката приймається його офіційно завірений дублікат. У разі виникнення сумнівів з приводу достовірності сертифіката чи відомостей, що в ньому містяться, включаючи відомості про країну походження товару, митний орган може звернутися до органу, що видав сертифікат, або до компетентних організацій країни, зазначеної як країна походження товару, із проханням про надання додаткових відомостей.

Товар не вважається таким, що походить із відповідної країни, доки митні органи у випадках, установлених МКУ, не одержать належним чином оформлений сертифікат про походження товару або зазначені ними додаткові відомості.

Для підтвердження походження товарів у зовнішньоекономічній діяльності застосовуються такі форми сертифікатів:

- *сертифікат походження загальної форми* (англійською мовою) – у разі експорту товарів українського походження до країн, з якими не обумовлено правил визначення країни походження;

- *сертифікат походження загальної форми* (російською мовою) – у разі експорту товарів українського походження до країн СНД, якщо

не виконується якась із умов Правил визначення країни походження товарів, затверджених Рішенням Ради глав урядів СНД від 30.11.00 р.;

– *преференційний (пільговий) сертифікат походження форми СТ-1* (російською мовою) – у разі експорту товарів українського походження до країн СНД, якщо задовольняються умови Правил визначення країни походження товарів, затверджених Рішенням Ради глав урядів СНД від 30.11.00 р.;

– *преференційний (пільговий) сертифікат форми «А» («Certificate of origin»)* (англійською мовою) – на товари, які підпадають під преференційний режим у рамках Генеральної системи преференцій для країн ЄС, Чехії, Словаччини, Японії, США;

– *сертифікат походження на текстильні товари (TEXTILE PRODUCTS)* (англійською мовою) – у разі експорту текстильних виробів українського походження до країн ЄС відповідно до положень Угоди про торгівлю текстильною продукцією між Україною та ЄС;

– *сертифікат походження на металопродукцію* (англійською мовою) – у разі експорту металопродукції до країн ЄС відповідно до положень двосторонньої Угоди між Кабінетом Міністрів України та Європейським Співтовариством з вугілля та сталі щодо торгівлі деякими сталеливарними виробами;

– *преференційний (пільговий) сертифікат форми EUR* (англійською мовою) – для товарів, що оформляються на виконання відповідних угод між Україною та країнами Балтії;

– *преференційний (пільговий) сертифікат форми EUR, серія М* (англійською мовою) – для експорту в Республіку Македонію згідно з положенням Угоди про вільну торгівлю між Республікою Македонією та Україною. Сертифікат про походження товару має однозначно свідчити про те, що зазначений товар походить з відповідної країни і подається разом з митною декларацією, декларацією митної вартості та іншими документами, необхідними для митного оформлення. ДМСУ своїми листами затверджує зразки сертифікатів походження, підписів уповноважених осіб і печаток, якими засвідчуються ці сертифікати. У разі втрати сертифіката приймається його офіційно завіреним компетентними органами дублікат.

Метою *верифікації сертифікатів про походження товарів з України*, як правило, є визначення країни походження та застосування пільгових або повних ставок ввізного мита до товарів, що імпортуються в країну. В Україні функцію з верифікації сертифікатів про походження з України покладено на ДМСУ. У ДМСУ функція здійснення верифікації сертифікатів покладена на Управління тарифного регулювання. Органи, уповноважені видавати сертифікати про походження товарів з

України, зобов'язані за запитом митних органів надавати їм необхідну інформацію, пов'язану з видачею таких сертифікатів і необхідну для здійснення верифікації сертифікатів про походження товарів з України (ст. 315 МКУ). З метою встановлення достовірності даних, зазначених у сертифікаті про походження товарів з України, митні органи можуть вимагати у підприємств – виробників товарів документацію, необхідну для перевірки даних, зазначених у такому сертифікаті, а також здійснювати безпосередньо на підприємствах перевірку виробництва товарів та первинної документації, пов'язаної з таким виробництвом (ст. 316 МКУ). Порядок надання зразків товарів та документації, строки і порядок проведення експертизи, порядок розпорядження зразками товарів визначаються Кабінетом Міністрів України.

Верифікація сертифікатів про походження товарів з України – комплекс адміністративно-правових заходів, спрямованих на встановлення достовірності документа (сертифіката), що підтверджує українське походження товарів. Верифікація сертифікатів про походження товарів з України здійснюється на підставі запитів митних органів зарубіжних країн або за ініціативою ДМСУ. Верифікація сертифікатів може здійснюватися у формах перевірки сертифіката на автентичність (справжність) та правильність даних, внесених до сертифіката, зокрема критерію походження товару.

1. Перевірка сертифіката на автентичність здійснюється способом:

- отримання відповідної інформації від торгово-промислової палати (ТПП) України;

- установа на підставі даних ТПП достовірності видачі сертифіката;

- порівняння даних, внесених у графі сертифіката, із даними ТПП;

- проведення, у разі потреби, експертизи бланка сертифіката, відбитка печатки та підпису уповноваженої особи ТПП.

2. Перевірка правильності даних, внесених до сертифіката, здійснюється таким чином:

- установа належного застосування правил визначення країни походження, які діють у країні ввезення;

- експертизи критерію походження, який зазначено в сертифікаті;

- установа достовірності іншої інформації, що міститься в сертифікаті;

- порівняння товару (або його фотокопії), надісланого митним органом зарубіжної країни, з товаром, ідентичним тому, на який видавався сертифікат.

У разі потреби для проведення перевірки сертифікатів можуть бути залучені спеціалісти та експерти сторонніх підприємств, організацій та установ. За результатами перевірки складається акт перевірки сертифіката про походження товарів з України, на підставі якого ДМСУ надсилає повідомлення митному органу зарубіжної країни. У разі виявлення недостовірних даних, внесених до сертифіката, ДМСУ виходить із пропозицією до ТПП України про анулювання сертифіката та надсилає відповідне повідомлення митному органу зарубіжної країни. Уся інформація щодо здійсненої перевірки сертифіката про походження є конфіденційною і може використовуватися тільки з метою митного контролю.

Якщо митними органами під час перевірок сертифікатів виявлено факти грубих порушень (надання неправдивих даних, підробки документів та ін.) з боку суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, що призвели до ускладнення умов експорту українських товарів, ДМСУ інформує про це правоохоронні органи і виходить із пропозицією до Мінекономіки щодо застосування до цього суб'єкта санкцій, передбачених ст. 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

До органів, уповноважених видавати сертифікати про походження товарів з України, законодавець зараховує ТПП.

6.3. Визнання іноземних сертифікатів

Визнання результатів сертифікації продукції, що імпортується, головним чином стосується:

- визнання сертифіката (знака) відповідності продукції (сертифіката на систему якості);
- визнання результатів випробування продукції випробувальної лабораторії.

Процедура визнання результатів сертифікації продукції передбачає такі основні етапи:

1. Під час складання угоди:
  - розгляд заявки та аналіз документації для складання угоди;
  - складання угоди про визнання результатів сертифікації продукції;
  - оформлення та реєстрація сертифікатів (знаків) відповідності або свідоцтв про визнання, внесення їх до реєстру Системи УкрСЕПРО і видача заявнику;
  - технічний нагляд за імпортованою продукцією згідно з угодою про визнання результатів сертифікації продукції на термін дії угоди.
2. Під час прийняття рішення:

- розгляд заявки та аналіз документації, що подаються на визнання результатів сертифікації продукції (системи якості);
- прийняття рішення про можливість видачі сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання;
- оформлення та реєстрація сертифікатів відповідності або свідоцтв, внесення їх до реєстру Системи УкрСЕПРО і видача заявнику;
- технічний нагляд за імпортованою продукцією згідно з рішенням про визнання результатів сертифікації продукції (системи якості).

Заявник продукції країни-експортера має надати органу з сертифікації конкретного виду продукції системи УкрСЕПРО таку документацію:

- заявку на визнання;
- сертифікат (знак) відповідності;
- стандарт (технічні умови) на продукцію і процедури сертифікації;
- атестат акредитації випробувальної лабораторії (за наявності);
- протокол випробувань;
- сертифікат систем якості, атестат виробництва виробника (за наявності);
- документ, що засвідчує країну походження товару;
- товаросупровідну документацію.

У разі відсутності відповідного органу з сертифікації конкретного виду продукції Системи УкрСЕПРО, документи подаються до Держстандарту України, який призначає організацію для виконання функцій органу з сертифікації цієї продукції та визнання результатів сертифікації.

Стосунки між учасниками робіт із визнання результатів сертифікації продукції можуть здійснюватись через їх постійних представників, права яких повинні бути підтверджені документально.

Орган із сертифікації конкретного виду продукції розглядає подану документацію і проводить її аналіз. До оцінки документації за необхідності можуть бути залучені аудитори різних напрямів діяльності з сертифікації продукції, спеціалісти державної санітарно-епідеміологічної служби, представники спілки споживачів та інших зацікавлених організацій.

Для прийняття рішення орган може запросити додаткову інформацію від представника другої сторони, що надала документацію.

На підставі аналізу документів складається проект угоди про визнання результатів сертифікації між відповідальними особами двох сторін або приймається рішення з процедури визнання результатів сертифікації.

Угоди укладаються з організаціями на різних рівнях за участю органу з сертифікації в Системі УкрСЕПРО.

На продукцію, яка пройшла сертифікацію на підставі угоди, орган сертифікації конкретного виду продукції видає сертифікат (знак) відповідності в Системі УкрСЕПРО.

У процесі дії угоди можливі випадки повного визнання сертифікатів (знаків) відповідності на продукцію іноземних партнерів. У цьому випадку видається свідоцтво про визнання за формою згідно з ДСТУ 3498.

Повне визнання сертифікатів (знаків) відповідності, що не охоплені угодою, результатів випробувань продукції можливе в разі дотримання сукупності таких вимог:

- ідентичності основоположних критеріїв, на яких ґрунтуються правила сертифікації конкретного виду продукції Системи УкрСЕПРО і держави-імпортера, у тому числі застосування процедур, що забезпечують однотипні процедури сертифікації, випробувального обладнання, аналогічних процедур нагляду за сертифікованою продукцією, системами якості (атестації) виробництва;

- застосування прийнятих в Україні та державі-імпортері міжнародних або гармонізованих стандартів (технічних умов) на продукцію, методів випробувань і процедури сертифікації.

Порядок робіт із визнання результатів сертифікації продукції, що імпортується, наведено на рис. 6.2

Технічний нагляд за імпортованою продукцією здійснюється шляхом виконання взаємних зобов'язань, які обумовлені угодою, відповідно до ДСТУ 3417-96.

Технічний нагляд за імпортованою продукцією, що не охоплена угодою про визнання результатів сертифікації, здійснюється відповідно до правил Системи УкрСЕПРО для конкретного виду продукції згідно зі схемою (моделлю) сертифікації за програмою технічного нагляду, яка розробляється органом з сертифікації.

Роботи з визнання результатів сертифікації продукції, що імпортується, проводяться за рахунок заявника.

6.4. Визнання результатів сертифікації держави-імпортера

Орган з сертифікації конкретного виду продукції за умови повного визнання закордонних сертифікатів (знаків) відповідності готує свідоцтво про визнання згідно з ДСТУ 3498.

1 етап	Реєстрація заявки Реєстрація документації Розгляд заявки та аналіз документації		Журнал реєстрації Формування комісії Запит додаткової інформації (за необхідності)
2 етап	Складання проекту угоди, підготовка рішень з визнання Оформлення угоди або прийняття рішення з процедури визнання Передача результатів робіт з визнання до Держстандарту України	Позитивна оцінка розгляду документів Необхідність проведення процедур з сертифікації	Затвердження угоди або видача свідоцтва з визнання Часткове визнання за кордонного сертифіката (знака) відповідності та видача сертифіката (знака) відповідності Проведення сертифікації в Системі УкрСЕПРО, видача сертифіката (знака) відповідності
3 етап	Оформлення та реєстрація сертифікатів (знаків) відповідності, свідоцтв про визнання, атестатів акредитації випробувальних лабораторій (або визнання результатів випробувань), інших функціональних елементів системи сертифікації, внесення їх до реєстру Системи УкрСЕПРО		
4 етап	Технічний нагляд за імпортованою продукцією згідно з угодою на термін її дії або на термін, установлений органом із сертифікації конкретного виду продукції		

Рисунок 6.2 – Порядок робіт з визнання результатів сертифікації продукції, що імпортується

Часткове визнання результатів сертифікації та інших функціональних елементів систем сертифікації держави-імпортера, не охоплених угодою, можливе в разі досягнення згоди між сторонами, коли є незначне розходження під час оцінки документації щодо показників продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації. У цьому випадку орган з сертифікації конкретного виду продукції рекомендує проведення додаткових процедур з сертифікації зразків продукції за цими показниками (характеристиками) у випробувальних лабораторіях Системи УкрСЕПРО.

Орган із сертифікації конкретного виду продукції після проведення додаткових процедур оформляє сертифікат відповідності згідно з ДСТУ 3413, в якому підставою для видачі сертифіката є процедури з сертифікації, проведені в Системі УкрСЕПРО, та визнання закордонного сертифіката відповідності. У випадку значних розходжень під час оцінки документації щодо показників продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації, орган з сертифікації продукції рекомендує проведення повних випробувань зразків продукції у випробувальних лабораторіях Системи УкрСЕПРО або інших лабораторіях згідно з правилами Системи УкрСЕПРО стосовно конкретного виду продукції. Орган із сертифікації конкретного виду продукції після проведення сертифікації в Системі УкрСЕПРО видає сертифікат відповідності згідно з ДСТУ 3413.

Зразки для сертифікації надаються стороною-імпортером. Під час надання зразків або виробів використовується система ідентифікації, зазначена в документації або виражена маркуванням.

Орган з сертифікації конкретного виду продукції протягом місячного терміну направляє до Держспоживстандарту України результати робіт з визнання (сертифікат відповідності, свідоцтво та ін.) згідно з вимогами ДСТУ 3415 для розгляду та реєстрації. Держспоживстандарт України реєструє свідоцтва з визнання закордонних сертифікатів (знаків) відповідності, сертифікати відповідності, видані в системі УкрСЕПРО.

Визнання сертифікатів (знаків) відповідності, протоколів випробувань та інших функціональних елементів систем сертифікації держав-імпортерів вважається дійсним з моменту внесення їх до реєстру Системи УкрСЕПРО під час дії угоди про визнання або терміну, установленого органом із сертифікації конкретного виду продукції і зазначеного в свідоцтві про визнання.

Знищення або руйнування – митний режим, відповідно до якого товари, ввезені на митну територію України, знищуються під митним контролем чи приводяться у стан, який виключає їх використання, без справляння податків, установлених на імпорт та без застосування заходів нетарифного регулювання до товарів, що знищуються або руйнуються (ст. 243 МКУ).

Знищенню або руйнуванню підлягають тільки фактично ввезені в Україну товари, які знаходяться під митним контролем та заявлені у відповідний митний режим незалежно від мети їх переміщення через митний кордон України. Товари, щодо яких прийнято рішення про їх знищення або руйнування, можуть передаватись на тимчасове зберігання під митним контролем за погодженням з митним органом у належно об-

ладнані для опечатування та опломбування місця схову. Відповідальність за збереження до вирішення питання про знищення або руйнування, несе власник цього товару або уповноважена особа (декларант, митний брокер) на умовах угоди (договору). Знищення або руйнування здійснюється підприємством, яке пройшло атестацію на виконання цих робіт.

Знищення або руйнування товарів допускається з письмового дозволу митного органу, який надається за наявності дозволів інших органів державної влади, що здійснюють відповідно до їхньої компетенції контроль під час переміщення товарів через митний кордон України. Знищення або руйнування товарів здійснюється за рахунок їх власника чи іншої зацікавленої особи.

Знищенню або руйнуванню під митним контролем підлягають товари:

- які не відповідають вимогам чинних в Україні нормативно-правових актів, нормативних документів стосовно відповідних видів товарів щодо їх споживчих властивостей, безпеки для життя і здоров'я людини, майна і довкілля;

- на які строк придатності до споживання або використання закінчився;

- яким з метою збуту виробником (продавцем) навмисно надано зовнішнього вигляду або окремих властивостей певного вигляду, і неможливо ідентифікувати їх як товар, за який він видається;

- на які немає передбачених законодавством відповідних документів, що підтверджують їх якість та безпеку;

- в інших випадках, передбачених законодавством України.

Митний орган вправі відмовити у наданні дозволу на розміщення товарів у митний режим знищення або руйнування у випадках, коли знищення або руйнування неякісних та небезпечних товарів може:

- заподіяти шкоду навколишньому природному середовищу;

- негативно вплинути на здоров'я населення або створити небезпеку для життя людям, тваринному та рослинному світу;

- спричинити витрати для держави;

- коли митний орган не має можливості здійснення контролю за фактичним його знищенням або руйнуванням;

- в інших випадках, визначених законодавством України.

Проведення операцій зі знищення або руйнування товарів під митним контролем вважається правомірним, якщо на це є рішення (погодження) спеціальних органів виконавчої влади, що здійснюють відповідно до їхньої компетенції контроль під час переміщення товарів через митний кордон України згідно зі ст. 227 МКУ. Знищення може прово-

дитися шляхом хімічної, механічної або іншої дії (спалювання, руйнування), у результаті якої товари цілком знищуються, а їх відновлення є неможливим.

Знищення або руйнування проводиться в присутності власника товару або особи, уповноваженої ним (брокер, декларант). Після чого складається акт про знищення або руйнування, який підписується всіма членами комісії, власником товару або особою, уповноваженою ним (брокером, декларантом), та завіряється печатками. Акт про знищення або руйнування складається у довільній формі (за виключенням акта на знищення, утилізацію неякісних лікарських засобів). Обов'язково в акті зазначаються:

- дата та місце складення;
- назва товару, особливі його ознаки;
- кількість (вага, місце, об'єм тощо);
- кількість залишків (відходів);
- спосіб, дата і місце знищення або руйнування;
- перелік осіб, присутніх при знищенні;
- інша інформація, необхідна для загальної характеристики.

Акти, ВМД та інші підтверджуючі документи передаються на зберігання в архів митниці.

6.5. Порядок митного оформлення імпортованих товарів

Перевезення харчових продуктів здійснюється на підставі Законів України «Про безпечність та якість харчових продуктів», «Про захист прав споживачів», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про зовнішню економічну діяльність», «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції», декретів Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію та сертифікацію», «Про удосконалення контролю якості та безпеки харчових продуктів», «Про ввезення громадянами на митну територію України продуктів харчування рослинного і тваринного походження» та інших нормативних актів. Ці документи, з метою захисту прав споживачів та попередження реалізації продукції, небезпечної для життя та здоров'я громадян, забезпечують здійснення постійного контролю за якістю та безпечністю харчових продуктів, які ввозяться на митну територію України та експортуються з України, відносно їх відповідності нормативним документам (ДСТУ, ТУ та ін.).

Законодавчо закріпив вимоги щодо якості Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» (далі – Закон), який установив правові засади забезпечення та безпеки зазначених товарів, порядок

їх зберігання, транспортування та утилізації, визначив підпорядкованість державних органів, продавців і споживачів у разі ввезення товарів на митну територію України. Законом в Україні закріплено основні терміни, що стосуються якості та безпеки харчових продуктів, а саме:

- харчовий продукт – будь-який продукт, що в натуральному вигляді чи після відповідної обробки вживається людиною в їжу або для пиття;

- якість харчового продукту – сукупність властивостей харчового продукту, що визначає його здатність задовольнити потреби організму людини в енергії, поживних та смакоароматичних речовинах, гарантувати безпеку для її здоров'я, стабільність складу і поживних властивостей упродовж строку придатності до споживання;

- безпека харчових продуктів – відсутність токсичної, канцерогенної, мутагенної, алергенної чи іншої несприятливої для організму людини дії харчових продуктів при їх споживанні в загальноприйнятих кількостях, межі яких установлюються Міністерством охорони здоров'я України;

- продовольча сировина – продукція рослинного, тваринного, мінерального, синтетичного та біотехнологічного походження, що використовується для виробництва харчових продуктів.

Державне регулювання якості та безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини в Україні здійснюється Кабінетом Міністрів в такий спосіб (ст. 11 Закону):

- державне нормування показників якості та безпеки зазначених Законом товарів та їх державна реєстрація;

- обов'язкова сертифікація не тільки харчових продуктів та продовольчої сировини, але й супутніх матеріалів;

- установлення відповідного порядку їх ввезення в Україну та здійснення контролю за його дотриманням.

Складовими державного регулювання якості та безпеки харчових продуктів, продовольчої сировини та супутніх матеріалів є нагляд за дотриманням відповідних стандартів, норм та правил, державний метрологічний, санітарно-епідеміологічний, ветеринарно-санітарний нагляд, контроль за дотриманням законодавства про захист прав споживачів, про карантин рослин та інші державні заходи. Не менше шести незалежних державних структур контролюють якість і безпеку зазначених товарів, що суттєво ускладнює для суб'єкта ЗЕД процедуру отримання дозволу на ввезення та митне оформлення імпортованої продукції. Статтею 16 Закону зазначається, що ввезення на митну територію України імпортованих харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів допускається за умови виконання імпортером правил їх реєстрації

та сертифікації. Імпортер зобов'язаний застерегти в зовнішньоекономічному контракті показники якості та безпеки імпортованих товарів, а державні структури – забезпечити за цим відповідний контроль. Контроль за дотриманням порядку ввезення харчових продуктів, продовольчої сировини та супутніх матеріалів на митну територію України покладено на ДМСУ (ст. 17 Закону), митні органи якої мають право здійснювати митне оформлення імпортованої продукції для вільного використання лише за наявності:

- сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання в Україні іноземного сертифіката, виданого уповноваженим органом Держспоживстандарту;
- ветеринарного дозволу на харчові продукти та сировину рослинного походження;
- карантинного дозволу на харчові продукти та сировину рослинного походження;
- маркування харчових продуктів і продовольчої сировини згідно з законодавством України.

Фізичним особам дозволяється ввозити харчові продукти для особистого споживання, загальна кількість яких не перевищує законодавчо закріплених в Україні норм, без подання відповідних дозвільних документів. Разом з тим, Законом України зазначено, що імпорт сільськогосподарської продукції, що підпадає під визначення 1–24 груп УКТ ЗЕД, громадянами на митну територію України в межах неторгового (туристичного) обороту в будь-яких обсягах без сертифіката встановленого зразка не дозволяється.

Вимоги до пакування та маркування продукції, яка імпортується на внутрішній український ринок, мають законодавче закріплення та утворюють адміністративний нетарифний бар'єр на шляху ввезення в Україну продукції іноземного виробництва.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про удосконалення якості і безпеки харчових продуктів» з 1 січня 1997 року заборонено пропуск на митну територію України та реалізацію товару, якщо на його упаковці (етикетках) відсутня відповідна інформація в доступній для сприйняття формі. Маркування має здійснюватися державною мовою України та інформувати про:

- загальну назву харчового продукту;
- номінальну кількість харчового продукту в установлених одиницях виміру (маси, об'єму тощо);
- склад харчового продукту, якщо він виготовлений із кількох складників, із зазначенням переліку назв, використаних у процесі виго-

товлення інших продуктів харчування, харчових добавок, барвників, інших хімічних речовин або сполук;

- енергетичну цінність та дату виготовлення;
- строк придатності до споживання чи дату закінчення строку придатності до споживання;
- умови зберігання та умови використання;
- найменування та адресу виробника і місце виготовлення;
- відсоток сторонніх синтетичних (штучних) домішок;
- застереження щодо вживання харчового продукту дітьми, якщо він не є дитячим харчуванням, а підстави для такого застереження є.

Також заборонено без дозволу Міністерства охорони здоров'я України подавати у маркуванні інформацію про лікувальні властивості харчових продуктів.

Державне регулювання імпорту харчових продуктів стосується не тільки самих продуктів, але й пакувальних матеріалів, у які їх вміщено. Вимоги стосовно пакування та маркування законодавчо закріплені в Україні низкою документів. Імпортери харчових продуктів зобов'язані їх знати і про їх дотримання відповідним чином домовлятися з контрагентами угод про експорт до України харчових продуктів.

Державне регулювання експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів запроваджене в Україні низкою законодавчих актів, якими визначено, що експортно-імпортні операції зі спиртом етиловим, коньячним і плодовим може здійснювати лише суб'єкт ЗЕД державної форми власності, що має спеціальні повноваження Кабінету Міністрів. Процедура митного оформлення здійснюється на підставі ліцензії МЗЕЗТ України.

Обмеження щодо зовнішньоторговельних операцій (за формою власності) не стосуються експортно-імпортних операцій алкогольних напоїв та тютюнових виробів, які можуть здійснювати всі суб'єкти ЗЕД, незалежно від форм власності. Митні органи виконують процедуру митного оформлення на підставі ліцензії МЗЕЗТ України. Додаткові державні заходи з регулювання реалізації етилового спирту та алкогольних напоїв полягають у тому, що підприємства-виробники відвантажують на експорт спирт етиловий та алкогольні напої за умови охорони і супроводження товару підрозділами митних органів або за наявності внесеної грошової застави.

Особливості нетарифного регулювання імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів полягають у попередньому декларуванні партії таких товарів на митниці призначення. Суб'єкт ЗЕД – імпортер попередньо сплачує всі платежі, які слід сплатити за ВМД при випуску товарів у вільний обіг на внутрішній споживчий ринок України. Підста-

вою для пропуску через митний кордон України алкогольних напоїв та тютюнових виробів для митного оформлення на митниці призначення є наявність оформленої відповідним чином попередньої ВМД з позначкою про сплату належних митних платежів.

Вищезазначене свідчить, що державне регулювання зовнішньоторговельних операцій з алкогольними напоями та тютюновими виробами має певні національні особливості, а саме:

- експорт спирту етилового, коньячного і плодового може здійснювати суб'єкт ЗЕД державної форми власності за наявності повноважень Кабінету Міністрів України;

- експортно-імпортні операції з алкогольними напоями підлягають ліцензуванню;

- пропуск через митний кордон України алкогольних напоїв та тютюнових виробів здійснюється на підставі проведення попереднього декларування зі сплатою належних митних платежів, відповідно до режиму імпорту товарів.

Контрольні запитання

1. На яких правових основах здійснюється сертифікація імпортованих товарів в Україні?

2. За якою схемою проводиться сертифікація імпортованих товарів?

3. Що означає і з якою метою використовується термін «країна походження товарів»?

4. Щодо яких товарів та інших предметів згідно з Законом України «Про Єдиний митний тариф» ввізне мито є диференційованим?

5. Які товари згідно з МКУ вважаються повністю виробленими в даній країні? Який товар вважається таким, що походить із країни експорту?

6. Для чого використовується і як визначається термін «критерій достатньої переробки»?

7. На які товари та в яких випадках у разі ввезення їх на митну територію України обов'язково подається сертифікат про походження товару?

8. З урахуванням яких умов визначається країна походження товару під час експорту?

9. Як здійснюється перевірка сертифіката на автентичність та перевірка правильності даних, внесених до сертифіката?

10. Які основні етапи передбачає процедура визнання результатів сертифікації продукції, що імпортується?

СЕРТИФІКАЦІЯ ПОСЛУГ – ГАРАНТІЯ ЯКОСТІ ТА ПОВНОТИ ЇХ НАДАННЯ

7.1. Необхідність та особливості проведення сертифікації послуг. Обов'язкова та добровільна сертифікація послуг

Актуальність сертифікації послуг в усіх країнах обумовлена головним чином збільшенням обсягів національної і міжнародної торгівлі. У більшості країн світу сфера послуг постійно розширюється, охоплюючи традиційні види послуг, пов'язані з торгівлею, комунальним і технічним обслуговуванням, транспортом і зв'язком, готельним і туристичним бізнесом. За розрахунками експертів, до 70% ділової активності припадає на сферу обслуговування. Японські фахівці розглядають три рівні послуги: власне послуга, для надання якої створювалася фірма; додаткові послуги, що полегшують життя клієнта (автовідповідачі, доставка додому та ін.); специфічні послуги фірми, що відрізняють її від конкурентів.

За визначенням міжнародного стандарту ISO 9004-2 «Провідні вказівки з послуг» і ГОСТ 50646-95 послуга є результатом взаємодії виконавця і споживача, а також власної діяльності виконавця із задоволення потреби споживача. З огляду на це положення можна вважати, що критерієм вимоги до послуги є результат цілеспрямованої діяльності з її надання.

Прагнення до оцінки відповідності у сфері послуг вимагає однозначного визначення об'єктів і введення єдиних критеріїв їх оцінки, що спричиняє впровадження погодженої на міжнародному і національному рівнях НД. Наведена на рис. 7.1 петля якості послуги відрізняється від петлі якості продукції.

До показників, що визначають вимоги до послуг, можуть належати такі:

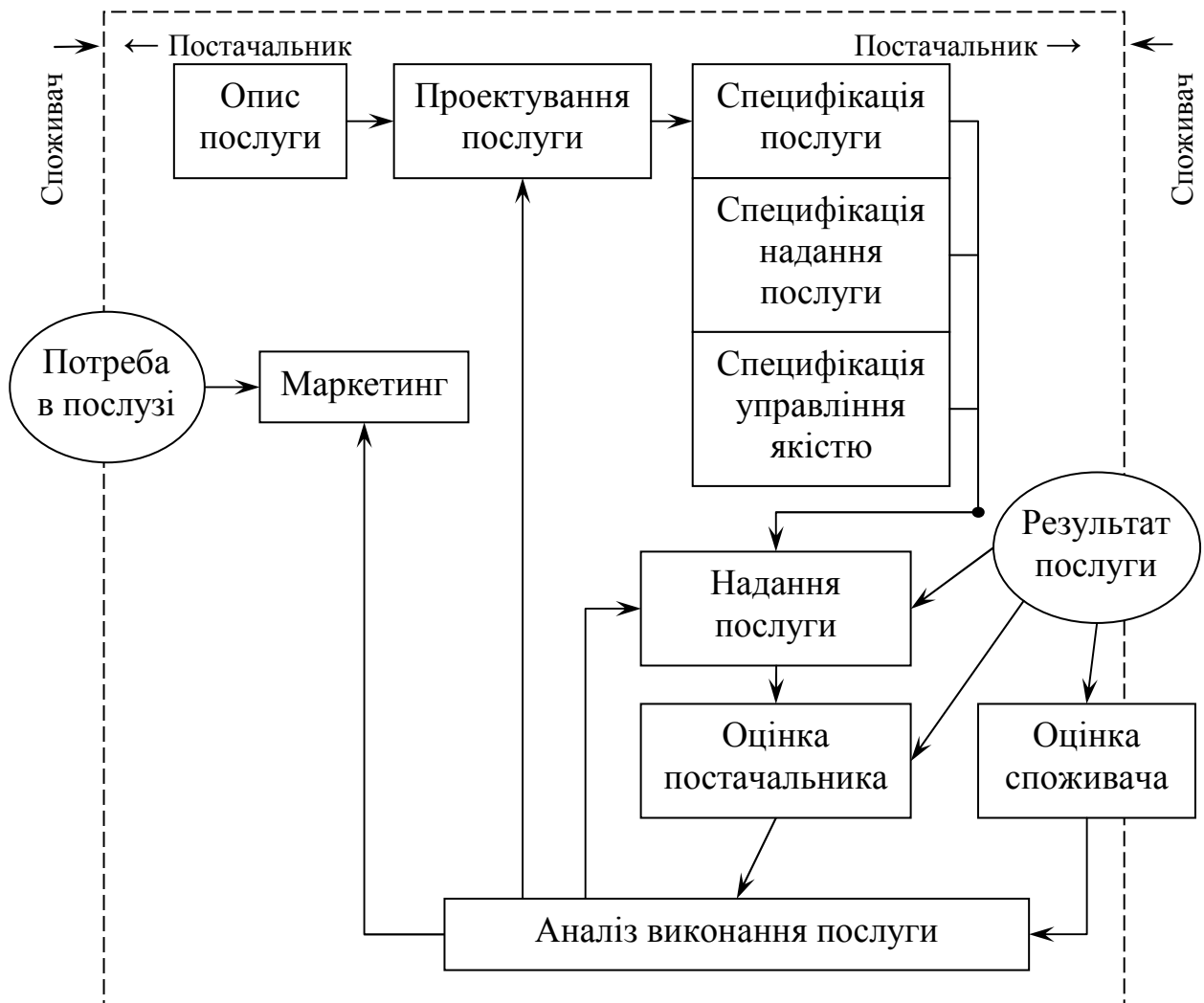
- час очікування, тривалість надання послуги, точність терміну виконання, чисельність персоналу, кількість одиниць устаткування різного призначення, кількість засобів вимірювання та інформаційної техніки тощо (кількісні характеристики);
- міра довіри, безпека, ввічливість, зручність, естетичність обстановки і гігієни, компетентність та ін. (якісні характеристики).

За кордоном поширення набула атестація підприємств сфери послуг, що дозволяє виявити їх здатність надавати послуги на відповідному рівні. При цьому реалізуються такі способи атестації:

- опитування населення;
- оцінка, що дається національними організаціями споживачів;
- оцінка, що отримується шляхом аудиторської перевірки.

Послуги, що надаються населенню, за функціональним призначенням можна умовно розділити на три групи:

- матеріальні послуги, що забезпечують відновлення (зміна, збереження) споживчих властивостей виробів або виготовлення нових виробів за замовленням громадян, перевезення вантажів і людей тощо, послуги, що характеризуються високою залежністю від продукції;
- соціально-культурні послуги, що забезпечують підтримку і відтворення здоров'я, духовний і фізичний розвиток особистості, підвищення професійної майстерності тощо;
- юридично-фінансові послуги, що забезпечують правові комерційні й фінансові (банківські) взаємини.

Рисунок 7.1. Петля якості послуги

Особливостями послуг як об'єкта сертифікації є:

- безпосередня взаємодія виконавця і споживача під час надання послуг;
- збіг у часі виробництва і споживання деяких послуг;
- умовність поняття «транспортування і збереження» послуг;
- вплив умов обслуговування на споживача;
- оцінка якості послуг самим споживачем.

Основними принципами систем сертифікації послуг є обов'язковість і добровільність, умова наявності третьої сторони, акредитація органів із сертифікації, видача сертифіката відповідності.

У сфері послуг діють такі системи сертифікації:

- система сертифікації послуг з перевезення пасажирів автомобільним транспортом (діє з 1 жовтня 1999 р.);
- система сертифікації послуг з технічного обслуговування і ремонту автотранспортних засобів (діє з 1 липня 1998 р.).

До Номенклатури продукції і послуг увійшли ті види послуг (у рамках перерахованих вище груп послуг), в яких є затверджені системи сертифікації.

Порядок проведення сертифікації послуг наведено в табл. 7.1.

Таблиця 7.1 – Процедури сертифікації послуг

№ з/п	Процедура	Виконавець
1	Подача заявки на сертифікацію	Заявник
2	Розгляд і ухвалення рішення за заявою із зазначенням схеми сертифікації	Орган із сертифікації
3	Проведення випробувань (перевірок)	Орган із сертифікації, випробувальна лабораторія
4	Оцінка відповідності робіт і послуг установленим вимогам і видача акта	Орган із сертифікації
5	Атестація підприємства сфери послуг	Орган із сертифікації
6	Аналіз результатів перевірок	Орган із сертифікації
7	Ухвалення рішення про можливість видачі сертифіката	Орган із сертифікації
8	Видача сертифіката і ліцензії на застосування знака відповідності	Орган із сертифікації
9	Інспекційний контроль сертифікованих робіт і послуг	Орган із сертифікації

Схеми сертифікації послуг, уживані при обов'язковій сертифікації, визначаються Держспоживстандартом України. Схеми повинні зазначатися в документі, що встановлює порядок проведення сертифікації послуг. Вибираючи схеми сертифікації, необхідно враховувати функціональне призначення послуги й особливості її виконання, можливість проведення випробувань і рівень їх доказовості, забезпечення збереження майна споживача і витрати заявника.

Схема сертифікації послуг обирається шляхом включення в процедуру визначеного набору дій з таких елементів:

- перевірка результатів матеріальної послуги;
- атестація технології надання послуг;
- атестація персоналу, що виконує послуги;
- сертифікація всього підприємства, що надає послуги;
- сертифікація системи якості обслуговування;
- інспекційний контроль.

Схеми сертифікації послуг наведено в табл. 7.2.

Таблиця 7.2 – Схеми сертифікації послуг

Номер схеми	Оцінка надання послуг і виконання робіт	Перевірка результатів робіт і послуг	Інспекційний контроль сертифікованих робіт і послуг
1	Оцінка майстерності виконавця робіт і послуг	Перевірка результатів робіт і послуг	Контроль майстерності виконавця робіт і послуг
2	Оцінка процесу виконання робіт, надання послуг	Перевірка результатів робіт і послуг	Контроль процесу виконання робіт, надання послуг
3	Аналіз стану виробництва	Перевірка результатів робіт і послуг	Аналіз стану виробництва
4	Оцінка організації	Перевірка результатів робіт і послуг	Контроль відповідності встановленим вимогам
5	Оцінка системи якості	Перевірка результатів робіт і послуг	Контроль системи якості результатів робіт і послуг
6	Оцінка системи якості	Розгляд декларації про відповідність поданим документам	Контроль якості виконання робіт, надання послуг
7	Оцінка системи якості	Розгляд декларації про відповідність поданим документам	Контроль системи якості

Схеми 1, 2, 4 мають особливості, обумовлені специфікою об'єкта сертифікації.

Схему 1 використовують для робіт і послуг, якість і безпека яких обумовлені майстерністю виконавця (педагога, екскурсовода, перукаря, масажистки тощо), яка оцінюється і контролюється вимогами до обслуговуючого персоналу.

За допомогою схеми 2 оцінюють процес надання послуг і виконання робіт за такими критеріями:

- повнота й актуалізація (своєчасне відновлення) документації, що встановлює вимоги до процесу (нормативні й технічні документи);
- правове, метрологічне, методичне, організаційне, інформаційне, програмне й інше забезпечення процесу надання послуг і виконання робіт;
- безпека і стабільність процесу;
- професіоналізм обслуговуючого і робочого персоналу;
- безпека надання послуг.

Схема 3 застосовують під час сертифікації виробничих послуг.

Схему 4 рекомендується використовувати під час сертифікації великих підприємств сфери послуг. Оцінюється не тільки процес виконання робіт і надання послуг за критеріями схеми 2, але і правильність присвоєння підприємству певної категорії (тип підприємства торгівлі, ресторанного господарства, клас ресторану чи бару, зірковість готелю, розряд ательє), при цьому використовують інший специфічний вид стандарту на послугу – класифікацію підприємств. За цією схемою проводять також атестацію організації на відповідність матеріально-технічної бази, умов обслуговування вимогам НД з безпеки.

Схему 5 застосовують під час сертифікації найбільш небезпечних робіт і послуг (із перевезення пасажирів, медичних тощо). Оцінка системи якості за схемою 5 (та схемою 7) проводиться за стандартами ISO серії 9000 експертами з сертифікації систем якості.

Схеми 6 і 7 засновані на використанні декларації про відповідність.

Схему 6 використовують під час сертифікації послуг і робіт, що надаються невеликими підприємствами і зарекомендували себе в країні і за кордоном як виконавці робіт і послуг високого рівня якості.

Схему 7 застосовують за наявності у виконавця системи якості.

За результатами інспекційного контролю орган сертифікації може призупинити або відмінити дію сертифіката (знака відповідності) у випадках:

- невідповідності послуги, контрольованої під час сертифікації, вимогам НД;

- зміни НД на послугу;
- зміни процесу надання послуг;
- зміни методів контролю, випробувань, системи якості, якщо такі зміни можуть викликати невідповідність послуги й умов обслуговування вимогам, контрольованим під час сертифікації.

7.2. Порядок проведення сертифікації туристичних послуг, послуг готелів і закладів харчування

В Україні останнім часом велика увага приділяється туристичним і готельним послугам.

Сертифікація готельних послуг проводилась відповідно до Правил обов'язкової сертифікації готельних послуг, затверджених наказом Державного комітету України зі стандартизації, метрології та сертифікації від 27 січня 1999 р. № 37. Однак Міністерство економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ) виключило з переліку послуг обов'язкової сертифікації готельні й послуги харчування, що надаються суб'єктами туристичної діяльності в Україні (наказ № 876), і визнало такими, що втратили силу накази Держкомітету зі стандартизації, метрології і сертифікації № 37 від 27 січня 1999 року і Держкомітету з питань техрегулювання і споживчої політики України № 207 і № 238 від 3 вересня 2007 року і 17 липня 2010 року відповідно.

Зазначений наказ МЕРТ набув чинності одночасно з діючою постановою Кабінету Міністрів України № 830 від 5 вересня 2012 року.

Добровільна сертифікація готельних послуг у Системі здійснюється на відповідність вимогам, що не зараховані актами законодавства та нормативними документами.

У разі проведення добровільної сертифікації готельних послуг схему сертифікації може вибирати заявник за узгодженням з органом сертифікації готельних послуг (табл. 7.3).

Схема з оцінюванням процесу надання послуг (№ 1) рекомендується для готелів, які не відповідають вимогам найнижчої категорії – одна зірка, та для інших місць короткотермінового проживання.

Усі схеми добровільної сертифікації послуг харчування передбачають перевірку наявності висновків органів санепіднагляду, ветеринарних свідоцтв для продуктів тваринництва, карантинного дозволу на сировину і продукцію рослинного походження, висновків пожежного нагляду стосовно відповідності підприємств харчування санітарно-гігієнічним вимогам та вимогам протипожежної безпеки, сертифікатів відповідності на харчові продукти та продовольчу сировину, що використовуються для виготовлення кулінарної продукції.

Таблиця 7.3 – Схеми добровільної сертифікації готельних послуг та послуг харчування

Номер схеми сертифікації	Проведення робіт щодо послуги, яка сертифікується з:					Документи, що видаються органом з сертифікації послуг
	оцінювання процесу надання послуги	атестації підприємства	сертифікації системи якості	перевірки результату послуги (вибірково)	технічного нагляду	
1	+	-	-	+	+	Сертифікат відповідності з терміном дії, установленим угодою (не більше 1 року)
2	-	+	-	+	+	Сертифікат відповідності з терміном дії, установленим угодою (не більше 3 років)
3	-	-	+	+	+	Сертифікат відповідності з терміном дії, установленим угодою з урахуванням терміну дії сертифіката на систему якості (не більше 5 років)

Примітки: + проводиться;
- не проводиться.

У ході добровільної оцінки якості послуги харчування можуть перевірятися на дотримання вимог щодо:

- умов виробництва кулінарної продукції, зберігання, реалізації та організації споживання, у тому числі сировини та продовольчих товарів, які використовуються для виробництва кулінарної продукції;
- умов обслуговування;
- умов матеріально-технічного оснащення;
- рівня професійної підготовки та кваліфікації обслуговуючого персоналу.

Для випробування якості кулінарної продукції проводять органолептичну оцінку кулінарної продукції, контроль маркування, пакування, транспортування та зберігання. За результатами органолептичного контролю складають протокол. Зразки-свідки кулінарної продукції не відбираються.

7.3. Порядок проведення сертифікації пасажирського автотранспорту

Сертифікація послуг автомобільного транспорту проводиться відповідно до Правил обов'язкової сертифікації послуг автомобільного транспорту, затверджених наказом Державного комітету України зі стандартизації, метрології та сертифікації та Міністерством транспорту України від 19 березня 1999 р. № 119/156. Правила сертифікації послуг автомобільного транспорту встановлюють порядок і вимоги до проведення сертифікації послуг автомобільного транспорту в Українській державній системі сертифікації продукції, процесів та послуг – Системі сертифікації УкрСЕПРО. Правила є обов'язковими для органів із сертифікації послуг автомобільного транспорту, а також підприємств, установ, організацій та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності, які надають послуги автомобільного транспорту, незалежно від форм власності.

Сертифікацію послуг у Системі проводять органи із сертифікації, акредитовані в установленому законом порядку.

Об'єктами сертифікації в Системі є послуги пасажирського автомобільного транспорту: автобусні перевезення пасажирів та багажу: міські, приміські, міжміські, міжнародні, туристичні, на замовлення, експресні, маршрутні таксомоторні, вантажопасажирські, таксомоторні перевезення пасажирів і багажу.

Сертифікація послуг автомобільного транспорту включає такі етапи:

- 1 подачу заявки на сертифікацію та документів до неї;
- 2 розгляд заявки та документів;
- 3 прийняття рішення за заявкою на проведення сертифікації послуг;
- 4 укладення договору на проведення сертифікації;
- 5 обстеження виробництва перевізника;
- 6 перевірку (випробування) дорожніх транспортних засобів (ДТЗ) на відповідність вимогам певного виду послуг;
- 7 видачу сертифіката відповідності;
- 8 технічний нагляд за наданням послуг.

Перевізник може одержати сертифікат відповідності на послуги лише за наявності в нього умов для забезпечення вимог нормативних документів, на відповідність яким проводиться сертифікація, а саме:

– забезпечення нормативною і технічною документацією, що встановлює вимоги до безпеки перевезення пасажирів;

- забезпечення належними дорожніми транспортними засобами відповідного технічного стану;
- забезпечення медичного контролю та інструктажу водіїв;
- належного кваліфікаційного рівня з питань безпеки перевезень перевізників, водіїв та осіб, діяльність яких пов'язана з наданням транспортних послуг.

Оцінка перевізника щодо надання послуг проводиться згідно з вимогами Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту. Установлюються відповідність фактичного стану надання послуг вимогам нормативної документації та можливість перевізника надавати послуги відповідно до її вимог. За результатами оцінки перевізника щодо надання послуг визначаються періодичність та обсяг проведення технічного нагляду за наданням сертифікованих послуг.

Оцінка перевізника щодо надання послуг проводиться комісією, яку очолює експерт-аудитор. Склад комісії експертів та програма її роботи затверджуються керівником органу з сертифікації.

Порядок виконання робіт з оцінки перевізника щодо надання послуг передбачає такі етапи:

- розробку програми оцінки перевізника щодо надання послуг;
- перевірку наявності документації з установлення вимог до безпеки перевезення пасажирів;
- перевірку забезпечення перевезень дорожніми транспортними засобами належного класу;
- аналіз документування в перевізника щодо періодичності та якості технічного стану дорожніх транспортних засобів;
- перевірку можливості забезпечення медичного контролю та інструктажу водіїв;
- наявність резерву дорожніх транспортних засобів для заміни на маршрутах у разі виходу їх з ладу;
- перевірку осіб, діяльність яких пов'язана з безпечним наданням послуг.

Оцінка перевізника щодо надання послуг оформляється актом у двох примірниках, один з яких надається перевізнику.

Перевірка дорожніх транспортних засобів на відповідність вимогам певного виду послуг проводиться згідно з сертифікатом випробувань шляхом ідентифікації, а в разі їх відсутності – за лабораторними випробуваннями.

За позитивними результатами оцінки перевізника щодо надання послуг та перевірки дорожніх транспортних засобів на відповідність установленим вимогам орган із сертифікації приймає рішення про вида-

чу сертифіката відповідності на послуги, термін дії якого триває до двох років.

У разі невідповідності послуг вимогам, установленим для виду перевезень, за яким проводилась сертифікація, орган із сертифікації приймає рішення про відмову у видачі сертифіката відповідності з обґрунтуванням прийнятого рішення.

Технічний нагляд виконується за програмою, яка затверджується керівником органу з сертифікації і включає таке:

- перевірку наявності документації з установлення вимог до безпеки перевезення пасажирів;
- перевірку забезпечення перевезень дорожніми транспортними засобами належного класу та технічного стану;
- аналіз документування в перевізника щодо періодичності та якості технічного стану дорожніх транспортних засобів;
- перевірку можливості забезпечення медичного контролю та інструктажу водіїв;
- перевірку кваліфікаційного рівня персоналу перевізників, водіїв та осіб, діяльність яких пов'язана з безпечним наданням послуг автомобільного транспорту.

За результатами технічного нагляду орган із сертифікації може припинити або призупинити дію сертифіката відповідності в разі:

- установлення відсутності умов щодо забезпечення безпеки послуги;
- установлення невідповідності послуги вимогам нормативних документів;
- негативної оцінки технічного нагляду;
- невиконання перевізником умов, передбачених Правилами.

7.4. Особливості проведення сертифікації інших послуг

Серед послуг, що надаються населенню, найважливішими є побутове обслуговування, послуги зв'язку, житлово-комунальні, послуги банків, освітні та послуги закладів торгівлі. Роботи із сертифікації послуг у соціально-побутовій сфері здійснюються науково-технічним відділом підтвердження відповідності Науково-технічного центру стандартизації, інформаційного забезпечення та підтвердження відповідності ДП «Укрметртестстандарт».

Науково-технічний відділ підтвердження відповідності проводить роботи з добровільної сертифікації послуг:

- місць тимчасового розміщення (проживання): готельних, центрів і будинків відпочинку, курортних установ оздоровчого призначення тощо;

- закладів харчування;
- туристичних;
- перукарень та косметичних послуг;
- із хімічного чищення та фарбування одягу;
- з прибирання приміщень (будівель) та інших видів послуг.

Сертифікація послуг здійснюється на добровільній основі на відповідність обов'язковим вимогам чинних нормативних документів щодо безпеки для життя і здоров'я людей, захисту їх майна й охорони навколишнього середовища.

Поза сферою обов'язкової сертифікації залишаються у зв'язку з відсутністю нормативної бази на даний період такі потенційно небезпечні послуги: медичні, послуги ринків, із ремонту і технічного обслуговування побутової радіоелектронної апаратури, електропобутових машин і приладів, хімічного чищення та фарбування.

Вибір схеми сертифікації та організаційно-методичні заходи із сертифікації послуг здійснюються відповідно до Правил сертифікації робіт і послуг. Під час добровільної сертифікації застосовують схеми 1–5. Схеми 6 і 7, що передбачають декларацію про відповідність, у разі добровільної сертифікації не застосовують. У всіх схемах можуть бути використані додаткові документи, що підтверджують відповідність установленим вимогам і отримані без проходження процедури сертифікації. Ці документи можуть стати підставою для скорочення робіт з оцінки, перевірки й інспекційного контролю робіт і послуг.

З метою сертифікації матеріальних видів послуг у схему включають:

- атестацію професійної майстерності виконавця послуги й інспекційний контроль (для підприємців і малих підприємств);
- атестацію процесу надання послуги і вибіркову перевірку результату послуги при періодичному інспекційному контролі;
- атестацію процесу надання послуги та інспекційний контроль;
- сертифікацію систем якості обслуговування та інспекційний контроль.

З метою сертифікації нематеріальних послуг застосовують такі схеми:

- сертифікацію підприємства в цілому і наступний інспекційний контроль;
- сертифікацію системи забезпечення якості обслуговування і наступний інспекційний контроль за її роботою.

На організацію сертифікації послуг впливають такі особливості:

- об'єктом послуги може бути сама людина, а її майнове право визначає неможливість проведення випробувань (наприклад, власник відремонтованого автомобіля напевно відмовиться від випробувань його автомобіля в дорожніх умовах за всіма правилами цієї процедури);

- безпосередній контакт виконавця і споживача послуги вимагає оцінки майстерності виконавця з урахуванням етики спілкування і сформованих місцевих переваг (найчастіше це потребує застосування соціологічних методів оцінки);

- експерт з оцінки послуги в деяких випадках повинен бути присутнім під час її надання, оскільки надання послуги і її споживання можуть відбуватися одночасно (приміром, послуги перукарні чи косметичного кабінету) – за кордоном допускається в подібних випадках виконання експертом ролі споживача;

- деякі характеристики послуг залежать від особливостей регіону, у якому вони пропонуються.

Під час перевірки результатів робіт і послуг найбільш широко використовуються соціологічні й експертні методи. Наприклад, для оцінки якості обслуговування в магазині, на підприємстві ресторанного господарства проводиться опитування відвідувачів. На ремонтних підприємствах за допомогою книги замовлень, що містить прізвища і телефони замовників, зв'язуються з клієнтами і з'ясовують їхні відгуки про якість ремонту й обслуговування. Експертні методи необхідні для тих випадків, коли кваліфікована оцінка результатів робіт і послуг неможлива без участі групи досвідчених фахівців-експертів: дегустація страв і кулінарних виробів на підприємствах ресторанного господарства; оцінка якості зачісок, зроблених перукарями; якість занять і рівень знань у сфері освіти.

Для оцінки матеріальних послуг (якості речі, що пройшла хімічну, параметрів відремонтованого апарата) широко використовуються інструментальні методи.

Одна з особливостей системи сертифікації робіт і послуг: у структурі системи сертифікації нематеріальних послуг і окремих матеріальних послуг (наприклад, послуг роздрібною торгівлі) може бути відсутня така ланка, як випробувальна лабораторія, оскільки перевірка результатів може не включати випробування. У необхідних випадках орган сертифікації може залучати атестовані випробувальні лабораторії.

Основою нормативної бази сертифікації послуг є міжнародні, регіональні й національні стандарти, затверджені санітарно-гігієнічні норми і правила, а також нормативні документи, прийняті у відповідному порядку органами державного управління для конкретних видів послуг.

Однак нормативні документи для обов'язкової сертифікації повинні враховувати:

- установлені норми безпеки для життя і здоров'я споживачів і їх майна;
- вимоги до методів перевірки послуги, технологічного процесу виконання, майстерності виконавця і до системи забезпечення якості;
- екологічні параметри для відповідного регіону.

Сертифікаційні перевірки послуг виконують експерти-аудитори, зареєстровані в Державному реєстрі Системи сертифікації. Перевірки звичайно проводяться на місці виробництва послуги. У разі позитивних результатів перевірок орган із сертифікації оформляє сертифікат відповідності, а при негативних – заявнику видається рішення про відмову. Заявник також може одержати ліцензію на застосування знака відповідності й проставляти його на ярликах, документації, квитанціях тощо, використовувати в рекламних цілях протягом терміну дії сертифіката.

Правила сертифікації послуг передбачають інспекційний контроль за дотриманням вимог до сертифікованих послуг, що покладений на орган із сертифікації, який залучає територіальні органи Держспоживстандарту, санітарно-епідеміологічні служби, транспортні та інші інспекції, спілки споживачів.

Для проведення інспекційного контролю нематеріальних послуг використовуються опитування споживачів шляхом анкетування, особистих інтерв'ю, які проводять соціологічні центри, місцеві органи управління, служби маркетингу та самі виконавці послуг.

Контрольні запитання

1. Що визначає необхідність проведення сертифікації послуг?
2. Охарактеризуйте особливості послуг як об'єкта сертифікації.
3. Які системи сертифікації діють у сфері послуг?
4. Який порядок проведення сертифікації послуг?
5. Розкрийте особливості схем сертифікації послуг.
6. Який порядок проведення сертифікації туристичних послуг, послуг готелів та послуг закладів харчування?
7. Який порядок проведення сертифікації пасажирського автотранспорту?
8. Охарактеризуйте особливості проведення сертифікації інших послуг (побутового обслуговування, зв'язку, житлово-комунальних, банків, освітніх та послуг торгівлі).

СЕРТИФІКАЦІЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

8.1. Організація сертифікації за кордоном

Міжнародна практика сертифікації спрямована на усунення технічних бар'єрів, що виникають у разі сертифікації продукції, і забезпечення безперешкодного її просування на ринок.

Найбільшою міжнародною організацією у сфері торгівлі є Світова організація торгівлі (СОТ). Вона містить спеціальні рекомендації для учасників у сфері стандартизації і сертифікації. Участь у цій організації дає певні переваги в зовнішній торгівлі. Провідне місце в галузі організаційно-методичного забезпечення сертифікації належить ІСО, у рамках якого цими питаннями займався Комітет з сертифікації. У 1985 р. цей комітет у зв'язку з подальшим розвитком робіт був перейменований у Комітет з оцінки відповідності. Спільно з ІСО проблемами сертифікації займається МЕК. Усі керівні документи випускаються від імені цих двох організацій (ІСО/МЕК).

Міжнародна конференція з акредитації випробувальних лабораторій (ІЛАК) щорічно проводить конференції для обміну інформацією і досвідом з питань взаємного визнання результатів випробувань, акредитації лабораторій, оцінки якості результатів випробувань.

У 1991 р. Генеральна асамблея Європейського комітету стандартів затвердила загальні стани систем сертифікації і взаємного визнання країнами спільного ринку (ЄС), спрямовані на усунення відмінностей між національними стандартами за допомогою розробки директив ЄС і європейських стандартів. При цьому виходили з того, що будь-яка продукція, виготовлена і продана на законній підставі в одній країні ЄС, має бути допущена на ринки інших країн співтовариства.

На відміну від раніше діючого порядку, європейські стандарти приймаються рішенням більшості країн – членів ЄС і після прийняття набувають законної сили в усіх країнах співтовариства.

Міжнародні та європейські організації у сфері сертифікації

Основна діяльність ІСО з сертифікації – це організаційно-методичне забезпечення. До 1985 р. цими питаннями займався Комітет сертифікації (СЕРТИКО), а в 1985 р. у зв'язку з розширенням сфери діяльності він був перейменований у Комітет з якості і сертифікації (КАСКО).

Основним підсумком роботи СЕРТИКО було видання спільно з МЕК, Міжнародним торговим центром, Конференцією ООН з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД) і ГАТТ/СОТ матеріалів спеціального дослідження «Сертифікація. Принципи і практика». Цим фактом було закріплено зростання ролі сертифікації в міжнародній торгівлі. Єдині організаційно-методичні документи з сертифікації, які розроблені й розробляються ІСО, сприяють гармонізації процедури сертифікації, що у свою чергу робить можливим взаємне визнання результатів сертифікації навіть при відмінностях у національних законодавчих положеннях. У методичному аспекті ІСО сприяє також створенню систем сертифікації в тих країнах, де вони доки відсутні.

У роботі КАСКО беруть участь близько 50 країн. Близько 20 країн є спостерігачами. Основні напрями діяльності комітету:

- вивчення методів оцінки відповідності продукції і систем забезпечення якості встановленим вимогам у різних країнах;
- підготовка керівництва з випробувань, інспекційного контролю і сертифікації продукції, процесів, служб, діяльності й оцінки випробувальних лабораторій, органів сертифікації і систем забезпечення якості;
- сприяння взаємному визнанню і прийняттю національних і регіональних систем забезпечення якості, використанню міжнародних стандартів на випробування, контроль, сертифікацію, системи якості та ін.

У 1987 р. Технічний комітет ІСО, узагальнивши національний досвід багатьох країн, опублікував серію стандартів ІСО 9000; нове, доповнене, їх видання вийшло в 1994 р.

У сфері сертифікації ІСО співпрацює з МЕК, про що свідчить спільне керівництво. Засадничим керівництвом у сфері сертифікації вважається Керівництво 28 ІСО/МЕК «Загальні правила типової системи сертифікації продукції третьою стороною», що містить рекомендації зі створення національних систем сертифікації. У доповнення до цього документа було прийняте Керівництво 38-40, де викладено загальні вимоги до органів сертифікації й нагляду та до випробувальних лабораторій. Одна з серйозних вимог до лабораторії – наявність системи забезпечення якості роботи. Складові цієї системи викладені у формі керівництва для персоналу лабораторії і включають:

- організаційну схему лабораторії;
- перелік функціональних обов'язків підрозділів і послуг, що робляться лабораторією;
- загальні процедури забезпечення якості роботи;
- заходи забезпечення якості кожного виду випробувань;

- наявність стандартів, довідників, методичних розробок, інструкцій і тому подібне;
- організацію отримання інформації від клієнтів;
- документ про порядок розгляду рекламацій;
- загальну програму перевірки устаткування;
- інструкції з кожного виду приладів і устаткування;
- правила ідентифікації зразків;
- наявність належним чином оформлених протоколів випробувань.

На замовлення Міжнародної конференції з акредитації випробувальних лабораторій (ІЛАК) ІСО/МЕК розроблено Керівництво 43 «Кваліфікаційні випробування лабораторій», яке застосовується як засадничий методичний документ усіма країнами для вирішення таких питань, як оцінка рівня роботи випробувальної лабораторії; визначення технічної компетентності й сфери діяльності; оцінка ефективності вживаних методів випробувань, акредитація лабораторії та ін.

У сфері сертифікації ІСО займається виключно методологічними проблемами, тоді як МЕК розробила міжнародні системи сертифікації і розробляє стандарти, зокрема, з безпеки, які застосовуються як нормативна база під час випробувань і сертифікації відповідної продукції. Спільного в діяльності ІСО і МЕК є спрямованість на сприяння укладенню дво- і багатосторонніх угод про взаємне визнання з метою розвитку міжнародної торгівлі. На підставі створених ними принципів гармонізація національних систем сертифікації може бути досягнута двома шляхами: приєднанням країни до міжнародних систем сертифікації МЕК або широким використанням єдиних організаційно-методичних принципів сертифікації, пропонованих ІСО.

Для практичної реалізації рекомендацій європейські країни заснували безліч організацій з акредитації, сертифікації і випробувань, які мають на меті полегшення умов для міжнародної торгівлі; гармонізацію методик акредитації, випробувань і сертифікації; взаємне визнання акредитації, сертифікації, результатів випробувань і калібрування засобів вимірів; підвищення якості випробувань. Найбільш відомі з них на сьогодні у сфері сертифікації і випробувань наведено в таблиці 8.1, а з акредитації – у таблиці 8.2.

Велике значення для взаємного визнання сертифікації мають угоди щодо конкретних видів продукції, наприклад угода НАР про визначення процедур привласнення знака відповідності на кабелі та дроти або угода ЕМЕДИСА про маркування медичних електроприладів.

Таблиця 8.1 – Європейські організації з сертифікації

Прийнята аббревіатура	Повна назва організації	Мета створення
EUROLAB	Європейська організація з випробувань	Об'єднання випробувальних лабораторій
EUROCHEM	Європейська кооперація з аналітичної хімії	Об'єднання хіміко-аналітичних лабораторій
EQS	Європейський комітет з упровадження і сертифікації систем забезпечення якості	Об'єднання органів із сертифікації у сфері систем забезпечення якості
ECITS	Європейський комітет з випробувань і сертифікації в області інформаційних технологій	
ELSECOM	Європейський електротехнічний комітет з випробувань і сертифікації	Об'єднання органів із сертифікації і випробувальних лабораторій
ESCIF	Європейський комітет з вогнезахисту і пожежної безпеки	
EOTC	Європейська організація з випробувань і сертифікації	Об'єднання ECITS, ELSECOM і ESCIP для гармонізації сертифікації в Європі

Таблиця 8.2 – Міжнародні організації з акредитації

Прийнята аббревіатура	Повна назва	Мета створення
ILAC	Міжнародна конференція з акредитації лабораторій, заснована в 1977 р.	Обмін досвідом між органами з акредитації і лабораторіями
IAF	Міжнародний форум з акредитації, заснований в 1993 р.	Уніфікація систем і критеріїв акредитації в Європі й у світі
EA	Європейська кооперація з акредитації випробувальних лабораторій і органів із сертифікації	Формування довіри до випробувань і сертифікації в Європі

У зв'язку зі створенням єдиного ринку і прийняттям в 1989 р. «Глобального підходу до випробувань і сертифікації» була створена Європейська організація по випробуваннях і сертифікації та розроблені стандарти (євронорми) EN серії 45000 як єдина нормативна база для випробувальних лабораторій і органів з акредитації й сертифікації. Ця серія складається з семи стандартів:

1. EN 45001-89. Лабораторії випробувальні. Загальні критерії функціонування.
2. EN 45002-89. Органи з акредитації лабораторій. Загальні критерії.
3. EN 45003-89. Лабораторії випробувальні. Загальні критерії оцінки.
4. EN 45011-89. Органи з сертифікації продукції. Загальні критерії.
5. EN 45012-89. Органи з сертифікації систем якості. Загальні критерії.
6. EN 45013-89. Органи з атестації персоналу. Загальні критерії.
7. EN 45014-89. Заяви постачальника про відповідність. Загальні критерії.

У 1990 р. для реалізації правил сертифікації, розгляду декларацій про відповідність, установлення критеріїв взаємного визнання був створений спеціальний орган – Європейська організація з випробувань і сертифікації. Мета цієї організації – раціоналізація діяльності органів з оцінки відповідності в Європі, що сприяє вільному переміщенню товарів і послуг.

У Європі протягом 1990–1992 рр. організації, що займаються сертифікацією, об'єдналися в Європейську мережу, яка включає як країни – члени ЄС, так і інші західноєвропейські країни. Це забезпечує взаємне визнання сертифікатів і дає можливість підприємствам не проводити без потреби багаторазові оцінки систем якості різними організаціями.

8.2. Сертифікація у Франції

Сертифікація у Франції існує з 1939 р. Першим законом у цій сфері був Закон про знак відповідності національним стандартам NF, який із подальшими змінами і доповненнями діє і сьогодні. Відповідальність за сертифікацію відразу ж була покладена на Французьку асоціацію зі стандартизації (AFNOR). Організаційно сертифікація побудована за галузевим принципом і постійно взаємодіє з системою стандартизації в плані як відповідності вимогам національних стандартів, так і розробки нових вимог і норм.

Окрім AFNOR, сертифікацією керують органи державного і галузевого рівня: Французький центр зовнішньої торгівлі (CNCE), Центр інформації про норми і технічні регламенти (CINR), Союз електротехніків (UTE).

AFNOR визначає повноваження випробувальних центрів і лабораторій, відповідає за їхню акредитацію, привласнення і відміну знака NF, координує співпрацю національних органів сертифікації з міжнародними організаціями.

CNCE відповідає за сертифікацію товарів, що експортуються й імпортуються.

CINR здійснює інформаційне забезпечення національної системи сертифікації й галузей економіки, маючи в розпорядженні банк даних про більш ніж 400 тис. стандартів, про правила і системи сертифікації, процедури акредитації багатьох країн світу, міжнародних і регіональних організацій.

UTE розробляє нормативні вимоги для сертифікації електронної й електротехнічної продукції, будучи не лише уповноваженим AFNOR галузевим органом із сертифікації, але й національною організацією зі стандартизації у галузі електроніки, електротехніки і зв'язку.

Оцінка відповідності у Франції має декілька форм, а саме:

- підтвердження відповідності європейським директивам;
- заява-декларація виготівника про відповідність продукту європейському стандарту;
- добровільна сертифікація на відповідність національним стандартам Франції;
- контроль безпеки продукції, що знаходиться у продажу.

Відповідність Директивам ЄС підтверджується сертифікацією третьою стороною і знаком ЄС. У Франції близько 20% продукції, що випускається, підлягає такому способу оцінки.

Заява-декларація виготівника під його відповідальність вказує, що продукція відповідає конкретному європейському стандарту. Виготівник має право також маркувати товар знаком ЄС. Уповноважений орган здійснює інспекційний контроль за такою продукцією і в разі виявлення відхилень позбавляє права маркування. Якщо товар вироблено за іншим нормативним документом, то він підлягає сертифікації третьою стороною.

Добровільна сертифікація на відповідність національним стандартам Франції проводиться AFNOR, причому зазвичай використовується найсуворіша схема сертифікації (схема 5). Сертифікована продукція маркується знаком відповідності національним стандартам Франції – NF. Добровільну сертифікацію проходять до 75% продукції, що випус-

кається. На відміну від підтвердження відповідності директивам ЄС, у цьому випадку вимагається довести відповідність товару всім вимогам національного стандарту, у тому числі щодо безпеки.

Контроль безпеки продукції, що знаходиться у продажу, проводиться шляхом регулярних перевірок відповідності якості відібраних зразків, маркованих знаками ЄС і NF, вимогам певної директиви ЄС або національного французького стандарту. Найактивніше цим займається Міністерство економіки, що керує роботою декількох тисяч інспекторів.

Національною системою є система сертифікації на відповідність державному стандарту, що підтверджується знаком NF, який застосовується для всіх видів товарів. Але для електротоварів є свої знаки, наприклад для побутових електроприладів – NF ELECTRICITE. Знак CONTROLE NF LIMITE A LA SECURITE означає тільки безпеку електроприладу, але не відповідність його технічних характеристик стандарту.

Право на застосування знака NF виготівник може отримати на основі контракту і ліцензії в тому випадку, якщо в ньому зацікавлена значна частина виготівників цього виду продукції. Щодо кожного виду продукції AFNOR затверджує постанови про правила застосування знака, види обов'язкового контролю і суб'єктів, що здійснюють його, про відповідальність і порядок апеляцій. У разі маркування товару знаком NF ліцензіат бере на себе зобов'язання не лише відносно до AFNOR, але й до споживача. AFNOR має право вжити заходів згідно із законом за неправомірне маркування товарів, помилкову рекламу або шахрайство. У Франції знаком NF маркується більше 100 тис. видів продукції, він має 110 модифікацій для різних галузей. Продукція зарубіжного виробництва також може маркуватися цим знаком, якщо вона відповідає встановленим вимогам для аналогічної французької продукції.

З метою більшої доступності для заявників AFNOR затвердила мережу уповноважених органів, що мають право на сертифікацію для отримання знака NF. Уповноважений орган виконує замість AFNOR усі функції, пов'язані з сертифікацією (управління, випробування, контроль).

Сертифікація на знак NF є добровільною. Виняток становить продукція медичного напрямку (матеріали, ліки, устаткування), де випробування, у тому числі клінічні, є обов'язковими. Такі товари маркуються знаком NF – MEDICAL. Незважаючи на добровільність, фірми – виготівники будь-якого виду виробів прагнуть отримати право маркування знаком NF, оскільки це забезпечує довіру споживачів до якості товару.

Випробувальні лабораторії у Франції можна розділити на чотири групи: державні, громадські, приватні й лабораторії фірм. Акредитація

їх добровільна і фінансується лабораторією-заявником. AFNOR акредитувала більше 60 лабораторій, які мають право випробовувати продукцію на відповідність національним стандартам. Окремі акредитовані лабораторії – це технічні промислові центри, які контролюються урядом.

Окрім AFNOR, добровільною акредитацією займається Національна мережа випробувальних лабораторій (RNE), програма якої дотується державою. Термін дії акредитації не перевищує трьох років, перша перевірка зазвичай призначається через рік. У рамках RNE працюють найбільші випробувальні центри Франції: Національна лабораторія з випробувань (LNE); Центральна електротехнічна лабораторія (LCIE), яка також є сховищем еталонів і державних стандартів на електротехнічну продукцію. Акредитацію лабораторій з перевірки вимірювальних приладів проводить Національне бюро метрології (BNM).

Існує також особливий вид акредитації, який має обов'язковий характер, зазвичай пов'язаний із певним міністерством. Наприклад, Міністерство з охорони довкілля акредитує випробувальні лабораторії, які проводять біологічні й хімічні випробування хімічної продукції на відповідність національним і міжнародним стандартам. Термін подібної акредитації зазвичай не перевищує двох років.

8.3. Сертифікація у США

У США діють численні закони з безпеки різних видів продукції, які є правовою основою сертифікації відповідності. Найбільш широкий діапазон дії має Закон про безпеку споживчих товарів. Згідно з цими законами обов'язковій сертифікації підлягає продукція, на яку прийнятий державний стандарт, а також закуповувана державою на внутрішньому і зовнішньому ринках. Обов'язкова сертифікація контролюється державними органами. Добровільна сертифікація проводиться за заявою споживачів або виготівників продукції на відповідність пропонованим ними нормативним документам.

У країні діють три основні категорії програм сертифікації, які затверджує федеральний уряд:

- 1-ша категорія – сертифікація товарів і послуг на безпеку, усі ці програми є обов'язковими;
- 2-га категорія – програми з перевірки зразків продукції і виробництв, які замінюють суцільний контроль;
- 3-тя категорія – програми оцінки якості й умов виробництва до надходження продукції в торгівлю.

За програмами 1-ї категорії, як правило, проводиться обов'язкова сертифікація такої продукції, як автомобілі, контейнери (у тому числі

для сільгосппродуктів), судна, магістральні трубопроводи тощо. Програми 2-ї і 3-ї категорій використовують для обов'язкової і добровільної сертифікації.

Програми Управління з безпеки харчових продуктів і ліків охоплюють продукцію не лише для людей, але і для тварин, випробування проводяться не лише на нешкідливість, але й на ефективність дії.

Відповідно до програм 2-ї категорії сертифікуються такі види товарів, які споживаються в державних установах (Департамент оборони, Департамент торгівлі, Управління сільської електрифікації та ін.), а сертифікація обов'язкова, якщо продукція закуповується урядовими організаціями на державні кошти.

Програми 3-ї категорії здебільшого добровільні, за винятком тих, які передбачають сертифікацію окремих видів продовольства (наприклад: яйця, тютюн і ін.). Найбільша кількість програм розроблена Департаментом сільського господарства і Департаментом торгівлі. За результатами сертифікації харчових продуктів їх підрозділяють на «відбірні» (Choice) і «сорт А» (Trade A).

Окрім затверджених урядом, у США є програми сертифікації, які організовуються в приватному секторі. Їх послугами користуються не лише фірми США, але й експортери з інших країн.

Нормативною базою сертифікації є стандарти, які розробляються такими організаціями:

- Американським товариством з випробувань матеріалів (ASTM) – для широкого діапазону споживчих товарів;
- Національною асоціацією виготівників електроустаткування (NEMA) – для електротехнічних товарів і електроустаткування;
- Комісією з безпеки товарів широкого споживання (CPSC) – для товарів широкого споживання;
- Федеральним агентством із захисту довкілля (EPA) – для сертифікації різних виробництв, двигунів внутрішнього згорання, наземного, водного і повітряного транспорту та ін.;
- урядовим органом із стандартизації – Національним інститутом стандартів і технологій, який розробляє обов'язкові стандарти.

Загальне керівництво сертифікацією в країні здійснює Сертифікаційний комітет, що діє у складі NIST, який також координує роботи зі стандартизації і представляє США в ІСО, МЕК та інших міжнародних організаціях.

NIST – неурядова некомерційна організація, що координує роботи з добровільної стандартизації в приватному секторі економіки, керує діяльністю організацій – розробників стандартів, приймає рішення про надання стандарту статусу національного (якщо в ньому зацікавлені рі-

зні фірми і стандарт набуває міжгалузевого характеру). NIST не розробляє стандартів, а є єдиною організацією в США, що приймає (затверджує) національні стандарти. Це відповідає основному завданню NIST – сприяння вирішенню проблем, що мають загальнодержавне значення (економія енергоресурсів, захист довкілля, забезпечення безпеки життя людей і умов виробництва). Інститут розробляє цільові програми. Програмо-цільове планування охоплює виробництво і транспортування палива, постачання електроенергії, застосування ядерної, сонячної й інших видів енергії. Значно менше уваги приділяється розробці стандартів на готову продукцію, оскільки в цій сфері діють фірмові нормативні документи. Національні (федеральні) стандарти містять обов'язкові до виконання вимоги, що стосуються здебільшого аспектів безпеки. Разом з обов'язковими федеральними стандартами в США діють технічні регламенти, що затверджуються органами державного управління – Міністерством торгівлі, Міністерством оборони, Управлінням служб загального призначення, Федеральним агентством з охорони довкілля, Федеральним агентством з охорони праці і здоров'я на виробництві, Федеральним управлінням з безпеки харчових продуктів і медикаментів. Комісією з безпеки споживчих товарів і деякими іншими. NIST підтримує тісні ділові контакти з цими організаціями, зокрема в плані інформаційного забезпечення фірм, приватних організацій, які розробляють стандарти. Зазначені вище органи управління нерідко беруть участь у розробці фірмових стандартів і враховують їх наявність при плануванні федерального стандарту. Непоодинокими є випадки, коли фірмовий стандарт, задовольняючи їх вимогам, приймається як федеральний. Розробляють федеральні стандарти авторитетні організації, акредитовані Американським національним інститутом стандартів. Найбільш відомі з них: Американське товариство з випробувань і матеріалів (ASTM); Американське товариство з контролю якості (ASQC); Американське товариство інженерів-механіків (ASME); Об'єднання випробувальних лабораторій страхових компаній, Суспільство інженерів-автомобілебудівників (SAE), Інститут інженерів з електротехніки і електроніки (IEEE) та ін. Ці організації розробляють не лише федеральні стандарти, але й ті, що мають добровільний характер. Усього в США розробкою добровільних стандартів займаються понад 400 різних організацій і фірм, а добровільних стандартів налічується більше 35 тисяч. Сьогодні членами NIST є більше 1200 фірм, понад 250 виробничих і торгових компаній, науково-технічних та інженерних товариств. Структура фінансування інституту свідчить про його незалежність від державного бюджету: 37% становлять внески організацій-членів (6%) і фірм-членів (31%); розробка спеціальних програм на замовлення зацікавле-

них організацій – 15%; надходження від продажу різних видань – 47% та інші прибутки – 1%.

Оргструктура NIST. Очолює інститут Рада директорів. Її функції: вибори президента строком на один рік, трьох віце-президентів, виконавчого віце-президента і виконавчого комітету, що керує інститутом у період між засіданнями Ради директорів і контролює виконання бюджету. Рада директорів планує роботу інституту, розробляє пріоритетні напрями стандартизації. Їй підпорядковані Рада організацій-членів, Рада компаній-членів і Рада із захисту інтересів споживачів. Рада організацій-членів складається з представників різних союзів, об'єднань (федерального уряду або уряду окремих штатів (у разі зацікавленості)). Рада організацій затверджує національні (федеральні) стандарти; аналізує прийняті іншими організаціями стандарти відносно їх прийнятності як федеральних; планує оновлення і створення нових нормативних документів; курирує участь країни в міжнародній стандартизації. Цей орган має по одному представникові в двох інших радах.

Рада компаній-членів включає представників усіх зацікавлених фірм з різних галузей економіки. Цей орган має п'ять представників у Раді із захисту прав споживачів і одного – у Раді організацій. Рада компаній складає програми стандартизації з урахуванням галузевих інтересів; залучає нових членів; визначає потребу в нових національних або міжнародних стандартах; займається дослідною роботою, спрямованою на підвищення ефективності виробництва і торгівлі внаслідок стандартизації.

До Ради із захисту інтересів споживачів входять по п'ять членів від двох інших рад, п'ять представників державних органів та споживчих союзів. Основні завдання цієї Ради визначаються метою її роботи – відстежувати дотримання інтересів споживачів у національних стандартах. Рада виявляє галузі, де необхідно поліпшувати якість товарів (послуг) за допомогою стандартизації; займається роз'яснювальною діяльністю, пропагуючи роль стандартизації в розвитку економіки і захисті прав та інтересів споживачів. Вона широко залучає самих споживачів до перевірок якості й безпеки товарів на місцях. Для цього створюються добровільні контрольні групи, які під керівництвом представників ради збирають інформацію і надсилають відгуки й рекомендації. Ці відгуки й рекомендації розглядаються і нерідко враховуються при оновленні або створенні нового нормативного документа.

Окрім зазначених трьох рад, у складі NIST є комітети при Раді директорів, що координують різні сфери діяльності інституту та багато постійних робочих органів, наприклад:

- Виконавча рада із стандартизації, яка виконує координуючі функції;
- Рада з перегляду стандартів, що приймає національні стандарти, має право їх відмінити і встановлювати термін дії;
- Комісія з контролю й акредитації, що контролює дотримання методології стандартизації розробниками нормативних документів і займається акредитацією організацій розробників;
- Комітет із сертифікації, що розробляє і реалізує програми із сертифікації продукції і послуг, подає в Раду директорів системи сертифікації офіційного визнання;
- Консультативний комітет із міжнародної стандартизації, що визначає напрями участі фахівців інституту в міжнародних організаціях;
- Національний комітет з участі США в діяльності ІСО і МЕК, що відповідає за ефективність роботи в цих організаціях. Із кінця 80-х років США очолюють у міжнародних організаціях у загальній сукупності секретаріати 15 технічних комітетів і 211 робочих груп. Особливо велике значення надається секретаріату технічного спільного комітету ІСО/МЕК з інформаційних технологій, де фахівці США очолюють п'ять підкомітетів і 16 робочих груп. Участь NIST у роботі МЕК також дуже активна: американські фахівці входять до складу робочих груп 90% технічних програм. Така активна присутність у найбільших міжнародних організаціях дає можливість NIST впливати на прийняття американських національних стандартів як міжнародних;
- Комітет стратегічного планування, що розробляє довгострокові цільові програми і плани роботи NIST;
- галузеві комісії зі стандартизації, що надають підтримку виконавчій раді зі стандартизації у сферах згідно зі своєю компетенцією;
- Комітет з інформаційного обслуговування у сфері стандартизації при Раді директорів, що координує інформаційне забезпечення роботи інституту. Інститут має в розпорядженні банк даних про чинні й такі, що розробляються, федеральні стандарти.

До функцій Сертифікаційного комітету входять схвалення і реєстрація програм сертифікації, правил проведення сертифікації, перевірка компетентності органів із сертифікації (наявність належного устаткування, рівень кваліфікації персоналу та ін.).

У сертифікаційних роботах беруть участь понад 2000 випробувальних лабораторій. Серед них – великі лабораторії загальнонаціонального значення, лабораторії науково-дослідних інститутів і страхових компаній і незалежні лабораторії інститутів і університетів. Найбільш відомими є загальнонаціональні лабораторії Національної асоціації виготівників електроустаткування, Американської асоціації з газу, Націо-

нальної асоціації із захисту від пожеж, Управління з безпеки харчових продуктів і медикаментів та ін.

У США немає єдиної системи акредитації випробувальних лабораторій, їх діє близько 100. Найбільш авторитетними вважаються система Американської асоціації з акредитації лабораторій (AALA) і Національна добровільна програма акредитації лабораторій (NULAP). AALA проводить акредитацію лабораторій, які випробовують оптику і фотометрію, проводять такі види випробувань, як акустичні, вібраційні, біологічні, хімічні, теплові, механічні, електричні і неруйнівні. Критеріями акредитації є положення керівництва ІСО/МЕК. Бюджет організації складається з вкладів приватних осіб, внесків організацій-членів і оплати випробувань заявником. NULAP була організована під егідою Міністерства торгівлі, яке і дотує її роботу на додачу до внесків за акредитацію. У цій системі проводиться акредитація лабораторій, які випробовують текстиль, скло, цемент, інструменти для наукових досліджень.

Акредитація лабораторій, що займаються аналізом м'яса тварин і птиці, здійснюється Службою продуктів харчування Департаменту сільського господарства, який і фінансує цю діяльність.

Рада директорів Американського суспільства з випробувань матеріалів, вивчивши становище з акредитацією в країні, дійшла висновку про доцільність створення єдиної національної системи акредитації. У роботі задіяно 15 технічних комітетів ASTM, які за основу взяли систему акредитації Австралійської національної асоціації випробувальних служб (NATA). NATA – акціонерне товариство з обмеженою відповідальністю, яке на 50% фінансується урядом і субсидується дотаціями акредитованих лабораторій. На чолі асоціації стоїть рада, до складу якої включаються представники федерального уряду і урядів штатів, промисловості, профспілок і Асоціації зі стандартизації. Рада призначає консультативні комітети, які розробляють рекомендації для певних лабораторій. Акредитація в Австралії надається на необмежений термін, а співробітники лабораторії через кожні два роки проходять переатестацію. Лабораторії з харчових товарів переатестовуються щопівроку. Між NATA й урядом Австралії підписано Меморандум про взаєморозуміння, одним із положень якого є зобов'язання проводити свою роботу відповідно до міжнародних стандартів і Кодексу ГАТТ/СОТ зі стандартизації, забезпечувати міжнародну сумісність методів випробувань.

8.4. Сертифікація в Німеччині

Правовою базою сертифікації в Німеччині є закони в галузі охорони здоров'я і життя населення, захисту довкілля, безпеки праці, еко-

номії ресурсів, захисту інтересів споживачів. Із 1990 р. в країні діє закон про відповідальність за виготовлення недоброякісної продукції, гармонізований із законодавством країн – членів ЄС, який є законодавчою базою для сертифікації в межах єдиного ринку. Закон охоплює широке коло товарів – від іграшок до деяких видів устаткування.

За даними Німецького інформаційного центру ГАТТ/СОТ, Загальнонаціональна система сертифікації в країні включає декілька систем сертифікації. Потреби німецької економіки на 80–90% задовольняють такі системи, які є складовими загальнонаціональної, а саме:

А – система сертифікації відповідності регламентам;

А1 – система сертифікації відповідності стандартам DIN;

А2 – система сертифікації VDE;

А3 – система сертифікації DVGW;

В – система сертифікації Німецького інституту гарантії якості й маркування RAL;

С – система сертифікації на знак GS промислової технології;

D – система нагляду за відповідністю будівельних конструкцій федеральним нормам;

Е – система сертифікації засобів вимірів та еталонів;

F – система сертифікації відповідності розділу 24 Німецького промислового законодавства.

Система А1 охоплює всі види виробів, на які встановлені вимоги в стандартах DIN. Керує нею Німецький інститут стандартизації. Система має добровільний характер. До неї мають однаковий доступ німецькі й зарубіжні організації, зацікавлені в сертифікації своєї продукції. Безпосередні роботи з сертифікації в цій системі здійснює товариство з оцінки відповідності DIN CERTCO, що бере участь у декількох угодах із сертифікації в рамках ЄС і співпрацює з міжнародними організаціями. Вироби, випробувані на відповідність вимогам стандартів DIN, маркуються знаком DIN GEPRÜFT («випробувано на відповідність вимогам DIN») (рис. 8.1).

Рисунок 8.1 – Знак відповідності стандартам DIN у системі А1

Використання знака супроводжується інспекційним контролем. Цей знак введений додатково до успадкованого ще від довоєнної Німеччини і зареєстрованого в усіх країнах, що підписали Мадридську конвенцію про торгові знаки, знака DIN. Цей знак проставлявся на виробках, сертифікованих на безпеку, але водночас виготівникам не заборонялося маркувати їм свої товари, вказуючи тим самим на їх відповідність вимогам стандарту DIN. На застосування цього знака не потрібна ліцензія.

Знак відповідності DIN GEPRUFT, введений з 1972 р., може використовуватися тільки для маркування сертифікованих виробів.

Інспекційний нагляд за дотриманням законів про безпеку праці й безпеку технічного устаткування проводять відділи виробничого нагляду міністерства праці і соціального забезпечення всіх земель. Мета інспекції – максимально обмежити застосування устаткування, що не пройшло сертифікаційних випробувань. Технічну інспекцію здійснюють асоціації виготівників устаткування, які несуть відповідальність за запобігання нещасним випадкам, страхування і відшкодування збитку працівникам підприємств. Вони також розробляють і видають вимоги щодо безпеки установок і устаткування. Асоціації організують перевірки устаткування або на запит підприємства (фірми), або після негативних результатів сертифікації. Для проведення перевірок запрошуються професійні технічні інспектори. Асоціації складаються з груп, організованих за галузевою ознакою. Найбільш відомими з них є такі: група GBG (Gewerbliche Berufsgenossenschaften) – Професійна асоціація для промисловості, TUV (Technische Überwachungs Verein e.v.) – Організація технічної інспекції. TUV має право проводити сертифікацію від імені VDE.

Система A2 – це система Союзу електротехніків (VDE), яка підтримується Інститутом сертифікації і випробувань (PZI). У ній сертифікують усі види електротехнічних і електронних виробів, на які поширюються правила VDE, а іноді і стандарти DIN. Із 1980 р. проводяться випробування на відповідність стандартам МЕК. Сертифікація в системі A2 може бути добровільною та обов'язковою, що залежить від наявності законів, що безпосередньо регламентують вимоги до конкретного виду товарів. VDE – учасник європейських і міжнародних багатосторонніх угод про взаємне визнання результатів випробувань і систем сертифікації, що сприяє визнанню знаків відповідності системи VDE за кордоном. Вони зареєстровані й визнані практично в усіх європейських країнах.

Контроль за правильністю маркування знаками VDE (рис. 8.2) здійснює Центр з випробувань і сертифікації VDE – Prüfstelle. Сертифікат, виданий цією організацією, гарантує відповідність продукції вимогам Закону «Про безпеку промислового устаткування» або Закону «Про

захист від радіоперешкод». Використання знаків VDE без ліцензії цього центру заборонене. Виготівник устаткування, що отримав сертифікат, і право маркування знаком відповідності, зобов'язаний надати докази можливості підтримувати відповідність своєї продукції сертифікаційним вимогам упродовж усього часу її випуску.

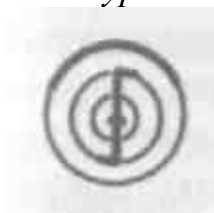
Система АЗ – це система сертифікації Асоціації фірм з газо- і водопостачання Німеччини – DVGW. Газове устаткування в Німеччині відповідно до Закону «Про забезпечення безпеки технічних пристроїв» підлягає обов'язковій сертифікації на відповідність стандартам DIN. Місцеві газові компанії відмовляються підключати до системи газопостачання несертифіковане газове устаткування. Особливістю вимог до газового устаткування в Німеччині є його відповідність тому типу газу, який застосовується в певній області країни, що враховують виготівники устаткування.

а – відзначається відповідність стандартам і технічним вимогам директивних матеріалів апаратури побутового призначення; освітлювального устаткування; трансформаторів, використовуваних для забезпечення безпеки; радіо- і телевізійних пристроїв

б – вказує на відповідність вимогам стандартів кабелів і електричних шнурів

в – відзначається відповідність вимогам стандартів на заглушення радіоперешкод

г – використовується для маркування сертифікованих електронних компонентів

Рисунок 8.2 – Знаки відповідності VDE

Відносно інших видів товарів, вживаних у сфері газо- та водопостачання, сертифікація є добровільною, але споживачі завжди віддають перевагу сертифікованому товару.

Схема сертифікації розроблена DVGW і розрахована в основному на устаткування побутового і комерційного призначення.

Сертифікація газового побутового устаткування на відповідність зарубіжним або міжнародним стандартам у системі DVGW проводиться тільки на основі угод між виготівником, покупцем і органом влади Німеччини. Усе газове устаткування, що поставляється на ринок Німеччини, повинне мати знак відповідності DVGW. За сертифікованим устаткуванням проводиться інспекційний контроль з боку DVGW у формі періодичних випробувань зразків, що відбираються на заводі у виготівника. Правила інспекційного контролю містяться в спеціальних приписах щодо сертифікації для газового і водного господарства.

Система В, що називається системою RAL, працює під керівництвом Німецького інституту гарантії якості і маркування, до складу якого входить близько 150 товариств з якості. Кожне товариство з якості організовує свою діяльність стосовно одного виду продукції. Сфера поширення системи RAL – сільськогосподарські товари і будівельні матеріали. Попри те, що в системі проводять добровільну сертифікацію, її правила засновані на стандартах DIN. RAL – член європейських і міжнародних організацій з випробувань і сертифікації та учасник угод про взаємне визнання, що сприяє визнанню сертифікатів і знака RAL за кордоном.

Система С – це система сертифікації, яка підтверджує відповідність виробів вимогам Закону «Про безпеку приладів» (GSG), що засвідчується знаком GS. У Німеччині діє близько 100 органів сертифікації, які проводять випробування приладів на відповідність знаку GS. Система має добровільний характер, але випробування проводяться на відповідність вимогам стандартів DIN, а також технічним правилам, які загальновизнані та внесені в спеціальний перелік.

Федеральне міністерство праці й соціального забезпечення встановлює вимоги з інспекційного контролю, визначає випробувальні центри, які мають право маркувати прилади (технічні засоби праці) знаком GS, зобов'язує випробувальні центри забезпечувати доступ до системи зарубіжних заявників.

Система D, на відміну від попередніх, є обов'язковою і поширюється на продукцію будівельного профілю, на яку діють законодавчі приписи і розпорядження. Як правило, це розпорядження органів управління федеральних земель. Загальне керівництво системою здійс-

нюється Німецьким інститутом будівельної техніки (DIBT), а основними нормативними документами системи є стандарти DIN.

Система E – система сертифікації, що діє в рамках законодавчої метрології.

У Німеччині основним федеральним органом у сфері метрології є Федеральний фізико-технічний інститут. Окрім нього, у системі задіяні відповідні організації федеральних земель і акредитовані випробувальні центри, яким надано право підтвердження відповідності вимірювальних приладів, що підлягають обов'язковій сертифікації згідно із законом про перевірку. Основні зони дії цієї системи – прилади, пов'язані з електрикою, теплом, газом, водою, а також трансформатори. У системі існує декілька знаків відповідності: знак про допуск (видає Федеральний фізико-технічний інститут); знак перевірки (видають органи з перевірки); знак, який засвідчує (видають акредитовані на федеральному рівні випробувальні центри). У системі E може здійснюватися як обов'язкова, так і добровільна перевірка приладів. Обов'язкова проводиться відповідно до положень згаданого вище закону. Правила системи гармонізовані з міжнародними і європейськими. Федеральний фізико-технічний інститут використовує рекомендації Міжнародної організації законодавчої метрології (МОЗМ) і директиви ЄС (як обов'язкові).

Система F займається сертифікацією парових котлів, балонів високого тиску, засобів транспортування горючих рідин, вибухозахищеного електроустаткування, підйомних пристроїв. Згідно з розпорядженням федерального уряду встановлений суворий інспекційний контроль за товарами, які визначені як потенційно небезпечні: відповідність установленим вимогам перевіряється до початку експлуатації, періодично в процесі експлуатації і відповідно до відомчих правил.

Практичну роботу з сертифікації систем якості в Німеччині проводить Товариство з сертифікації систем якості (DQS), створене ще до виходу у світ стандартів ISO серії 9000. Ця некомерційна організація оцінює системи якості й видає сертифікат і ліцензію на використання знака відповідності, акредитує організації на право проведення сертифікації систем якості від імені DQS, навчає інспекторів, представляє Німеччину в міжнародних організаціях у рамках своєї компетенції.

У DQS акредитовані комерційні організації, які отримують завдяки цьому право на діяльність із сертифікації систем якості. Таким чином право на проведення сертифікації отримали німецькі товариства з технічного нагляду TÜV в різних землях країни. Із 1989 р. роботи з сертифікації систем якості регламентує TÜV CERT – організація, офіційно зареєстрована на європейському рівні, діяльність якої заснована на стандартах ISO серії 9000.

Роботами з акредитації в Німеччині керує Німецька рада з акредитації (DAR), яка займається акредитацією в галузях, що регламентуються законодавством. У сферах, що не регламентуються, ці функції виконує Головне товариство з акредитації (TGA). Акредитація випробувальних лабораторій і органів сертифікації проводиться відповідно до європейських стандартів EN серії 45000.

8.5. Сертифікація в Японії

Від середини 80-х років у Японії реалізується урядова програма, спрямована на усунення технічних перешкод у торгівлі. Значною мірою це є наслідком багаторічного тиску іноземних торгових партнерів Японії, для яких нерідко торгівля з цією країною перетворюється на гру в одні ворота.

Усуненню перешкод для експорту в Японію сприяють такі положення програми, як недопущення дискримінації зарубіжних постачальників товарів; урахування інтересів зарубіжних партнерів у роботах зі стандартизації; надання відкритішого характеру інформації про стандартизацію; гармонізація японських національних стандартів із міжнародними; розвиток діяльності з визнання результатів випробувань продукції зарубіжними організаціями; спрощення процедур сертифікації.

Із 1980 р. сертифікат на право застосування японського знака відповідності стандарту видається і зарубіжним підприємствам. Упродовж 10 подальших років близько 150 підприємств із 19 країн отримали це право, що є наслідком прийняття кодексу ГАТТ зі стандартизації.

Японська фірма отримує сертифікат у середньому через три місяці після подачі заявки, а іноземні – через півроку. Усі витрати з сертифікації оплачує заявник.

Жоден виготівник у Японії не може отримати замовлення від урядових органів або престижне замовлення від авторитетних компаній, якщо його продукція не має знака JIS (японський комітет із стандартизації). Сертифікація на знак JIS охоплює такі галузі, як машинобудування, електротехніка, автомобілебудування, залізничний транспорт, суднобудування, чорна і кольорова металургія, авіація, цивільне будівництво й архітектура, хімічна і целюлозно-паперова промисловість, гірничодобувна промисловість. Галузеві міністерства включають у перелік сертифікації лише ті види продукції, сертифікація яких сприятиме розширенню сфери їх застосування і водночас вирішенню завдань державної технічної політики з безпечності та екологічності японських товарів.

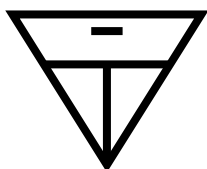
У Японії діють три форми сертифікації:

- обов’язкова сертифікація, що підтверджує відповідність законодавчим вимогам;
- добровільна сертифікація на відповідність національним стандартам JIS, яку проводять органи, уповноважені урядом;
- добровільна сертифікація, яку проводять приватні органи сертифікації.

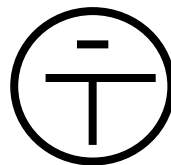
Обов’язкова сертифікація регламентується чинними законами (їх на сьогодні понад 30), в яких установлюються перелік продукції для обов’язкової сертифікації і вимоги до неї; схеми сертифікації; знаки відповідності; органи управління, відповідальні за організацію сертифікації й інспекційний контроль. Уповноважені органи розробляють технічні регламенти, на відповідність яким проводяться сертифікаційні випробування, затверджує їх Кабінет міністрів країни.

Забезпечення виконання законодавчих положень із сертифікації розподіляється між міністерствами й іншими державними органами управління. Наприклад, за Міністерством зовнішньої торгівлі і промисловості закріплено десять законів.

У законах вводяться категорії стосовно деяких видів продукції, що характеризують міру їх небезпеки для користувача. Наприклад, для електротехнічних виробів установлені категорії А і Б. Для категорій використовують різні схеми сертифікації і знаки відповідності (рис. 8.3).

Знак категорії А

Знак категорії Б

Рисунок 8.3 – Знаки відповідності електротехнічних виробів

Для небезпечніших товарів (категорія А) передбачена сертифікація третьою стороною, а для виробів категорії Б – заява-декларація виготівника.

Випробувальні лабораторії призначаються міністерствами і працюють як неприбуткові організації.

Особливість обов’язкової сертифікації в Японії полягає в необхідності отримати дозвіл на серійне виробництво продукції, належній обов’язковій сертифікації, а також у тому, що товари, які експортуються, підлягають обов’язковій сертифікації.

Добровільна сертифікація на відповідність стандарту JIS не завжди підтверджує відповідність вимогам безпеки, оскільки обов’язкові

вимоги включаються в технічні регламенти. Цей вид сертифікації здійснюється Міністерством зовнішньої торгівлі і промисловості, яке організовує і координує її. Заявник має звертатися до міністра, що однаковою мірою стосується експортерів на японський ринок, якщо з ними не укладено угоди про взаємне або одностороннє визнання результатів випробувань.

Як правило, схема сертифікації включає оцінку чинної системи якості на відповідність стандартам ІСО 9000 й інспекційний контроль, який планово проводиться один раз на 4-5 років, а позаплановий – у будь-який час, без попередження.

На підставі закону про електротехнічні товари побутового призначення і контролю матеріалів для їх виробництва діє знак відповідності Т. Отримання такого знака є необхідним «пропуском» для реалізації товарів цього виду, причому закон однаковою мірою діє як для японських, так і для імпортних електротехнічних товарів. Знак, що відноситься до товару категорії А, засвідчує відповідність побутових електротоварів, до яких користувач торкається безпосередньо (електробритви, телевізори, пилососи та ін.). Знак категорії Б – це підтвердження відповідності таких товарів, як електроарматура, вентилятори, устаткування офісів та ін.

Експортер подібних товарів на японський ринок повинен представляти свій продукт на випробування в японському відповідному випробувальному центрі. Зробити це він має право тільки через японських посередників, які у свою чергу проходять через певну процедуру. Японський посередник зобов'язаний подати до Міністерства зовнішньої торгівлі і промисловості всі дані про товар, який він має намір імпортувати: параметри безпеки і якості, класифікаційні характеристики, підтвердження його повної відповідності японським стандартам. Посередник зобов'язаний гарантувати дотримання порядку отримання знака відповідності та своєчасно інформувати покупців про всі зміни якості або конструкції товару.

Якщо ж товар належить до категорії Б, висувається додаткова вимога до імпортера-посередника, який продаватиме товар зарубіжної фірми, а саме подання до Міністерства торгівлі і промисловості заяви про намір почати бізнес по цьому товару. Японський покупець «вихований» таким чином, що електротехнічні товари, не марковані знаком відповідності Т, він сприймає як низькоякісні з усіма можливими наслідками для експортера.

До обов'язкових знаків відповідності в Японії належать також: знак JATE O, що засвідчує схвалення товару Японським інститутом телекомунікаційного устаткування; знак JIS ©, що означає відповідність

широкого діапазону товарів вимогам японських стандартів. Знак введений Міністерством торгівлі і промисловості, яке і здійснює контроль за отриманням знака і подальший нагляд за дотриманням установлених вимог виробником товару.

Соціальні вимоги і різноманітність споживчих переваг стимулюють ужиття заходів з активізації участі представників споживачів у розробці та обслуговуванні проектів стандартів на споживчі товари. Переглянуто зміст маркування товарів знаком JIS, який не містить інформації про екологічні властивості продукту, тоді як саме вони все частіше стали визначати вибір покупця. Тепер знак відповідності національному стандарту доповнюється написами екологічного і соціального змісту («використано вторинну сировину», «піклування престарілих» та ін.).

Діють також різні добровільні знаки. Їх установлюють асоціації й інші суспільства для інформування споживачів про відповідність товару певним вимогам. Особливо характерне застосування таких знаків для продовольчих товарів.

Таким чином, експортери на японський ринок вимушені вивчати вимоги стандартів і правил, діючих у приймаючій країні; звертатися в японські випробувальні лабораторії, якщо немає угоди про взаємне визнання результатів випробувань. А для цього необхідно правильно вибрати японського посередника, без якого виконати всі вимоги, тобто просунути товар на ринок, неможливо. Іноземні постачальники на ринок Японії намагаються різними шляхами здолати або хоч би знизити жорсткі бар'єри, що захищають внутрішній ринок. Так, США вдалося добитися угоди японської сторони на проведення випробувань деяких товарів, призначених для експорту в Японію, у своїх лабораторіях під наглядом японського Міністерства зовнішньої торгівлі і промисловості. Ця угода стосувалася лише п'яти американських лабораторій, які мають вирішити ще й проблеми мовного бар'єру, оскільки японська сторона бере до розгляду тільки перекладені японською мовою документи.

Для проведення сертифікації систем якості була створена Японська асоціація з сертифікації систем якості (JAB). Основні її функції:

- акредитація органів сертифікації продукції, систем якості й організацій, що займаються навчанням аудиторів, атестація аудиторів, реєстрація відповідних постачальників;
- проведення досліджень і здійснення практичних дій із взаємного визнання акредитації органів сертифікації систем якості за кордоном, із координації зусиль у цій галузі з національними і зарубіжними організаціями;
- виконання інших робіт, спрямованих на досягнення цілей JAB.

Уся діяльність JAB будується відповідно до документів ІСО і МЕК, наприклад нею підготовлений довідник на основі документа ІСО/КАСКО «Проект керівництва ІСО/МЕК. Загальні вимоги до сертифікації і реєстрації органів оцінки відповідності і акредитації систем». Опубліковані й інші керівні документи JAB із виконання зазначених вище робіт.

Акредитація органів сертифікації й організацій, що займаються підготовкою аудиторів, здійснюється аудиторами JAB, що призначаються її генеральним директором. По лінії JAB акредитовані такі великі центри, як Центр сертифікації систем якості Японської асоціації зі стандартизації (JSA – Q), Центр контролю газового устаткування (JIA – QA), Центр сертифікації систем якості Асоціації безпеки посудин, що працюють під тиском та ін.

При сертифікації аудиторів JAB видає сертифікати трьох категорій: головного аудитора, аудитора і помічника аудитора.

Посилюється увага до участі в міжнародній стандартизації. У ІСО і МЕК Японія представлена з початку 50-х років, нині японські фахівці ведуть секретаріати 44 робочих органів у цих організаціях.

По-іншому проблеми сертифікації на відповідність японським стандартам вирішуються з Францією. Між Японською асоціацією з безпеки споживчих товарів і Французькою національною випробувальною лабораторією укладено договір про визнання в Японії результатів випробувань, проведених у зазначеній французькій організації, але на право використання знака SG, а не JIS. Знак SG підтверджує безпеку споживчих товарів. Близько 500 млн виробів, щорічно пропонованих на японському ринку, маркуються цим знаком, і японські споживачі довіряють йому.

Останнім часом помітно поживилася взаємодія комітету з європейськими організаціями зі стандартизації СЕН і СЕНЕЛЕК. Проте японські фахівці не задоволені пасивною участю в роботі міжнародних організацій, яка зводиться здебільшого до отримання прийнятих стандартів, а не до участі в підготовці проектів міжнародних стандартів. У зв'язку з цим посилюється роль державного впливу на промислові кола, які не лише повинні усвідомити важливість участі в розробці проектів міжнародних стандартів, але й активізувати можливість прийняття японських національних стандартів як міжнародних, у чому Японія значно відстає від країн ЄС. Тому вирішено, що відразу після прийняття національного стандарту він буде пропонуватися японською стороною як проект міжнародного стандарту у відповідній міжнародній організації.

У міжнародних зв'язках зі стандартизації й сертифікації розширюється співпраця в галузі акредитації випробувальних лабораторій і органів із сертифікації систем якості. Важливим напрямом вважається поширення японського досвіду в галузі управління якістю продукції й захисту довкілля для втілення його в міжнародних стандартах.

Для досягнення більшої відкритості японського ринку розширюється можливість зарубіжних виготівників продукції використовувати знак відповідності японським національним стандартам, притягується більше зарубіжних організацій до проведення контролю якості товарів зі знаком JIS. Розвивається практика спільного використання еталонів і стандартних речовин, взаємного визнання сертифікатів відповідності продукції і систем забезпечення якості.

8.6. Сертифікація в інших країнах

Порядок і правила сертифікації продукції в Китаї

Деякі товари, що імпортуються в Китай, на підставі вимог відомств з експертизи і карантину підлягають сертифікації походження. Органи видачі цих сертифікатів: Управління у справах квотування і ліцензування; відомства зовнішньої торгівлі й економічного співробітництва провінційного рівня, окрім Хайнаньського, Гуйчжоуського, Тибетського і Нинся-Хуейського; відомства зовнішньої торгівлі й економічного співробітництва міст Шеньян, Далянь, Гуанчжоу, Сиань.

У разі імпорту в Китай товарів у дерев'яній упаковці необхідно пред'явити фумігаційний сертифікат, що свідчить про те, що упаковка пройшла спеціальну обробку і в ній не виявлено шкідників. Цей сертифікат зазвичай отримують у країні походження товару.

У разі імпорту в Китай продуктів харчування необхідно обов'язково пройти сертифікацію етикетки.

Для оформлення цього сертифіката знадобляться такі документи:

1. Сертифікат про вільне виробництво і продаж у країні виробника, представлений асоціацією або адміністративними органами, такими як Food Industry Association, а також Єдиний сертифікат на всі види продукції (у двох екземплярах).

2. Етикетка (вісім штук на кожен продукт). Дві з них мають бути представлені на упаковці товару, чотири – надруковані в кольоровому виконанні на аркуші формату A4 (21×29,7 см).

3. Зразки продукції в нерозкритій упаковці (по 1500 г кожного продукту) для тестування по AQSIIQ.

4. Дві копії бізнес-ліцензії на виробництво, завірені печаткою компанії-виробника.

Китайським законом визначена ставка за реєстрацію кожної етикетки окремо, вона дорівнює 2300 юанів. Термін сертифікації – 60 календарних днів.

У грудні 2001 р. Головне державне управління Китаю з нагляду за якістю, інспекції і карантину (State General Administration of Quality Supervision, Inspection and Quarantine of the People's Republic of China) видало Правила з обов'язкової сертифікації продукції (Regulations for Compulsory Product Certification). Система обов'язкової сертифікації продукції почала витісняти розроблену раніше Систему якісного ліцензування Товарної інспекції й Систему сертифікації безпеки продукції для електронного устаткування.

Скорочено система обов'язкової сертифікації продукції Китаю (China Compulsory Product Certification) називається ССС або ЗС. Це визначено законом система обов'язкової сертифікації безпеки продукції, яка є основним засобом захисту прав та інтересів споживачів, підтримки особистої безпеки і безпеки власності, що загальноприйнята міжнародними організаціями.

Обов'язкова сертифікація продукції поширюється на 135 видів продуктів, які поділяються на 20 категорій, включаючи побутову техніку, моторні транспортні засоби, мотоцикли, устаткування медичного призначення, кабелі, дроти та ін. ССЦ виконує роботи з обов'язкової сертифікації продукції за 17 категоріями з каталогу ССС.

Сьогодні Центр сертифікації якості Китаю (China Quality Certification Center) приймає заяву на оформлення сертифіката через Інтернет або письмово. Під час реєстрації треба уважно заповнити всю анкету для спрощення подальшого запиту. Після успішної реєстрації система автоматично надасть потрібну інформацію з видів документів, форми заяви та ін.

Особливості сертифікації в Італії

Як і в більшості країн, в Італії є сертифікація відповідності обов'язковим технічним регламентам і добровільна сертифікація. Обов'язкова сертифікація проводиться як схвалення або омологація продукції адміністративною владою на базі випробувань, які вони виконують самі або доручають спеціально уповноваженим (акредитованим) ними організаціям. Схвалення фіксується через ідентифікаційну етикетку, знак (штамп), сертифікат тощо.

Добровільна сертифікація продукції й систем якості виконується декількома незалежними неурядовими організаціями на відповідність стандартам ОМІ та СЕІ. Стандарти ОМІ та СЕІ – це стандарти, що роз-

робляються в рамках Італійської національної асоціації зі стандартизації (ОМІ) й Італійського електротехнічного комітету (СЕІ).

Обов'язкова сертифікація регулюється пакетом законодавчих і нормативних документів, серед них:

- Декрет президента республіки № 524 «Про норми по попередженню нещасних випадків» (1982 р.);
- Закон № 696 «Про безпеку машин» (1983 р.);
- Декрет № 212 «Про сертифікацію різних видів сільськогосподарської техніки і тракторів» (1981 р.);
- Декрет № 303 «Про гігієну праці» (1956 р.);
- Правила дорожнього руху № 38 (1982 р.);
- Положення Міністерства транспорту про міський транспорт, його надійність і токсичність роботи двигунів.

Декретами президента Італії № 673, 675 і 727 від 21 липня 1982 р., законом № 698 від 24 листопада 1983 р. введено в дію директиви «Спільного ринку» з організації небезпечних виробництв, про перевірку параметрів транспортних машин, верстатів та іншого устаткування з точки зору шкідливого впливу на людину (вібрація, шум та ін.), електротехнічного устаткування. Декретом від 28 травня 1985 р. встановлені вимоги з безпеки будівельних і монтажних робіт.

Урядовими декретами визначено також повноваження міністерств і їх відділів (головним чином Міністерства транспорту) під час перевірки відповідності, завдання з розробки норм і стандартів, функції з сертифікації Національної ради з наукових досліджень Італійської асоціації зі стандартизації та Інституту знака якості головного органу з видачі ліцензій на маркування продукції знаком відповідності вимогам італійських стандартів. Законодавчими актами визначається також участь представників міністерств під час проведення сертифікаційних випробувань і контролю умов виробництва, достатніх для забезпечення якості виготовлення продукції впродовж терміну дії ліцензії.

На основі цих законів і нормативних актів президента й уряду Італії сертифікації піддаються:

- газові апарати побутового призначення;
- усі конструкційні пластмаси, у тому числі напівфабрикати;
- пластмасові упаковки для ліків, харчових продуктів і приладдя туалетів;
- електроустаткування (побутові прилади, кабелі, шнури, різніми, вимикачі, патрони для ламп розжарювання та ін.);
- гідроустаткування (насоси, клапани, фільтри);
- сільськогосподарське і дорожньо-транспортне устаткування.

Діяльністю з сертифікації в Італії керує Італійська асоціація зі стандартизації, яка наділяє колективних членів (комітети, інститути, інші організації), що входять до її складу, правами з розробки, обговорення і затвердження стандартів, а також із перевірки відповідності й видачі ліцензій на сертифікаційне маркування продукції.

Колективними членами Італійської асоціації зі стандартизації є:

1. Національна асоціація виробників різних видів машин і виробів, як, наприклад, Італійська асоціація електротехніки й електроніки (АЕІ), Національна рада виробників сільськогосподарських машин, а також великі фірми і компанії.

2. Національна рада з наукових досліджень; Італійський електротехнічний комітет; Італійський комітет з газу; Італійський інститут знака якості; Італійський інститут пластмас та ін.

Значна частина національних стандартів розробляється інститутом Національної ради з наукових досліджень. Уведення стандартів у дію здійснюється урядовими декретами і нормативними актами міністерств, технічних підприємств та ін. У статуті колективних членів зазначено права, обов'язки і взаємини з Італійською асоціацією зі стандартизації і її комітетами, а також правила організації сертифікації.

Права на перевірку і видачу ліцензій на використання знаків відповідності надані Італійському електротехнічному комітету, Італійському інституту пластмас, Італійському комітету з газу, Італійському інституту знака якості.

Членами СЕІ є Італійська асоціація електротехнічних підприємств, Національне агентство з електроенергії, Італійська асоціація електротехніки й електроніки.

Італійський інститут знака якості був створений у 1951 р. і реорганізований у 1971 р., коли на нього законодавчим шляхом були додатково покладені повноваження з видачі ліцензій на сертифікаційне маркування електротехнічних виробів знаками відповідності стандартам СЕІ. До його складу входять Італійський електротехнічний комітет, Італійська асоціація електротехніки й електроніки, Національна асоціація електротехнічних підприємств, Національне агентство з електроенергії, Національна рада з наукових досліджень, міністерства, зацікавлені в їх діяльності.

Сертифікати на транспортні й сільськогосподарські машини видаються обласними відділами комунального транспорту, а на енергетичні установки – Національним агентством з електроенергії. Головною умовою видачі сертифіката і прав на використання знаків є проведення випробувань в акредитованих випробувальних лабораторіях. Методика

випробувань у разі обов'язкової сертифікації (схвалення продукції) узгоджується з відповідним міністерством.

Випробування можна проводити:

- у власних випробувальних центрах інститутів і комітетів;
- у незалежних випробувальних центрах при ВНЗ, наукових інститутах та інших організаціях, наділених відповідними повноваженнями Італійським інститутом знака якості або іншими інститутами, що надають право на застосування знака відповідності;
- у випробувальних центрах Міністерства транспорту; на підприємствах – виготівниках продукції, якщо вони надають докази можливості проведення випробувань на гарантовану відповідність стандартам.

На випробуваннях із безпеки обов'язково потрібна присутність представника відповідного міністерства або його обласних відділень і в деяких випадках представника муніципальних органів.

Основа для видачі сертифікатів і ліцензій на право використання знаків – протокол про проведені випробування, дані про можливість підтримки на виробництві стійкої відповідності стандартам, виконання фінансових умов сертифікації. У разі отримання ліцензії виготівник сплачує одноразовий внесок за попередні випробування і щорічні внески за послуги з нагляду. Процедура видачі ліцензій закріплена в єдиних правилах видачі ліцензій. Ліцензія видається, як правило, строком на п'ять років. Неправильне або безліцензійне використання знаків карається за законом.

Використовується декілька знаків відповідності, ліцензії на застосування яких надаються декількома організаціями.

Окрім сертифікації продукції, в Італії значного розвитку набула сертифікація систем якості на відповідність стандартам ІСО серії 9000 (євростандарти серії 29000). Організовано Центр сертифікації систем якості, у складі якого діють:

- Інститут сертифікації якості в хімічній промисловості;
- Інститут сертифікації машинобудівного виробництва;
- Інститут гарантії якості металургійної продукції;
- Італійський інститут пластмас;
- Італійський інститут знака якості.

В Італії також видаються сертифікати про походження товару, потрібні для зовнішньоторговельних операцій. Сертифікати завіряються міністерствами промисловості й відділеннями Торгово-промислової палати Італії (за регіонами країни), а також змішаними торговими палатами залежно від країни-покупця. Існують наступні види сертифікатів.

Сертифікат про походження товару застосовується для підтвердження походження товару, для експорту в країни, з якими укладено

двосторонні угоди. Є єдина форма для країн – членів ЄЕС. Іноді застосовується для підтвердження доброякісності деяких експортних продуктів харчування. Європейські сертифікати використовуються для оформлення експорту в західноєвропейські країни, що не входять у ЄЕС.

Для імпоротної техніки також потрібне проведення сертифікаційних випробувань, якщо вона не має визнаного в Італії на основі двосторонніх і міжнародних угод сертифікаційного знака. Сертифікації піддаються всі транспортні засоби, електроустаткування і продукція машинобудування. Випробування можуть проводитися у випробувальних центрах Міністерства транспорту, але сертифікат завіряється тільки представником відповідного відділу Міністерства зовнішньої торгівлі.

Залежно від виду сертифікаційних випробувань може бути:

- сертифікат, який приймається в країнах ЄЕС і дозволяє використовувати продукцію в країнах «Спільного ринку»;
- внутрішній сертифікат, на підставі якого ця імпортна продукція машинобудування може бути використана тільки в Італії.

В Італії діє Національна система акредитації випробувальних лабораторій, створена в 1989 р. Акредитація проводиться за європейськими стандартами EN 45001 і EN 45002 та італійськими стандартами. Оцінка лабораторії проводиться у два етапи. На першому вивчається документація, що регламентує всі види діяльності заявника. На другому – група фахівців, що складається, як правило, з двох осіб, проводить оцінювання лабораторії на місці. Лабораторія, що пройшла акредитацію, заноситься в реєстр, не проводить акредитацію на консультаційні роботи або на рекомендації, але може акредитувати лабораторії для проведення будь-якого об'єктивного випробування, потрібного консультантам для обґрунтування їх рекомендацій. У 1990–1992 рр. більше 200 лабораторій подали офіційну заяву для проходження акредитації.

Акредитація не означає зменшення контрактних зобов'язань або відповідальності у зв'язку з укладанням контрактів між випробувальною лабораторією та її клієнтами. Хоча акредитація є доказом технічної й управлінської компетентності випробувальної лабораторії, вона не є гарантією індивідуальних результатів кожної лабораторії.

Вона є неприбутковою асоціацією, основна мета якої – забезпечення визнання результатів випробувань, що проводяться в акредитованих лабораторіях як в Італії, так і за кордоном.

Італійська служба калібрування проводить акредитацію лабораторій, що займаються калібруванням вимірювальних приладів і пристроїв. Галузями випробувань цих лабораторій є акустичні й вібровиміри, частотне і тимчасове калібрування, іонізуюче випромінювання, механічні випробування, метрологія, оптика, фотометрія, теплові випробування.

У 1991 р. була організована Італійська національна система акредитації органів з сертифікації. Вона діє на основі євростандартів серії 45000.

Контрольні запитання

1. Назвіть Європейські організації з сертифікації. З якою метою вони створені?
2. Назвіть Міжнародні організації з акредитації. З якою метою вони створені?
3. Як здійснюється сертифікація у Франції?
4. Як організована система сертифікації в США?
5. Охарактеризуйте систему сертифікації в Німеччині.
6. Як організована система сертифікації в Японії?
7. Які особливості мають системи сертифікації в Китаї та Італії?

РЕГІОНАЛЬНА СЕРТИФІКАЦІЯ

9.1. Сертифікація в Європейському Союзі

Глобальний підхід до оцінювання відповідності – законодавчі документи, спрямовані на усунення технічних бар'єрів у торгівлі в межах Європейського Союзу (ЄС) і гармонізацію законодавств держав – членів Європейського економічного простору (ЄЕА) у сферах особливої важливості, такої як безпека. Прийнятий у 1993 р., він був доповнений у 2008 р. за допомогою нової законодавчої бази, охоплюючи Рішення №768/2008/ЄС від 09.07.2008 стосовно загальної основи маркетингу продукції та відміну Рішення Ради 93/465/ЄЕС.

Глобальний підхід визначає серію модулів з оцінювання відповідності, які використовуватимуться законодавцями під час розроблення законодавства з метою гармонізації законів держав-членів, як правило, з питань безпеки, коли різноманітність законів перешкоджали торгівлі між державами-членами. Для кожного акта законодавства, як правило, у формі директиви ЄС, модулі обиратимуться залежно від ризиків, пов'язаних із невідповідністю вимогам, визначеним директивами. Для незначних ризиків достатньо буде декларації постачальника про відповідність, а для високих ризиків продукція і системи управління якістю оцінюються третьою стороною. Для надання постачальникам продукції, залежно від обставин, вибору підтримання необхідного рівня забезпечення відповідності можуть застосовуватися різні комбінації модулів.

Модулі оцінювання відповідності:

- самооцінювання підприємством-виробником;
- оцінювання типового зразка незалежним органом («нотифікованим органом»);
- підтвердження оцінювання якості нотифікованим органом;
- інспектування виробництва продукції нотифікованим органом.

Глобальний підхід може розглядатися як система оцінювання відповідності, яка узгоджується з вимогами кожної директиви, що розцінюються як окремі схеми.

Політика ЄС з оцінювання відповідності. У 1988 р. у Брюсселі відбувся симпозіум західноєвропейських країн з питань сертифікації і випробувань, на якому були розроблені рекомендації зі створення єдиних для ЄС принципів сертифікації і випробувань. На основі матеріалів симпозіуму Комісія європейських спільнот (КЄС) підготувала резолюцію з питання комплексного підходу до технічних умов, випробувань і сертифікації. Положення цього документа підтверджують початок ново-

го, вищого ступеня в розвитку підходів ЄС до питань, що стосуються сертифікації і випробувань продукції, а саме:

- підприємствам країн ЄС пропонується впровадити системи управління якістю на базі стандартів EN 29001, EN 29002 і EN 29003;
- затверджуються єдині для Співтовариства критерії оцінювання компетентності й незалежності випробувальних лабораторій, органів акредитації та сертифікації.

У країнах ЄС існували помітні відмінності в процедурах підтвердження безпеки виробів: це могла бути як заява-декларація, так і сертифікація третьою стороною. Але в 1985 р. була прийнята Директива Ради ЄС про технічну гармонізацію, в якій розмежовувалась роль основних вимог і стандартів. Основні вимоги є обов'язковими, на відміну від вимог стандартів. Причому якщо стандарт гармонізований, то продукція, виготовлена за цим стандартом, вважається такою, що відповідає основним вимогам. У цьому випадку процедура контролю для виготівника полегшується. Якщо продукція виготовлена не за гармонізованим стандартом, а відповідно до основних вимог, то потрібне підтвердження відповідності третьою стороною.

Наявність великої кількості національних систем сертифікації в країнах Західної Європи, заснованих на нормативних документах цих країн, привела до ситуації, коли однорідна продукція оцінювалася різними методами за різними показниками. Це було технічною перешкодою в торгівлі між країнами-членами Європейського Союзу і заважало створити простір без внутрішніх меж, в якому забезпечувалося вільне переміщення людей, товарів і послуг.

Відмінності в сертифікації відповідності стосувалися також адміністративних аспектів. У результаті технічні бар'єри, обумовлені різними нормативними документами, долались у країні-імпортерів шляхом повторення процедур сертифікації, які в країні-експортерів (виготівнику) вже були проведені за діючими там правилами. Рішення цієї проблеми було знайдене 21 грудня 1989 р., коли Рада ЄС прийняла документ «Глобальна концепція з сертифікації і випробувань». Основна ідея цього документа полягає у формуванні довіри до товарів і послуг шляхом використання таких інструментів, як сертифікація й акредитація, побудованих за єдиними європейськими нормами. Ця довіра має бути підтверджена якістю і компетентністю (рис. 9.1).

Основні рекомендації «Глобальної концепції» можна сформулювати в шести тезах:

1. Заохочення загального застосування стандартів із забезпечення якості серії EN 29000 і сертифікація на відповідність цим стандартам.
2. Застосування стандартів серії EN 45000, що встановлюють ви-

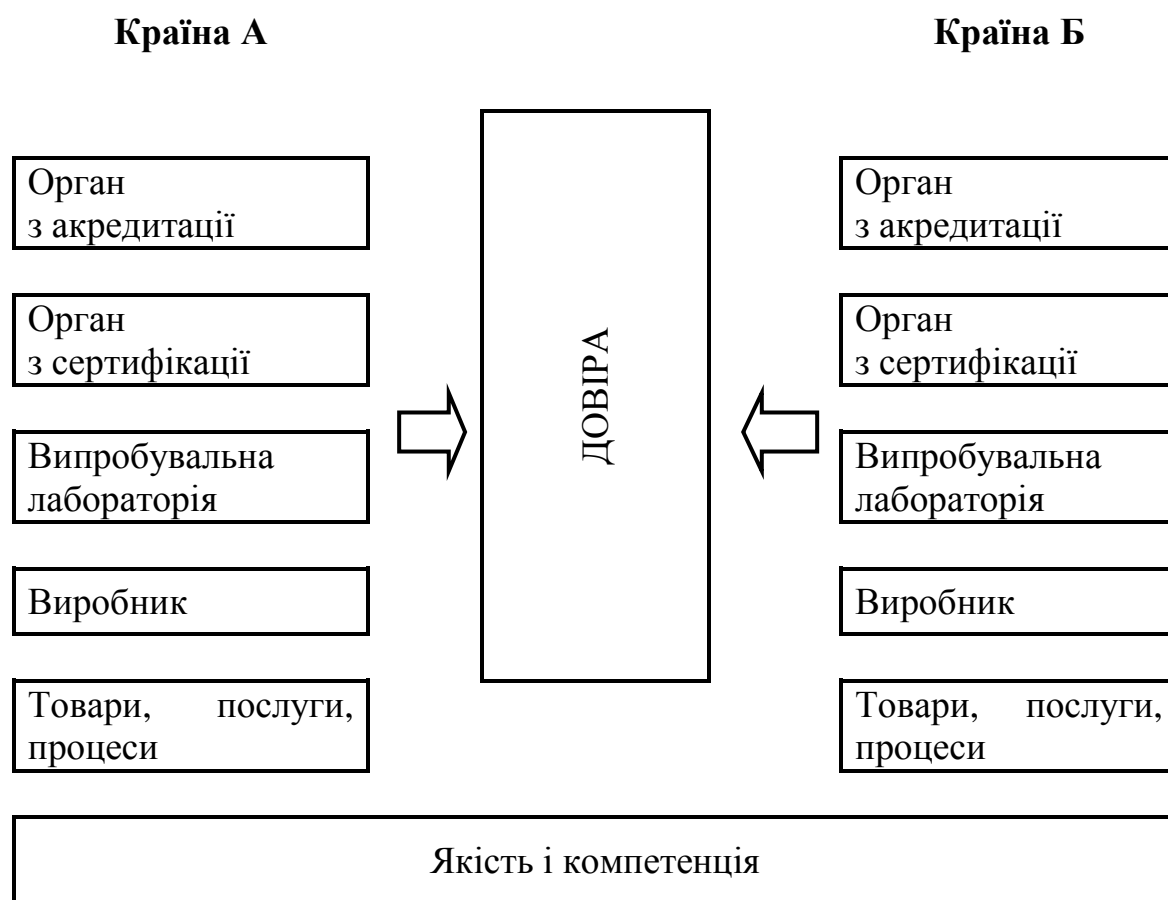
моги до органів сертифікації і випробувальних лабораторій під час їх акредитації.

3. Заохочення створення централізованих національних систем акредитації.

4. Основа організації з випробувань і сертифікації в законодавчо нерегульованій галузі.

5. Гармонізація інфраструктури випробувань і сертифікації в країнах ЄС.

6. Укладання договорів з третіми країнами (не членами ЄС) про взаємне визнання випробувань і сертифікатів.

Рисунок 9.1 – Формування довіри до товарів, послуг і процесів у рамках Глобальної концепції ЄС

Комплексний підхід наближає перехід до взаємного визнання результатів сертифікації за умови компетентності, високої технічної оснащеності й відкритості. Для створення режиму відкритості передбачається забезпечити доступ усіх зацікавлених сторін до інформації про вимоги стандартів, методи випробувань, вимоги безпеки виробів. Ство-

рений Комісією ЄС банк даних «Сертифікат» містить інформацію про всі існуючі в Європі системи сертифікації, методики випробувань, лабораторії, випробувальні центри та ін.

Комплексний підхід має низку переваг:

– Посилюється увага до акредитації випробувальних лабораторій у країнах-членах ЄС. Посилюються тенденції до розвитку національних систем акредитації на базі європейських стандартів EN 45000 і до співпраці в цій галузі.

– Комплексний підхід передбачає нову законодавчу процедуру сертифікації і випробувань, згідно з якою в законодавчі норми ЄС не допускається включення однієї обов'язкової методики сертифікації конкретного товару. Мають бути визначені необхідні параметри безпеки, декілька методів їх підтвердження, умови застосування цих методів. Обмежується також пряме втручання державних органів у діяльність незалежних центрів, за винятком випадків виняткової необхідності.

– Оцінюються на відповідність процес розробки продукції (проекування, дослідний зразок, виробництво); вид контролю (перевірка документації, випробування дослідного зразка, перевірка системи якості та ін.); контрольний орган (виготівник, незалежна організація, третя сторона). У 1989 р. в ЄС була прийнята Глобальна концепція гармонізації правил з оцінки відповідності.

Згідно з директивами відповідність може бути оцінена самим виготівником, унаслідок чого заявою-декларацією він підтверджує відповідність товару вимогам директиви і засвідчує це шляхом маркування товару знаком (рис. 9.2).

Рисунок 9.2 – Знак відповідності Директиві ЄС

Нові директиви містять гармонізовані вимоги з безпеки, конкретизовані стосовно певної стадії життєвого циклу продукції: проектування, виробництва, реалізації, використання. Для того щоб директиви впродовж тривалого часу не потребували переробки, у них включають загальні вимоги, а детальніші, приватні, виносять у стандарти. Нові директиви відрізняються від старих і за структурою: у них є правова частина і технічна, наводяться принципи систем оцінювання відповідності й посилення на стандарти. Таким чином, європейський стандарт, що не є обов'язковим, будучи згаданим у новій директиві, забезпечує входжен-

ня на ринок продукції, що відповідає його вимогам, без жодних перешкод і обмежень.

На відміну від нових, старі директиви мають галузевий характер, тобто вимоги, що в них містяться, не уніфіковані, немає також посилань на стандарти. У зв'язку з цим до кожної старої директиви знадобилося прийняття безлічі доповнень і поправок, що ускладнює їх застосування на практиці.

Директиви ЄС, за Новою концепцією, визначають способи підтвердження відповідності (модулі), які може використовувати постачальник. Право вибору конкретного модуля надається постачальникові (виготівникові). Для різних стадій життєвого циклу продукції передбачені різні модулі. Вони охоплюють обидві стадії продукції: проектування і виробництво. Зміст і умови застосування модулів наведено в табл. 9.1. Кожен із зазначених модулів за необхідності може доповнюватися залежно від вимог конкретних директив.

На стадії проектування пропонується модуль В «Перевірка типового зразка». Заявник подає повноважному органу такі документи: зразок виробу (тип), документацію, що містить опис зразка; концепцію проекту, креслення, схеми компонентів та ін.; перелік стандартів, уживаних повністю або частково; результати розрахунків і експертиз; протоколи випробувань.

Повноважний орган у разі позитивних результатів випробувань видає заявникові сертифікат затвердження типу «ЄС». Сертифікат повинен містити висновки експертизи, умови її законності, дані для ідентифікації затвердженого зразка та інші відомості. Інші органи з сертифікації терміново оповіщаються про видачу сертифіката затвердження цього типу. Завдяки комп'ютеризації при цьому до мінімуму зменшується кількість паперових документів. Якщо ж випробувальний орган приймає негативне рішення або анулює раніше виданий сертифікат «ЄС», він зобов'язаний інформувати про це як інші повноважні органи, так і держави, що наділили його повноваженнями. Модифікації затвердженого зразка мусять проходити додаткові випробування, якщо внесені зміни спричиняють можливість невідповідності вимогам безпеки.

Для стадії виробництва пропонуються чотири модулі.

Модуль С «Декларація виготівника про відповідність продукції (варіант 1)». Виготівник заявляє, що зазначені ним товари повністю відповідають зразку, який отримав сертифікат «ЄС». Виготівник може маркувати виріб знаком відповідності СЄ, проставляючи його на упаковці, супровідній документації або самому виробі. Виготівник несе відповідальність за вжиття необхідних заходів, що забезпечують стабільність

якості на всіх етапах виробництва і повну відповідність усіх виробів сертифікованому типу.

Таблиця 9.1 – Зміст модулів оцінки відповідності

Модуль	Зміст модуля	Стадії, на яких застосовується модуль
A	Виготівник без залучення третьої сторони заявляє про відповідність вимогам директиви. Доказом є технічна документація виробу	Проектування і виробництво
Aa (до-датковий)	Включення в процедуру модуля A дій третьої сторони	Проектування і виробництво
B	Випробування відібраного зразка виробу третьою стороною (призначеним або нотифікованим органом, зареєстрованим Європейською комісією)	Проектування
C	Виготівник заявляє про відповідність усіх виробів випробуваному зразку за модулем B	Виробництво
D	Виготівник повинен мати систему забезпечення якості під час виробництва, випробувань і контролю виробів, як правило, відповідну ISO 9002. Застосовується разом із модулем B або A	Виробництво
E	Виготівник повинен мати систему забезпечення якості під час випробувань і контролю виробів, як правило, відповідну ISO 9003. Застосовується разом із модулем B або A	Виробництво
F	Випробування кожного виробу або випадково відібраного зразка третьою стороною. Застосовується разом із модулем B або A	Виробництво
G	Поштучне випробування виробів третьою стороною. Застосовується в разі штучного або дрібносерійного виробництва	Проектування і виробництво
H	Виготівник повинен мати систему забезпечення якості повного виробничого циклу, як правило, що відповідає вимогам, описаним вище	Проектування і виробництво

Модуль D «Декларація виготівника про відповідність продукції (варіант 2)». На додачу до всіх обов'язків виготівника, що включаються в модуль C, у цьому модулі передбачена необхідність організувати систему забезпечення якості у виробника і контроль за нею службою нагляду ЄС. Система якості має бути документована, містити опис цілей в галузі якості й організаційної структури, передбачати відповідальність і визначати повноваження керівництва відносно якості. Видається також документальний опис технологічного процесу, уживаних методів контролю якості, способів підтримки ефективності системи забезпечення якості та ін. Повноважний орган із сертифікації оцінює систему якості на відповідність європейському стандарту серії 29000 (ISO 9000). Нагляд за системою якості проводиться для забезпечення впевненості в тому, що виготівник виконує зобов'язання, пов'язані з сертифікацією (оцінкою) системи на його підприємстві.

Модуль E «Декларація виготівника про відповідність продукції (варіант 3)». Виготівник зобов'язаний забезпечувати стабільний рівень якості на всіх етапах виробництва і відповідність усіх виробів тому типу, який описаний у сертифікаті «ЄС», а також вимогам директиви, що ставляться до цих виробів. Виготівник вибирає повноважний орган, який проводить вибіркову перевірку якості цих виробів відповідно до однієї з наведених нижче процедур.

Перша процедура – продукція піддається статистичному контролю: виробник надає партії виробів, а зразок із кожної партії перевіряється на відповідність критеріям схвалення. Якщо партія виробів визнається некондиційною, контрольний орган вживає заходів, що запобігають її постачанню.

Друга процедура – періодичні перевірки продукції на місці. Зразок піддається експертизі й випробуванням, передбаченим у стандарті, за яким він виготовлений. У разі виявлення дефектів контрольний орган вживає необхідних заходів.

Модуль F «Верифікація (перевірка) уповноваженим органом (варіант 1)». Повноважний орган за результатами перевірки засвідчує відповідність (невідповідність) виробу, описаному в сертифікаті затвердження типу «ЄС», а також відповідним вимогам Директиви. Кожен виріб маркується знаком відповідності СЄ, а виготівникові видається сертифікат відповідності. Знак СЄ супроводжується символом органу, що його видав.

Об'єднано стадії проектування і виробництва. На цих стадіях пропонуються три модулі.

Модуль A «Декларація виготівника про відповідність». Виготівник письмово офіційно заявляє, що його виріб задовольняє вимогам Ди-

рективи, маркує виріб знаком СЄ. Крім того, заявник мусить подати проектну документацію (яка зберігається відповідним повноважним органом упродовж 10 років після випуску останнього виробу). Виготівник відповідає також за те, щоб процес виробництва забезпечував відповідність товарів проекту і вимогам директив, що до них відносяться.

Модуль G «Верифікація (перевірка) ЄС (варіант 2)». Використовується для перевірки окремого виробу або малих серій продукції. Повноважний орган за результатами перевірки підтверджує відповідність виробу і видає сертифікат відповідності з правом маркування виробів знаком СЄ. Кожен виріб піддається експертизі й випробуванням відповідно до стандарту. Повноважному органу видається документація за проектом, що включає зазначені вище документи.

Модуль H «Декларація виготівника про відповідність проекту і продукції». Виготівник офіційно заявляє про відповідність проекту певного типу вимогам Директиви і про відповідність продукції цьому типу. Крім того, виробник зобов'язаний упровадити систему забезпечення якості, яка повинна піддаватися нагляду службами ЄС. Вимоги до системи якості й процедура її перевірки відповідають описаним вище.

Хоча всі модулі доповнюють один одного, їх можна використовувати незалежно один від одного. Модульний підхід забезпечує гнучкість систем підтвердження відповідності в рамках ЄС, але не виключено використання цього підходу і в національних системах.

Директиви також визначають можливості використання альтернативних способів оцінки відповідності стосовно окремих видів продукції. Наприклад, Директива 93/42/ЄС визначає способи забезпечення якості й альтернативні види контролю лікарських засобів.

9.2. Методи сертифікації, установлені Директивами ЄС

Занадто часто під «оцінюванням відповідності» мають на увазі сертифікацію і більше нічого. Фактично оцінювання відповідності може проводитися багатьма людьми, зокрема постачальниками продукції або послуг, їхніми покупцями та іншими зацікавленими сторонами, такими як страхові компанії й органи регулювання. Можна, якщо мова йде про оцінювання відповідності, визначити зацікавлені сторони таким чином:

- перша сторона (1 сторона) – людина або організація, яка подає об'єкт на оцінювання;
- друга сторона (2 сторона) – людина або організація, зацікавлена об'єктом як користувач;

– третя сторона (3 сторона) – людина або орган, незалежні від людини або організації, що подає об'єкт на оцінювання, а також незацікавлені об'єктом як користувач.

Методи оцінювання відповідності, описані в цьому розділі, можуть здійснюватися 1-ю, 2-ю або 3-ю стороною.

Стандарт ISO/IEC 17000 визначає функціональний підхід до оцінювання відповідності. Функціональний підхід охоплює основний процес: вибір – визначення – огляд і атестація, плюс нагляд, коли це необхідно.

Кожен етап охоплює певні види діяльності, описані нижче, а закінчення одного етапу є переходом до наступного. Нижче наведено план функціонального підходу.

Дії, виконувані на кожному етапі, можуть охоплювати наступне:

Вибір

- Специфікація стандарту (ів) або іншого документа (ів), на відповідність вимогам якого має проводитися оцінювання.
- Вибір зразків об'єкта, який повинен оцінюватися.
- Специфікація статистичних методів випробування, якщо вони застосовуються.

Визначення

- Випробування для визначення зазначених характеристик об'єкта оцінювання.
- Перевіряння фізичних особливостей об'єкта оцінювання.
- Аудит систем і документів, що мають відношення до об'єкта оцінювання.
- Оцінювання якості об'єкта оцінювання.
- Вивчення специфікацій і креслень на об'єкт оцінювання.

Огляд і атестація

- Аналізування доказів, починаючи з етапу визначення відносно відповідності об'єкта визначеним вимогам.
- Повернувшись до етапу визначення, прийняття рішення про невідповідність.
- Складання і видача звіту про відповідність.
- Нанесення знака відповідності на відповідну продукцію.

Нагляд

- Виконання заходів із визначення відповідності в місці виробництва або в ланцюзі постачання на ринок.
- Виконання заходів із визначення відповідності на ринку.
- Виконання заходів із визначення відповідності за місцем використання.

- Проведення огляду рішень щодо заходів визначення відповідності.
- Повернувшись до етапу визначення відповідності, прийняття рішення про невідповідність.
- Складання і видача підтвердження постійної відповідності.
- Ініціювання коригувальних і профілактичних заходів у випадку невідповідності.

Далі ці методи розглядатимуться детальніше.

Вибір передбачає планування і заходи з підготовки з метою виробництва або збирання всієї інформації, визначення функцій, необхідних для подальшого визначення. Вибір діяльності істотно відрізняється за кількістю і складністю. У деяких випадках може бути дуже малий вибір діяльності.

Для відбору об'єктів оцінювання відповідності інколи необхідно розглянути об'єкти. Часто об'єктом можуть бути велика кількість однакових предметів, поточне виробництво, безперервний процес чи система або охоплення багатьох місць.

У таких випадках слід приділити увагу вибору зразків, які використовуються для заходів визначення. Наприклад, план відбирання річкової води, пов'язаний із демонстрацією дотримання вимог до забруднення, може стати прикладом великої та істотної діяльності з проведення вибірки.

Проте іноді об'єктом може бути все виробництво, наприклад, якщо єдиний конкретний продукт є об'єктом оцінювання відповідності. Навіть у таких випадках може бути необхідним відбирання частини від усього об'єкта, поданого цілим (наприклад, вибір критичних частин мосту для визначення втоми матеріалу).

Інколи необхідно визначити вимоги. У деяких випадках стандартів або іншого вже існуючого набору вимог не існує. Проте слід потурбуватися про застосування існуючих вимог до певного об'єкта оцінювання відповідності. Наприклад, слід бути обережними під час застосування стандарту, написаного для металевих і пластмасових труб. У деяких випадках може існувати лише дуже загальний набір вимог, що необхідно розширити для оцінювання, які будуть значущими і прийнятними для споживачів.

Наприклад, урядовий орган регулювання може вимагати, щоб виробники не створювали жодних неприйнятних ризиків для безпеки (загальна вимога), й очікує, що орган із сертифікації встановить чіткі вимоги до продукції загалом або видам продукції під час конкретної сертифікації. Крім того, може бути необхідним встановлення більш точних зага-

льних вимог до системи управління в тому випадку, якщо система управління стосується виконання певних вимог до послуг.

Вибір може також охоплювати вибір найбільш доцільні процедури (наприклад, методи випробування або контролю), які використовуються для визначення відповідності. Нерідко для визначення відповідності необхідно розробити нові методи або внести зміни до існуючих. Інколи необхідно вибрати належне місце і умови або спеціалістів для виконання процедур.

І, нарешті, може бути потрібна додаткова інформація для того, щоб виконати дії з визначення відповідності належним чином, із демонстрацією того, що дотримання зазначених вимог буде ефективним. Наприклад, масштаб випробування, охоплюваний акредитацією лабораторії, має бути визначений до проведення відповідних заходів із визначення. Додатково інколи надається описання послуг перед виконанням відповідних дій із визначення.

Крім того, для визначення активності може бути необхідне проведення перегляду інформації, і ця інформація має бути виявлена та зібрана. Наприклад, може бути потрібна копія інструкції про використання продукції або попереджувальне маркування.

Визначення. Визначення заходів здійснюється розробленням повної інформації стосовно виконання визначених вимог до об'єкта оцінювання відповідності або його зразка. Нижче наводяться деякі види діяльності з визначення.

Умови випробування, перевірок, контролю й експертного оцінювання, визначені як види діяльності з визначення, можуть використовуватися тільки із системою або схемою, яка описує систему оцінювання відповідності або схему, яка включає встановлення видів діяльності з визначення. Таким чином, «система експертного оцінювання» – це система оцінювання відповідності, яка охоплює сукупність оцінок як діяльність із визначення відповідності.

Різні заходи визначення не мають конкретної назви або позначення. Прикладом може бути експертиза або аналіз проекту чи інша інформація описового характеру щодо визначених вимог. Конкретні підгалузі оцінювання відповідності (наприклад: випробування, сертифікація, акредитація) можуть бути визначені умовами для визначення заходів, які є унікальними для цієї підгалузі. Не існує загального терміна, використовуваного на практиці, для визначення всіх видів діяльності.

Необхідно чітко розуміти діяльність із визначення, що характеризується як випробування або перевірка.

Результати є поєднанням усієї інформації, зібраної внаслідок діяльності з визначення, а також весь внесок до функцій визначення. Ре-

зультат, як правило, структурується для полегшення огляду і дій з атестації.

Випробування. Як зазначалося вище, існує певний ступінь дублювання випробування, калібрування і метрології. Для оцінювання відповідності – демонстрації того, що об'єкт відповідає визначеним вимогам, – калібрування та інші аспекти метрології виходять за рамки цього визначення. Проте довіра до вимірювань, виконаних під час випробування та інспекції, залежить від національної системи вимірювання і простежування до міжнародних еталонів через калібрування.

Зв'язок оцінювання відповідності з випробуванням і калібруванням. Випробування являє собою найбільш поширений метод оцінювання відповідності. Стандарт ISO/IEC 17000 визначає випробування так: *«визначення однієї або більше характеристик об'єкта оцінювання відповідності відповідно до процедури».*

Процедура визначається як певним чином виконана діяльність або процес. Примітка до визначення випробування зазначає, що випробування, як правило, застосовується до матеріалів, продукції або процесів. У випадку використання випробувань для оцінювання відповідності характеристики будуть внесені до «визначених вимог», які є основою оцінювання.

Слід зазначити, що калібрування, яке має важливе значення для випробування, не розглядається як метод оцінювання відповідності. Воно належить до сфери метрології, яка не розглядається в цій публікації. Проте необхідно врахувати визначення калібрування в *«Міжнародному словнику з метрології. Основні і загальні поняття та пов'язані з ними терміни (VIM)»*: *«Операція, яка за визначених умов, як перший крок, встановлює зв'язок між кількісним значенням з невизначеністю вимірювань, забезпеченою еталонами, і відповідними вказівками, пов'язаними з невизначеністю вимірювань, а як наступний крок використовує цю інформацію для встановлення співвідношення із зазначеним для отримання результату вимірювання».*

Необхідно зазначити, що тут «стандарти» стосуються еталонів, які належать до міжнародних одиниць вимірювання SI, наприклад маса і довжина, а не документи, які конкретизують вимоги.

Калібрування регулюється стандартами ISO/IEC 17025 (компетентність випробувальних і калібрувальних лабораторій) та ISO/IEC 17011 (вимоги до органів з акредитації).

Стандарт ISO/IEC 17025 конкретизує вимоги до випробувальних і калібрувальних лабораторій. Він охоплює своїми вимогами всі елементи, що мають велике значення для проведення випробувань для оцінювання відповідності:

- компетентність персоналу;
- перевірені методи, повторювані й відтворювані;
- належне технічне обслуговування і калібрування обладнання;
- вимірювання, що простежуються до міжнародних одиниць вимірювання SI;
- проведення вибірки й опрацювання елементів випробування;
- подання результатів випробування.

Для найбільш достовірних результатів випробування методи випробування мають бути вказані у стандарті або іншому документі, на відповідність якому проводиться оцінювання. Якщо випробування використовується для різних цілей, то це може бути зазначено в окремому стандарті, наприклад ISO 3452-2 «*Неруйнівний контроль. Контроль капілярний. Частина 2: Контроль дефектоскопії матеріалів*» або ISO 13982-2 «*Одяг для захисту від твердих частинок. Частина 2: Метод випробування для визначення проникнення тонкодисперсних аерозолів всередину захисних костюмів*», на які можна посилатися у стандартах, що конкретизують вимоги до конкретних об'єктів.

В інших випадках методи випробування можуть бути визначені вимогами стандарту безпосередньо, як у стандарті ISO 15012-2 «*Охорона здоров'я і безпека під час виконання зварювальних та аналогічних процесів. Вимоги, випробування і маркування обладнання для фільтрації повітря. Частина 2. Визначення мінімальної швидкості потоку повітря у витяжках і соплах*» або стандарті ISO 11199-2 «*Засоби для ходіння, керовані обома руками. Вимоги та методи випробування. Частина 2. Ходунки на колесах*».

У деяких випадках стандарт може просто встановлювати значення для визначеної характеристики, наприклад маса без визначення методу, за допомогою якого характеристика має бути визначена. У таких випадках випробувальна лабораторія мусить прийняти рішення щодо методу, який використовуватиметься із дотриманням належної лабораторної практики. Якщо до роботи з оцінювання відповідності залучено ряд випробувальних лабораторій для визначення відповідності набору вимог, то для їхньої сумісної роботи може бути необхідно погодити методи випробування в такий спосіб, щоб можна було отримати надійні й зіставні результати.

Інспекція являє собою форму оцінювання відповідності, яка має давню історію. Деякі інспекційні заходи тісно пов'язані з діяльністю у сфері випробувань, інші – з діяльністю із сертифікації, зокрема із сертифікацією продукції; у той час як інші види інспекції мають автономну діяльність до випробування або сертифікації. Стандарт ISO/IEC 17000 дає таке визначення інспекції: «*Експертиза проектування продукції,*

процесу або установки і визначення їхньої відповідності конкретним вимогам або, на основі професійної думки, загальним вимогам.

Примітка: інспекція процесу може охоплювати перевірку персоналу, засобів, технології і методології».

Вимоги до органів інспекції визначаються стандартом ISO/IEC 17020.

Інспекція як метод оцінювання відповідності може охоплювати таке:

- візуальну експертизу фізичних об'єктів;
- вимірювання або випробування фізичних об'єктів;
- вивчення документальних специфікацій, зокрема креслень;
- порівняння результатів із вимогами документальних специфікацій або загальноприйнятою належною практикою у сфері;
- складання протоколу про результати інспекції. Одна з основних фраз у визначенні інспекції: *«На основі професійної думки»*. Це підкреслює той факт, що компетентність органів інспекції звичною мірою залежить від знань, досвіду і навичок інтерпретації персоналу органів інспекції.

Для деяких видів інспекцій можуть бути визначені вимоги до кваліфікації і досвіду залучених інспекторів. У деяких випадках встановлюються вимоги до сертифікації такого персоналу. Це загальноприйнято, наприклад, для деяких видів органів інспекції, пов'язаних із безпекою.

Інспекція охоплює широкий спектр сфер, у яких проводиться нагляд. Вона може, наприклад, охоплювати нагляд за вантажами товарів і продуктів, визначення кількості, якості, безпеки, придатності для використання та відповідності заводів, установок, операційних систем, придатності проекту, а також системи оцінювання, використовувані для класифікації житлових приміщень, авіаційні послуги і послуги туризму тощо.

Аудит. Стандарт ISO 19011 дає настанови стосовно аудиту. Міжнародні стандарти ISO серій 9000 та 14000 наголошують на важливості аудиту як інструменту управління для контролю і підтвердження ефективного дотримання організаціями політики якості і/або охорони навколишнього середовища. Аудити також є важливою складовою діяльності з оцінювання відповідності, такої як зовнішня сертифікація, реєстрація й оцінювання ланцюга постачання та нагляд.

У стандарті ISO 19011 аудит визначено як систематичний, незалежний і документований процес для отримання свідчення про аудит і об'єктивне його оцінювання для визначення, наскільки виконуються критерії аудиту.

Критерії аудиту входять до набору політики, процедур і вимог, які встановлюються організацією, що перевіряється, як такі, що відповідають її потребам, у тому числі виконання вимог стандартів на системи управління, таких як ISO 9001. Критерії аудиту використовуються як посилення, згідно з якими визначається відповідність, і можуть охоплювати відповідні політику, процедури, стандарти, закони і правила, вимоги системи управління, вимоги договорів, промислових або бізнесових секторних норм поведінки.

Аудиторське свідчення охоплює записи, викладення фактів або іншої інформації, що стосується критеріїв аудиту і яка може бути доведена. Аудиторське свідчення може бути якісним або кількісним.

Внутрішній аудит, який іноді називають аудитом першої сторони, проводиться від імені самої організації для перегляду управлінських та інших внутрішніх цілей і може стати основою для самостійної декларації організацією відповідності. У багатьох випадках, особливо в невеликих організаціях, незалежність може бути продемонстрована свободою від відповідальності за проведений аудит діяльності.

Зовнішні аудити – це аудити другою і третьою сторонами. Аудит другою стороною проводиться стороною, зацікавленою організацією, наприклад, клієнтом або іншою особою від його імені. Аудит третьою стороною проводиться зовнішньою, незалежною аудиторською організацією, наприклад тією, що здійснює реєстрацію або сертифікацію відповідності вимогам стандартів ISO 9001 або ISO 14001. Якщо система управління якістю і система управління навколишнім середовищем проходять аудит одночасно, то це називається комплексним аудитом. Якщо дві або декілька організацій проводять аудит однієї організації разом, то це називається спільним аудитом.

Типовий процес аудиту має складатися з таких дій:

- установа джерел інформації;
- збирання інформації стосовно відповідних вибірок і перевірок;
- створення аудиторського свідчення з інформацією;
- оцінювання інформації і доказів відносно критеріїв аудиту;
- визначення результатів аудиту;
- огляд результатів аудиту і доказів;
- аудиторський висновок.

До методів збирання аудиторських доказів належать інтерв'ю, огляд за діяльністю й огляд документів.

Оцінювання – це термін, використовуваний у Настанові ISO/IEC 65 і стандарті ISO/IEC 17024, що охоплює комплекс заходів, пов'язаних зі збиранням доказів відповідності. Ці заходи можуть охоплювати не лише випробування, інспекцію й аудит, але й інші заходи, такі як ви-

вчення креслень і специфікацій, щоб переконатися, що функції, необхідні для відповідності зазначеним вимогам, визначено адекватно.

Для окремої продукції, наприклад такої, у якої внутрішні частини залито смолою, немає можливості перевірити правильність установаження компонентів. Наявність остаточного набору креслень на продукцію допоможе провести контроль і визначити зміни, які може слід прийняти після завершення оцінювання відповідності.

Обстеження – одна з процедур, використовуваних для визначення відповідності, але воно застосовується, якщо мова йде про методи вимірювання компетенції людини. У цьому контексті, як пояснено в стандарті ISO/IEC 17024, обстеження може виконуватися у письмовій, усній або практичній формі. Обстеження мають бути запланованими і структурованими в такий спосіб, щоб забезпечити перевірку зазначених вимог об'єктивно та систематично, з достатніми документованими доказами для підтвердження компетенції кандидата.

Експертне оцінювання (незалежне оцінювання) – це процес, використовуваний для виявлення відповідності особи або організації набору вимог для членства в групі, до якої особа або орган бажає приєднатися. Оцінювання здійснюється членами групи, іншими словами, членами, рівними претенденту.

Для сфери оцінювання відповідності перебіг цього процесу наведено в стандарті ISO/IEC 17040. Він використовується групами органів, які хочуть мати можливість визнавати результати оцінювання відповідності один одного.

Для експертного оцінювання необхідними є такі елементи:

- компетентні експерти, відібрані із членів цих груп;
- чітко визначені критерії членства, схвалені групою;
- методичне оцінювання організації-кандидата на відповідність критеріям;
- висновки з достатньою інформацією для групи для прийняття рішення про придатність організації-кандидата для членства.

Група приймає рішення про те, чи існує необхідність у проведенні періодичних аудитів і повторного оцінювання членами групи. Якщо так, то відповідні етапи цього процесу виконуватимуться.

Члени експертної групи з оцінювання угоди, як правило, є спеціалістами з певних технічних галузей, охоплених угодою, і цим забезпечується високий рівень технічної компетентності експертного оцінювання. З іншого боку, органи можуть конкурувати один з одним і не можуть бути повністю неупередженими. Схеми експертного оцінювання мають бути добре керованими для того, щоб підтримувати їхню ефективність для підтримування довіри до роботи членів.

Акредитація – це технічне оцінювання відповідності, пов’язане з оцінюванням відповідності органів з оцінювання відповідності органом третьої сторони, загальновідомого як орган з акредитації. Вимоги до органів з акредитації визначено стандартом ISO/IEC 17011. Акредитація, як правило, передбачає використання групою експертів, які оцінюють, методів аудиту, у тому числі організаційних аспектів, таких як системи управління, а також технічної діяльності цього органу.

Звіт. Після завершення кожного етапу діяльності необхідно надати зібрані докази відповідності. Докази, як правило, заносяться до звіту, що називається іноді технічною документацією та містить таке:

- остаточне визначення оціненого елемента;
- перелік вимог, на відповідність яким проводилося оцінювання;
- деталі виконаних дій із визначення в тому порядку, який може бути повторений за необхідності для перевірки доказів;
- детальну інформацію стосовно використовуваних ресурсів, у тому числі й персоналу, засоби вимірювання та інші методи оцінювання для забезпечення простежуваності результатів;
- результати діяльності з достатньою деталізацією для осіб, які не брали участі в діяльності з перевіряння відповідності (або невідповідності) визначеним вимогам.

Звіт передається особі або органу, відповідальному за розгляд та атестацію, і має бути поданий особі або організації, для якої була виконана робота.

Огляд і атестація. За функціонального підходу огляд і атестація подаються як комплексна діяльність. Однак вони можуть проводитися різними людьми. Важливо те, щоб до цієї діяльності не залучалися особи, які брали участь у діяльності з визначення. Звичайно, коли ризик невідповідності невисокий, то ця вимога необов’язкова, але принцип забезпечення результатів огляду кимось іншим забезпечує підвищення рівня довіри до заяви про відповідність. Якщо зростає ризик невідповідності, то ступінь незалежності рецензента (ів) має зрости.

Для нижчих рівнів ризику можуть використовуватися інші особи того самого відділу. Для середніх ризиків огляд може проводити співробітник іншого відділу організації, хоча для високих ризиків робота має виконуватися незалежною організацією.

Важливо, що незалежно від проведення процесу оцінювання відповідності 1-ю, 2-ю чи 3-ю стороною, особа (особи), яка проводить огляд, має бути достатньо компетентною, щоб розуміти інформацію, їй надану, й аналізувати її для демонстрації відповідності до визначених вимог.

Рецензент повинен мати необхідну компетентність, пов'язану певними вимогами до об'єкта оцінювання і використовуваними заходами з визначення відповідності. Наприклад, інформація стосовно методів випробування дозволила б рецензенту виявити аномальні результати і повернути звіт особи (ам), яка проводила випробування, для їхнього повторення.

У деяких схемах атестації орган 3-ї сторони може виконувати тільки огляд і атестацію, а вибірка і визначення здійснюються іншим органом 3-ї сторони або постачальником об'єкта. Тому особливо важливо в таких випадках органам з огляду і підтвердження мати механізми підтримання компетентності своїх рецензентів, щоб бути в курсі поточних справ.

Висновок на етапі огляду становить рекомендацію для видачі заяви про відповідність. У рекомендації має бути посилення на звіт і на будь-які інші результати огляду, що підтверджує відповідність об'єкта визначеним вимогам.

Резолюція про невідповідність. Одним із можливих результатів огляду може бути виявлення того, що об'єкт не відповідає зазначеним вимогам за однею або декількома характеристиками. Як альтернатива це може бути випадок, коли докази відповідності неповні й одній або більше із зазначених вимог не приділено достатньо уваги. У будь-якому випадку звіт має бути повернутий особі, відповідальній за дії з визначення, для виправлення становища.

У разі якщо об'єкт не відповідає встановленим вимогам, особа або організація, відповідальні за об'єкт, наприклад інженер-розробник або 2-га чи 3-тя сторони, що беруть участь у конкретній ситуації, мають поінформувати постачальника і запропонувати внести зміни, необхідні для досягнення відповідності. Важливо, щоб рецензент не пропонував можливі рішення, щоб не втратити об'єктивність, коли об'єкт повертається для подальшого огляду. Обговорення результатів оцінювання проводиться так, щоб відповідальна особа або організація могли зрозуміти причину невідповідності.

Відповідні дії з визначення необхідно буде повторити і подати ще один звіт на розгляд. За договором із рецензентом у звіті необхідно розглядати лише ті зміни, які були зроблені.

Заява про відповідність. Оцінювання відповідності завершується видачею заяви про відповідність, яка може набирати різних форм, як описано нижче. Якої б форми вона не набула, заява має надавати однозначну ідентифікацію об'єкта і зазначених вимог, відповідність яким була визначена. Заява може бути на паперовому носії або на інших відновлюваних засобах, таких як фотографічні або цифрові носії.

Декларація про відповідність. Заява про відповідність, видана 1-ю стороною, наприклад постачальником продукції, або 2-ю стороною, наприклад покупцем, називається декларацією про відповідність. Ця практика була прийнята для диференціювання заяв, виданих органом 3-ї сторони, відомих як «сертифікат».

Стандарт ISO/IEC 17050 надає інформацію щодо змісту декларації постачальника про відповідність. Декларація 2-ї сторони може мати аналогічну форму.

Сертифікат відповідності. Заява про відповідність, видана 3-ю стороною, часто називається сертифікатом відповідності. Проте використання терміна і конкретний зміст можуть змінюватися залежно від об'єкта оцінювання та характеру визначених вимог. Пов'язані стандарти ISO/CASCO надають інформацію стосовно характеру і змісту заяв про відповідність.

Знак відповідності. Звичайним для продукції є нанесення знака відповідності або власної торгової марки постачальника, знака сертифікації, контрольованого органом із сертифікації, або знака відповідності, необхідного згідно із законодавством, такого як маркування знаком СЕ Європейського Союзу. Настанови щодо знаків відповідності містяться в стандарті ISO/IEC 17030 і Настанові ISO 27. Знаки повинні чітко розрізнятися, а їхня належність та умови використання мають бути зрозуміло заявленими. Зокрема, використання знака не повинне вводити в оману покупців і споживачів продукції. Наприклад, постачальник, який має сертифіковану систему управління, що відповідає вимогам стандарту ISO 9001, не повинен розміщувати знак органу із сертифікації на своїй продукції, оскільки це буде означати, що орган сертифікував продукцію.

Часто використання знака відповідності регулюється шляхом надання дозволу, виданого власником знака або організацією, які діють від імені власника, наприклад органу із сертифікації. У дозволі докладно викладаються умови, згідно з якими його власник може використовувати знак (наприклад, обмеження на використання його лише для продукції, яку постачальник перевіряв на відповідність сертифікованому типу продукції).

Захист застосування знаків відповідності є надзвичайно важливим для інтересів власника і органів ліцензування, оскільки продукція, позначена їхнім знаком, виробляється відповідно до системи, в якій лише деякі її зразки перевіряються органом ліцензування.

Нагляд. Після атестації оцінювання відповідності закінчується, але за необхідності для забезпечення відповідності на постійній основі може бути використаний нагляд. Нагляд визначається як систематичне

повторення діяльності з оцінювання відповідності й основа для підтримання довіри до заяви про відповідність. Ці дії необхідні для задоволення потреб користувачів. Наприклад, об'єкт оцінювання відповідності через деякий час може змінитися, що вплине на подальше дотримання визначених вимог. Або користувачі можуть вимагати поточних демонстрацій виконання зазначених вимог, наприклад у випадку безперервного виробництва продукції.

Діяльність у сфері нагляду планується для того, щоб зберегти дію існуючої заяви внаслідок атестації. Кожен повторний нагляд, як правило, не потребує повного повторення початкового оцінювання для задоволення цієї потреби.

Діяльність із вибірки проводиться як під час первинного оцінювання, так і під час нагляду. Проте під час нагляду можуть виконуватися зовсім інші дії. Наприклад, випробування продукції може проводитися в такому обсязі, як під час первинного оцінювання. Для нагляду може бути обрана інспекція з визначення того, що зразок продукції відповідає зразку первинного випробування. Дійсно, час від часу проведення вибірки змінюється на основі інформації від попередніх ітерацій нагляду та інших матеріалів. Постійний аналіз ризиків або огляд зворотного зв'язку з ринком стосовно фактичного виконання визначених вимог може бути складовою частиною заходів у виборі нагляду.

Також може відрізнятись вибір зазначених вимог. Наприклад, може бути вибрана лише частина зазначених вимог для будь-якого повторного нагляду. Або таким же чином може бути вибрана лише частина об'єкта оцінювання відповідності для дій із визначення у ході нагляду; наприклад, під час нагляду може бути перевірена тільки частина акредитованого органу з сертифікації.

Як зазначалося вище, різні варіанти вибору можуть приводити до різних видів діяльності з нагляду. Проте результати вибірки для первинного оцінювання і нагляду впливають на діяльність із визначення і того, як саме вона здійснюватиметься.

Огляд і функції атестації також використовуються як для первинного оцінювання, так і для нагляду. У ході нагляду аналіз усіх «входів» і «виходів» приводить до рішення про те, чи продовжує заява про результати атестації, як і раніше, бути дійсною. У багатьох випадках жодних особливих заходів не вживається, якщо заява продовжує бути дійсною. В інших випадках, наприклад, якщо обсяг атестації був розширений, може бути видана нова заява про відповідність. Якщо ухвалюється рішення стосовно невідповідності заяві, то вживаються необхідні відповідні заходи для консультування користувачів; наприклад, про те, що

сфера дії атестації була скорочена або було прийняте рішення про призупинення або анулювання заяви.

Ринковий нагляд. Ринковий нагляд являє собою особливу форму діяльності після атестації. Він може здійснюватися постачальником у формі опитування клієнтів або періодичних інспекцій зазначеної продукції, можливо, у рамках обслуговування контрактів. Ринковий нагляд також проводиться в деяких схемах сертифікації, де зразки сертифікованої продукції відбираються на ринку і піддаються інспекції або випробуванням для визначення того, чи відповідають вони встановленим вимогам. У багатьох країнах органи регулювання несуть відповідальність за захист споживачів і дотримання правил гігієни та безпеки шляхом здійснення нагляду за ринком. Така робота може виконуватися на регулярній основі, але економічні труднощі зазвичай призводять до цілеспрямованого нагляду або зосереджуються на найвищих сферах ризику і реагуванні на повідомлення про невідповідність продукції.

Незалежно від того, ким здійснюється ринковий нагляд – постачальником, органом із сертифікації або органом регулювання, він має проводитися систематично з усебічними і доступними записами. Нагляд за ринком має здійснюватися в такий спосіб, щоб будь-які негативні наслідки могли бути виправлені, якщо це можливо, і заборонені в майбутньому. Нагляд може охоплювати заходи з виправлення положення і відкликання продукції.

У сучасній глобальній економіці для органів регулювання в різних країнах вигідно обмінюватися ринковою інформацією стосовно нагляду для того, щоб уроки, отримані від інцидентів в одній країні, могли використовуватися в інших країнах з метою усунення бракованої продукції, розміщеної на ринку, або її відкликання з використання до того, як вона завдасть шкоди.

9.3. Знак СЄ, умови його застосування

Знак СЄ не свідчить про відповідність стандарту, але засвідчує відповідність Директиві ЄС. Товар зі знаком СЄ, таким чином, відповідає «засадничим вимогам», тобто безпеці, екологічності й має режим вільного звернення на ринках країн-членів ЄС. На відміну від старих директив нові містять посилання на європейські стандарти (євронорми), тому фактично продукція зі знаком СЄ повністю відповідає стандарту і не потребує додаткових доказів її відповідності.

Європейському виробникові надано право випуску продукції за будь-яким нормативним документом, але в цьому разі він вимушений доводити, що характеристики його товару повністю відповідають вимо-

гам, що пред'являються в ЄС до такого роду продукції. Якщо виготівник випускає товар, що перевершує за своїми параметрами вимоги стандарту, зазначені в директиві, він може довести це шляхом добровільного випробування товару. При цьому можна використовувати знак, що підтверджує підвищену якість. Так, у Фінляндії існує знак **Fi**.

У конкретній директиві ЄС зазвичай визначається можливість застосування декількох (двох-трьох) модулів на розсуд постачальника або виготівника (заявника) товару. З опису модулів видно, що процедури оцінки відповідності мають змішаний характер: у них є дії виготівника й уповноваженого органу з сертифікації, відповідно до чого використовуються заява-декларація виготівника, а також сертифікат і знак відповідності як атрибути сертифікації. Модулі різною мірою наближаються до процедури сертифікації, особливо якщо уповноважений орган – третя сторона. Поєднання дій виготівника й уповноваженого органу дозволяє розглядати модулі як спосіб не лише оцінки, але і забезпечення відповідності.

Знак відповідності СЄ – це єдиний знак, який засвідчує відповідність продукту вимогам усіх директив нового порядку, що відносяться до нього. Інформація про директиви або стандарти, вимогам яких відповідає об'єкт перевірки, повинна міститися в протоколах випробувань і сертифікатах відповідності.

Бувають ситуації, коли несертифікована продукція може бути використана за призначенням, але при цьому від споживача вимагаються певні запобіжні заходи, для цього директивою передбачений особливий знак – «Споживач, будь уважний» (рис. 9.3).

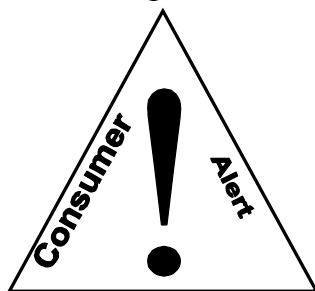

Рисунок 9.3 – Попереджувальний знак

Під час впровадження в практику єдиної для країн ЄС системи оцінки відповідності виникли непрості проблеми, пов'язані з місцем і роллю в ній національних систем сертифікації та процедурами взаємного визнання. Одним зі способів вирішення цих проблем стало створення спеціального органу – Європейської організації з випробувань і сертифікації (ЄОВС).

9.4. Європейська організація з випробувань і сертифікації

У 1990 р. на основі Меморандуму про взаєморозуміння Комісією ЄС, Секретаріатом ЕАСТ і СЕН/СЕНЕЛЕК була заснована Європейська організація з випробувань та сертифікації (ЄОВС), яка в 1993 р. набула статусу Міжнародної незалежної некомерційної асоціації. У ЄОВС входять національні комітети з оцінки відповідності 18 європейських країн і 8 європейських організацій, діяльність яких пов'язана з сертифікацією і випробуваннями: ЕСІТС (Європейський комітет з інформаційної техніки), EQS (Європейський комітет з атестації і сертифікації систем якості), WELAC (Західноєвропейська організація з акредитації лабораторій), СЕОК (Європейська конференція організацій з контролю), Консультативна рада споживачів ЄС, Консультативна рада споживачів ЕАСТ, EUROLAB (Європейська організація з атестації лабораторій), WECC (Західноєвропейська організація з взаємного визнання акредитації калібрувальних лабораторій).

Головне завдання ЄОВС – устанавлення взаєморозуміння і взаємної довіри між європейськими організаціями в країнах-членах, які займаються оцінкою відповідності, для забезпечення вільного пересування товарів і послуг та чесної конкуренції. ЄОВС має за мету створення таких умов, які гарантують усім зацікавленим сторонам, що продукція, послуги і технологічні процеси, які пройшли випробування або сертифікацію, не потребують повторної перевірки тих результатів, які мають прийматися різними сторонами або європейськими країнами.

ЄОВС передбачає як дійсне, так і асоційоване членство. Дійсні члени організації (мають право голосу) підрозділяються на національні та європейські. Національний член – це орган, що має право представляти всі зацікавлені організації країни – члена ЄС і ЕАСТ. Європейський член – будь-яке угруповання, що об'єднує не менше п'яти країн – членів ЄС і ЕАСТ, а також представляє міжгалузеві інтереси. Асоційованим членом має право бути будь-яка європейська неприбуткова організація без права голосу в ЄОВС.

ЄОВС підтримує як зовнішні зв'язки (укладання угод про взаємне визнання результатів випробувань і сертифікації з країнами, що не є членами ЄС), так і силами галузевих комітетів сприяє укладанню подібних угод на основі європейських стандартів серії EN 45000 усередині ЄС. Експортери продукції зобов'язані знати, що на ринках західноєвропейських країн визнаються тільки видані центрами сертифікати, які відповідають вимогам євронорм 45000.

Сім європейських стандартів серії EN 45000 стосуються випробувань, сертифікації й акредитації випробувальних центрів. У них міс-

тяться критерії оцінювання діяльності випробувальних лабораторій (EN 45001 і EN 45002), органів з акредитації випробувальних лабораторій (EN 45003). Стандарти EN 45011, EN 45012, EN 45013, EN 45014 містять вимоги щодо роботи сертифікаційних центрів, органів із сертифікації систем якості й персоналу. У них наводиться і форма декларації постачальника про відповідність товару вимогам стандарту. Офіційне прийняття цих стандартів як національних сприятиме підвищенню довіри до результатів сертифікації й випробувань різних сертифікаційних і випробувальних центрів. На урядовому рівні в країнах ЄС офіційно визнаються лише ті центри, які організують свою діяльність у повній відповідності до євронорм серії 45000.

У структурі ЄОВС діють такі підрозділи: Рада, спеціалізовані комітети, галузеві комітети, групи управління договорами, адміністративна інфраструктура підтримки.

Рада координує діяльність з оцінки відповідності, забезпечує гласність відносно принципів і процедур оцінювання, публікує інформацію про діяльність організації, сприяє Комісії ЄС у визначенні перспектив у роботі із взаємного визнання результатів випробувань (у тому числі з країнами, що не входять у ЄС), контролює правильність процедур. Рада складається з 14 членів: один член представляє загальні інтереси держав, що полягають в організації; по три – від споживчих організацій, профспілок і Організації європейської промисловості; по одному – від кожного спеціального і галузевого комітетів, Комісії ЄС і кожної європейської організації із стандартизації.

Спеціалізовані комітети розробляють правила і процедури, контролюють їх виконання; організують технічні експертизи силами своїх експертів; сприяють укладанню угод про взаємне визнання із сертифікації, випробуванням або контролю; консультують і надають технічну допомогу з інтерпретування і застосування засадничих європейських стандартів в галузі управління якістю продукції EN 29000 і в галузі випробувань EN 45000.

Галузеві комітети складаються з представників зацікавлених сторін від країн-членів, включаючи виготівників, споживачів та ін. Їх діяльність конкретизується відповідно до особливостей і потреб певної галузі виробництва. У цілому галузеві комітети мають забезпечувати необхідною інформацією зацікавлені в ній сторони; координувати роботу в галузях з укладення угод про взаємне визнання, у тому числі й на міжнародному рівні; підтримувати зв'язки з аналогічними організаціями інших регіонів і країн за межами ЄС.

Групи управління договорами розробляють правила з укладення договорів про взаємне визнання і контролюють їх виконання; спостері-

гають за діяльністю національних систем сертифікації; підтримують постійний контакт із радою, галузевими і спеціалізованими комітетами, інформуючи їх про свою роботу і виниклі потреби.

Адміністративна інфраструктурна підтримка забезпечується головним чином силами СЕН і СЕНЕЛЕК. Основне місце в інфраструктурі займає інформаційне забезпечення: єдиною інформаційною системою зі стандартизації (ІСІС) користуються всі організації зі стандартизації країн – членів ЄС.

Інформацію із сертифікації, випробувань і випробувальних лабораторій надає система «Промолог – Сертифікат», в яку закладено детальні й ґрунтовні відомості щодо товарів, сертифікованих на відповідність певним нормативним документам, і самі ці документи, особливостей систем сертифікації для певних видів виробів, правил і процедур конкретних систем сертифікації, знаків відповідності, аналогів конкретного виробу, його виготівників, характеристик безпеки і якості та ін. Передбачається, що надалі ця інформаційна система розглядатиметься як частина ІСІС.

Політика ЄС у галузі сертифікації узгоджується з політикою стосовно якості, основні положення її зводяться до наступного. Товар обов'язково мусить відповідати основним вимогам, оскільки необхідно охороняти здоров'я людей і забезпечувати їх безпеку, охороняти довкілля. Але обов'язкова відповідність не застосовується до методів управління, спрямованих на підвищення ефективності, конкурентоспроможності й досягнення досконалості. Політика ЄС у галузі якості базується на принципі «горизонтального підходу», значення якого зводиться до розвитку тих галузей, де спостерігається низька конкурентоспроможність, і зміцнення позицій там, де досягнута перевага. Це не повинно бути пов'язано з концентрацією всіх зусиль на якійсь одній галузі промисловості. Кінцева мета цієї концепції – підвищення якості життя громадян Європейського Союзу. Ця політика пов'язана з дещо ширшою концепцією якості, коли продукція не лише відповідає заданим вимогам і придатна до застосування, але і має додаткову перевагу над іншою продукцією при конкурентоспроможній ціні.

Такий підхід до управління якістю вимагає і нового підходу до стратегічного управління компанією, який якнайкраще відповідає концепції TQM – усебічного управління якістю. TQM розглядається в зарубіжних країнах як найбільш високий ступінь управління якістю внаслідок самооцінки діяльності компанії, усунення всього, що заважає досягненню переваги в галузі якості, та обов'язкового залучення всього персоналу компанії (не лише всіх підрозділів виробничих підприємств, але корпорації в цілому) у TQM.

ЄС визначає такі *основні цілі* політики в галузі якості:

- підвищення конкурентоспроможності європейських фірм на внутрішньому і зовнішніх ринках;
- розвиток інфраструктури, що забезпечує технічну основу єдиного ринку;
- зміцнення партнерства постачальників і споживачів;
- підвищення якості й ефективності праці;
- примноження промислового потенціалу Європи.

Зазначені цілі узгоджуються з політикою з оцінки відповідності, а практика сертифікації у свою чергу сприяє досягненню спільних цілей політики ЄС у галузі якості й конкурентоспроможності.

Сертифікація в ЄС глибоко проникла й у сферу управління якістю продукції. Деякі фахівці вважають, що фактично всі фірми західноєвропейських країн сертифікували системи якості на відповідність стандартам ІСО 9000 і переходять до вищого ступеня – освоєння TQM, коли якість визначається як стратегія управління фірмою.

9.5. Політика ЄС у галузі сертифікації та у галузі якості

У середині 90-х р. в Європейському Союзі була прийнята нова політика в галузі якості продукції, що відбито в документі КЕС «Елементи політики Європейської Спільноти в галузі якості».

Відзначимо деякі передумови для нового етапу посилення уваги до якості. Передусім, це все більше насичення європейського ринку товарами і ще більше посилення нецінової конкуренції, у тому числі в галузі якості; чітке розуміння того, що створення єдиного ринку – важливий, але недостатній чинник для забезпечення конкурентоспроможності фірм і умов для їх подальшого вдосконалення. Тому пошуки нових напрямів тривають. Аналіз діяльності основних конкурентів – японських і американських компаній – показує, що в одному з напрямів, підході до проблеми якості, вони значно перевершили європейців.

За даними дослідження декількох сотень фірм із багатьох країн світу, які провела американська Асоціація Ф. Кросбі, ставлення до якості як чинника конкурентоспроможності компанії в Європі і США різне. Так, на задоволення запитів споживачів націлено близько 34% з опитаних західноєвропейських фірм і майже 53% компаній США і Тихоокеанського регіону. Концепцію TQM застосовують 30% фірм Європи, більше 56% компаній США і більше 53% – у Тихоокеанському регіоні.

За даними Американського федерального інституту якості, під час обстеження більше 2800 цехів і виробництв у різних фірмах виявлено, що на методологію TQM орієнтується близько 70% із них. Фахівці Єв-

ропейського фонду з управління якістю (EFQM) підраховали, що відмова споживачів від придбання виробів через низьку якість коштує в країнах – членах ЄС 25% собівартості, тоді як у Японії – 12%.

Оцінивши ситуацію, експерти ЄС дійшли висновку про необхідність сформулювати і розвивати власну політику щодо якості, яка має стосуватися не лише товару або послуги, але і владних структур, стандартизації, сертифікації, контролю і випробувань, усіх чинників конкурентоспроможності фірм. Але це не означає прийняття нормативного документа всеосяжного обов'язкового характеру: обов'язковість не стосується методів управління, спрямованих на досягнення переваги над конкурентами.

Європейська політика щодо якості базується на загальних підходах до створення загальноєвропейської економіки і покликана забезпечити умови для розвитку нової культури якості, спрямованої на споживача з урахуванням інтересів економічних партнерів і обороту на єдиному ринку тільки високоякісних товарів.

Цілі політики з якості як невід'ємної складової загальної економічної політики ЄС вбачає в такому:

- узгодження вимог до якості національних і єдиного ринків для розробки спільних цілей в галузі якості;
- забезпечення умов для постійного поліпшення якості;
- підвищення якості внаслідок узгодження вимог до якості державного і приватного секторів виробництва; зміна структури виробництва відповідно до світових тенденцій для посилення впливу на якість відповідних організацій (інститутів якості) для повнішого задоволення споживчих переваг;
- зміцнення позицій європейської економіки і підвищення її конкурентоспроможності за рахунок більшої доступності різних методів управління якістю для підприємств країн ЄС;
- поліпшення використання промислового потенціалу, підтримка інноваційної діяльності і науково-технічного розвитку підприємств.

Створюючи свою політику з якості, ЄС визначив роль органів влади, виробничих компаній і споживачів у загальному завданні підвищення якості. Органи влади координують дії в різних галузях, спрямовані на поліпшення якості. Кожна компанія робить свій практичний внесок і є окремою ланкою в загальному ланцюзі завдань. Споживач є цінним джерелом інформації й нових ідей, тому необхідно посилити інформованість споживачів з усіх аспектів якості й підтримувати зворотний зв'язок. А це у свою чергу пов'язано із завданням досягнення більшої соціальної прийнятності діяльності фірм, зокрема вищих параметрів економічності виробництв.

Основні принципи європейської політики з якості: кооперація і взаємодоповнення, базовий підхід, соціальність, структуризація, використання нової концепції якості, інтернаціоналізація.

Принцип кооперації і взаємодоповнення зводиться до того, що ефективний правовий і технічний простір, який зможе гарантувати безперебійність функціонування внутрішнього ринку, не може бути створений, якщо політика з якості не враховує заходів, що реалізуються на національному, регіональному і міжнародному рівнях.

Базовий підхід заснований на усвідомленні того, що політика з якості становить один із стратегічних елементів промислової політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності в широкому аспекті, а не в окремих сферах.

Принцип соціальності означає необхідність стимулювання підходів до політики з якості, заснованих на використанні ключового – людського – чинника. У цьому плані вимагаються гнучка інтеграція різних національних культур країн співтовариства та поліпшення виробничої атмосфери, що можливо за умови забезпечення взаєморозуміння між керівними і виконавчими ланками. Спільна мета – поліпшення якості життя людей в об'єднаній Європі – має сприяти цьому.

Принцип структуризації спрямовано на посилення взаємодії всіх елементів (інститутів) в інфраструктурі якості, найефективнішою є їх співпраця з компаніями з метою пристосування до нових вимог європейської економіки.

Використання нової концепції якості передбачає зміну підходу до якості: формування нової філософії в стратегії управління фірмами, заснованої на залученні всього персоналу в процес постійного поліпшення діяльності всіх підрозділів компанії з метою повнішого задоволення запитів споживачів. Взаємини всередині кожного підрозділу і між ними будуються за принципом «постачальник – клієнт» з виконанням обов'язків кожним із них.

Інтернаціоналізація зводиться до розв'язання двох завдань: розробки принципів взаємного визнання всіх національних законодавчих положень країн-членів для усунення всіх перешкод для вільного пересування товарів на єдиному ринку – створення «культури якості», забезпечення її розвитку і оволодіння нею всіма учасниками єдиного ринку.

На основі вищевикладених принципів і цілей створена Європейська програма якості – EQP (European Quality Programm).

Головна мета програми – об'єднати зусилля всієї економіки ЄС, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності в результаті по-

ліпшення якості товарів, послуг і вдосконалення організації виробництва. Програма складається з п'яти розділів:

1. підвищення якості й усвідомлення необхідності цього;
2. створення, розвиток і демонстрація способів і методів підвищення якості;
3. підвищення ролі «інфраструктур якості»;
4. навчання і підвищення кваліфікації;
5. структурна координація.

Системи сертифікації продукції. Настанова ISO/IEC 67 описує сім основних видів систем сертифікації продукції, у ній також зазначено, що елементи цих систем можуть бути об'єднані іншими способами для створення додаткових систем. Особливості семи систем, описаних у цій настанові, з оновленими положеннями, які використовуються за функціонального підходу, наведено нижче.

Система 1a (на основі випробувань):

- надання зразків продукції на запит 0;
- визначення відповідних характеристик продукції за допомогою випробування (ISO/IEC 7025) або оцінювання;
- огляд випробування або звіт про оцінювання;
- атестація відповідності.

У цій системі вибрані зразки не можуть бути представницькими або статистично значущими для всього виробництва продукції, як, наприклад, у системі, де первинна продукція проходить випробування і подальша відповідність виробництва продукції оцінюється і підтверджується виробником без участі третьої сторони. Такі системи іноді називають «системи офіційного затвердження типу».

Виробники мають бути обережними, щоб не послатися на виробництво продукції, як на сертифіковане, якщо тільки перші зразки було випробувано ОС. Заяви, такі як «вироблено згідно з проектом, сертифікованим ХХХ», є прийнятними, але покупці та кінцеві споживачі мають усвідомлювати обмеженість такої заяви.

Система 1b (на основі випробування всієї продукції):

- надання зразків продукції на запит ОС;
- визначення відповідних характеристик продукції за допомогою випробування (ISO/IEC 17025) або оцінювання;
- огляд випробування або звіт про оцінювання;
- атестація відповідності;
- видача ліцензії на використання сертифіката або знака на продукцію.

У цій системі вся вироблена продукція доступна ОС, який вирішить, до якого ступеня проведення статистичної вибірки буде достат-

нім. Атестація відповідності стосуватиметься всієї виробленої продукції, і сертифікат відповідності може бути виданий ОС на кожний виріб. Якщо система передбачає використання знака відповідності, ОС надає виробникові ліцензію на застосування знака на всіх виробках, охоплених атестацією.

Система 2 (на основі випробування плюс нагляд за ринком):

- надання зразків продукції на запит ОС;
- визначення відповідних характеристик продукції за допомогою випробування (ISO/IEC 17025) або оцінювання;
- первинний аудит процесу виробництва або системи якості;
- огляд випробування або звіт про оцінювання;
- атестація відповідності;
- видача ліцензії на використання сертифіката або знака на продукції;
- нагляд з боку ОС за допомогою відбору проб на ринку і випробування або інспектування для підтвердження поточної відповідності.

Хоча ця система може визначати вплив дистрибутивного ланцюга на відповідність, необхідні для неї ресурси можуть бути досить широкими. Крім того, якщо виявиться значна невідповідність, то ефективні профілактичні заходи можуть бути обмеженими, оскільки продукція вже розміщена на ринку.

Система 3 (на основі випробування і фабричного нагляду):

- надання зразків продукції на запит ОС;
- визначення відповідних характеристик продукції за допомогою випробування (ISO/IEC 17025) або оцінювання;
- первинний аудит процесу виробництва або системи якості;
- огляд випробування або звіт про оцінювання;
- атестація відповідності;
- видача ліцензії на використання сертифіката або знака на продукції;
- нагляд шляхом випробування або інспектування зразків із фабрики й аудит процесу виробництва.

Ця система охоплює випробування і фабричний нагляд. Проводиться фабричний нагляд, і зразки продукції оцінюються на поточну відповідність з точки зору виробництва. Ця система не передбачає будь-якого впливу дистрибутивних каналів на відповідність. Після виявлення значної невідповідності слід знайти можливості для її врегулювання до активного поширення на ринку залежно від частоти нагляду. Наприклад, якщо нагляд здійснюється кожні шість місяців і виявлено невідпо-

відну продукцію, то все виробництво від попереднього нагляду може бути підозрілим.

Система 4 (на основі випробування плюс фабричний нагляд, нагляд на вільному ринку чи обидва види нагляду):

- надання зразків продукції на запит ОС;
- визначення відповідних характеристик продукції за допомогою випробування (ISO/IEC 17025) або оцінювання;
- первинний аудит процесу виробництва або системи якості;
- огляд випробування або звіт про оцінювання;
- атестація відповідності;
- видача ліцензії на використання сертифіката або знака на продукції;
- нагляд шляхом випробування або інспектування зразків із фабрики та аудит процесу виробництва;
- нагляд шляхом випробування або інспектування зразків із ринку.

Ця система може повідомляти про вплив дистрибутивних каналів на відповідність і надавати попередні ринкові механізми для виявлення й усунення серйозної невідповідності. Значне дублювання зусиль стосується тієї продукції, відповідність якої не постраждала під час процесу розподілення.

Система 5 (на основі випробування, системи оцінювання якості й нагляду, поточного нагляду за продукцією на виробництві, на ринку або обох видах нагляду):

- зразки продукції на запит ОС;
- визначення відповідних характеристик продукції за допомогою випробування (ISO/IEC 17025) або оцінювання;
- первинний аудит процесу виробництва або системи якості;
- огляд випробування або звіт про оцінювання;
- атестація відповідності;
- видача ліцензії на використання сертифіката або знака на продукції;
- нагляд за процесом виробництва або системою якості чи обидва види нагляду;
- нагляд шляхом випробування або інспектування зразків із фабрики, вільного ринку або обидва види нагляду.

Ця система охоплює випробування й оцінювання тієї частини системи якості, яка стосується відповідності продукції зазначеним вимогам. Проводиться нагляд за системою якості, зразки продукції можуть відбиратися на ринку, на виробництві або в обох місцях, і вони оцінюються на предмет поточної відповідності.

Ступінь виконання трьох елементів поточного нагляду – системи якості, фабричних зразків і зразків із вільного ринку – може бути скоригований з урахуванням конкретної ситуації. У результаті ця система забезпечує значну гнучкість поточного нагляду.

Система 6 (охоплює сертифікацію процесів і послуг):

- визначення характеристик процесів або послуг з оцінювання;
- первинний аудит системи якості;
- огляд результатів оцінювання;
- атестація відповідності;
- видача ліцензії на використання сертифікатів або знаків у зв'язку з процесом або послугами;
- нагляд для перевірки системи якості;
- нагляд для оцінювання процесів або послуг. Ця система використовує методи оцінювання, адаптовані до характеристик послуг або процесу.

Системи, описані вище, являють собою деякі з найбільш загальних підходів до оцінювання відповідності, але можуть використовуватися інші комбінації методів відповідно до характеру та цілей системи. Описання ілюструють гнучкість, яка доступна розробникам і власникам систем оцінювання відповідності. Системи мають бути придатними для цілей у такий спосіб, щоб витрати на їхню експлуатацію та обслуговування відповідали отримуваним перевагам та управлінню ризиками.

9.6. Сертифікація в Співдружності Незалежних Держав

Основним документом, що визначає напрями діяльності з сертифікації в СНД, є Угода про проведення погодженої політики в галузі стандартизації, метрології і сертифікації, підписана в 1992 р. (далі – Угода). На підставі положень Угоди, що стосуються сертифікації, країни співдружності – учасниці Угоди, маючи повну самостійність у формуванні й реалізації систем сертифікації й організації робіт у цій галузі, формують національні системи сертифікації з урахуванням керівництва ІСО/МЕК і накопиченого досвіду в цій сфері.

Оскільки російська система ГОСТ Р великою мірою гармонізована з міжнародними правилами, країни СНД узяли за основу складання методичних документів із сертифікації російські правила й інші розробки.

Держави, що підписали Угоду, домовилися про взаємне визнання органів з сертифікації, випробувальних лабораторій, результатів випробувань і сертифікації, сертифікатів і знаків відповідності на взаємопоставну продукцію. Прийняті також умови акредитації для подальшого

взаємного визнання: акредитація органів і лабораторій у національній системі сертифікації і наявність у випробувальних лабораторіях практичного досвіду з проведення випробувань на основі міждержавних стандартів; акредитація в міжнародних системах сертифікації, до яких приєдналась держава СНД, що вирішує питання про визнання.

Сторони беруть участь у міжнародних системах сертифікації самостійно, причому Угода не стосується прав і зобов'язань сторін, що впливають із правил міжнародних систем сертифікації.

Сертифікаційні випробування можуть проводитися в акредитованій лабораторії будь-якої країни.

Нормативною базою сертифікації визнані міжнародні, міждержавні або національні стандарти, визнані в державах – учасниках Угоди.

Країни, що підписали Угоду, домовилися погоджувати порядок поетапного введення обов'язкової сертифікації взаємопоставної продукції, забезпечувати об'єктивність результатів випробувань і достовірність результатів сертифікації продукції.

У разі встановлення в країні-імпортерів порушень вимог сертифікації національний орган із сертифікації може призупинити визнання сертифікатів у своїй країні й повинен повідомити про це національний орган країни-експортера і Технічний секретаріат Міждержавної ради із стандартизації, метрології і сертифікації.

Подальший розвиток погодженої політики з сертифікації відбитий в Угоді від 1994 р., яка встановила умови і процедури визнання в галузі сертифікації. Основні положення цієї Угоди закріплюють:

- взаємне визнання протоколів випробувань, сертифікатів і знаків відповідності на продукцію і послуги, що відповідають затверженому переліку і підлягають обов'язковій сертифікації; взаємне визнання національних систем сертифікації і виданих ними сертифікатів за умови дотримання встановлених процедур;

- акредитацію органів із сертифікації національними органами зі стандартизації, метрології і сертифікації з урахуванням думки експертів держав – учасниць Угоди;

- право держав – учасниць Угоди на здійснення інспекційного контролю за сертифікованою продукцією.

Оскільки не всі країни – члени СНД однаковою мірою готові до укладання багатостороннього договору про взаємне визнання, було прийнято рішення розпочинати з двосторонніх угод. Такі угоди укладають на рівні національних органів із сертифікації. Держстандартом РФ двосторонні угоди підписані з Білоруссю, Молдовою й Україною, із країн, що не беруть участь у СНД, – із Литвою, представники якої були присутніми на засіданні Міждержавної ради як спостерігачі.

Угоди про взаємне визнання в галузі сертифікації визначають:

- конкретні терміни, умови і процедури взаємного визнання сертифікаційних органів і випробувальних лабораторій, які акредитовані в національних системах сертифікації;

- порядок підтвердження безпеки продукції, що поставляється в рамках Угоди про взаємне визнання; відповідальність виготівника за безпеку продукції, що експортується, і органу, що видав сертифікат; сертифікат держави-експортера визнається приймаючою країною в порядку, передбаченому для визнання зарубіжних сертифікатів.

Прогресивним кроком у розвитку сертифікації в СНД стало прийняття нормативних документів, що встановлюють єдині вимоги для держав – учасниць Угоди зі стандартизації, метрології і сертифікації. Це міждержавні нормативні документи, що встановлюють порядок сертифікації однорідних груп продукції та деяких видів послуг.

Серед рішень, прийнятих Міждержавною радою, важливе значення для всіх країн-учасниць має домовленість про Євро-Азійську регіональну організацію з акредитації, подібну Європейській організації з акредитації лабораторій (EAL).

Просуванням в організації сертифікації слід також вважати прийняття Міждержавною радою Положення про сертифікацію засобів вимірів, яке, зокрема, свідчить: «Організація, зацікавлена в імпорті (експорті) засобів вимірювань з держави – учасниці Угоди (1994 р.), через свій національний орган представляє в національний орган країни-експортера (імпортера): сертифікат (або інший документ) про затвердження типу засобу виміру з описом типу для Держреєстру та експлуатаційну документацію з методикою перевірки». Це положення має принципове значення для визнання сторонами результатів випробувань взаємопоставної продукції.

Міждержавна рада із стандартизації, метрології і сертифікації керує роботою постійно діючого технічного секретаріату і декількох робочих груп. Серед них: групи зі стандартизації, забезпечення єдності часу і частоти, класифікації та кодування техніко-економічної й соціальної інформації за стандартними зразками та ін.

Головними досягненнями в діяльності Міждержавної ради можна вважати:

- збереження всіх фондів нормативних документів і еталонної бази колишнього СРСР, що важливо для розробки міждержавних програм з вдосконалення стандартизації і метрології в рамках СНД;

- гармонізацію національних законів країн – членів СНД зі стандартизації, метрології і сертифікації;

– підготовку міждержавних і міжвідомчих угод в галузі стандартизації, сертифікації, метрології, спрямованих на зміцнення загального економічного простору й інтеграцію у сфері виробництва.

Азербайджан

У сертифікатах відповідності, що видаються, використовується цей знак, якщо сертифікована продукція відповідає більш широкому колу показників та для сертифікації процесів, послуг

Вірменія

Грузія

Білорусь

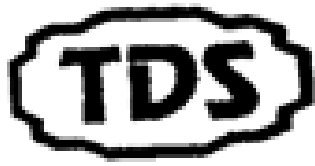

Знак застосовується, якщо сертифікована продукція відповідає встановленим вимогам до безпеки життя і здоров'я людей, охорони навколишнього середовища

Знак застосовується для продукції, яка відповідає більш широкому колу показників

Рисунок 9.3, аркуш 1 – Знаки відповідності національних систем сертифікації країн СНГ

Туркменістан

Знак застосовується для підтвердження сертифікації систем якості

Узбекистан

Киргизстан

Таджикистан

Казахстан

KZ.0000000

Знак застосовується, якщо сертифікована продукція відповідає обов'язковим вимогам нормативних документів та вимогам, за якими чинними законодавчими актами республіки встановлена обов'язкова сертифікація

Знак застосовується, якщо сертифікована продукція відповідає обов'язковим вимогам стандарту або іншого нормативного документа за умовами договору між замовником та органом з сертифікації

Молдова

Знак застосовується для підтвердження обов'язкової сертифікації продукції

Знак застосовується для підтвердження добровільної сертифікації продукції

Рисунок 9.3, аркуш 2 – Знаки відповідності національних систем сертифікації країн СНГ

Україна

Знак застосовується, якщо сертифікована продукція відповідає всім обов'язковим або всім обов'язковим і деяким іншим вимогам нормативного документа

Знак застосовується, якщо сертифікована продукція відповідає всім обов'язковим і всім іншим вимогам відповідного нормативного документа

Рисунок 9.3, аркуш 3 – Знаки відповідності національних систем сертифікації країн СНГ

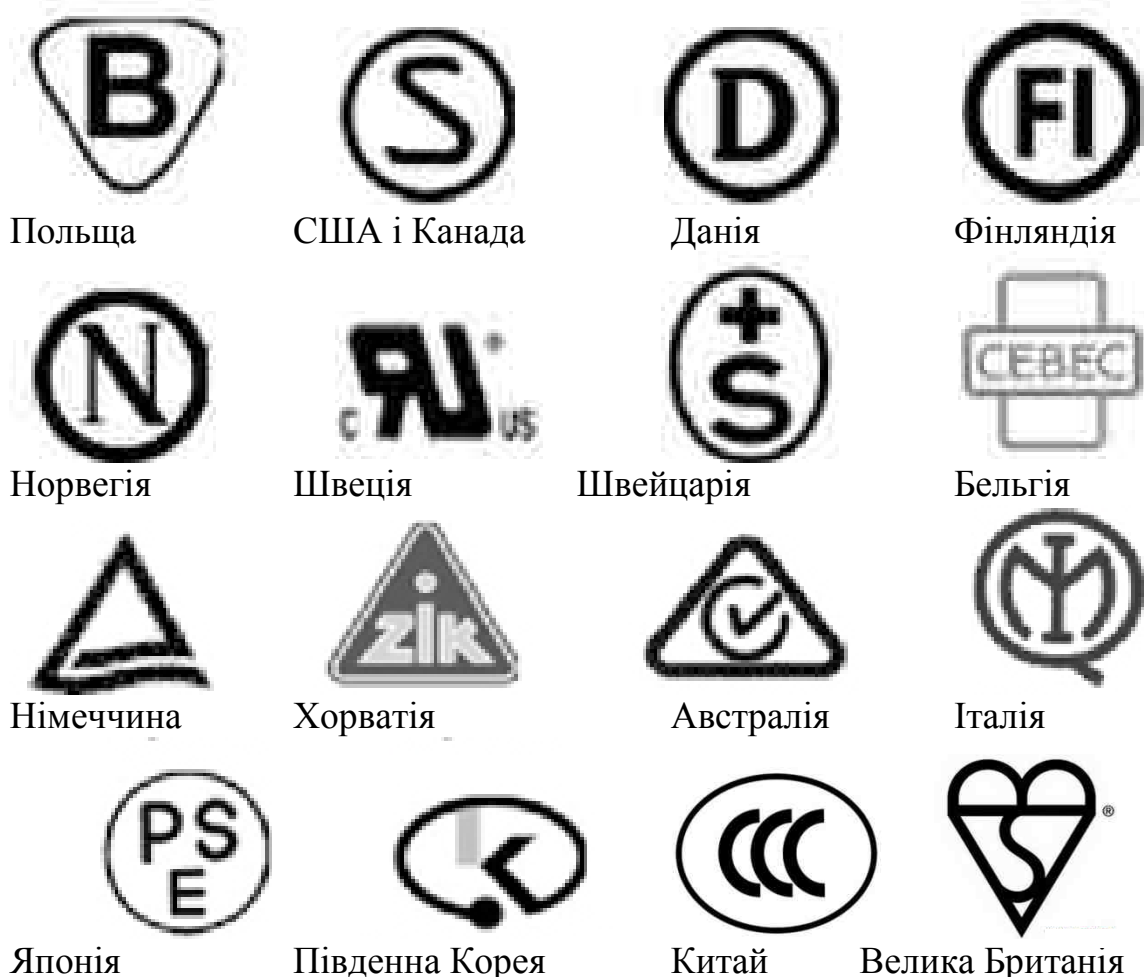

Рисунок 9.4 – Знаки відповідності національних систем сертифікації окремих країн світу

Пріоритетним напрямом сертифікації визнано забезпечення безпеки взаємопоставної продукції. А це пов'язано із взаємним визнанням національних систем сертифікації. Ускладнення в цій галузі обумовлені нерівномірністю розвитку організації і практики сертифікації в країнах – членах СНД. Вирішення цієї проблеми дасть можливість створити міждержавні системи сертифікації однорідної продукції.

За останні декілька років національні системи сертифікації продовжували вдосконалюватися як в організаційному, так і в методичному плані.

Як видно на рисунках 9.3 і 9.4, підхід до змісту і призначення знаків у країнах СНД різний. Очевидно, подальший розвиток співпраці в галузі сертифікації дасть можливість приймати (чи погоджувати) загальні принципи застосування знаків, які повинні нести в собі передусім інформацію для споживача про безпеку і якість товарів.

Контрольні запитання

1. Яка основна мета і рекомендації «Глобальної концепції з сертифікації і випробувань» Ради ЄС?
2. Розкрийте зміст та умови застосування модулів (способи підтвердження відповідності) за Новою концепцією ЄС?
3. Які методи оцінювання відповідності встановлені директивами ЄС?
4. Охарактеризуйте умови застосування знака СЄ.
5. Які цілі та структуру має Європейська організація з випробувань і сертифікації?
6. Розкрийте зміст основних принципів політики ЄС у галузі сертифікації та якості.
7. Які особливості мають сім систем за Настановою ISO/IEC 67?
8. Як здійснюється сертифікація в Співдружності Незалежних Держав?
9. Які умови і процедури визнання в галузі сертифікації передбачено Угодою про проведення погодженої політики у сфері стандартизації, метрології і сертифікації?
10. Яка роль і головні досягнення Міждержавної ради зі стандартизації, метрології і сертифікації?

МІЖНАРОДНА СЕРТИФІКАЦІЯ

10.1. Діяльність ISO в галузі сертифікації

Основна діяльність ISO з сертифікації – це організаційно-методичне забезпечення. До 1985 р. цими питаннями займався Комітет сертифікації (СЕРТИКО), а в 1985 р. у зв'язку з розширенням його сфери діяльності він був перейменований у Комітет з якості й сертифікації (КАСКО) (CASCO – Committee on Conformity Assessment).

Основним підсумком роботи СЕРТИКО було видання спільно з МЕК, Міжнародним торговим центром, Конференцією ООН з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД) і ГАТТ/СОТ матеріалів спеціального дослідження «Сертифікація. Принципи і практика». Цим фактом було закріплено зростання ролі сертифікації в міжнародній торгівлі. Єдині організаційно-методичні документи з сертифікації, які розроблені й розробляються ISO, сприяють гармонізації процедури сертифікації, що у свою чергу робить можливим взаємне визнання результатів сертифікації навіть при відмінностях у національних законодавчих положеннях. ISO в методичному плані сприяє також створенню систем сертифікації в тих країнах, де вони доки відсутні.

У роботі КАСКО беруть участь близько 50 країн, приблизно 20 країн є спостерігачами. Основні напрями діяльності цього комітету:

- вивчення методів оцінки відповідності продукції і систем забезпечення якості встановленим вимогам у різних країнах;
- підготовка керівництва з випробувань, інспекційного контролю і сертифікації продукції, процесів, служб, із діяльності й оцінки випробувальних лабораторій, органів сертифікації і систем забезпечення якості;
- сприяння взаємному визнанню і прийняттю національних і регіональних систем забезпечення якості, використанню міжнародних стандартів на випробування, контроль, сертифікацію, системи якості та ін.

У 1987 р. Технічний комітет ISO, узагальнивши національний досвід багатьох країн, опублікував серію стандартів ISO 9000; нове, доповнене, їх видання вийшло в 1994 р.

У галузі сертифікації ISO активно співпрацює з МЕК, свідченням чого є багато спільних нормативних документів. Засадничим керівництвом у галузі сертифікації вважається Керівництво 28 ISO/МЕК «Загальні правила типової системи сертифікації продукції третьою стороною», що містить рекомендації зі створення національних систем сертифікації.

На додаток до цього документа була прийнята Настанова 38-40, де викладено загальні вимоги до органів сертифікації і нагляду та до випробувальних лабораторій. Одна із серйозних вимог до лабораторії – наявність системи забезпечення якості роботи. Складові цієї системи викладено у формі Настанови для персоналу лабораторії і включають:

- організаційну схему лабораторії;
- перелік функціональних обов'язків підрозділів і послуг, які надає лабораторія;
- загальні процедури забезпечення якості роботи;
- заходи із забезпечення якості кожного виду випробувань;
- наявність стандартів, довідників, методичних розробок, інструкцій та ін.;
- організацію отримання інформації від клієнтів;
- документ про порядок розгляду рекламацій;
- загальну програму перевірки устаткування;
- інструкції до кожного виду приладів і устаткування;
- правила ідентифікації зразків;
- наявність належним чином оформлених протоколів випробувань.

За замовленням Міжнародної конференції з акредитації випробувальних лабораторій (ИЛАК) ISO/МЕК розроблена Настанова 43 «Кваліфікаційні випробування лабораторій», що застосовується як засадничий методичний документ усіма країнами при вирішенні таких питань, як оцінка рівня роботи випробувальної лабораторії; визначення технічної компетентності й сфери діяльності; оцінка ефективності вживаних методів випробувань, акредитація лабораторії та ін.

У галузі сертифікації ISO займається виключно методологічними проблемами, тоді як МЕК розробила міжнародні системи сертифікації і розробляє стандарти, зокрема з безпеки, які застосовуються як нормативна база в ході випробувань і сертифікації відповідної продукції. Спільною в діяльності ISO і МЕК є спрямованість на сприяння укладанню дво- і багатосторонніх угод про взаємне визнання з метою розвитку міжнародної торгівлі. На підставі створених ними принципів гармонізація національних систем сертифікації може бути досягнута двома шляхами: приєднанням країни до міжнародних систем сертифікації МЕК або широким використанням єдиних організаційно-методичних принципів сертифікації, пропонованих ISO.

10.2. Міжнародна система сертифікації виробів електронної техніки

Створення міжнародної системи сертифікації виробів електронної техніки (ВЕТ) ініціювалося конкуренцією, що загострилася, на ринках цих товарів між європейськими й американськими фірмами. Для захисту європейського ринку від американських конкурентів у рамках СЕНЕЛЕК у кінці 60-х років була створена система сертифікації виробів електронної техніки СЕСС як закрита регіональна система для країн-членів ЄС і ЕАСТ. Регіональна сертифікація ВЕТ на відповідність європейським стандартам стимулювала урядові рішення західноєвропейських країн про переважні закупівлі сертифікованих виробів.

Таким чином, для неєвропейських компаній необхідно було подолати «технічний бар'єр», що створився. За ініціативою США, Японії, Канади, Австралії та інших держав почалася підготовка в ГАТТ/СОТ проекту Угоди з технічних бар'єрів в торгівлі, в ІСО організований комітет з сертифікації (СЕРТИКО), а до переліку найважливіших питань Народи урядових посадовців, відповідальних за політику в галузі стандартизації, створеного при ЄЕК ООН, було включено вироблення рекомендацій із сертифікації. У результаті цього була створена міжнародна система сертифікації виробів електронної техніки в МЕК. Основні правила Системи і процедури були прийняті в 1980 р.

Мета створення Системи сертифікації ВЕТ – сприяння міжнародній торгівлі виробами електронної техніки за допомогою встановлення єдиних вимог до цих товарів, методів оцінки їх відповідності, щоб ці вироби були однаково прийнятні в усіх країнах-учасниках системи без проведення повторних випробувань.

Загальне керівництво Системою покладене на Керівний комітет з сертифікації, підзвітний Раді МЕК; до його складу входять делегації країн-учасниць. У Системі може брати участь будь-яка країна – член МЕК у разі виконання низки умов: наявність національної організації зі стандартизації і сертифікації; згода виконувати всі правила Системи і видання відповідних національних документів; визнання сертифікатів і протоколів випробувань виробів електронної техніки, що випускаються в інших країнах-учасниках, якщо вони відповідають вимогам Системи; виконання фінансових зобов'язань члена Системи.

Передбачено два види участі країни в Системі МЕК:

- участь у Керівному комітеті з сертифікації з правом голосу і консультативне членство в Координаційному комітеті з нагляду;
- участь у Керівному комітеті з правом голосу і повноправне членство в Координаційному комітеті з нагляду.

Офіційними мовами Системи є англійська, французька, російська.

Країни, що заявляють про проведення сертифікації за системою МЕК, згідно з правилами Системи повинні мати національну службу нагляду, яка відповідає за відповідність порядку сертифікації виробів електронної техніки положенням Системи МЕК і правильність застосування знака відповідності. Крім того, у країні-заявнику повинні діяти національні служби перевірки засобів вимірів, якими користуються випробувальні лабораторії і національний орган нагляду. У країну, що претендує на вступ до Системи МЕК, після схвалення національного положення про нагляд Координаційний комітет направляє інспекційну групу, яка перевіряє: відповідність функцій національної служби нагляду правилам Системи МЕК; відповідність дійсного стану справ змісту національного положення про нагляд; досвід із сертифікації виробів електронної техніки, ведення переліків атестованих підприємств-виготівників і незалежних випробувальних лабораторій (центрів). За правилами Системи критеріями досвідченості вважаються атестація хоч би одного підприємства-виготівника і сертифікація не менше двох видів виробів електронної техніки за встановленими в Системі вимогами.

Інспекційна група відвідує випробувальні лабораторії, лабораторію перевірки засобів вимірів, знайомиться з однією з технологічних ліній з виробництва ВЕТ, які сертифікуватимуться за системою МЕК, причому стандарт (чи технічні умови), за яким виготовляється виріб, має бути представлений в інспекційну групу ще до її візиту. За підсумками візиту інспекційна група у звіті голові Координаційного комітету з нагляду оголошує своє рішення про прийняття кандидата або відзначає недоліки із зазначенням терміну для їх усунення і письмового підтвердження цього. Після такої процедури дається рекомендація про затвердження кандидата. Країна-кандидат має право не погодитись із висновками інспекційної групи і подати письмово свої заперечення в Координаційний комітет, після чого розпочинається передбачена правилами Системи процедура.

Країна, що стала членом Системи, зобов'язана оповіщати Координаційний комітет з нагляду про будь-які зміни в національній системі нагляду, які можуть істотно впливати на організацію сертифікації виробів електронної техніки. Ці зміни підлягають схваленню Координаційним комітетом з нагляду. Національні служби нагляду, атестовані в Системі МЕК, зобов'язані раз на три роки направляти в Координаційний комітет повний перелік змін до національного положення з нагляду.

Важливими етапами сертифікації виробів електронної техніки за системою МЕК є атестація підприємства-виготівника й акредитація ви-

пробувальних лабораторій, перевірка відповідності застосованих нормативних документів і приймання типу.

Для *перевірки (атестації) підприємства* представник національної служби нагляду має подати документацію з контролю якості й випробувань ВЕТ на підприємстві, системи забезпечення якості, перелік діючого випробувального і вимірювального устаткування, документи про його перевірку та ін.

Обов'язковими умовами *акредитації випробувальної лабораторії* є наявність досвідченого і компетентного персоналу, належного устаткування, актуалізованих методик випробувань. Діяльність випробувальної лабораторії має бути незалежною від виготівника і споживачів ВЕТ. У лабораторії має бути призначений відповідальний за виконання вимог Системи МЕК, до обов'язків якого входять підтримка постійних ділових контактів із національною службою нагляду; забезпечення кваліфікованого оформлення результатів випробувань; дотримання конфіденційності інформації, якщо така є в роботі лабораторії.

У разі сертифікації за системою МЕК до *нормативних документів* висуваються певні вимоги: Система базується на стандартах МЕК; ці стандарти мають бути прийняті в країнах-учасницях прямим або непрямим методом; зміст міжнародного стандарту має обов'язково зберігатися, хоча допускається оформляти прийнятий документ за національними правилами. За відсутності стандарту МЕК на який-небудь виріб допускається «тимчасовий документ», тобто застосування національного або фірмового нормативного документа для сертифікації. При цьому національна організація з сертифікації несе відповідальність за відповідність тимчасових технічних умов вимогам Системи МЕК, і термін їх дії припиняється через рік після публікації МЕК аналогічних технічних умов. За правилами Системи всі стандарти, які застосовуються для сертифікації, розглядаються як єдиний масив, який будується відповідно до вимог Настанови МЕК № 102 «Правила побудови технічних умов для цілей сертифікації виробів електронної техніки». Настанова встановлює такі види нормативних документів: засадничі технічні умови; загальні технічні умови; групові технічні умови; форми технічних умов на вироби конкретних типів; технічні умови на вироби конкретних типів.

Засадничі технічні умови поширюються на всі вироби електронної техніки або на декілька груп виробів. До них належать, наприклад, стандарти МЕК на методи випробувань за умов дії зовнішніх чинників, на порядок організації контролю за партіями і періодичного контролю та ін.

Загальні технічні умови належать до груп або підгруп ВЕТ. У них установлюються терміни і визначення, шифри, методи випробувань, характерні для цієї групи та ін.

Групові технічні умови відносяться до конкретної підгрупи, вони містять відповідну форму документа на ВЕТ конкретного типу або інструкції з його розробки.

Форми технічних умов на виробі певних типів використовуються для забезпечення уніфікації нормативних документів і базуються на положеннях загальних або групових технічних умов. Зазвичай у них установлюються номенклатура технічних критеріїв, обов'язково використовуваних під час сертифікації та умови випробувань.

Технічні умови на конкретний виріб містять безпосередньо або у формі посилання відомості, необхідні для його сертифікації в системі МЕК. Цей вид технічних умов можуть розробляти не лише технічні комітети МЕК, але і національні організації зі стандартизації й атестовані підприємства-виготівники.

Типове *приймання виробу (типу)* проводиться за умови, що технологія виробництва таких виробів використовується одним або декількома атестованими підприємствами. Для схвалення типу виробу електронної техніки підприємство-виготівник звертається в національний орган із сертифікації із заявкою, в якій підтверджується дотримання на підприємстві встановлених вимог до виробництва і випробувань виробів. Схвалення видається в разі дотримання підприємством усіх умов випробувань, включаючи кількість зразків у вибірці та правила їх відбору, кількість випробовуваних партій, періодичність випробувань вибірки від кожної партії та ін. За результатами випробувань підприємство отримує сертифікат відповідності типу виробу електронної техніки, який видає уповноважений орган з сертифікації.

За правилами Системи проводиться контроль якості виробів, що випускається, на відповідність сертифікованому типу. Контрольні випробування партій виробів підрозділяють на дві групи: група А – зовнішній огляд, перевірка розмірів і окремих найважливіших характеристик; група Б – зовнішній огляд, перевірка розмірів і усіх технічних характеристик.

Прийняті партії виробів за правилами Системи маркуються знаком відповідності. Знак відповідності є національним знаком, прийнятим у державній системі сертифікації, який доповнюється інформацією про національну службу нагляду, національну організацію з сертифікації, номером контрольної партії. Сертифікат відповідності, окрім прийнятих реквізитів та інформації, містить текст: «Виготовлені вироби були прийняті відповідно до Правил процедур у Системі сертифікації МЕК

виробів електронної техніки під наглядом національної служби нагляду, що є повноправним членом Координаційного комітету з нагляду, і відповідно до зазначених технічних умов».

10.3. Міжнародна система сертифікації електротехнічних виробів

Ідея створення міжнародної системи сертифікації електротехнічних виробів виникла ще в 1926 р.: представники Німеччини, Швеції, Норвегії і Голландії організували першу міжнародну нараду зі створення міжнародної організації, яка має розробляти вимоги до безпеки виробів електротехнічних виробництв і правила їх приймання.

Після проходження чималої кількості організаційних етапів сформувалася сучасна міжнародна система – система МЕК з випробувань електроустаткування на відповідність стандартам безпеки (МЕКСЕ), що створена в 1985 р. і об'єднує 34 країни.

Мета системи – сприяння міжнародній торгівлі електроустаткуванням, експлуатація якого здійснюється звичайними споживачами, а не фахівцями в галузі електротехніки. До цієї продукції належать численні види електропобутових (електронних і електротехнічних) виробів: побутове електроустаткування, мережева електронна апаратура, світлотехнічні товари, медична електроапаратура, електронно-обчислювальна техніка, електроустаткування офісів і підприємств та багато іншого. Сертифікація таких виробів на безпеку майже в усіх країнах світу передбачена законодавчими положеннями із захисту прав споживачів.

Основним способом усунення технічних бар'єрів у торгівлі електроустаткуванням, так само як і іншими товарами, є взаємне визнання результатів випробувань і сертифікації, здійснюваних у країнах-учасницях. Для сприяння цьому застосовується **Схема СБ** (CB Scheme) у системі сертифікації МЕКСЕ. Це процедура системи МЕКСЕ з визнання результатів випробувань електроустаткування на відповідність стандартам безпеки, проведених у національних системах сертифікації. Головна умова взаємного визнання полягає в гармонізації стандартів і методів випробувань. Країни-учасниці Схеми СБ зобов'язані проводити сертифікацію на відповідність стандартам МЕК з безпеки, які їм рекомендується застосовувати як національні. Членом Схеми СБ може бути тільки представник країни, що бере участь у системі сертифікації МЕКСЕ. Прийнято три категорії членства:

– «національний орган з сертифікації, який визнає», що означає визнання в країні сертифікатів Схеми СБ за одним або більшою кількістю стандартів МЕК;

– «національний орган з сертифікації, який визнає і видає», що означає також право видачі національним органом сертифікатів за Схемою СБ. Слід зазначити, що визнаних сертифікатів може бути більше, ніж визнаних і виданих. Для членства за цією категорією потрібна акредитація однієї або декількох лабораторій за правилами, прийнятими в Схемі СБ МЕКСЕ;

– асоційоване членство передбачене для тих, хто не готовий стати членом Схеми СБ.

Процедура прийняття в члени Схеми СБ включає подачу заявки та певних документів за встановленими правилами, після розгляду якої комітетом сертифікаційних органів Схеми СБ призначаються експерти для перевірки відповідності заявника вимогам до учасника Схеми. Експерти оцінюють на місцях здатність кандидата виконати правила Схеми СБ, його компетентність, дієздатність, досвід, знання в галузі стандартизації сертифікованих виробів, відповідність вимогам Керівництва 38 ІСО/МЕК «Загальні вимоги до приймання випробувальних лабораторій».

Головний критерій визнання національного органу з сертифікації в Схемі СБ досить суворий – це проведення сертифікації на відповідність стандартам МЕК не менш ніж за десятьма заявками, впродовж двох років, які передують перевірці. Так оцінюється такий параметр, як досвід. Якщо досвід визнається недостатнім, кандидат приймається умовно з випробувальним терміном в один рік. Упродовж випробувального терміну призначеною випробувальною лабораторією Схеми СБ перевіряються протоколи випробувань за трьома заявками на сертифікацію виробів, яку здійснив кандидат. Усі витрати на контрольні випробування оплачує кандидат. Схема СБ безперервно вдосконалюється. Зокрема, спрощується процедура визнання й інспекційного контролю. Наприклад, у Настанові «Взаємне визнання нагляду за діяльністю підприємства» пропонується визнавати атестацію і контрольні інспекції, які здійснюються національними органами з сертифікації в країнах-учасницях.

Для отримання сертифіката СБ існують дві альтернативні процедури.

Згідно з першою процедурою сертифікат СБ видає національний орган із сертифікації після відповідних випробувань і в разі підтвердження національним органом іншої країни. Цей національний орган підтверджує, що об'єкт сертифікації відповідає аналогічним вимогам, які перевіряються в ході випробувань випробувальною лабораторією цієї країни, що співпрацює із зазначеним сертифікаційним органом.

Згідно з другою процедурою сертифікат СБ видає національний орган з сертифікації після того, як об'єкт сертифікації витримав випробування в лабораторії, що співпрацює з цим органом.

До додаткової умови отримання сертифіката можна віднести обов'язкову наявність у заявці торгової марки виготівника або фірмового знака, що необхідно для ідентифікації виготівника національним органом із сертифікації. Виготівники, чиї підприємства знаходяться в країнах, що не мають національного органу з сертифікації, який бере участь у Схемі СБ, можуть використовувати тільки першу процедуру.

Випробувальна лабораторія може бути акредитована в Схемі СБ, якщо в країні її перебування є національний орган із сертифікації, що бере участь у Схемі СБ за відповідною номенклатурою виробів, а її технічна компетентність відповідає вимогам Схеми СБ.

У Схемі СБ акредитовано 34 національні органи з сертифікації і більше 70 випробувальних лабораторій, які за бажанням заявника з будь-якої країни-учасниці МЕКСЕ можуть здійснити випробування електроустаткування і видати сертифікат СБ, що підтверджує відповідність виробу вимогам стандарту МЕК із безпеки. До сертифіката обов'язково додається протокол випробувань. Це обумовлено тим, що в стандартах переважної більшості країн-учасниць є певні відхилення від стандартів МЕК. Протокол випробувань доводить відповідність виробу декларованим відхиленням, що виключає необхідність додаткових випробувань в іншій країні.

Проте не всі країни-учасниці МЕКСЕ визнають протоколи випробувань на відповідність національним відмінностям від стандартів МЕК. Не визнають протоколи Великобританія, Японія, Південна Корея, Ізраїль.

У рамках Міжнародної електротехнічної комісії (ІЕС) діють три системи оцінювання відповідності під контролем Бюро з оцінювання відповідності (САВ):

1. ІЕСЕЕ для електричних та електронних виробів промислового і побутового використання. Система ІЕСЕЕ включає дві схеми:

- схему СВ (СВ Scheme), за допомогою якої звіти про випробування, видані лабораторіями, уповноваженими на проведення випробувань, та підтверджені національними ОС за допомогою сертифіката про випробування СВ, можуть бути прийняті іншими національними ОС під час проведення своєї власної національної (або регіональної) сертифікації;

- схему СВ-FCS (СВ-FCS Scheme), яка відповідає за оцінювання і періодичний нагляд за виробництвом продукції, а також типове випробування за Схемою СВ.

2. IECQ для електронних компонентів. Існує три схеми:

– схема затвердження процесу, яка забезпечує незалежну перевірку того, що електронні компоненти і пов'язані з ними матеріали та процеси, у тому числі й ті, що мають нижчий рівень специфікації користувача у виробничо-збутовому ланцюзі постачання, є сумісними з відповідними стандартами, специфікаціями або іншими документами;

– схема управління процесом використання небезпечних речовин (HSPM) із застосуванням управління якістю згідно зі стандартами, які компанії можуть використовувати для забезпечення того, щоб їхні процеси і контроль відповідали місцевим регламентам про небезпечні речовини в електронних компонентах, такі як свинець, ртуть і кадмій;

– схема планів управління електронними компонентами (ESMP) для компонентів авіаційного електронного обладнання, яка забезпечує акредитоване оцінювання третьою стороною підготовку планів управління електронними складовими згідно з IEC TS 62239.

3. IECEx стосується безпеки у вибухонебезпечних середовищах і охоплює чотири схеми:

– схему сертифікації обладнання, використовуваного у вибухонебезпечних середовищах, «Ex продукції»;

– схему сертифікації службових засобів, яка охоплює ремонт і профілактику обладнання Ex;

– схему ліцензування знака відповідності, яка використовується разом зі схемою сертифікації обладнання;

– схему сертифікації персоналу, яка надає докази компетентності осіб для ряду визначених обов'язків, що мають відношення до вибухонебезпечних середовищ.

10.4. Сертифікація в діяльності Європейської Економічної Комісії ООН

Розробка рекомендацій із взаємного визнання. Значну роль у становленні й розвитку міжнародної та національної сертифікації, з одного боку, і в усуненні технічних бар'єрів у торгівлі – з іншого, відіграли прийняті ЄЕК ООН Рекомендації «Визнання результатів випробувань», спрямовані на сприяння двосторонніх і багатосторонніх угод про взаємне визнання. Цей документ відіграв позитивну роль і в удосконаленні практики акредитації випробувальних лабораторій. Він був підготовлений у 80-ті роки спільно з Міжнародною конфедерацією з акредитації випробувальних лабораторій (ІЛАК), із якою ЄЕК постійно співпрацює. У документі відзначається, що урядові посадовці вважають за необхідне «сприяти міжнародній торгівлі за допомогою усунення випадків дублю-

вання в області випробувань і технічного контролю, які не виправдовуються з точки зору безпеки або охорони здоров'я». У рекомендаціях відзначено, що національні системи акредитації мають ґрунтуватися на відповідних положеннях Настанови ISO/МЕК щодо лабораторної атестації, а національні системи вимірів мають бути пов'язані з міжнародними системами одиниць і вимірів, що розглядається як найважливіший критерій оцінки компетентності лабораторій.

Важливим досягненням у роботі ЄЕК із сертифікації вважається прийняття (1988 р.) Рекомендацій «Розробка і сприяння укладенню міжнародних угод з сертифікації». Згідно з цим документом уряди країн – членів ЄЕК мають сприяти укладанню дво- і багатосторонніх угод про взаємне визнання систем сертифікації. Основою таких угод мають бути взаємовигідні умови економічного співробітництва. Угоди передбачають: відкритий характер для приєднання іншої країни, готової прийняти діючі правила і зобов'язання; однакові права, обов'язки і режими товарів, що імпортуються, і тих, що зроблені всередині країни; взаємне визнання результатів випробувань, що проводяться в країні постачальника для встановлення відповідності товару вимогам стандарту; наявність кваліфікованого персоналу і належної випробувальної бази для упевненості й гарантії відповідності процедури сертифікації вимогам угоди; гармонізацію національних стандартів.

Слід зазначити, що необхідна попередня умова ефективного функціонування угод із сертифікації полягає у взаємній довірі до технічної компетентності, надійності й безсторонності національних систем сертифікації і тих організацій, які в них беруть участь.

ЄЕК ООН визначила основні заходи, які сприятимуть досягненню взаємної довіри. Передусім це обмін інформацією про національні системи сертифікації, їх технічні можливості, кваліфікацію персоналу, взаємне інформування з різних проблем; взаємний допуск експертів до систем для ознайомлення з методами контролю і нагляду, розвиток технічної й адміністративної співпраці. Важливим моментом у створенні атмосфери довіри вважається уніфікація критеріїв забезпечення якості, наявність методів захисту зареєстрованих торгових марок.

Досить чітко в зазначених рекомендаціях сформульована вимога відносно нормативної бази сертифікації: вона має ґрунтуватися переважно на міжнародних стандартах у тих галузях, де вони існують, або на гармонізованих національних і регіональних нормативних документах. Підкреслено, що відмінності у вимогах національних стандартів до безпеки продукції та її сумісності є головною перешкодою в торгівлі.

Питаннями стандартизації, сертифікації, якості в ЄЕК ООН займаються і спеціалізовані комітети. Так, Комітет із сільського господар-

ства розробляє рекомендації із сертифікації агропродукції; Комітет з лісу – зі стандартизації і сертифікації лісових товарів; Комітет із транспорту розробив Правила ЄЕК ООН з омологації транспортних засобів, на підставі яких створена система омологації устаткування дорожніх транспортних засобів.

Система омологації устаткування дорожніх транспортних засобів на відповідність правилам ЄЕК ООН. Початок створення системи сертифікації допоміжного устаткування дорожніх транспортних засобів в ЄЕК ООН відносять до середини 50-х років, коли відзначалось помітне зростання обсягу автомобільних перевезень між європейськими країнами, і питання безпеки вантажного і легкового транспорту набували все більшої актуальності. Міжнародна угода в цій галузі була підписана в 1958 р. і стосувалася прийняття єдиних правил і взаємного визнання омологації устаткування і частин механічних транспортних засобів. Це означає офіційне затвердження, тобто сертифікацію транспортного засобу, оснащеного певними пристроями (предметами устаткування), що впливають на безпеку дорожнього руху. Угода підписана на міжурядовому рівні, а кожна договірна сторона представлена уповноваженим національним органом. Основним нормативним документом системи є Правила ЄЕК ООН.

Для подальшого розвитку угоди про омологацію приймаються нові правила, що пояснено з точки зору науково-технічного прогресу в галузі транспорту; щороку частина правил оновлюється. Ці правила є додатком до угоди і розробляються групою експертів Комітету з транспорту ЄЕК. Країни, що приєдналися до цієї угоди, використовують Правила ЄЕК під час сертифікаційних випробувань дорожніх транспортних засобів. Кожна сторона має право прийняти всі правила або їх частину, про що вона за встановленою процедурою повідомляє ЄЕК ООН за рік до припинення використання того або іншого правила, направляючи повідомлення на ім'я Генерального секретаря ООН. Зміни до правил проходять ту саму процедуру. Сертифікат відповідності конкретному правилу має форму «Повідомлення про офіційне затвердження типу транспортного засобу».

Підприємство-виготівник за результатами омологації типу транспортного засобу отримує право на застосування офіційно затверджених знаків омологації. Але для цього потрібно дотримання певних положень: по-перше, необхідно мати умови перевірки відповідності продукції сертифікованому зразку, по-друге, зразки повинні витримувати випробування і відповідати встановленим вимогам.

Принцип взаємного визнання омологації всіма сторонами, що беруть участь в Угоді, свідчить: продукція, що виготовлена на території

будь-якої з договірних сторін і отримала офіційне схвалення цієї сторони, вважається законодавством інших договірних сторін, що застосовують ці правила, такою, що відповідає вимогам. Якщо невідповідність продукції офіційно затвердженому під час омологації типу становить потенційну небезпеку для дорожнього руху і людей, то будь-яка договірна сторона має право заборонити на своїй території продаж і застосування відповідних видів устаткування і пристроїв.

Єдині правила омологації передбачають використання єдиних технічних вимог, які розроблені експертами ЄЕК за участю представників зацікавлених країн і охоплюють такі види продукції: тролейбуси, автобуси, мопеди, мотоцикли, легкові й вантажні автомобілі, моторолери й інші засоби транспорту відносно до їх гальмівних пристроїв, причепів, пристосувань для безпеки водія і пасажирів та ін. Під час підготовки технічних вимог ураховуються положення відповідних міжнародних стандартів ISO і МЕК. Наприклад, Технічний комітет ISO з дорожнього транспорту розробив понад 200 стандартів на різні види автомобільного устаткування, а стандарти МЕК установлюють технічні вимоги і методи випробувань освітлювального устаткування. Але про повну гармонізацію всіх нормативних документів говорити ще зарано.

Загальний порядок омологації (сертифікації) наступний. Сертифікація транспортних засобів у кожній країні-учасниці проводиться органами з сертифікації, які створюються відповідно до Женевської угоди 1958 р. і реєструються в ООН. До складу системи сертифікації включаються адміністративний орган і технічні служби згідно з прийнятими правилами ЄЕК ООН, на відповідність яким у країні проводиться сертифікація. Технічні служби при реєстрації в ООН отримують номер, що означає черговість приєднання країни до Женевської угоди. Підприємство-заявник звертається в Адміністративний орган із заявкою, в якій наводить відомості про продукцію, правила ЄЕК ООН і національні стандарти, які застосовуватимуться під час випробувань. Технічній службі видаються для випробувань транспортний засіб (тип) і технічні описи двома мовами – національною і англійською (французькою). Сертифікат («Повідомлення») видає Адміністративний орган, копії цього документа розсилаються країнам-учасникам, що застосовують такі правила. Сертифікат надає право підприємству маркувати продукцію знаком відповідності E із зазначенням шифру правил.

Адміністративний орган виконує також функцію нагляду за відповідністю транспортного засобу типу, що пройшов омологацію, і має право на попередження про виявлені недоліки і повторну перевірку, а також на анулювання сертифіката і заборону на використання знака відповідності. Участь у системі омологації устаткування для дорожнього

транспорту має велике значення як для розвитку експорту цієї групи товарів, так і для підвищення технічного рівня і безпеки вітчизняних дорожніх транспортних засобів.

10.5. Міжнародна система сертифікації спортивної і мисливської зброї

Постійна міжнародна комісія з випробувань ручної вогнепальної зброї створила систему сертифікації спортивної і мисливської зброї. Членами Постійної комісії перебувають країни, що підписали Конвенцію із взаємного визнання випробувальних клейм ручної вогнепальної зброї (Брюссельська конвенція). Ця конвенція уперше була підписана в 1914 р. і переглянута в 1969 р. У ній беруть участь основні експортери мисливської зброї. Функції секретаріату комісії виконує Постійне бюро, що призначається урядом Бельгії за узгодженням з учасниками, з місцем перебування в м. Льєжі. Постійна міжнародна комісія щорічно проводить сесії, на яких, окрім країн-учасниць конвенції, можуть бути присутніми і спостерігачі, які офіційно призначаються урядом своєї країни. Країни, що підписали конвенцію (Австралія, Бельгія, Чилі, Іспанія, Франція, Італія, Чехія), зобов'язались визнавати національні клейма безпеки зброї договірних сторін. Система заснована на випробуваннях кожного виробу і не планує введення єдиного міжнародного клейма безпеки.

Система взаємного визнання базується на уніфікованих вимогах до вимірювальних приладів, методів випробувань, випробувальних патронів, передбачає схвалення організаційної структури випробувального центру. Країни-учасниці конвенції інформують одна одну про рішення, що приймаються, подаючи в секретаріат Постійної комісії креслення, схеми еталонних засобів вимірів, таблиці стандартизованих розмірів патронників і патронів, опис національних клейм. Секретаріат через уряд Бельгії направляє інформацію всім країнам-учасникам.

Рішення про визнання приймається більшістю голосів (2/3 від тих, що підписали конвенцію) під час сесії або через листування. Офіційна мова – французька.

Взаємне визнання національних клейм безпеки дозволяє імпортерам мисливської і спортивної зброї відмовитися від повторних випробувань виробів. Клейма зазвичай проставляються на зброї і на патронах: на зброї – як правило, на стволі кожного виробу; на патронах – на кожній пачці патронів.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте діяльність ISO в галузі сертифікації.
2. Які цілі та види участі країн у Міжнародній системі сертифікації виробів електронної техніки?
3. Як організована діяльність системи сертифікації виробів електронної техніки?
4. Які види нормативних документів установлюються керівництвом у рамках системи сертифікації виробів електронної техніки?
5. Які цілі та види участі країн у міжнародній системі сертифікації електротехнічних виробів?
6. Охарактеризуйте функціонування Схеми СБ (CB Scheme) у системі сертифікації МЕКСЕ.
7. Охарактеризуйте системи оцінювання відповідності під контролем Бюро з оцінювання відповідності (СAB) у рамках Міжнародної електротехнічної комісії (ІЕС). Які схеми вони охоплюють?
8. Розкрийте зміст системи омологації устаткування дорожніх транспортних засобів на відповідність правилам ЄЕК ООН.
9. Охарактеризуйте діяльність органів Міжнародної системи сертифікації спортивної і мисливської зброї.

АКТУАЛЬНІ ГАЛУЗІ СЕРТИФІКАЦІЇ

11.1. Розвиток екологічної сертифікації

Концепція якості життя, як один із аспектів еколого-врівноваженого розвитку, потребує сертифікації якості навколишнього природного середовища, від стану якого залежить, зокрема, здоров'я населення.

Вступ України до СОТ та співпраця з економічними партнерами вимагають прискорення підготовки вітчизняних підприємств до жорстких умов міжнародних ринків, що може бути досягнуто тільки внаслідок застосування сучасних інструментів менеджменту якості, екологічного менеджменту, безпеки життєдіяльності, охорони здоров'я тощо. Поступово виникає наднаціональний інформаційний простір, що потребує відкритості у сфері економічних, екологічних, соціальних та інших реалій щодо складних природно-антропогенних комплексів. Забезпечення інформацією бізнесу, громадськості, державних структур згідно з міжнародними стандартами, у тому числі гармонізованими в Україні, гарантує сертифікація. Так, наприклад, якість продукції, послуг, систем менеджменту якості (за ДСТУ ISO 9000 «Управління якістю»), систем екологічного менеджменту (за ДСТУ ISO 14000 «Управління навколишнім середовищем»), систем управління професійної безпеки та здоров'я (за OHSAS 18001).

У ринкових умовах глобалізації, інтегрування інформаційно-комунікаційних технологій бізнесу держави не будуть такими захищеними та ізольованими, як це було раніше (що є актуальним для України). Розширення використання ресурсів зовнішнього фінансування сприяє більшій взаємозалежності фірм і країн одна від одної. За таких умов високотехнологічні організації укладають контракти з фірмами, які сертифіковані за вимогами ISO, використовують сировину, що вироблена, наприклад, на сертифікованих сільськогосподарських угіддях, закупають деревину (лісоматеріали) із сертифікованих лісів тощо. Тобто екологічна сертифікація поширюється на все більше об'єктів довкілля, а в перспективі за умов системно-екологічного підходу (вимоги стандартів серії ДСТУ ISO 14000 «Управління навколишнім середовищем») буде стосуватися ландшафтів, територій, адміністративних одиниць тощо. Як сертифікація продукції, послуг, систем менеджменту, так і сертифікація територій є добровільною, але створює інвестиційно-інноваційну привабливість. У перспективі така сертифікація відбувати-

меться на рівні узгоджених світових стандартів, сприятиме формуванню інформаційного середовища про екологічний, економічний, соціальний стан території (адміністративної одиниці), буде важливим підґрунтям для розвитку інноваційної сфери у галузях народного господарства регіонів (адміністративних одиниць).

Окрім того, екологічна сертифікація територій має такі переваги: поєднує державні й ринкові механізми в економіці; гарантує контроль господарського використання (плата за скиди і викиди); залучає інвестиції і бізнес до виробництва екологічно чистої продукції. Екологічна сертифікація окремих підприємств, а надолі й територій, сприятиме зменшенню антропогенного навантаження на довкілля завдяки свідомому, підкріпленому економічними вимогами його використанню загалом та складових елементів зокрема (ліс, земельні ресурси), а також технологічному вдосконаленню і модернізації виробництв, розміщених на адміністративних територіях. Мета, процедури, методики екологічної сертифікації логічно підпорядковуються створенню методологічних засад якості життя (новітній інтегральний напрям в оцінці розвитку суспільства чи держави); поєднують регулятори стимулювання, компенсування, примусу та ін.

Суть екологічної сертифікації полягає в тому, що ця система ставить за мету забезпечення захисту не тільки споживачів від неякісної продукції, а й навколишнього середовища від шкідливого впливу як цієї продукції, так і деструктивної діяльності людини.

Мета екологічної сертифікації – стимулювання виробників до впровадження таких технологічних процесів і розробки таких товарів, які мінімально забруднюють природне середовище і дають споживачеві гарантію безпеки продукції для його життя, здоров'я, майна і місця існування.

Для багатьох видів продукції екологічний сертифікат або знак є визначальним чинником їх конкурентоспроможності.

Принципи екосертифікації в ЄС базуються на превентивних заходах: шкоді для довкілля слід запобігати в першу чергу шляхом ліквідації джерел забруднення. Фінансова відповідальність осіб, з вини яких порушується екологічна рівновага, – це наступний чинник. Ефективність сертифікації безпосередньо залежить від критеріїв нешкідливості продукції, послуги, процесу або іншого об'єкта екосертифікації для довкілля. Критерії екосертифікації мають перевершувати по своїй суті (всебічності, охопленню) параметри екологічності, що містяться в стандартах. Визначити такі критерії можна на основі широких маркетингових досліджень, які дозволять установити критерії для кожної конкретної групи товарів залежно від міри їх дії на довкілля. На кожному етапі

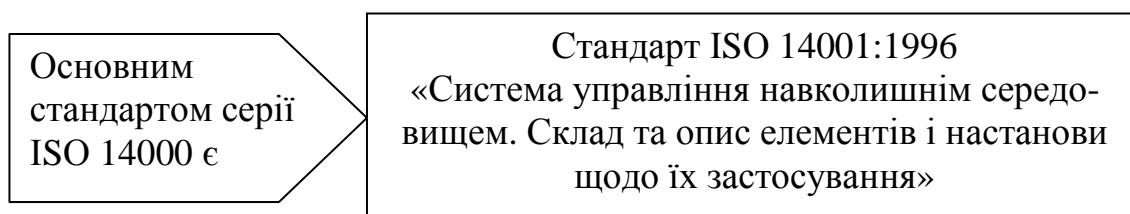
життєвого циклу продукції для цього потрібне вивчення рівня використання природних ресурсів, забруднення атмосфери, гідросфери і ґрунту, шкоди для лісів, полів, води, а також дослідження естетичних, дотикових і нюхових параметрів.

ЄС підкреслює добровільність європейської екосертифікації та її відкритий характер для всіх країн, що не виключає і розвитку національної екосертифікації. Але в 1993 р. була прийнята Директива ЄС, що визначає переваги екосертифікованої продукції, яка поставляється на єдиний ринок: ціна її підвищується в два рази.

Офіційний бюлетень Комісії ЄС періодично публікує екологічні критерії, які співвідносяться з кожною фазою життєвого циклу об'єкта сертифікації, – від проектування до утилізації відходів. Інформація про критерії супроводжується даними про терміни придатності продукту і тривалість періоду застосовності критерію.

11.2. Стандарти ISO серії 14000

У 1993 р. у рамках ISO був створений ТК-207 «Управління охороною навколишнього середовища» (Environmental management), що в 1996 р. прийняв комплекс стандартів ISO серії 14000 для побудови ефективної системи управління навколишнім середовищем і менеджменту екологічними аспектами діяльності підприємств.

У стандартах цієї серії відбито такі аспекти в галузі управління навколишнім середовищем:

- 1) терміни й визначення;
- 2) системи екологічного менеджменту;
- 3) екологічний аудит і дослідження в галузі екології;
- 4) оцінювання продукції на різних стадіях життєвого циклу;
- 5) екологічне маркування продукції.

Застосування стандартів серії ISO 14000

Застосовується підприємствами різних форм, розмірів і видів діяльності, може бути використаний у державах із різними географічними й політичними умовами. На відміну від інших природоохоронних стандартів сімейство ISO 14000 не регламентує кількісні показники впливу підприємств на навколишнє середовище. Основний їх зміст зводиться до сприяння організації системи екологічного управління підприємством.

Робота в галузі сумісності стандартів серій ISO 9000 і ISO 14000 проводиться за такими основними напрямками:

- єдність термінології стандартів;
- сумісність систем управління якістю й охороною навколишнього середовища в рамках однієї організації;
- проведення спільних перевірок і аудиту систем якості й навколишнього середовища.

Системи управління на основі стандартів серії ISO 14000 вимагають перегляду функціонування всіх об'єктів підприємства, так чи інакше пов'язаних із впливом на навколишнє середовище. Тому розробка і впровадження таких систем багато в чому перегукуються з елементами побудови системи управління якістю.

Основні групи елементів стандарту ISO 9001:2000

- політика організації в галузі управління якістю (охорони навколишнього середовища);
- цілі, завдання, планування діяльності організації;
- вимір, аналіз і поліпшення;
- коригувальні й попереджувальні дії;
- аналіз із боку керівництва;
- структура й відповідальність;
- моніторинг і вимірювання;
- постійне поліпшення

Усі зазначені аспекти необхідні для впровадження як системи управління якістю, так і системи управління навколишнім середовищем. Щорічно тисячі підприємств в усьому світі одержують сертифікати на

впровадження міжнародних стандартів ISO серії 14000. На сьогодні популярність стандартів ISO 14000 не поступається затребуваності стандартів ISO серії 9000. При цьому варто взяти до уваги, що ISO 9000 існують із 1987 р., а ISO 14000 – досить молода група стандартів, прийнята тільки в 1996 р. Одержання сертифіката в галузі управління охороною навколишнього середовища, так само як і сертифікація підприємства на стандарти серії ISO 9000, не є гарантією успіху і «перепусткою у світ високих прибутків і довіри споживача». Тільки щоденна робота всієї організації відповідно до принципів, закладених у стандарти, навчання персоналу і постійне вдосконалювання діяльності зможуть стати запорукою майбутнього успіху.

11.3. Види екологічного маркування, що застосовуються за кордоном

Глобальна мережа екологічного маркування (GEN) – міжнародна організація, яка була створена 1994 року для вдосконалення, просування та розроблення екологічного маркування товарів і послуг.

Станом на 01.01.2011 р. Глобальна мережа екологічного маркування об'єднує 37 сертифікаційних систем за програмою екологічного маркування I типу 60 країн світу.

Розробка системи екосертифікації в ЄС базується на німецькій системі екосертифікації на знак «Блакитний ангел». Таким чином, як уже відзначено вище, не на всі види товарів поширюються правила екосертифікації.

Установлення видів товарів, які підлягають екосертифікації та маркуванню екознаком ЄС, критеріїв їх оцінки покладено на уповноважені державні органи країн-членів ЄС за участю представників промисловості, споживчих суспільств, незалежних учених, екологічних організацій, які об'єднуються на регіональному рівні в спеціальний консультативний форум. Практична робота з привласнення європейського екологічного знака проводиться на національному рівні, на якому здійснюються екологічні випробування на відповідність затвердженим критеріям і виноситься рішення про привласнення екознаку.

У ЄС прийнята екомаркування спеціальним знаком (рис. 11.1). Мета введення знака – достовірне інформування споживачів про екологічність придбаного продукту і стимулювання виготівників до дотримання норм і вимог з охорони довкілля.

Екознак не поширюється на харчові продукти, напої і лікарські препарати. Ним маркують товари, які містять речовини і препарати, віднесені директивами до небезпечних, але в допустимих межах. Колір

знака може бути зеленим, блакитним, чорним на білому фоні (і навпаки). Для отримання права використовувати екознак виготівник мусить представити продукт для оцінки його екологічності, чим зазвичай займаються органи з сертифікації, з якими необхідно укласти контракт за кожним видом продукції окремо. Екознак активно використовується в рекламі та сприяє просуванню товару на ринок, позитивно впливаючи на конкурентні позиції продавця (виготівника).

Рисунок 11.1 – Знак екомаркування ЄС

Оскільки екологічні вимоги до товарів дуже актуальні, а знак прямо впливає на рівень продажів, на сучасних ринках з'явилася недобросовісна конкуренція екознаків, обумовлена незаконним застосуванням відомого екомаркування виготівником або винаходом нових, не відомих покупцям знаків. Це шкодить як споживачам, так і самій ідеї еко-сертифікації.

Таким чином, екознаки умовно можна поділити на дві групи:

– екознаки, що інформують про безпеку продукції для здоров'я людини і довкілля, до яких можна віднести знак «Блакитний ангел» та ін.;

– знаки і написи, що інформують про можливість переробки відходів (часто це стосується упаковки). Таким чином утилізуються відходи як вторинна сировина й охороняється природа. Іноді знаки цієї групи повідомляють про те, що виріб отриманий із вторинної сировини (наприклад, пластмасові предмети). До такого роду екознаків належать «Зелена точка» (Німеччина); знак «Ресайклинг» (використовується в США, Великобританії, країнах Північної Європи), що закликають здавати упаковку до приймальних пунктів для подальшої переробки. Питаннями екологічного маркування й етикетування займається Міжнародна організація зі стандартизації (підкомітет ПКЗ ІСО/ТК207 «Етикетування (маркування) в галузі довкілля»).

Прийняття міжнародних стандартів ІСО серії 14000, які включають Настанову з управління довкіллям і з екологічного аудиту, створило основу для організації і проведення екосертифікації.

Об'єктами екосертифікації є: об'єкти природного довкілля; джерела забруднення довкілля; продукція природоохоронного призначення; екологічні інформаційні ресурси, продукти і технології. Іншим важливим питанням екологічної сертифікації є склад учасників, особливо якщо їх роль визначати в плані першої, другої і третьої сторін.

У західноєвропейських країнах екосертифікація досить широко розвинена. Вона доповнює звичайну сертифікацію і майже завжди має обов'язковий характер. У Франції, наприклад, екосертифікація сільськогосподарської продукції заснована в законодавчому порядку в 1960 р., на підставі чого введено екознаки як за видами продукції, так і в окремих виготівників або союзів виробників. Ці знаки дістали назву «Червоні мітки» і були опубліковані в пресі для інформування споживачів. Усі екознаки доповнюють національний знак відповідності NF.

Принципи екосертифікації полягають у забезпеченні безпеки продукції для споживача і довкілля, відповідності європейської екосертифікації та обліку екологічної ситуації на ринках. Основні правила екосертифікації у Франції передбачають проведення споживачами (за можливістю) контролю екологічно чистих продуктів; обов'язкове входження до складу органу, що видає екосертифікат, споживачів і представників громадських організацій із захисту довкілля; охоплення екосертифікацією всього життєвого циклу продукції, що сертифікується, і створення економічної зацікавленості виробника в отриманні екосертифікату та ін.

Накопичений досвід дозволив ввести єдину національну систему екосертифікації, девіз якої: *споживачі не повинні знати все про шкоду продукції, але вони мають право на абсолютну упевненість, що продукція зі знаком NF найбільш безпечна в усіх відношеннях.*

У Німеччині роботи з екосертифікації почалися з 1974 р. Через декілька років був заснований екознак – прообраз теперішнього, відомого не лише в країні, «Блакитного ангела» (рис. 11.2).

Розвиток екосертифікації з привласненням знака «Блакитний ангел» значною мірою пов'язаний із програмою ООН із захисту довкілля. Продукція, маркована цим знаком, відповідає визначеній групі критеріїв, що гарантують її екологічну безпеку. Наприклад, автомобіль, що має екознак, обладнаний надійною системою очищення вихлопних газів.

Заслугує на увагу процедура німецької екосертифікації. На початковому етапі публічно видається продукція, що претендує на екознак. Федеральне бюро з довкілля створює компетентну комісію, яка аналізує відгуки, дає замовлення Німецькому інституту гарантії якості і

сертифікації на розгляд заявки на екосертифікацію. Технічні умови сертифікації розробляє Федеральне бюро з довілля як центральний орган Системи. У розгляді заявки беруть участь Німецький інститут гарантії якості і сертифікації, Федеральне бюро з охорони довкілля, Конференція німецької промисловості, Асоціація споживачів, Асоціація торгівлі, експерти. За результатами розгляду заявки виробляються рекомендації для журі. Журі враховує результати всіх етапів, докази відповідності виготівника, відгуки організацій, призначених для участі в процедурі.

Раніше використовувані тільки в Німеччині екознаки «Блакитний ангел» і «Зелена точка» (рис. 11.3) стали загальноєвропейськими.

Рисунок 11.2 – Екознак «Блакитний янгол»

Рисунок 11.3 – Знак «Зелена точка»

Поширений екознак «Зелена точка» застосовується в системі заходів із запобігання забрудненню довкілля відходами. Такий знак на упаковці вказує на можливість її переробки, тому цивілізовані споживачі викидають упаковку, марковану «Зеленою точкою», у спеціальні контейнери.

Інші екознаки (не лише Німеччини) інформують споживача про різні екологічні характеристики товарів, що продаються, що нерідко є основним критерієм їх вибору серед численних аналогів (рис. 11.4–11.9).

Багато продуктів щоденного споживання відзначено знаком якості інституту SGS INSTITUTS FRESENIUS. Якщо виробник дає своєму продукту цей знак, це означає, що для нього мають велике значення якість і безпека його продукту.

Отримавши сертифікат і право на використання екознака, підприємство-виготівник може укласти контракт із Німецьким інститутом гарантії якості на рекламування свого підприємства.

Сертифікація на знак «Блакитний ангел» не охоплює продукцію сільського господарства, фармацевтичну, побутового призначення, тому не виключений подальший розвиток і вдосконалення екосертифікації.

Рисунок 11.4 – Екознак Інституту Фрезеніуса «Регулярний контроль якості»

Рисунок 11.5 – Знак, який позначає виконання виготівником вимог щодо збереження озонового шару Землі

Рисунок 11.6 – Знак «Ресайклінг»

Рисунок 11.7 – Екознак, що пропонується на папері, який отримується із вторинної сировини

Рисунок 11.8 – Знак небезпеки товару для навколишнього середовища

Рисунок 11.9 – Екознак Японської асоціації з охорони навколишнього середовища

а)

б)

Рисунок 11.10 – Екологічні знаки першої групи – емблеми національних екологічних асоціацій:

- а) «Блакитний ангел» (Німеччина),
- б) «Екологічно чисто та безпечно» (Україна)

Рисунок 11.11 – Знаки, що гарантують органічне походження продукції

Особливу позицію в Європі з питань захисту довкілля займає **Данія**. Один із чинників, що це пояснюють, полягає в тому, що її кордони безпосередньо межують із «основними забруднювачами» природи – країнами Східної Європи, Великобританії, Швейцарії. У країні діє закон, що регулює використання і виробництво хімічних продуктів та їх компонентів. У ньому містяться і принципи екосертифікації. Парламент Данії враховує всі дії ЄС у галузі екології, на відміну від інших країн, наприклад Німеччини, де громадськість вважає екосертифікацію суто національною справою кожної країни. Уряд Данії сприяє застосуванню екознаків, але вважає, що воно має бути добровільним, хоча самі знаки охороняються законом.

Данські споживачі вважають наявність екознаку важливим аргументом при купівлі товару, але оскільки застосування знаків не є обов'язковим, трапляється чимало випадків уведення виготівниками, союзами торговців і навіть окремими супермаркетами своїх екознаків, що призводить до конкуренції екознаків на ринку Данії. І це також стимулює підтримку Данією екосертифікації в рамках ЄС і введення еди-

ного екознаку. Водночас Данія бере участь і в роботі регіональних організацій зі стандартизації, сертифікації й акредитації – ІНСТА, НОРД ЕСТ і НОРДА, які розробили регіональну систему екосертифікації, що базується на екологічних критеріях найбільш розвинених країн, які поширюються на всі стадії життєвого циклу продукції.

В Україні екологічне маркування впроваджується з 2003 р. відповідно до вимог національного стандарту ДСТУ ISO 14024 «Екологічне маркування та декларації – Екологічне маркування типу I – Принципи та методи», гармонізованого з ISO 14024 «Environmental labels and declarations – Type I environmental labelling – Principles and procedures».

У травні 2011 р. українська програма екологічного маркування пройшла міжнародний аудит і отримала сертифікат за програмою взаємного визнання GENICES. Учасниками програми GENICES є Чехія, Нова Зеландія, Скандинавські країни, Швеція та Китай. Із 6 травня 2011 р. за рішенням ради директорів GEN Україна приєдналася до цих країн і відкрила екологічно сертифікованій продукції вітчизняного товаровиробника додаткові преференції для виходу на світовий ринок.

Процес екологічного маркування поділяється на три етапи: вибір нової категорії продукції для розроблення екологічних критеріїв; екологічна сертифікація та укладання ліцензійної угоди на право використання знака екологічного маркування на сертифікованій продукції; нагляд за сертифікованою продукцією.

Екологічні критерії – екологічні вимоги до певної категорії продукції, яким вона мусить відповідати на всіх етапах життєвого циклу, для того щоб їй було присвоєне право на використання знака екологічного маркування.

Екологічні критерії визначаються на науковій основі з урахуванням показників життєвого циклу продукції з урахуванням таких чинників:

- загального балансу між економічною вигодою та екологічним впливом на стан довкілля та здоров'я людини;
- можливості зменшення вмісту в продукції шкідливих речовин;
- затрат ресурсів, пов'язаних із процесами з виробництва одиниці продукції (обсяг споживання енергії, водні та інші природні ресурси, відходи);
- можливості зменшення утворення відходів від упаковки.

Право на використання знака екологічного маркування на продукції надається товаровиробникові за результатами екологічної сертифікації з метою доведення перевіреної інформації до споживача, що ця продукція вироблена за більш щадними технологіями та має покращені екологічні показники якості.

Екологічна сертифікація – процедура письмового засвідчення третьою стороною відповідності товару чи послуги встановленим екологічним критеріям. Екологічна сертифікація продукції базується на розгляді її життєвого циклу та оцінюванні відповідності екологічним критеріям, включає перевірку документації на продукцію для визначення її екологічних характеристик і подальший технічний нагляд за сертифікованою продукцією.

За результатами проведення екологічної сертифікації та в разі позитивного рішення експертної комісії заявникові видається сертифікат відповідності, який надає право маркувати продукцію знаком екологічного маркування, що належить певній сертифікаційній системі.

11.4. Закордонний досвід із сертифікації систем управління якістю

В європейських країнах до середини 70-х р. управління якістю зводилося до контролю якості продукції. Однак підготовка країн Європи до створення загальноєвропейського ринку, вироблення однакових вимог і процедур, здатних забезпечити ефективний обмін товарами і робочою силою, усе це вимагало розробки заходів у сфері управління якістю продукції. Уже у 80-х р. спостерігається рух до високої якості продукції та вдосконалення забезпечення якості.

У процесі підготовки до відкритого загальноєвропейського ринку, проголошеного з 1 січня 1993 р., було вироблено єдині підходи до технологічних регламентів, гармонізовано національні стандарти на системи якості, створені на основі стандартів ISO серії 9000, уведено в дію їхні європейські аналоги – EN серії 29000. Важливе значення надається сертифікації систем якості на відповідність цим стандартам, створенню авторитетного європейського органу із сертифікації відповідно до вимог стандартів EN серії 45000.

Якість стала одним із головних факторів забезпечення конкурентоспроможності продукції європейських країн. Для реалізації цієї стратегії треба було ввести:

а) єдині законодавчі вимоги (директиви);

б) єдині стандарти;

в) єдині процеси перевірки, щоб переконатися, що продукція фірми відповідає вимогам ринку.

Для практичного виконання зазначених стратегічних положень створено Європейську координаційну раду з випробувань та сертифікації і Європейський комітет з оцінки і сертифікації систем якості.

Однією з умов доступу на європейський ринок для товарів із країн Азії, Америки, Африки й Австралії є наявність у цього товару сертифіката якості.

З метою перемогти в конкурентній боротьбі найбільші фірми Європи поєднують зусилля для вибору прогресивних форм і методів управління якістю продукції, пов'язують їх з упровадженням. Для цього створено Європейський фонд управління якістю (ЄФУЯ).

Основні завдання ЄФУЯ такі: підтримка керівництва західноєвропейських компаній у прискоренні процесу створення якості для досягнення конкурентних переваг і стимулювання діяльності для поліпшення якості.

Відмітними рисами європейського підходу до вирішення проблем якості є:

а) законодавча основа для проведення всіх робіт, пов'язаних з оцінкою і підтвердженням якості;

б) гармонізація вимог національних стандартів, правил і процедур сертифікації;

в) створення мережі національних організацій і регіональної інфраструктури, уповноважених проводити роботи із сертифікації продукції та систем якості.

Теоретичні та практичні засади екологічної сертифікації узагальнюють і включають принципи європейської програми з якості (наприклад, гармонізація правил забезпечення якості, безпеки та охорони довкілля, інтеграція систем даних).

Головна мета Європейської програми якості EQP (European Quality Programm) – об'єднати зусилля всієї економіки ЄС, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності в результаті поліпшення якості товарів, послуг і вдосконалення організації виробництва. Програма складається з п'яти розділів:

- 1) підвищення якості й усвідомлення необхідності цього;
- 2) створення, розвиток і демонстрація способів і методів підвищення якості;
- 3) підвищення ролі «інфраструктури якості»;
- 4) навчання і підвищення кваліфікації;
- 5) структурна координація.

Завдання, поставлені в першому розділі, є такими:

– доведення до керівників виробничих і обслуговуючих підрозділів інформації про переваги, які забезпечує висока якість продукції на внутрішньому ринку;

- проведення рекламної кампанії, що пропагує підвищення якості та адресована широким громадським колам і безпосереднім споживачам;
- встановлення європейської премії за якість для фірм, що досягли в цій галузі значних успіхів;
- розвиток партнерських стосунків між виконавцями і замовниками;
- вивчення критеріїв якості й показників, що впливають на рівень конкурентоспроможності європейської економіки;
- розширення маркування товарів знаками відповідності й іншими символами, що надають споживачеві необхідну інформацію про товар.

Мета другого розділу – сприяння компаніям у доступі до передових способів забезпечення якості товарів. З огляду на це визначено такі завдання:

- поширення передового досвіду з управління якістю всередині ЄС і забезпечення взаємопроникнення методів;
- організація обміну практичним досвідом на національному і регіональному рівнях з метою управління впровадженням нових технологій.

Третій розділ спрямований на виявлення і реформування тих складових інфраструктури якості, які можуть негативно вплинути на управління єдиним ринком ЄС. Для цього передбачено такі заходи:

- розвиток зв'язків між складовими інфраструктури якості й зацікавленими компаніями, зокрема, шляхом підвищення ролі Європейської організації з випробувань і сертифікації, а також системи акредитації;
- розширення інформаційного обміну між країнами-членами;
- розвиток співпраці між випробувальними лабораторіями, їх взаємодія з органами з нагляду за сертифікованою продукцією.

Як політика з якості, так і програма відбивають підвищену увагу до рівня кваліфікації персоналу, зайнятого в процесах забезпечення якості продукції. Це питання розглянуто в четвертому розділі програми, мета якого – посилення ефективності використання людського чинника шляхом навчання персоналу всіх рівнів, залучення кожного співробітника від вищої ланки управління до рядового виконавця в процес управління якістю. Завдання, пов'язані з цією метою:

- розробка навчальних програм, створення системи стимулювання роботи персоналу фірм, державних та інших органів, діяльність яких пов'язана з питаннями якості;
- створення системи сертифікації фахівців з управління якістю;

– обмін експертами між відповідними організаціями на національному і регіональному рівнях.

Головне завдання п'ятого розділу полягає в «підготовці Європейської Хартії якості для закріплення і підвищення ролі інфраструктури якості», для чого намічається тісніша взаємодія організацій зі стандартизації, сертифікації й метрології ЄС із загальноєвропейськими відповідними організаціями. Разом з цим відзначається необхідність підтримки національних органів, які керують випробувальними центрами, що пов'язано з труднощами періоду гармонізації технічних вимог до продукції, а також обов'язкового узгодження методів, уживаних для підвищення якості, з вимогами безпеки для людини і довкілля.

Таким чином, програма ЄС з якості свідчить про прагнення Співтовариства посилити свої позиції на світовому ринку товарів і послуг, визначити свої конкурентні переваги в галузі якості.

Із практичними діями з виконання програми пов'язана сертифікація систем якості.

Регіональні й міжнародні організації з сертифікації систем якості. Мережа з оцінки і сертифікації систем якості (EQNET) об'єднує 17 європейських національних організацій, що займаються сертифікацією систем забезпечення якості, у тому числі Іспанії, Італії, Бельгії, Данії, Нідерландів, Ірландії, Австрії, Португалії, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії та Словенії (асоційований член). EQNET – відкрита організація, до якої можуть приєднатися органи з сертифікації систем якості будь-якої країни. Діяльність EQNET спрямована на сприяння широкому і взаємному визнанню сертифікатів відповідності систем якості міжнародним стандартам ISO серії 9000, видаваних національними органами.

EQNET має єдину форму сертифіката, який визнається організаціями-партнерами. Власник такого сертифіката має право отримати сертифікат від будь-якого органу, що входить до складу мережі, без додаткової перевірки системи якості у заявника. Мережа пропонує деякі додаткові послуги: надання допомоги транснаціональними корпораціями з визнання сертифікатів практично в будь-якій країні світу; додаткова сертифікація товару на відповідність Директивам ЄС; проведення добровільної сертифікації.

Засадничими нормативними документами для аудиторів EQNET є стандарт ISO 10011 «Керівні вказівки з перевірки систем якості. Перевірка. Кваліфікаційні критерії для експертів-аудиторів з перевірки систем якості» і європейський стандарт EN 45012 «Критерії оцінки органів з сертифікації систем якості».

Безпосередньо з сертифікацією систем якості пов'язана акредитація органів із сертифікації. У цьому напрямі важливу роль відіграє ЕАС

– Європейська асоціація організацій з акредитації органів, що займаються сертифікацією систем якості. Основне завдання ЕАС – розвиток багатосторонньої співпраці між країнами-членами для досягнення взаємної довіри.

Багатосторонню угоду про взаємну довіру в галузі акредитації підписали акредитуючі органи 17 країн, серед них: Австрія, Великобританія, Німеччина, Греція, Італія, Франція та ін. Практичний напрям діяльності – розробка рекомендацій для органів з акредитації, які застосовуються відповідними організаціями країн-учасниць зазначеної угоди, а також у рамках EQNET.

Міжнародна незалежна організація з сертифікації (ПОС) об'єднує сім великих міжнародних фірм із сертифікації продукції й систем якості, серед них: Дет Норске Веритас, Регістр Ллойда, Тюф-СЕРТ та ін. Основна мета організації полягає у виключенні повторної сертифікації систем якості й наданні більшої значущості сертифікації на відповідність стандартам ISO серії 9000.

Міжнародний форум з акредитації (IAF) об'єднує національні органи з акредитації 19 країн, у тому числі Австралії, Канади, США, Японії, Великобританії, Китаю, Росії та ін.

ISO ще в 1994 р. схвалила принципи створення *Спеціалізованого підрозділу для сертифікації систем якості (QSAR)* для якомога більшого поширення у світі єдиного сертифіката, що видається на основі результатів аудиторської перевірки за єдиними правилами. Оскільки в МЕК є система сертифікації, яка застосовує і стандарти ISO серії 9000, система QSAR сумісна з нею. QSAR – дворівнева система, її членами можуть бути як акредитуючі органи, так і органи з сертифікації систем якості. Фірми (підприємства), системи якості яких сертифіковані органами-членами QSAR, мають право на застосування знака QSAR. Як показує практика, основними спонукальними мотивами для сертифікації систем якості зарубіжними фірмами зазвичай є такі:

- прагнення посилити конкурентні переваги,
- вимоги замовника (основного споживача),
- отримання пільг у разі кредитування та страхування,
- перевага в разі отримання держзамовлення,
- зменшення витрат,
- зменшення кількості аудиторських перевірок споживачами і партнерами,
- удосконалення організації й культури виробництва,
- значне зменшення обсягу бракованої продукції та ін.

Цільові дослідження в цій галузі проводила компанія «Регістр Ллойда». Об'єктом досліджень стали більше 200 машинобудівних орга-

нізацій. За критеріїв порівняння були вибрані такі економічні показники, як рентабельність, обсяг продажів на одного працівника, прибуток на одного працівника й інвестиції на одного працівника.

У ході порівняння цих показників для великих, середніх і малих фірм, що сертифікували системи якості, із середнім значенням у галузі було визначено, що всі значення показників фірм виявилися в 1,5–2 рази вище, ніж у галузі.

Дослідження, проведені в дев'яти країнах (Китай і країни Південно-Східної Азії), показали, що фірми, які впровадили системи управління якістю і сертифікували їх на відповідність стандартам ISO серії 9000, змогли значно збільшити ринкові частки, розширити експорт, покращити імідж своїх товарних марок.

У Великобританії відзначається підвищена увага до сертифікації систем якості на малих підприємствах, зайнятих як у сфері виробництва, так і обслуговування. Міністерство торгівлі і промисловості безкоштовно нарає консультації і послуги з аналізу господарської діяльності малих фірм для заохочення впровадження стандарту BS 5750 / ISO 9000 і подальшої сертифікації системи якості. Усього у Великобританії сертифікували системи якості понад 60 тис. фірм.

11.5. Сертифікація систем управління якістю в Україні відповідно до ДСТУ ISO 9000

В Україні існує Українська лабораторія якості і безпеки продукції (УЛЯБП) АПК Національного університету біоресурсів і природокористування України – НУБіП (колишній Національний аграрний університет), яка була створена згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р. № 584-р. Вона була атестована Всеукраїнським державним науково-виробничим центром стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів (Укрметртестстандарт), що свідчить про відповідність критеріям атестації вимірювальних лабораторій державної метрологічної системи.

Система управління якістю УЛЯБП АПК побудована відповідно до вимог ДСТУ ISO/IEC 17025:2006, що є ідентичним до міжнародного стандарту ISO/IEC 17025:2005. Принципи та засади побудови УЛЯБП АПК, у частині вимог до управління, формувалися з урахуванням вимог міжнародного стандарту ISO 9001:2000.

У 2007 р. Атестатом акредитації Національне агентство з акредитації України засвідчило компетентність УЛЯБП АПК відповідно до вимог ДСТУ ISO/IEC 17025, а 2010 року УЛЯБП АПК успішно підтвердила свою компетентність, крім того розширивши галузь акредитації.

Система управління якістю УЛЯБП АПК разом із системою адміністративного управління та системою господарського забезпечення формує загальну систему управління УЛЯБП АПК.

Відповідно до наказу Міністерства аграрної політики України та Української академії аграрних наук від 29 грудня 2007 р. № 966/141 НУБіП України було присвоєно статус підприємства (лабораторії) генетичного контролю, єдиного в Україні. Лабораторія може виконувати понад 500 видів різноманітних досліджень. Дослідження здійснюються в найрізноманітніших напрямках і дають можливість провести аналіз рослинної та тваринної продукції від початкових стадій її отримання до готового продукту, який потрапляє на стіл.

Завдяки існуванню УЛЯБП АПК НУБіП України як позавідомчої державної лабораторії, в Україні створюються умови формування ринку безпечної та якісної продукції як для українського споживача, так і для забезпечення здійснення експортно-імпортних торгових операцій. Лабораторія також має право на проведення державних випробувань засобів захисту рослин та агрохімікатів з метою їх реєстрації в Україні. Усі співробітники пройшли навчання щодо вимог міжнародних стандартів до діяльності випробувальних лабораторій і постійно вдосконалюють майстерність та кваліфікацію на навчальних курсах, семінарах, стажуваннях як в Україні, так і в Японії, Німеччині, Франції, США тощо.

Крім випробувальної діяльності, УЛЯБП АПК надає консультаційні послуги як великим сільськогосподарським підприємствам, так і дрібним приватним фахівцям агропромислового комплексу, бере активну участь у розробці та оцінці технологій виробництва сільськогосподарської та харчової продукції України. Здобутий багаторічною наполегливою працею досвід дає можливість запропонувати виробникам індивідуальні комплексні рішення лабораторного супроводу виробництва якісної і безпечної продукції від вхідного контролю до контролю готового продукту.

У 2013 р. адаптацію українського законодавства у сфері національних стандартів і техрегламентів до міжнародного і європейського визначено Урядом одним з пріоритетних завдань. Це, з одного боку, сприятиме поживленню бізнесової активності, а з іншого – зміцненню позицій національного товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках. Крім того, це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності української продукції, забезпечить упровадження новітніх технологій та інновацій, захищає громадян від споживання неякісної та небезпечної продукції.

Сьогодні Україна представлена у 9 міжнародних, європейських і регіональних організаціях зі стандартизації, метрології та сертифікації.

Наразі триває робота у цій сфері з міжнародними інституціями, налагоджуються партнерські стосунки з органами влади інших країн.

Підготовлено до підписання проекти Угоди про співробітництво між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Польським комітетом зі стандартизації у сфері стандартизації, Угоди про співробітництво у сфері стандартизації, метрології та оцінки відповідності між Мінекономрозвитку України та Міністерством промисловості Ліванської Республіки.

На сьогодні укладено 37 домовленостей у сфері технічного регулювання з 33 країнами, 18 з яких – на міжурядовому рівні. Крім того, укладено 13 домовленостей на рівні органів з оцінки відповідності Німеччини, Росії, Чехії, Словаччини, Польщі та інших країн.

Контрольні запитання

1. Яка мета і принципи екологічної сертифікації?
2. Які аспекти і напрями застосування стандартів ISO серії 14000?
3. Що є об'єктами екосертифікації?
4. Які види екологічного маркування застосовуються за кордоном?
5. Який досвід із сертифікації систем управління якістю накопили європейські країни?
6. У чому полягає основне завдання Європейського фонду управління якістю (ЄФУЯ)?
7. Які відмітні риси європейського підходу до вирішення проблем якості?
8. Яка головна мета і завдання Європейської програми якості (EQP)?
9. Охарактеризуйте діяльність регіональних і міжнародних організацій із сертифікації систем якості.
10. У чому полягає основна мета міжнародної незалежної організації з сертифікації (ІОС)?
11. Як проводиться сертифікація систем управління якістю в Україні відповідно до ДСТУ ІСО 9000?

Список рекомендованої літератури

1. Про захист прав споживачів : Закон України : [станом на 15 квітня 2008 р. № 3161- IV]. – Харків : Парус, 2008. – 48 с.
2. Про підтвердження відповідності : постанова Верховної Ради України від 17 травня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001.
3. Про акредитацію органів з оцінки відповідності : постанова Верховної Ради України від 17 травня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001.
4. Сертифікація в Україні. Нормативні акти : у 3 ч. – К. : Держспоживстандарт України, 2002. – 811 с.
5. Про якість і безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини : Закон України : [прийнятий 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВВ]. – К., 2005.
6. ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. – К. : Держспоживстандарт України, 2001.
7. Про стандартизацію і сертифікацію : Декрет Кабінету Міністрів України // Відомості Верховної Ради України, 1993, №27 (із змінами, внесеними згідно із Законом №868-VIII (868-19) від 08.12.2015)
8. ДСТУ 3410-96. Система сертифікації УкрСЕПРО. Основні положення. – Режим доступу : http://dnaop.com/html/41017/doc-ДСТУ_3410-96.
9. ДСТУ 3412-96. Система сертифікації УкрСЕПРО. Вимоги до випробувальних лабораторій та порядок їх акредитації. – Режим доступу : http://dnaop.com/html/40996/doc-ДСТУ_3412-96.
10. ДСТУ 3413-96. Система сертифікації УкрСЕПРО. Порядок проведення сертифікації продукції. – Режим доступу : http://dnaop.com/html/43921/doc-ДСТУ_3413-96.
11. ДСТУ 3414-96. Система сертифікації УкрСЕПРО. Атестація виробництва. Порядок здійснення. – Режим доступу : http://www.dnaop.com/html/40987/doc-ДСТУ_3414-96.
12. ДСТУ 3415-96. Система сертифікації УкрСЕПРО. Реєстр системи. – Режим доступу : http://www.dnaop.com/html/40994/doc-ДСТУ_3415-96.
13. ДСТУ 3411:2004. Система сертифікації УкрСЕПРО. Порядок сертифікації об'єктів добровільної сертифікації. – Режим доступу : http://dnaop.com/html/32618/doc-ДСТУ_3411_2004.
14. ДСТУ 3417-96. Система сертифікації УкрСЕПРО. Вимоги до органів сертифікації продукції та порядок їх призначення і надання

повноважень на діяльність у системі. – Режим доступу : http://dnaop.com/html/40992/doc-ДСТУ_3417-96

15. ДСТУ 3418-96. Система сертифікації УкрСЕПРО. Вимоги до аудиторів та порядок їх атестації. – Режим доступу : http://dnaop.com/html/40991/doc-ДСТУ_3418-96

16. ДСТУ 3419-96. Система сертифікації УкрСЕПРО. Сертифікація систем якості. Порядок проведення. – Режим доступу : http://dnaop.com/html/40990/doc-ДСТУ_3419-96

17. ДСТУ 3498-96. Система сертифікації УкрСЕПРО. Бланки документів, форми та опис. – Режим доступу : http://dnaop.com/html/40995/doc-ДСТУ_3498-96

18. Р 50-046-95. Система сертифікації УкрСЕПРО. Інспекційний контроль. Порядок проведення. – Режим доступу : <http://lindex.net.ua/ua/shop/bibl/500/doc/12356>

19. ДСТУ ISO 9000:2015 Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2015, IDT) – Режим доступу : http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=64030.

20. ISO 9004-2. Управління якістю та елементи системи якості. – Режим доступу : http://dnaop.com/html/41049/doc-ДСТУ_ISO_9004-2-96

21. Кириченко Л. С., Стандартизація і сертифікація товарів та послуг : підручник / Л. С. Кириченко, А. А. Самойленко. – Х. : Ранок, 2008. – 240 с.

22. Про підтвердження відповідності : Закон України 17.05.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001.

23. Про акредитацію органів з оцінки відповідності : Закон України від 17.05. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001.

24. Сертифікація в Україні : нормативні акти : в 3 ч. – К. : Держстандарт України, 2002. – 811 с.

25. Кириченко Л. С. Стандартизація та сертифікація товарів і послуг / Л. С. Кириченко, А. А. Самойленко. – Х. : Ранок, 2008. – 324 с.

26. Мережко Н. В. Сертифікація товарів та послуг / Н. В. Мережко. – К. : КНТЕУ, 2002. – 298 с.

27. Метрологія, стандартизація і сертифікація : навч. посіб. / [В. І. Мороз, В. Г. Єгоров, В. К. Смаг та ін.]. – Х. : ХарДАЗТ, 2000. – 77 с.

28. Притульська Н. В. Сертифікація продовольчих товарів : опор. конспект лекцій / Н. В. Притульська, А. А. Самойленко. – К. : КНТЕУ, 2002. – 118 с.

29. Самойленко А. А. Сертифікація послуг : навч. посіб. / А. А. Самойленко. – К. : КНТЕУ, 2003. – 144 с.

30. Самойленко А. А. Сертифікація продовольчих товарів : навч. посіб. / А. А. Самойленко. – К. : КНТЕУ, 2005. – 212 с.
31. Основы идентификации и сертификации продукции : учеб. пособие. / А. Н. Смирнов, В. В. Дементьев, Т. С. Панфілова, А. А. Олейников. – Донецк : ДонГТУ, 1999. – 150 с.
32. Бичківський Р. В. Метрологія, стандартизація, управління якістю і сертифікація : підручник / Р. В. Бичківський, П. Г. Столярчук, П. Р. Гамула. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. – 560 с.
33. Мороз В. І. Метрологія, стандартизація і сертифікація : навч. посіб. / В. І. Мороз, В. Г. Єгоров, В. К. Смаг. – Харків : ХарДАЗД, 2000. – 77 с.
34. Крылова В. Д. Основы стандартизации, сертификации, метрологии. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 2000. – 526 с.
35. Управление качеством : учебник для вузов / С. Д. Ильенкова [и др.]. М. : ЮНИТИ, 2000. – 199 с.
36. Шаповал М. Основы стандартизації, управління якістю і сертифікації / М. Шаповал. – К. : 2000. – 184 с.
37. Язвінська О. М. Історія консюмеризму : підручник / О. М. Язвінська. – К. : КНТЕУ, 2003. – 252 с.

Навчальне видання

ДУБІНІНА Антоніна Анатоліївна
СЕЛЮТІНА Галина Анатоліївна
ЛЕНЕРТ Світлана Олександрівна
СЕЛЮТІН Віктор Михайлович

СЕРТИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Редактор Л.Ю. Кротченко

План 2017 р., поз. 85/61/17

Підп. до друку 10.07.2017 р. Один електронний оптичний диск (CD-ROM); супровідна документація. Об'єм даних 2,21 Мб Тираж 100 прим.

Видавець і виготівник

Харківський державний університет харчування та торгівлі
вул. Клочківська, 333, Харків, 61051.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4417 від 10.10.2012 р.